

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

n Graugaard · Mogens Kragsig Jensen · Rigmor Lillelund · Jan Dalsten Sørensen

A detailed oil painting of Christen de Linde, a man with a large, dark, curly wig, a mustache, and a goatee. He is wearing a blue and white patterned cravat. The background of the painting is a reddish-brown color with faint, cursive handwriting in a historical script.

Vesterlandets konge - Christen de Linde

*En vestjysk matador
og hans slægt*

Holstebro Museum

2004

Esben Graugaard, Mogens Kragssig Jensen, Rigmor Lillelund og Jan Dalsten Sørensen

Vesterlandets Konge - Christen de Linde

En vestjysk matador og hans slægt

Holstebro Museum 2004

Tilrettelæggelse og redaktion: Esben Graugaard

Tryk: Rounborgs grafiske hus, Holstebro

Skrift: 11 pkt. Garamond

Papir: 130 g. Multiart silk

Indbinding: Jysk Bogbind, Holstebro

Oplag: 500

Copyright: Forfatterne

ISBN: 87-87522-551

Illustration på omslag: Portræt af Christen de Linde i Holstebro Kirke

Udgivet med økonomisk støtte fra:

C. Bendix Fond

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Kjems-Fonden

Mogens og Olav de Linde

Statens Museumsnævn

Indholdsfortegnelse

Forord	9
1: ”Vesterlandets Konge”	11
– biografiske bidrag omkring Christen de Linde <i>af Esben Graugaard</i>	
1.1. Døden og eftermælet	12
1.1.1. <i>De Linde’rnes begravelse i Holstebro Kirke</i>	
1.1.2. <i>Epitafiet og portrætterne i Holstebro Kirke</i>	
1.2. Købmandssøn og myteskaber	24
1.2.1. <i>Som romanfigur og søn af heksen Maren Spliid</i>	
1.3. Hustruen Dorthea Nielsdatter Solgaard og hendes slægt	29
1.4. Adelskabet	31
1.4.1. <i>Enevældens nye danske adel – også kaldet for matadorernes opmarch</i>	
1.4.2. <i>Adlet for tjenstvillighed overfor kongen og fædrelandet</i>	

2:		
Den vestjyske enevælde		37
<i>Af Mogens Kragsig Jensen</i>		
2.1. 1700-tallet vestjyske godsstruktur		42
3:		
Godsejeren og handelsmanden Christen de Linde		45
<i>Af Jan Dalsten Sørensen</i>		
3.1. Christen de Linde som handelsmand og borger		46
3.1.1. <i>Leverancer til hæren</i>		
3.1.2. <i>Handel i Viborg</i>		
3.1.3. <i>Handel med udlandet</i>		
3.1.4. <i>Udførsel</i>		
3.1.5. <i>Indførsel</i>		
3.1.6. <i>Strandingsgods</i>		
3.1.7. <i>Handel over andre byer</i>		
3.2. "Som hand mig venligen laandt og medforstragt haver"		62
3.2.1. <i>Christen de Lindes udlånsvirksomhed 1665-1705</i>		
3.2.2. <i>"Af min Myndlings Midler"</i>		
3.2.3. <i>Debitorerne</i>		
3.2.4. <i>Sammenhængen mellem pengeudlån og godserhvervelse</i>		

- 3.2.5. *Pantebreve der ikke er kasserede*
- 3.2.6. *Målene for de Lindes udlånspolitik*
- 3.2.7. *Forholdet mellem pantets størrelse og udlånte beløb*
- 3.2.8. *Brugeligt pant eller underpant*
- 3.2.9. *Tvangslån til kongen*

3.3. Herremand, godsejer – og jordspekulant? 80

- 3.3.1. *Analyse af Christen de Lindes erhvervelse af gårde og jordegods*
- 3.3.2. *Problemer i forbindelse med opgørelsen af de Lindes gårde*
- 3.3.3. *Godsopbygningens kronologi og geografi*
- 3.3.4. *Volstrup og Handbjerg Hovgård*
- 3.3.5. *Adelige privilegier*
- 3.3.6. *Møltrup*
- 3.3.7. *Christian den Femtes matrikel, 1688*
- 3.3.8. *Mageskiftet 1689*
- 3.3.9. *Pallisbjerg og Kærgårdsholm*
- 3.3.10. *Tiphede og Lindtorp*
- 3.3.11. *De kongelige auktioner*
- 3.3.12. *Krogsdal, Bækmark og Ulsund*
- 3.3.13. *De Lindes godskompleks*
- 3.3.14. *Godshandelspartnere*
- 3.3.15. *Hvorfor investere i jord?*
- 3.3.16. *Herremand – og adelsmand*
- 3.3.17. *Optagelse i adelstanden*
- 3.3.18. *"Til et bedre og ævigt varende lif"*

3.4. Christen de Lindes gårde og ejendomme – en oversigt 112

4.		
Arvinger og ejendom		133
<i>Af Mogens Kragsig Jensen</i>		
4.1. De nye junkere		138
4.2. Linde og Friedenreich – Pallisbjerg og Palstrup		140
4.2.1. <i>Samfrændeskiftet 1760</i>		
4.2.2. <i>Franz de Linde på Pallisbjerg</i>		
4.2.3. <i>Fætter og kusine på Kærsholm</i>		
4.2.4. <i>"5 Karle reserveres af de Vesterbos Godser –"</i>		
4.2.5. <i>To brødre – handelsmanden og fallenten</i>		
4.2.6. <i>Franz de Friedenreich</i>		
4.2.7. <i>Den sidste matador – junkeren på Pallisbjerg</i>		
4.2.8. <i>Studehandleren</i>		
4.2.9. <i>Nørre Vosborg – ringen sluttet</i>		
4.2.10. <i>" – Skaf mig 28 á 30.000 inden Snapsting -"</i>		
4.2.11. <i>Et pludseligt dødsfald</i>		
4.3. Sønnerne		168
4.3.1 <i>Den yngre Christen de Linde på Volstrup</i>		
4.3.2. <i>Volstrup – efter Linde</i>		
4.3.3. <i>Handbjerg Hovgård og Møltrup – Lindernes sidste hovedgårde</i>		
4.2.4. <i>Møltrup – Rudolph og Christen de Linde</i>		
4.3.5. <i>Rudolph de Lindes børn – social deroute</i>		
4.3.6. <i>Niels de Linde på Kærgårdsholm</i>		
4 2.7. <i>Den ulykkelige Christen de Linde på Tirsbæk</i>		

4.3.8. <i>Dramaet Linde – Loss – Hvass</i>	
4.3.9. <i>Christian de Linde på Bækmark</i>	
4.3.10. <i>Linde og Lichtenberg – Christen de Linde til Engelsholm</i>	
4.4. Fischer – legater og midtjysk gavmildhed	201
4.4.1. <i>Daniel Fischer</i>	
4.4.1. <i>En bisættelse efter lovens bogstav</i>	
4.4.3. <i>Christian Fischer til Allinggård</i>	
4.5. Leth – mere gæld end gods	209
4.5.1. <i>Nørre Vosborg</i>	
4.5.2. <i>” – Pengene straxen udi Ringkiøbing Amtsstue at betale – ” enken Maren de Linde</i>	
4.5.3. <i>Henrik Johan de Leth – den brutale herremand</i>	
4.5.4. <i>Lindernes præsterokade</i>	
4.5.5. <i>Landsdommeren der faldt af hesten</i>	
4.6. Jermiin – kirkens mænd på Ausumgård	224
4.6.1. <i>”Tach for det meget got du mig her efterlader”</i>	
4.6.2. <i>Jens Jermiins bo</i>	
4.6.3. <i>Den uheldige soltvyv fra Borbjerg</i>	
4.6.4. <i>Mere godsejer end sognepræst</i>	
4.6.5. <i>Tre gyldne stjerner mod kontant betaling</i>	
4.6.6. <i>Stamhuset Ausumgård</i>	
4.6.7. <i>Det nye Ausumgård</i>	
4.7. Efterslægtens mobilitet	241

4.8. Efterslægtstavle – fem generationer	247
--	-----

5: De Linde-Friedenreich Misteltenen på de Linde-slægtens stamtræ.....	277
--	-----

Af Esben Graugaard og Rigmor Lillelund

5.1. Christen de Linde til Haraldskjær	278
--	-----

5.2. Prokurator Jørgen Christian Linnet forvandles til en de Linde	282
--	-----

5.2.1. Påstanden om Christen de Lindes forsvundne adelspatent

5.2.2. Påstanden om Christen de Linde som "min Stammefader"

5.3. De Linde-Friedenreich – en ny adelsslægt var født	288
--	-----

6: Noter og Kilder	293
-----------------------------	-----

Forord

Den 17. oktober 2004 er det 300 år siden Holstebro-købmanden og godsejeren Christen de Linde (1626-1706) adledes af kong Frederik den Fjerde. Tre århundreder kan forekomme at være meget langt tilbage i historien, men da Christen de Linde er den eneste, som har opnået denne sociale status i den vestjyske købstad, finder Holstebro Museum det væsentligt at markere adelskabet og forklare omstændighederne omkring det. Christen de Linde-projektet skal også ses i lyset af den betydning hans efterkommere spillede i hele Ringkøbing amt som godsejere op i 1800-årene. Endelig kan mange af nutidens danskere – en del formentlig uden at vide det – tælle Christen de Linde blandt forfædrene, fordi hans efterkommere i nogle grene i løbet af få generationer vendte tilbage til borger- og bondestand.

I nyere tid har slægtens mest berømte medlem været den i England bosiddende civilingeniør Albert de Linde (1857-1934), som blev internationalt kendt for sine anlægsarbejder i Kina. Men slægten trives fremdeles, til dels i udlandet med mange medlemmer i USA og Norge, men også i Danmark, hvor offentligheden formentlig især kender navnet fra brødrene de Lindes byggefirmaer i Aarhus. Historien om Christen de Linde og hans slægt kan derfor betragtes som en spejling af en typisk udvikling i det danske samfund fra enevældens indførelse i 1660 til moderne tid.

Holstebro Museums interesse for Christen de Linde er ikke af ny dato. I 1985 publiceredes i årbogen

FRAM Esben Graugaards artikel med titlen "Christen Linde – vesterlandets konge". Der var tale om en programmerklæring for den undersøgelse museet ad åre agtede at gennemføre omkring Christen de Linde som eksponent for enevældens nye adel i Vestjylland. Intentionerne var allerede dengang mere end en biografisk skildring. Vi ønskede at afdække Christen de Lindes økonomiske aktiviteter som handelsmand og godsejer. Men vi ville også praktisere en slags biografisk arkæologi og konfrontere myterne om denne "vesterlandets konge" med virkelighedens historie, ligesom det var et mål at afdække den sociale udvikling i efterslægten.

En bid af den virkelige historie dukkede op i sommeren 1994 på Holstebro Museum i skikkelse af senior lecturer, M.A. Christen de Linde, Paris, fem gange tipoldebarn af slægtens stamfar, og ganske overraskende ejer af dennes originale adelsbrev, der året efter deponeredes på Holstebro Museum. Denne historie er beskrevet i Esben Graugaards artikel "Christen de Lindes originale adelsbrev fundet i de franske Alper" i FRAM 1994. Adelsbrevets eksistens førte til detaljestudier i slægten de Linde-Friedenreich, der nobileredes i 1810. Om dette genealogiske fupnummer publicerede Rigmor Lillelund og Esben Graugaard artiklen "Linde-Friedenreich – historien om et tvivlsomt adelskab" i Personalhistorisk Tidsskrift 1996:1.

Endelig fulgte i Danmarks Adels Aarbog 1994-96, 94.årgang, den første komplette stamtafle over de Linde-slægten udarbejdet af historikeren, cand.mag. Mogens Krag sig Jensen. Da undersøgelserne til bogen om Christen de Linde skulle sættes i værk, forekom det derfor naturligt og indlysende at benytte Mogens

Kragtig Jensens ekspertise til at bede ham skildre Christen de Lindes efterslægt - også i de spændende kvindeliner Jermiin, Friedenreich, Leth og Fischer. Næsten samtidig skrev historikeren, cand.mag. Jan Dalsten Sørensen speciale ved Aarhus Universitet om Christen de Linde som handelsmand og godsejer, hvorfor det var oplagt at bede ham bidrage med disse temaer til bogen. Mogens Kragtig Jensen, som nu er medredaktør af Danmarks Adels Aarbog, og Jan Dalsten Sørensen, som nu er arkivar ved Rigsarkivet, har således trukket tunge faglige læs i bogprojektet. Holstebro Museum er dem megen tak skyldig for denne indsats, der er resulteret i det høje faglige niveau for de Linde-undersøgelsen, der altid har været ønskemålet. Desuden er det som bekendt altid sundt at lade nye øjne se på en sag - det gælder også Historien. Også lokalhistorikeren Rigmor Lillelund har bidraget med solide arkivundersøgelser for andre af bogens forfattere.

Lektor, lic.phil. Per Grau Møller, Kartografisk Dokumentationscenter, Syddansk Universitet, takkes for beredvillig hjælp i forbindelse med fremstillingen af bogens kort over hovedgårdenes tilliggende.

En bog som denne og udstillingen over samme emne har kun været muligt at realisere ved beredvillig hjælp fra arkiver, biblioteker og andre museer, om end den stadig mere omsiggribende brugerbetaling for f.eks. fotos fra de store nationale kulturinstitutioner kan være en belastning for et stramt budget. Billeder er venligt udlånt af Lemvig Museum, Herning Museum, Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune, Vinderup Egnshistoriske Arkiv, Lokalhistorisk Arkiv for Herning Kommune, Nationalmuseet og Frede-

riksborgmuseet. Genstande til udstillingen er udlånt af Rigsarkivet, Landsarkivet for Nørrejylland, Frederiksborgmuseet, Herning Museum, Viborg Stiftsmuseum, Aalborg Historiske Museum, Gammel Estrup - Jyllands Herregårdsmuseum og menighedsrådene i Holstebro, Nees, Hjerm, Handbjerg og Skibet sogne. Uden disse institutioners velvilje var der slet ikke blevet nogen udstilling overhovedet. Endelig skal en tak rettes til de enkeltpersoner, der råder over relevant genstandsmateriale, og som venligt har udlånt dette til såvel affotografering til bogen som til udstillingen.

Uden økonomiske midler ville der imidlertid hverken være kommet en bog eller en udstilling ud af de gode intentioner. Ringkjøbing Amts kulturudvalg har sikret det økonomiske fundament for udstillingen med en generøs bevilling. Det nu bedengangne Statens Museumsnavn bevilgede for år tilbage et beløb af rådighedssummen, som museet anvendte til at finansiere dele af de faglige undersøgelser. Trykning af bogen er muliggjort ved bevillinger fra C. Bendix Fond, Kjems-Fonden, Den Hielmstjerne-Rosencrone-ske Stiftelse samt støtte fra brodrene Mogens og Olav de Linde i Aarhus. De bedes alle modtage en stor tak fra Holstebro Museum. Ligeledes takkes Rounborgs grafiske hus for godt og kvalificeret samarbejde.

En særlig tak skal rettes til Christen de Linde i Paris, som gennem årene har vist Holstebro Museums projekt en inspirerende og entusiastisk interesse. Christen betragtes nu som en god ven, der det sidste årti har tilføjet det faglige arbejde mange fornøjelige dimensioner.

Esben Graugaard - august 2004

Esben Graugaard

”Vesterlandets Konge”
– biografiske bidrag omkring Christen de Linde

Christen de Lindes liv kan vi i hovedtrækkene rekonstruere, men nogen egentlig biografi giver det overleverede kildemateriale ikke basis for at skrive. I så fald skulle denne dygtige handelsmand fra Holstebro have efterladt regnskabsbøger, breve eller andet materiale af privat karakter, der giver den personlige indfaldsvinkel. Denne skitse med bidrag til en biografi holder sig derfor primært til ydre og offentlige sider af hans tilværelse, der sluttede i 1706 på hovedgården Pallisbjerg i Staby sogn.

1.1. Døden og eftermælet

Da Christen de Linde den 9. august 1706 døde knap firs år gammel på Pallisbjerg, var han kendt vidt omkring på grund af sit fantastiske liv. I modsat fald ville sognepræst Lauritz Axelson til Vester- og Østerbølle sogne i Viborg stift næppe have omtalt Holstebro-købmandens død. Efter under juli måned at have nævnt apoteker Daniel Friedenreichs død i Viborg - hans søn Janus de Friedenreich var som omtalt andet sted i 1702

Her på Pallisbjerg i Staby sogn døde Christen de Linde den 9. august 1706. Vi ved ikke hvordan gårdens bygninger så ud på den tid, men den nuværende hovedbygning opført 1898-99 efter tegninger af professor H.C. Amberg, har mærkværdigvis også relation til Christen de Linde. Bygherren, hofjægermester, kreditforeningsdirektor Christian Benzon Hoppe, kunne også tælle matadoren fra Holstebro blandt sine forfædre. Ved Hoppes død i 1914 var der stadig et tilliggende på 600 tonder land til Pallisbjerg. (Foto: Esben Graugaard).

blevet gift med Christen de Lindes datter Anna Margrethe Linde - skrev Axelson under august 1706 i sin dagbog:

"Ved samme Tider er og død den gamle og navnkundige Christen Linde af Holstebro. Han var fød af fattige Folk, og havde i hans Ungdom løbet om med Kram, men havde nu omsider og i mange Aar forbedret sig saa meget, at han nu der han døde, efterlod sine Børn og Arvinger store Midler og mange, 9, Herregaarde, saasom: Pallisbjerg, Voldstrup, Møldrups, Tiphede, Stenumgaard, Øgelstrup, Bekmark, Ulsund, Kiergaardsholm".(1).

Axelson var ikke den eneste samtidige, som bemærkede den markante vestjyske handelsmands død, for i sine dagbøger skrev biskop Jens Bircherod:

"1706, 9. August om Eftermiddagen, døde paa sin Gaard Palsborg i Nørre Jylland Christen Linde, som for nogen Tid siden var af itzige Konge nobiliteret, der han havde levet flux over 80 Aar. Han var af fattige Bønderfolk, men ved sine lykkelige Anslag til stor Flor og Velstand opstiget, saa at han var Proprietarius til 10 Herregaarde og en af de rigeste i Landet paa Kapitaler og Jordegods".(2).

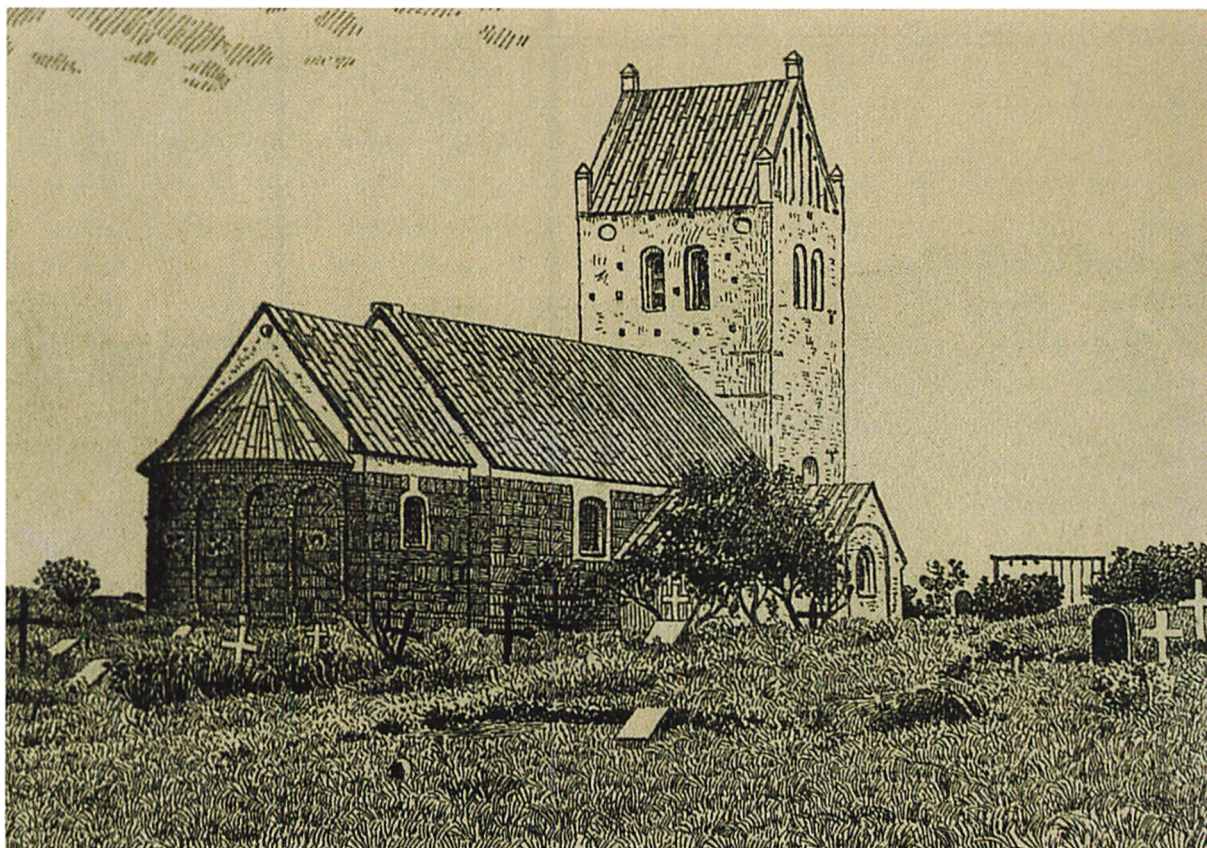
Myterne var tydeligvis allerede ved at slå rødder i folkeviddet.

Efter sin død på Pallisbjerg blev Christen de Lindes lig først ført til den nærliggende Staby Kir-

ke, hvilket fremgår af Tue Oluffssøns *"Ære-minde over Christen Linde til Wolstrup etc., hvis Liigbegiengelse Aug.1706 bliver holdet i Staby"*.(3). Den 31.august 1706 fandt den endelige bisættelse af Christen de Linde derpå sted i familiens krypt i Holstebro Kirke. Så tidligt som ved fundatser af 1670 og 1679 havde han skænket tolv agre på Holstebro bys mark for at sikre den fremtidige vedligeholdelse af gravkammeret, hvor hustruen Dorthea Solgaards kiste stod siden 1685 sammen med de seks af ægteparret 17 børn, som var døde spæde.

Formodentlig var det dattersønnen, sognepræst Jens Henriksen Jermiin, Ausumgård, som forrettede Christen de Lindes bisættelse i Holstebro. I hvert fald forfattede han i anledning heraf et tidstypisk og derfor noget opulent gravskrift, der bl.a. blev indledt med følgende: *"Den Høy-ædle og Velbaarne Herre Sl. Christen Linde til Wolstrup etc. hvis Legeme effter at Siælen alt tilforn til Himmelen er oversat, blifuer i dag d.31. Aug. Ao 1706, ved en høy-ædelig meget glædelig og høianseelig Comitæt i Holstebro Kierke til Jorden nedsat"*.(4). Til samme sørgelige lejlighed skrev et af Christen de Lindes andre børnebørn, Christen Peter Leth, et ikke mindre svulstigt sørgeskift, hvori der med mange ord næsten intet siges om afdøde. Sådant var tidens stil.

I første omgang blev afdøde formodentlig bisat i en midlertidig kiste, som svigersønnen Daniel Fischer fik fremstillet, hvilket fremgår af en notits i dennes skiftepapirer. Den 14.december 1707

Efter at være afgået ved døden den 9. august 1706 stod Christen de Lindes lig nogle uger her i Staby Kirke, inden det blev kørt til kirken i Holstebro. Senere fandt sønnen Franz Rantzau de Linde til Pallisbjerg i 1765 sit sidste hvilested i kapellet, der ses på kirkens nordside. (Radering i 3. udgave af Trap Danmark, 1902).

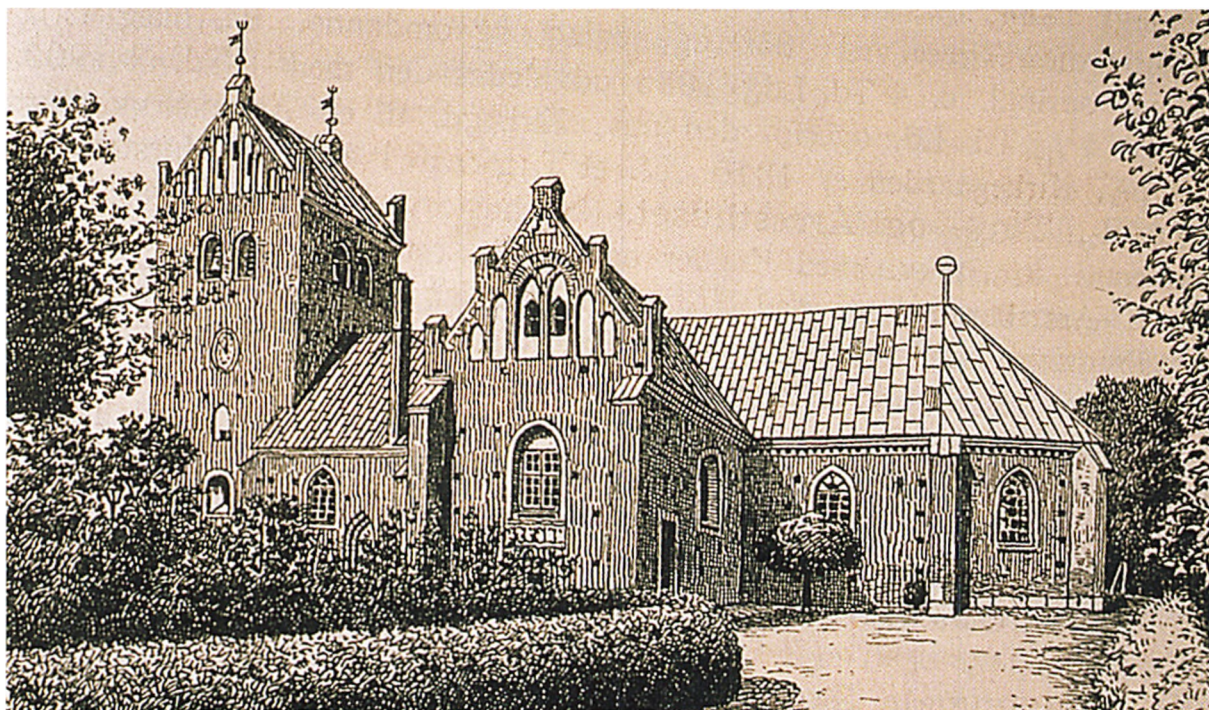
noterede Fischer, at han "Udgiver til Klein Smeden i Aarhus for et Beslag til Velbemeldte Sal. Lindes Lindes Ligkiiste 32 Rdl., - " og ikke nok med det, svigersønnen købte også maling til samme kiste hos Jens Drejer i Linå for tre mark og otte skilling, som samme Jens Drejer skulle male kisten med formedelst en mark og otte skilling.(5).

Jens Jermiin er formodentlig også forfatter til inskriptionen på de store, pragtfulde kobberkiesteplader, der monteredes på Christen de Lindes endelige kiste. Måske en af Holstebros dygtige guldsmede har punslet teksten ud i pladerne med sine nåle og hamre, som vi ved guldsmed Joachim Weller gjorde sidst i samme århundrede for lokale

adelige. Kistepladens ord citeres i sin helhed, fordi de i korthed resumerer afdødes levned, men ikke nok med det, der fremsættes også vurderinger af og begrundelser for Christen de Lindes succes i det jordiske liv, han nu havde taget afsked med:

"Efter Dend Almindelig Dodeligheds Skiøbne Hviler her under Et af Dyd, Lyche og Hæld Ualmindeligt Exempel Blandt de Dodelige Velædle og Velbyrdig

Christen Linde Herre til Volstrup, Kiærgaardsholm, Pallisberg, Bechmark, og flere andre Gaarder. Fod udi Holstebro d: 26. Dec: 1626. For sin høye Forstand, og Fædernelanded bewiiste Tienister af Hans Kongelig Maiestet Kong Friederic den Fierde udi Adelstanden Ophoyed d. 17. Oct: 1704 Med Alle Sine Ægte Descendenter, Huor af hand Self saae foruden 17 born, deraf 4 Sonner og 2 Dottre hannem ickun Overlevede, Som hand aflede udi 25 Aars

Holstebros middelalderlige sognekirke set fra sydost. I krypten under søndre korsarm etablerede Christen de Linde allerede i 1670 en begravelse for sin slægt. Den sidste begravelse fandt sted i 1778, hvor Christen de Lindes oldebarn, landsdommer Christen Linde de Leth til Nørre Vosborg, blev bisat i krypten. Selv om stifteren havde sikret sig dette hvilested til "evindelig Brugelighed", varede det dog kun til foråret 1906, hvor kirken blev nedrevet for at give plads til den nuværende sognekirke. (Radering i 3. udgave af Trap Danmark, 1902).

Christen de Lindes kisteplade af kobber, som har været forsølvet. Oprindeligt i slægtens krypt under Holstebros gamle sognekirke, nu i Holstebro Museum. Teksten citeret nedenfor.

*fornøyleligt Ægteskab med sin trofaste Ægtefelle Nu
Sl: Dorotea Lind Adschillige Børnebørn at icke dend
Velsignelse Skulde fattis Hos de andre, som Gud i*

haabet al hafde Kroned hans Manddom og rørige Alderdom, med indtil hand til et bedre og ævigtvarende lif hiem Kaldte Hannem d: 9. Aug: 1706 i Hans alders 80de aar".(6).

De Linde'ernes begravelse i Holstebro Kirke

I livet var Christen de Linde en fremadrettet mand, men dog ikke mere end han har været meget bevidst om, at en skønne dag ville også hans tid rinde ud. Han tænkte tidligt på livets afslutning, for kun 44 år gammel sikrede han sig, sin hustru, børn og efterkommere plads i en tøndehvælvet krypt under Holstebro Kirkes søndre korsarms sydlige del. Og faktisk havde han al mulig grund til at tænke på døden, for i 1665 døde sønnen Ib Linde et år gammel, 1666 døde sønnen Bertel Linde 33 uger gammel, 1667 døde datteren Maren Linde 12 dage gammel, 1669 døde sønnen Jep Solgaard Linde knap to måneder gammel, 1670 døde datteren Maren Linde 11 dage gammel, og endelig i 1672 døde endnu en Jep Solgaard Linde knap et år gammel. Disse seks "forhensandte Himmelpanter" mindedes på en sandstenstavle placeret over den udvendige nedgang til krypten. Tavlen, hvorpå også ses Christen de Lindes og Dorthea Solgaards initialer og de obligatoriske lindetrær, kan i dag ses på østvæggen i kirkens tårnrum.

Fundatsen for de Linde'ernes begravelse blev trykt både i 1670 og 1679 og yderligere tinglæst på Holstebro bys ting den 11. januar 1687.(7). Her bekræftede en perlerække af byens fremtrædende

Kisteplade fra Dorteia Nielsdatter Solgaards kiste i de Linde'ernes begravelse i Holstebro Kirke. Teksten fortæller, at "den dydædle og gudelskende matrone" var født den 4.marts 1639, havde været gift i 25 år med "Welfornemme Christen Lind til Stenumgaard", og i dette ægteskab havde hun født 17 børn. Af disse var syv døde inden Dorteia døde kun 46 år gammel den 12.august 1685 i København. Holstebro Museum.
Foto: Nationalmuseet.

borgere dokumentets ægthed og retslydighed: borgmester Christen Nielsen, provst Christen Christensen Solgaard, rådmand Niels Hindsholm, byfoged Christen Andersen, kirkeværge Morten Skalstrup, Christen Jensen Nørager, Thøger Hvas og Peder Busch for at nævne de mest kendte. De erklærede med brevet, at " - vi til erlig og velagte Mand Christen Linde til Stenumgaard Handelsmand her udi Byen samt hans Hustru den erlige og gudfrygtige Kvinde Dorteia Nielsdatter saavel deres Børn og Arvinger, et Sted udi Sønderkorskirken hvilket han maa gøre sig en Begravelse udi paa den Maade han bedst synes under Jorden med Hvelving,

Epitafium og Døre, med Alen og Maal syv Alen i Syd og Nord og syv og en Halv Alen i Øst og Vest".(8).

Denne begravelse skulle Christen de Lindes efterkommere nyde " - til evindelig Brugelighed og saa længe der er af deres Afkom og Lemmer til, og efter Arvingernes Afgang maa ingen gøres sig Begravelsen nyttig eller sig den tilegne. Dette maa i alle Maader efterkommes".

Da Christen de Linde i august 1706 blev bisat i krypten, stod hustruen Dorteia Solgaards kiste som nævnt allerede dernede sammen med en række små børnekister. Men andre fulgte op gennem 1700'årene, og da begravelsen blev ødelagt i 1906,

Niels de Leths kisteplade fra de Linde'ernes begravelse i Holstebro Kirke. Efter 17 års ægteskab med Maren de Linde døde den "Fordum Herre til Store Vosborg og Lindtorp Gaarder" den 18.marts 1711. "For sin honette Extraction berømelig conduite og exemplare qualiteter blef af Hans Kongl.Maysts Kong Friderich den fjerde til Adelstand ophøyet Ao 1708 D.3.Jannuari". Holstebro Museum. Foto: Nationalmuseet.

stod der seks kister i gravhvelvingen. Deriblandt var ud over stifternes kister også kister rummende datteren Maren de Linde (d. 1755), hendes mand Niels de Leth til Nørre Vosborg (d.1711) og deres barnebarn, justitsråd, landsdommer Christen Lin-

de de Leth til Nørre Vosborg, der som den sidste i 1778 blev bisat her.(9).

I Holstebro skulle "evig tid" vise sig at være af tidsbegrænset karakter - i en foranderlig verden er selv nok så prominente mænds løfter på lang sigt kun af begrænset værdi. Det gik således blandt andet ud over den gamle Christen de Lindes ben, da man i Holstebro i foråret 1906 under nærmest skandaløse forhold nedbrød den gamle Maria Kirke. En stor del af det århundreder gamle inventar solgtes på en offentlig auktion, og begravelserne ryddedes for at give plads til opførelse af en ny sognekirke. I Holstebro Avis refereredes således hvorledes "- balsamerede Lig blev foreviste for Betaling; hvad Entreen blev brugt til, kan der gættes paa".(10). Ifølge Nationalmuseets undersøgelser før kirkens nedbrydning var Christen de Lindes kiste allerede da delvis faldet sammen, og hans kranium var ikke at finde i kisten. Måske nogle af Holstebros opvakte drenge allerede havde været på spil og bestået en manddomsprøve ved at røve den ypperligste del af det berømte bysbarns skelet? Søren de Linde (1866-1939) bosatte sig kort efter i Holstebro, hvor han ernærede sig som branddirektør og lokal forretningsfører for Hedeselskabet, og han undlod da heller ikke i den lokale presse at udtrykke sin utilfredshed med den skamløse behandling, der var blevet hans tiptiptipoldeforældre til del.

Så et sted derude under græsplænen eller parkeringspladsen omkring sognekirken må Christen de Lindes ben - med eller uden kranium - befinde

Christen de Lindes kiste smykkedes ud over pladen med inskriptionen med to sådanne våbenskjolde i kobber omgivet af ramme med akantusblade og tappedekoration. På hjelmen en lindorm. Holstebro Museum. Foto: Nationalmuseet.

sig. Eller måske i bedste fald det var resterne af de Linde'ernes begravelse, der blev omtalt i Holstebro Dagblad den 24. august 1955, hvor skræddermeester Olaf Hansen fandt et dæksel udenfor kirken, et sted hvor græsset var vissent, og da han løftede det, var der et gravkammer nedenunder indeholdende tre kister "- med de jordiske Rester af svundne Dages fremtrædende Holstebro-Familier". Således forgår al verdens herlighed som bekendt, og så dog ikke ganske, for inde i sognekirkens østre korsarm kan man stadig beundre det yppige bruskarokepitafium, som Christen de Linde fik fremstillet til minde om sig selv og hustruen Dorthea Nielsdatter Solgaard.

Christen de Lindes slyngede spejlmonogram med bogstaver i bly på kobberplade, der oprindeligt var placeret på hans kiste i hele to eksemplarer. Holstebro Museum. Foto: Nationalmuseet.

Epitafiet og portrætterne i Holstebro Kirke

Når ses bort fra den enestående altertavle, er pragtstykket blandt Holstebro Kirkes inventar det store epitafium over Christen de Linde og hustruen Dorthea Solgaard. Ifølge inskriptionen på epitafiet lod ægteparret det fremstille så tidligt som i 1667, måske fordi døden sidst i 1660erne var meget nærværende i deres hjem med de mange spædbørnsdødsfald. I tekstfeltet var tre tomme pladser til udfyldelse, når tiden måtte komme, dels årstal for Christen de Lindes og Dorthea Solgaards død, dels antallet af børn i ægteskabet. Disse oplysninger er tydeligvis indføjet senere.

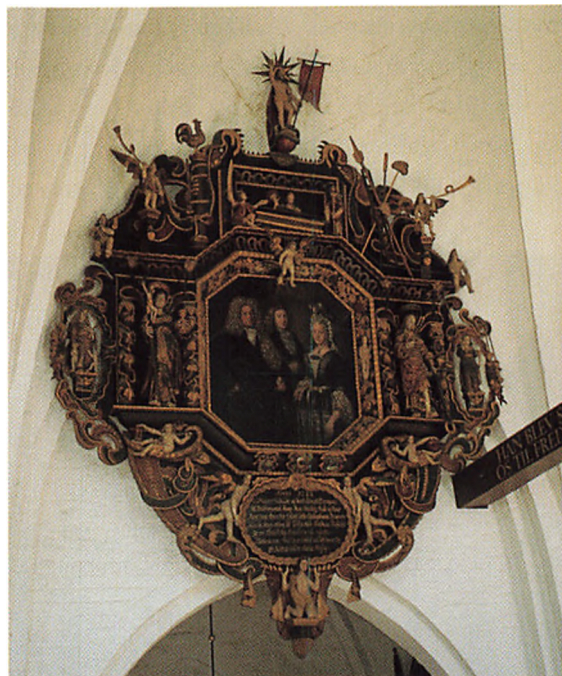

Christen de Lindes og Dorthea Solgaards prægtige barokepitafium fra 1667 i Holstebro Kirke, 412 x 325 cm., tilskrevet Christen Jacobsen i Romlund ved Viborg. Beskrivelse: se teksten. Foto: Nationalmuseet.

Epitafiets billedverden er mangfoldig, på en og samme tid smuk og skrækindjagende med forvrængede ansigter (masker), der tungerækkende bærer figurerne Troen og Håbet på hver side af midterfeltet, yderst flankeret af yderligere dyder i skikkelse af Retfærdigheden og Kærligheden. Nederst bærer myteskikkelsen Atlas på sine skuldre hele det mægtige epitafium (412 x 325 cm) akkurat som han ifølge den græske mytologi bar hele verden på sine skuldre. I malerifeltets top er en lille genius på vej ned til afdøde med sejrskransen, og allerøverst står den sejrende Kristus med sit kors på en slangeomvundet jordklode. Under ham ses redskaberne han blev pint med på Golgatha. Med hans død og opstandelse blev også de afdøde frelst, på epitafiet symboliseret ved to basunblæsende engle forbundet med to duer, der er ved at gå på vingerne: et billede på Christens og Dortheas frelste sjæle.(11).

Et sådant pragtværk er ikke fremstillet af en tilfældig snedker i Holstebro. Det er da også tilskrevet Christen Jacobsen i Romlund nord for Viborg, hvilket lader sig gøre og begrunde ud fra sammenligninger med denne mesters øvrige kendte arbejder. Det af Christen Jacobsens arbejder, der kommer de Lindes epitafium nærmest, er Enevold Berregaards og Anne Søes lige så imponerende epitafium i Thisted Kirke fra 1684. Socialt var dette pars historie på mange måder da også identisk med Christen de Lindes. Thisted-epitafiet bæres som de Lindes også af den lille Atlas-figur nederst. Også epitafiet i Lønborg Kirke over sog-

nepræst Johan Knudsen Schytte og hans hustru stod Christen Jacobsen bag.

Ingen kan være tvivl om at mesteren bag dette pragtepitafium i Thisted Kirke er samme Christen Jacobsen, som også fremstillede Christen de Lindes i Holstebro Kirke. Svulstigheden og fantasien er fælles, ligesom begge epitafier nederst bæres af en lille Atlas-figur. Den sociale historie bag de to epitafier er også identisk. På Thisted-epitafiet er afbildet Anne Soe og hendes to mænd, rådmand Søren Lugg og borgmester Enevold Berregaard, der ved sin handel akkurat som Christen de Linde tjente sig op til at blive godsejer. Som almuente måtte være noget unaturligt forbundet med Christen de Lindes rigdom, gjorde almuente også Anne Soe til heks med samme begrundelse. Og som de Linde adledes Berregaard i 1726, og fra ham og fru Anne Soe nedstammede slægten de Berregaard til Kjolbygård, der uddøde i 1902. (Foto: Esben Graugaard).

Af andre arbejder i Ringkøbing amt, som man mener Christen Jacobsen har fremstillet, kan nævnes altertavlen i Ejsing Kirke, hvor hans navn undtagelsesvis nævnes i kirkeregnskabsbogen i 1656, og et epitafium over sognepræst Jens Mortensen (død 1695) i Møborg Kirke.(12). Også den store lydhimmel, der nu befinder sig i Janderup Kirke i Thy, fremstillede Christen Jacobsen

Billedskæreren Christen Jacobsen tilskrives også den imponerende lydhimmel over prædikestolen i Janderup Kirke i Thy. Himlen var oprindeligt fremstillet til kirken ved Tvis Kloster i Claus Mormands ejertid, men blev afhændet til valfartskirken i Thy, hvor den tydeligvis forekommer at være en smule overdimensioneret. Måske Christen de Linde havde set dette arbejde i Tvis, inden han bestilte sit epitafium hos Christen Jacobsen. (Foto: Esben Graugaard).

i sin tid til Tvis Kloster i Claus Ulrik Mormands ejertid. Blandt Christen Jacobsens arbejder i en større region kan nævnes prædikestolen i Snedsted Kirke (1669) i Thy, altertavlen i Karby Kirke på Mors, prædikestolene i Grønæk og Tårup kirker. Også en nu forsvunden døbefont med fontelukke i Viborg Domkirke stod Christen Jacobsen bag. Den rigt udsmykkede gravsten over Viborg-handelsmanden Knud Ugelris, som døde i 1674, der nu er opsat i Viborg Stiftsmuseums gård, stod den alsidige Christen Jacobsen også bag.(13).

Vi må forestille os, at Christen de Linde har hørt om denne billedskærermester, der i sit udtryk afslørede kunstneriske evner og et originalt billedsprog; måske har han set nogle af hans arbejder i f.eks. kirkerne i Ejsing eller Tvis, og herefter har han bestilt sit pragtminde til kirken i Holstebro. Tidens modestrømninger synes at være gået forbi Christen Jacobsen, som turde satse på sin egen meget fabulerende billedverden. Derfor blev Christen de Lindes epitafium en stor kunstnerisk gave til kirken i Holstebro, om end formålet naturligvis var ret egennyttigt.

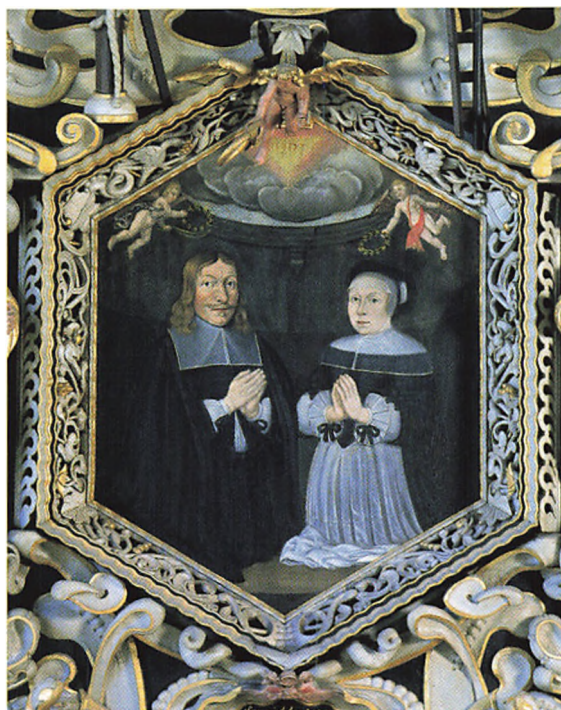
For midt i epitafiet sad han jo selv, "den rige kræmmer" og hans kone, og skuede ud over menigheden. På det ældste af portrætterne fra o.1667, der ved restaureringen i 1984 atter blev fremdraget, ser man det midaldrende ægtepar knælende i bøn vendt imod hinanden. Parret er meget enkelt klædt som tidens borgere brugte det, og forekommer betragteren at være uden meget liv endsige personligt udtryk. Efter Dorthea Solgaards død

Indtil 1984 var dette epitafiebillede placeret i Christen de Lindes og Dorthea Solgaards epitafium i Holstebro Kirke. Især portrættet af Christen de Linde har langt mere karakter end det tidligere portræt af ægtefellerne, der nu er i epitafiet. Det var dette portræt, som museumsinspektør Hugo Matthiesen levede sig så meget ind i, at han bagefter kunne formulere sin utroligt nærværende og meget personlige karakteristik af den vestjyske matador i sin bog "Snapstinget" – se teksten.. Foto: Nationalmuseet.

har hendes efterladte mand o.1688 ladet et nyt portræt male, det billede som indtil 1984 sad i epitafiets billedfelt, men som nu kan ses i en selvstændig ramme ved siden af epitafiet.

Der er sket meget siden det første billede -

Det originale portræt af Christen de Linde og Dorthea Solgaard fra 1667, der viser ægtefellerne knælende i bon på en brun pude. Den da o. 40årige Christen de Linde er først ved at tage afsæt mod tinderne, og er endnu blot en aktiv købmand blandt så mange andre i en lille dansk provinskobstad. Epitafiets pragtfulde ramme om dette billede varslede dog næsten, at noget større var på vej. Tre år senere overtog han Stenumgård gods som det første i en perlerække. Foto: Nationalmuseet.

Christen de Linde er i færd med at blive en matador, og det budskab har maleren forstået i alle sine facetter. For Christen de Lindes vedkommende er de fromme bedende hænder erstattet med et par nærmest tykke hænder, som synes at gnides i selv-

tilfredshed. Den unge velproportionerede handelsmand med det flade hår er afløst af en lidt fedladen skikkelse med allongeparyk og kalvekrøs. Hustruen Dorthea bærer nu tunge guldarmbånd. Det var dette portræt af Christen de Linde, der inspirerede kulturhistorikeren, museumsinspektør Hugo Matthiessen til følgende skånselsløse men utvivlsomt også præcise karakteristik af Christen de Linde:

"Paa det fortrinlige Epitafiemaleri i Holstebro Kirke stiller den gamle Herre mæt og veltilfreds sit Korpus til Skue for Eftertiden som "et af Dyd, Lykke og Held ualmindeligt Eksempel blandt de Dødelige". Allongeparykken forlener hans svære Fremtoning med forøget Valde, Velvære behersker det glatragede Underansigt med de tykke Læber. Overskægget stritter til begge Sider, Næsen er foruroligende lang, og smaa vagtsomme Øjne holder Udkig under de højt svungne Bryn. Billedet giver Indtryk af Frodighed og Kraft, men man mærker unægtelig ogsaa, at Personen – trods de over Vommen frontt foldede Hænder og Ansigtets flygtige Drag af Forekommenhed – ikke har været nem at komme omkring ved. Bag Trækkenes fede Tilfredshed aner man noget Glubende ligge paa Lur, og at Masken hurtigt kunne forandres".(14).

Var det sådan han var, mennesket Christen de Linde? Under alle omstændigheder har Christen de Linde kunnet nyde synet af dette pragtværk med dets kontrafecjer, når han deltog i gudstjenester i den gamle middelalderkirke, hvor epitafiet havde sin plads på nordvæggen i det tredje fag.

1.2. Købmandssøn og myteskaber

Christen de Linde blev født den 26. december 1626 i Holstebro, og formodentlig blev han blot døbt Christen Christensen, fordi faderens fornavn var Christen. Vi ved det ikke, for så langt tilbage findes ingen bevarede kirkebøger. Faderen Christen Jepsen blev kaldt for Christen Jepsen Linde, fordi han skal have været en bondesøn fra landsbyen Linde i Asp sogn nordvest for Holstebro. På den måde blev landsbyens navn slægtens og senere som et af de meget få danske stednavne endog et adelsnavn. En lokal overlevering, der skulle stamme fra en efterkommer af Christen de Linde, ville vide, at Christen Jepsen Linde stammede fra den østligste gård i Linde by, altså den senere Stougård. Det har været anført som indi-

Ifølge overleveringen fik Christen de Lindes far, købmanden Christen Jepsen, Linde-navnet, fordi han stammede fra landsbyen Linde i Asp sogn nordvest for Holstebro. Meget få danske adelslægter har været så nøjsomme ved valg af navn, når adelskabet var en realitet.(Foto: Esben Graungard)

cium herfor, at der netop i denne gård boede en meget driftig slægt i 1700årene personificeret ved Offer Madsen, som var en alt andet end tidstypisk fæstebonde: *"Han var Handelsmand og rejste stadig omkring og opkøbte Landbrugsprodukter, som han kørte til Ringkjøbing og udskibede til Holland, hvor han solgte dem"*.(15). Denne Offer Madsen skulle endog have hjembragt en kirkeklokke fra Holland til Hvidbjerg Kirke i Thy. En eventuel sammenhæng mellem denne Offer-slægt og Christen Jepsen Linde er dog ren gætværk.

Fra Christen Jepsen Lindes nu forsvundne gravsten (16), hvis tekst vi kender fra provst Kyndes indberetning til biskop Bloch, ved vi, at han var borger og handelsmand i Holstebro, og at han døde 72 år gammel i 1652, og således må være født omkring 1580. Ifølge denne gravsten døde hans hustru Cecilie Berens/Berensdatter ligeledes i 1652, 48 år gammel. Hun kan således være mor til Christen de Linde, som da også lod sin førstefødte datter døbe Cecilie, men da hun var 24 år yngre end sin mand, kan man formode, hun var hans anden kone. Om Cecilie Berens/Berensdatter var Christen de Lindes mor kan således ikke afklares med de kilder, vi kender til i dag. Men med den handel også Christen Jepsen Linde førte og Holstebro-købmændenes nære relationer til Nederlandene in mente, kunne Cecilie måske stamme herfra, og muligheden for slægtskab med den i samtiden fremtrædende købmandsslægt Berns, bl.a. repræsenteret ved storkøbmanden Albert Baltser Berns (1602-52)

i Hamburg, der var gift ind i den nederlandske Marselis-familie har været overvejet. De undersøgelser historikeren, dr.phil John.T.Lauridsen har foretaget omkring familien Berns slægtsforhold, har imidlertid ikke påvist nogen Cecilie i denne slægt.(17).

Christen Jepsen Linde skal have drevet handel fra den gård i Nørregade, som sønnen Christen de Linde senere overtog. Denne gård lå på nordsiden af den nuværende gamle rådhusplads, hvor MV-Huset nu er beliggende. I Linde'ernes tid havde pladsen dog ikke status af rådhusplads, da Holstebros rådhus indtil branden i 1733 lå på Store Torvs østside. I 1682 boede Christen de Linde endnu i gården, der takseredes til en værdi af 213 rigsdaler og dermed var den højst vurderede i Holstebro – næsthøjest vurderede gård tilhørte svogeren, borgmester Knud Nielsen Gørding. Christen de Linde ejede desuden endnu en gård og et par huse i Nørregade, i Vestergade ejede han en lade, og endelig var Christen de Linde ejer af endnu en gård i Østergade. I 1682 var Christen de Linde således ejer af knap ti procent af værdierne i Holstebros bygningsmasse.(18).

Alene det at køb- og handelsmand Christen Jepsen Linde havde sin bopæl og forretning på byens hovedstrøg tyder på en vis omsætning og velfærd, uden at vi kan begrunde det med konkrete tal. De senere overleveringer om Christen de Lindes sociale ophav er dette værd at have in mente, men problemet var, at almuen simpelthen ikke kunne forstå, hvorledes man ad naturlig vej som køb- og

handelsmand kunne nå frem til den overvældende rigdom, der efterhånden blev Christen de Linde til del.

Den samtidige biskop Jens Bircherod skrev da også som anført ovenfor om Christen de Linde, at han var søn af fattige bønder "– men ved sine lykkelige Anslag var kommen til stor Flor og Velstand, –".(19). Blandt de lykkelige "anslag" kunne det i regionens folkeoverlevering meget omtalte guldskrin eller guldkar være. En række nedenfor anførte overleveringer uden påviselig fælles rod havde en fælles kerne, der forklarede Christen de Lindes velstand.

Lokalhistorien L. C. T. Frølund hævdede i sin bog om Holstebro, at Christen de Linde stammede fra Solgaard-slægten: "Han var søn af rådmand Kristen Jeppesen Solgaard, og havde som det synes, navnet Lind som døbenavn, måske efter morfaderen".(20). Desværre kender vi ikke Frølunds kilder til hans antagelse, som han i denne forbindelse står alene med. Også Frølund gengav overleveringen om guldskrinet, som han i øvrigt karakteriserede som intet mindre end "ærerørigt".(21).

Det er primært folkemindesamleren Evald Tang Kristensens fortjeneste, at de mange versioner af sagnet om guldruget som oprindelse til Christen de Lindes velstand, er bevarede. Som eksempler skal her gengives to versioner af overleveringerne, der også afspejler deres vidt forskellige indhold. Først som Marianne Jensdatter (f. 1812 i Gimsinghoved ved Struer) i Hjerem fortalte historien til Tang Kristensen:

"Der var strandet en døbefont af guld, som var bestemt til Rusland. Den blev så solgt ved auktion ved havet for ingen ting, og de folk, der købte den, brugte den til andetrug. Så kom Christen Linde, der gik omkring som kræmmer, ind i det sted og vilde sælge tøj. Konen vilde nok have sirts til en kjole, men hun havde ingen penge. Ja, han kunde også godt tage andre ting. Måske han også kunde bruge metal, og de kunde bytte, for hun havde det her pjalt andetrug, og hun kunde godt bruge et af træ. Så gav han hende 18 alen sirts for det. Han forlangede vel noget i bytte, men han tykte jo også, det var en skam, hun ikke fik tøjet. Så mener de, han gik hen og grov fadet ned i Ferring sande, men tog en kant af det med en mejsel og gik til en guldsmed med. Han sagde, det var guld. Så fik kræmmeren sig en jærnkasse at gemme truget i og havde det her i dølgsmål, indtil han fik det støbt i kugler. Dem rejste han udenlands med og fik dem her gjort i penge. Det skulde jo hedde sig, at han der ude havde gjort sådan en god forretning, for da han kom hjem, købte han sig efterhånden syv herregårde, hvoraf jeg kan nævne: Volstrup, Rammegård, Kjærgårdsholm, Krogsdal. Siden gav han dog Familien mere vederlag for fadet".(22).

En anden version, hvis ophav Tang Kristensen ikke har anført, er som følger:

"Kristen Linde på Kjærgårdsholm ejede otte herregårde og kunde kjøre på hans egen mark og hans fæsteres mark, fra han kjørte ud af hans port og til Vesterhavet. Derfor står der også i et gravskrift over ham:

*To gang' fire herregårde
Gav mig ikkun fire fjæl,
Gud ske evig lov og ære,
som bevarede min sjæl"*(23).

Endelig skal gengives en version af Christen de Lindes tidlige historie, som Carl Emil Secher (1824-88) publicerede i 1867 i bogen "Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og Mindesmærker". Secher, der var assistent i Gehejmearkivet, og som arbejdede sammen med landskabsmaleren F.Richardt, hvis billeder i 2003 kom hjem til Danmark fra hans efterkommere i USA, havde formentlig på foranledning af etatsråd A.E.M.Tang til Nørre Vosborg indsamlet materiale om Ulfborg-egnens historie. I Sechers version var Christen de Lindes far en bondesøn ved navn Frands fra Linde by i Asp sogn. Han var en flittig mand, der arbejdede sig op som værtshusholder i Holstebro, hvor sønnen Christen voksede op. Denne Christen var doven, og ville helst drive omkring som kræmmer på egnen. Engang kom Christen på en handelstur til gården Blæsbjerg i Råsted sogn, hvor han bad om logi for natten. Gårdens ejer var en skrap men dygtig enke, der sagde til Christen: *"Jo, du kan jo ligge oppe i vor vesterstue, vor fredestue, i nat, og sæt så din pose fra dig, og kom her og lang til vor grød, der har du ske, men vi skal tidlig til sengs, for vi skal tidlig op"*. Christen gik til sengs, men næste morgen stod folkene tidligt op fordi de skulle ud i gårdens enge og arbejde, og de lå et stykke vej fra Blæsbjerg. Men konen kunne ikke forstå,

at kræmmeren ikke var stået op, og hun tænkte derfor, at han nok var gået meget tidligt for at komme videre. Så slap han jo også for at betale for sit logi. Men Christen lå faktisk og sov endnu, hvorfor konen i Blæsbjerg gav ham følgende salve: *"Ligger du her og snuer, din dovne knægt? Du fortjent' te a sku' ta mi Lime, å bank di dovne krop igjommel. Vil du vær' kræmmer, å vær' rig, å sover da fræ di løkk? Ved du et' te en kræmmer ska' rees' sæ far daw, far æ folk kommer i æ mar? Hvem vel do handle med, nær do kommer mot op o æ formejdæ slantren' mæ di pues?"*. Christen tog hendes ord til sig, blev morgenmand, og snart kom Christen de Linde til at gå under navnet *"den rige kræmmer"*. Ifølge Secher var det første Christen de Linde gjorde efter i 1670 at have overtaget Stenumgård gods, hvorunder gården Blæsbjerg hørte, at køre op til gården, hvor han eftergav konen al hoveriarbejde i fremtiden, fordi hendes opsang havde været forudsætningen for hans senere lykke.(24).

Som romanfigur og søn af heksen Maren Spliid

Et så eventyrligt levned som Christen de Lindes appellerede som vist til almuens fortælletrang, og derfra er skridtet til en egentlig skønlitterær fremstilling ikke lang. I bogen "En Familiehistorie. Fortidsminder fra Jylland", som Tyge A.Becker (1812-69) publicerede i 1857, findes en ganske speciel version af Christen de Lindes baggrund. Becker, som var født og opvokset på herregården Tirsbæk ved Vejle, kendte herfra historierne om

de Linde-slægten, og det er da også netop historien om Christen de Linde (1720-56) til Tirsbæk og Maren Loss, der er hovedemnet i bogen.

T. A. Becker blev forfatter med Walther Scott som sit store forbillede, men kombinerede dette med en uddannelse som historiker. Becker vil først og fremmest være kendt for sammen med ovennævnte landskabsmaler F.Richardt at have udgivet de første otte bind af det topografiske værk "Prospecter af danske Herregaarde" i perioden 1844-56. Men Beckers arbejde prægedes af "*ukritisk Benyttelse af trykte Kilder og tilfældig Benyttelse af utrykte, for meget Raaderum for Fantasi og Hypotese*", som det formuleredes i Dansk Biografisk Leksikon.(25).

Karakteristikken kunne også gælde Beckers fremstilling af Christen de Lindes ophav, som i "En Familiehistorie" er værtshusholder Laurids Sørensen Spliid i Ribe og hans nok så bekendte kone Maren Thomasdatter Spliid, som i 1641 på Ribes galgebakke blev brændt som heks. Med tiden blev hun Danmarks mest berømte indenfor denne genre.

Becker lod ægteparret have et eneste barn sammen: "*en smuk og klog Dreng*", som i 1637 skulle have været 11 år gammel. Det passer med, at virkelighedens Christen de Linde var født i 1626, og ham er det da også. Og den dag Maren Spliid led sin grusomme død i Ribe, forlod manden Laurids sammen med sønnen Christen Ribe for altid: "*Den Dag, Laurids Splid paa en saa forfærdelig Maade mistede sin Hustru, vandrede han med sin Søn*

bort fra Ribe, hvor de naturligvis ikke mere kunde blive, thi Skjændsel heftede nu ved deres Navn, og for dem var der intet andet at gjøre end at skjule sig saa vel, at aldrig Nogen kunde opdage deres Slægtskab med den berygtede Troldqvind Maren Spliids. Laurids forandrede derfor sit Navn til Christen Linde, til Erindring om den smukke gamle Lind, som stod foran hans Dør."(26). Laurids - nu Christen Linde - blev "bissekræmmer", og under svenskekrigene forsynede han bl.a. den svenske hær med tobak og brændevin.

Laurids Spliid/Christen Linde slog sig herefter permanent ned i Holstebro, hvor han blev en rig og anset købmand. Efter nogle år giftede han sig med en velhavende enke, Cecilie Born (igen passer fiktionen med virkeligheden). Blot lod Becker denne Christen Linde dø ti år for sent i 1662 i forhold til virkeligheden. Hans formue arvedes herefter af den eneste søn, Christen Linde, som i romanen på sine handelsture kom helt op til Thy og Vendsyssel. På en sådan tur var det, som vist ovenfor ifølge overleveringerne, at Christen Linde fandt det berømte andetrug: "*Truget var af metal, efter Havgassens Mening af Messing, men ved at skrabe derpaa, med en Kniv opdagede den forbausede Christen Linde, at de var det rene Guld*".(27). Truget vejede fire lispund og to pund, og var fremstillet af dukatguld, der i romanen havde en værdi af 19.000 speciedaler. I Beckers historie var truget egentlig en døbefont bestilt af ingen ringere end patriarken i Moskva.

Herefter lod T.A.Becker historien udvikle sig

videre via Christen de Lindes søn Niels de Linde for at komme frem til den dramatiske beretning om forholdene på Tirsbæk under de Linde'rne. Beckers fremstilling bed sig imidlertid fast i overleveringen hos nogle, for forfatteren har mødt efterkommere af virkelighedens Christen de Linde, som var overbeviste om, at de nedstammede fra heksen Maren Spliid i Ribe.(28).

1.3. Hustruen Dorthea Nielsdatter Solgaard og hendes slægt

Omkring 1660 giftede den da 34årige købmand Christen Linde sig med Dorthea Nielsdatter kaldet Solgaard. Hun var født den 4.marts 1639 i Holstebro og således en god del yngre end sin mand. Som datter af rådmand og borgmester (1662-68) Niels Sørensen Solgaard, tilhørte Dorthea samme sociale lag i den lille købstads borgerskab; men det var dog næppe ægteskabet, der satte Christen Linde i stand til den økonomiske ekspansion han gennemførte fra sidst i 1660erne, om end Solgaard'erne i 1600årene var Holstebros mest betydelige borgerslægt af samme tyngde som Nyboe'rne skulle blive i 1700årene. I Holstebro Kirkes vestre korsarm hænger da også en lysekrone skænket til kirken i 1660 af borgmester Niels Sørensen Solgaard og hans slægtning Ib/Jep Lassen Solgaard.(29).

Navnet Solgaard stammer formodentlig fra gården Solgård i Aulum sogn syd for Holstebro, hvor en gård af dette navn nævnes første gang i 1461.(30).

At Christen Lindes svigerfar var en mand af social betydning i Holstebro turde ikke alene fremgå af nævnte lysekrone, men også af at der skal have været en allerede i 1871 forsvunden tavle i den gamle sognekirkes kor med portrætter af Niels Sørensen Solgaard, hans hustru og børn. På tavlens venstre side stod at læse:

*"Vi fattige til verden kom
saa ringe var vor stand;
ej tage vi herfra rigdom
det agtes ej for vor Guds dom;
medens er dog vist, at disse krop
de skulle engang igen staa op,
naar røsten klinger verden om;
Venite ad iudicium!"(31)*

På tavlens højre side nævntes navnene på Niels Sørensen Solgaards børn: Søren (død 1650), Knud (død 1691), Jens (død 1676), Christen (død 1699), Ane Nielsdatter (død 1712), Johanne Nielsdatter (død 1712), Dorthea Nielsdatter (død 1685), Ane Nielsdatter (død 1711).

Dorthea og hendes søskende formåede at fastholde en position i købstadsborgerskabet: brødre Knud Nielsen kaldet Gørding og Christen Nielsen Solgaard blev begge borgmestre i Holstebro. Søstre Johanne og Maren blev gift med henholdsvis Jeppe Solgaard (død 1665) - der var rektor for latinskolen i Holstebro - og rektor Peder Thisted. Maren og Jeppe Solgaard fik en række socialt interessante børn, der således var niecer og

nevøer til Dorthea Nielsdatter og Christen de Linde. Heriblandt var Niels Ibsen (Solgaard), der som sine de Linde-fætre blev godsejer med erhvervelsen af Tvis Kloster. Ane Ibsen (Solgaard) blev gift med to successive præster i Nørre Felding, Laurids Grøn og Frands Hvass, og fra hendes datter Dorthe Linde Grøn stammer den kendte københavnske grosserer-slægt Howard Grøn. Via hendes barnebarn Gertrud Kirstine Grøns ægteskab med byfoged Jørgen Tranberg nedstammer en række kendte vestjyske slægter ad den vej fra Solgaard-slægten, f.eks. Olufsen-familien på Quistrup.

Mest spændende blandt Maren og Jeppe Solgaards børn var dog den ofte omtalte Karen Solgaard (f.1663), som således var niece og ikke kusine til Christen de Lindes hustru, som det ellers ofte er blevet fortalt. Karens "berømmelse" hidrører primært fra hendes enestående ægteskabs-karriere, der kom til at omfatte ikke færre end fire mænd og tilmed i stigende social rangorden. Først blev Karen gift med farver Wulff, som døde i 1690. Med ham fik hun således farveriet, som hun de kommende år fremdeles drev. Næste mand i Karens række blev Peder Kægeben, som også var farver. Han døde juleaften 1702. Karens tredje ægteskab blev indgået med ritmester og friherre Heinrich von Münchhausen, der skal være faldet i et slag i Brabrant (måske slaget ved Malplaquet i 1709), og hvis kyras og kårde nu er udstillet på Holstebro Museum. Endelig nåede Karen Solgaard sit livs sociale zenit, da hun i 1709 blev viet til baron Rudolf von Gersdorph, som i 1714 solgte

farveriet til niecen Dorthe Linde Grøn og hendes mand Andreas Hansen, hvorefter parret flyttede til København, hvor Gersdorph blev stiftamtmand. Gersdorph døde i 1729 - den 9.oktober 1742 døde Karen Solgaard baronesse Gersdorph i København. Hendes lig blev ført til Holstebro for at blive bisat i krypten sammen med hendes fire mænd. Børn havde hun aldrig fået, men hun blev på passende vis på den sidste rejse "*gelejd det af de herrer Linde og den unge Proust Hiermiin*".(32). Christen de Lindes børn har således stået denne farverige kusine nær. Lige overfor Christen de Lindes epitafium i Holstebro Kirkes østre korsarm hænger et fornemt epitafium i marmoragtig kalksten og hvid marmor til minde over baron og baronesse von Gersdorph med portrætbuster af dem hver især.(33). En verden til forskel har der været på den asketisk udseende Dorthea Solgaard og hendes livstykke af en niece, der endte som en virkelig baronesse.

At opstille en genealogi over Solgaard'erne lader sig næppe gøre på grund af kildemangel, så efterfølgende bliver nogle brudstykker til en sådan. Kordegn L. C. T. Frølund, som udgav stamtavler over Holstebros betydelige købmandsslægter Grøn og Nyboe i 1870erne(34), opstillede i sin topografiske beskrivelse over Holstebro nogle slægtslinier over Solgaard'erne, som vi ikke kender kildegrundlaget for, blot må konstateres at konstruktionerne flere steder ikke passer med andre kilders udsagn. Det mest markante eksempel er i denne forbindelse, at Christen de Linde som

nævnt ovenfor anføres at være født Christen Lind Solgaard. Christen de Lindes og Dorthea Solgaards farfædre Jeppe og Søren Solgaard skulle således ifølge Frølund have været brødre, men de to mænd kender vi ikke fra de historiske kilder. Fra en tredje bror, Lars Solgaard, skulle en tredje linie af Solgaard-slægten nedstamme, heriblandt også Christen de Lindes egen svigersøn, den i Norge fødte Niels de Leth. (Herom se side 209).

Dorthea Nielsdatter Solgaard døde i København den 12. august 1685. Den 15. august fik Christen de Linde bevilling til at føre hendes lig fra hovedstaden til Holstebro, for at lade hende bisætte her ved siden af hendes afdøde børn. Selvfølgelig sag kunne formuleres knudret i kancelliet, hvor man gjorde vitterligt: *"At Vi efter allerunderdanigst gjorde ansøgning og begiæring allernaadigst haver bevilget oc tilladet, saa oc herved bevilger oc tillader at Christen Linde indvaaner i Vor Kiøbstad Hollstbroe, maa sin Hustrue, som herudi Vores Konge. Residentz Stad Kiøbenhafn ved døden er afgangen, hendes Liig herfra oc til fornefnte Holstbroe lade bortføre oc der sammesteds i sit begravelsested nedsætte, - ".(35).*

Hvorfor hendes efterladte mand ikke giftede sig igen, som det næsten ellers var skik og brug, ved vi naturligvis intet om. Måske havde han travlt med sine forretninger - måske var det udtryk for kærlighed til Dorthea, som havde født ham 17 børn i de kun 25 år, de nåede at være gift med hinanden. Dorthea kan da også have været noget ganske særligt, hvilket fremgik af, at teologen

Elias Naur i sit "Ære- og Takke-Digt Til sin gamle Skole-By Holszbroe i Jydland for beviiste Velgieringer Anno 1667, 68 og 69" omtalte Dorothea på følgende smukke vis:

"Hans (Christen de Lindes, forf.anm.) Hustru Dorethe, et Speyl for mange Quinder, I Godheds Øffvelser ey gjorde nogen Hinder; Men loed i alle Ting en Moders hierte see, For tiilig blev det Lyvs udslugt ved Dødsens Ble" (36).

1.4. Adelskabet

Enevældens nye danske adel – også kaldet for matadorernes opmarch

Den 17. oktober 1704 adledes Christen Christensen Linde, da kong Frederik den Fjerde på Københavns Slot udstedte et nobilitetspatent til ham - fremover var hans rette navn Christen de Linde. Det var en handling af større social og ideologisk end økonomisk betydning, for allerede den 23. juli 1681 havde kong Christian den Femte på Koldinghus udstedt et brev, der bevilgede *"Christen Christensen Lind adelig privileg at besidde hans gaarde og gods med"*.(37). Eller mere direkte: han blev skattefri for sine jordbesiddelser, og det gjaldt også hans arvinger, der måtte overtage gårdene.

Forudsætningen for adelskabet udspillede sig tilbage i 1660, da købmand Christen Linde i Holstebro var 34 år gammel. Ved noget der kunne ligne et statskup gennemtrumfede kong Frederik den

Tredje indførelsen af en enevældig styreform i det danske monarki. Det lod sig gøre som følge af den styrke især det københavnske borgerskab havde efter svenskekrigene, hvor den gamle rigsrådsadel ikke ligefrem havde brilleret i forsvaret af fædrelandet. Et af enevældens resultater var, at adelen mistede det privilegium alene at have ret til at besidde frit, i.e. skattefrit, jordegods. Et andet var en ændring af adelsbegrebet og den danske adels sammensætning. Den gamle fødselsadel - ofte med rødder i middelalderens ridderskab – havde været forpligtet til krigstjeneste mod til gengæld at opnå skattefrihed for sine ejendomme. Denne adel fik fremdeles lov at bestå efter 1660, men suppleredes fra 1671 af en ny titel- og rangadel (lensgreve, lensbaron og friherre) med forbillede i andre europæiske stater. Den gamle adel så den første lange tid med stor skepsis på rangadelens titler, der ofte blev tildelt nyrige godsejere med baggrund i statstjeneste eller handel. Af enevælden udsprang samtidig en anden ny adelstype – brevadelen – hvor kongen tildelte borgerligt fødte embedsmænd, økonomiske entreprenører o.l. et adelskab, selv om de ikke ejede jord nok til f.eks. et baroni eller stamhus. Det var denne brevadel Christen Linde den 17.oktober 1704 blev optaget i.

Som et illustrativt eksempel på adelsdiplomernes udbredelse i disse nye slægter kan fremhæves Randers-borgmesteren Niels Jacobsen (1556-1624), hvis efterkommere og disses ægtefæller i perioden 1679-1905 fik tildelt ikke færre end 31 adelspatenter eller diplomer. Blandt Niels Jacobsens adlede efterkommere var slægterne de Las-

son, Rosenørn, Benzon, Hielmstjerne, Hofmann og de Poulson. Alene af sidstnævnte slægt indgik tre kvinder ægteskaber med efterkommere af Christen de Linde: Karen de Poulson blev gift med Thomas Just Jermiin til Ausumgård, Marie Kirstine de Poulson blev gift med Christian Fischer til Allinggård og Anne Marie de Poulson blev gift med Christian de Linde til Bækmark.(38).

Kort efter enevældens indførelse i 1660 adledes en række af kronens største kreditorer som Marselis-brødrene, Poul von Klingenberg, der også blev generalpostmester, og rentemester Henrik Müller, hvis efterkommere en periode ejede Lønborggård i Vestjylland. I denne sammenhæng hører også den tyskfødte Jochum Irgens hjemme - han adledes med navnet von Westervig, fordi han bl.a. fik udlagt Vestervig Kloster og Røros Kobberværk i Norge som betaling for kronens gæld til ham.

Set i vestjysk perspektiv dukker den nye adel op senere i første halvdel af 1700årene, og udgangspunktet er et andet, idet der er tale om slægter med rødder i handel og landbrug. Forfatteren Bertel Budtz Müllers karakteristik af denne nye type adelsmand og godsejer i Vestjylland var ikke helt ved siden af: "*Han var typisk. Han kan have været en Hvas, en Linde, en Gleerup, en Søe. De lignede hinanden alle, disse skabere af stude-slægterne paa de jyske herregaarde. Han var som de andre begyndt med Kræmmersækken langs studevejene*".(39).

Det fortæller overleveringen som nævnt ovenfor også om Christen de Linde. Men jordbesid-

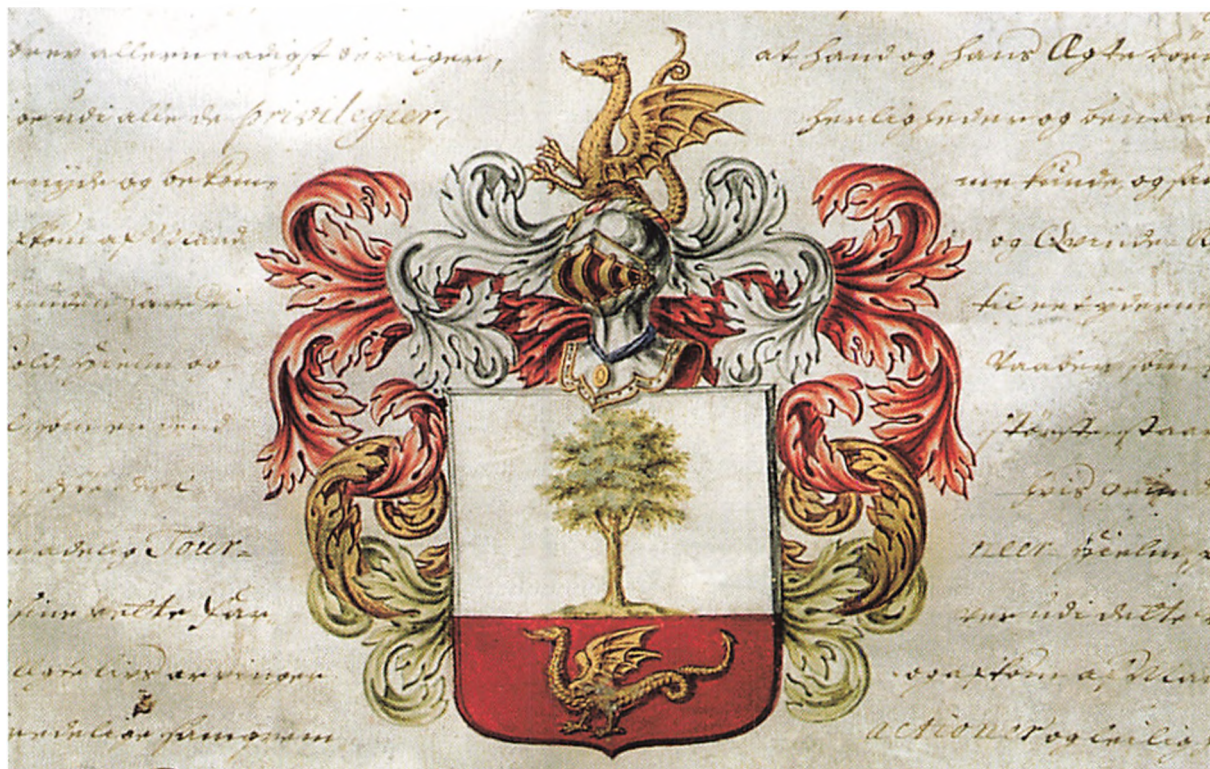
delse og købmandsskab var også uadskilleligt knyttet til andre nyadlede slægter i datidens Vestjylland: Enevold Berregaard til Kjølbygård (1726) (gift med Anne Søe), Jens Laasby de Moldrup til Vestervig Kloster (1731), Herlov Stiernholm til Kjeldgård (1747), Hans Adolph Høeg til Herringholm adledes von Hielmcrone (1757) og to år senere adledes Jens Wandborg til Kappel, med navnet de Stiernhielm (1759). Christen de Lindes efterkommere på spindesiden passede ind i dette billede, idet alle fire døttres mænd eller efterkommere opnåede at få udstedt adelsbreve: Niels Leth til Nørre Vosborg i 1708, Janus Friedenreich til Palstrup i 1716, Christian Fischer til Allingegård i 1719 og endelig oldebarnet Thomas Just Jermiin til Ausumgård i 1750. Med relation til de Linde'rne men uden slægtskab er Jørgen Hvas til Tirsbæk, som i 1761 adledes med navnet de Lindenpalm.(40).

Sammenfattende blev der i den danske adel i kong Frederik den Tredjes regeringsperiode (1660-70) optaget ti nye slægter, i kong Christian den Femtes regeringsperiode (1670-99) blev 65 slægter adlede, og endelig adledes i kong Frederik den Fjerdes regeringsperiode (1699-1730) 58 slægter. Det bør understreges, at det i flere tilfælde drejede sig om allerede adlede slægter, der blev optaget i den nye rangadel.(41). Tallene bekræfter, at Christen de Lindes adelskab ikke var udtryk for noget enestående, men tvært imod led i en strategi, hvor kongen/statsmagten via adelspatenter knyttede en ny velhavende samfundsgruppe til sig.

Det var denne udvikling kulturhistorikeren, museumsinspektør Hugo Matthiessen, i sin mesterlige bog om Snapstinget i Viborg beskrev således: *"Det var en solid Stamme, som paa denne Maade beskedent kneb sig indenfor Døren, Mænd med Penge i Posen og Længsel i Hjertet efter den jydsk Jord. De havde nu gjort det besværlige første Skridt, og det lønlige Haab, det vakte i deres Sind, skulde snart blive til Virkelighed, da Adelens Skæbnetime var inde. Efter Enevældens Sejr 1660 rykkede de i sluttet Trop ind i Jyllands Storgaarde og overtog for Fremtiden Førerskabet i den jydsk Termin".(42).*

Christen de Linde hørte til de fremmeste af disse nyrige mænd, der opnåede adelspatenter på stribe: *"Men som en af de første paa Pletten og forrest i Flokken blandt de Mænd, som med solid Appetit mødte frem i Viborg, da de gamle Jorddrotter stod for Fald, breder sig dog den navnkundige Christen Linde, hvis overvældende Held vakte saa megen Opsigt, at jydsk Bønder i adskillige Generationer vedblev at fable derom. ----- Forekommende har han modtaget forgældede Adelsfolk, som sværmede om hans velspækkede Pengeskrin, frem for alt dog enlige Damer, som hængte ved de gamle Gaarde. Til dem laante han hjærtensgerne sine Penge; hans venlige Hjælpsomhed berømmes Gang paa Gang i selve Forskrivningerne, men indlostes Obligationerne ikke punktligt paa Forfaldsdagen, skiftede Scenen brat, og det pantsatte Gods gled uvægerligt over i hans Hænder".(43).*

Tilsyneladende har Christen de Linde da også ret hurtigt ændret livsstil fra købmand i Holste-

Allerede i 1681 udstedte kong Christian den Femte på Koldinghus et brev, der gav Christen de Linde tilladelse til at besidde sine gårde med adelige privilegier – eller i nutidssprog: uden at betale skat. Det var godt nok, men det var adelsbrevet af den 17. oktober 1704, der blev kronen på livsværket. Og adelskabets begrundelse var heller ikke at kimse ad: for sin høje forstand og tjenester mod fædrelandet. Som andre borgerlige havde Christen de Linde dog inden brugt et våben i form af lindetræet, men det suppleredes i 1704 med den langt mere frygtindgydende lindorm, der naturligvis også skulle associere til bærerens navn. Adelskjoldet her er fra det originale adelspatent, hvor de 300 år gamle naturfarver har vist en enestående holdbarhed.

bro til godsejer. I 1683 anføres således om Stenumgård i Råsted sogn, at den tilhører Christen de Linde "– som ochsaa derpaa boer".(44). I 1692 havde han flyttet sin husholdning til Volstrup og skulle derfor svare skat her(45) – siden skrev han sig da også altid som Christen Linde til Volstrup.

Adlet for tjenstvillighed overfor kongen og fædrelandet

Christen de Lindes adelspatent blev som nævnt udstedt den 17. oktober 1704. Adelshistorikeren Albert Fabritius anførte i sin disputats, at en række af de adlede borgerligt fødte godsejere, sim-

pelthen selv søgte optagelse i adelsstanden, ”- og erholdt denne kongelige Naade imod et passende Vedlerlag”.(46). Fabritius konkluderede, at *”Paa dette Grundlag Adledes en Række Sædegaardsejere som Oluf von Lasson, Christen Linde, Peter Fogh, Niels Leth, Christian og Frederik von der Maase, Gotthardt Braem, Janus Friedenreich, de 3 Brødre Benzons, de 2 Brødre Werenskiold, de 3 Brødre Poulsen, Jesper Jespersen, Stephan Nielsen Ehrenfeld, Christian Fischer, de 2 Brødre Lelius, Severin Svanenhielm, Severin Brønsdorff, de 2 Brødre Kiærulf og Enevold Berregaard”*.(47).

Imidlertid er der intet kildemæssigt belæg for at konkludere, at Christen de Linde har betalt kontant for sit adelskab. I Danske Kancellis fremstilling og begrundelse for adelskabet står, at vi “ - gjøre alle vitterligt, at vi udj allernaadigst Henseende till dend Tieniste, som os elskelig Christen Linde til Volstrup, saavel Os, som Voris Elskelig Kiere Hr.Fader af Sal: og høyløflig ihukommelse hidindtill allerunderdanigst beviist haver, og hand endnu herefter allerunderdanigst skal gjøre, allernaadigst haver bevilget, saa som vi Vi og udi Kraft af dette Voris aabent bref allernaadigst og bevilger, at hand og hans Ægte børn og lius arvinger, og deris afkom af Mand og Kvinde Kion maa og skal nyde og være deelagtige udj alle de privilegier, herligheder og benaadinger, som alle andre af Adelen udj vore Riger og Lande nu nyde og haver, eller hereffter nyde og bekomme kunde, og samme til ævig tid nyde, have og bruge, saa at hand, hans Ægt børn og Lifv arvinger, samt deris Afkom af Mand- og Kvinde-Kion herefter for

rette indfødde Adelsfolk af alle og eenhver skal agtis og holdis”.(48).

Ordene overførtes direkte til det endnu bevarede adelsbrev, der kan ses på Holstebro Museum. Hvilke tjenester, der kunne kaste et adelskab af sig, står hen i det uvisse, men som vist andet sted i denne bog, tyder intet på, at Christen de Linde har eftergivet kongen/staten store udlånte pengebeløb. Derimod kunne det, som Jan Dalsten Sørensen anfører, i sig selv være en tjeneste i forhold til samfundet, at Christen de Linde drev sine goder med dygtighed - en evne der tilsyneladende var svigtende i den gamle adel.

Som adelig fik Christen de Linde tildelt et æstetisk meget smukt våben bestående af et todelt skjold, hvis øverste del havde hvid bund, den nederste del rød bund. I det øverste felt ses et lindetræ - naturligvis en henvisning til ihændehaverens navn. Dette våben ses brugt af Christen Linde som et borgerligt våbenskjold, idet det er gengivet på dåbshimmelen fra Idom Kirke, der skal være fra sidst i 1600årene. I den adelige version af våbenet tilføjedes i det nederste felt en guldfarvet lindorm med vinger og hale - enten igen en henvisning til navnet Linde eller måske anvendt for at forbinde Christen de Linde med byen Holstebro, i hvis våben ligeledes optræder en lindorm/drage i det nederste felt. Ovenpå skjoldet ses en adelig hjelm, på hvis øverste spid sidder en halv lindorm med udstrakte vinger.

Blandt de talrige overleveringer knyttet til Christen de Linde er også historien om, hvorle-

des kong Frederik den Fjerde under et ophold i Holstebro i 1704, skal have optaget ham i adelsstanden med ordene: *"Du skal hedde Linde, så er her Linde ud og inde"*, refererende til at der voksede lindetræer udenfor købmandsgården i Nørregade.(49). Det skal for øvrigt ikke være den eneste gang Christen de Linde havde kongeligt besøg i sin gård i Holstebro. Sidst i 1690erne skal kong Christian den Femte også have været her, og ovennævnte udtalelse om Linde-navnet henføres også til dette besøg. Man havde i den forbindelse tilkaldt den kendte teolog Christen Tychonius for at prædike for kong Christian, hvilket nær havde udviklet sig til en gedigen skandale. Tychonius, som var en bondesøn fra Haderup sogn øst for Holstebro, omtalte flere gange i sin prædiken den babyloniske skøge, hvilket majestæten og hans embedsmænd opfattede som en hentydning til kongens uægteskabelige forhold til hofdamen Elisabeth von Vieregg.(50). Ved sine talegaver lykkedes det dog Tychonius at klare frisag for et forhold, der ellers kunne have udviklet sig alvorligt.(51).

Det var under samme besøg, at kongen i forundring over værtens store godsbesiddelser, skal have udbrudt: *"Du er den Vesterlands Konge"*. Da Christen de Linde som bekendt først fuldendte sin godsarronding med betydelige køb først i 1700årene, er det måske mere korrekt, som nogle overleveringer gør, at henføre bemærkningen om *"Vesterlandets konge"* til kong Frederik den Fjerde.

Christen de Lindes eventyrlige liv skabte som nævnt ovenfor myter, og blandt disse er tilsyne-

ladende også de her refererede om de kongelige besøg i Holstebro. Kong Frederik den Fjerde var således ikke i Holstebro i 1704 for at overrække adelsbrevet til Christen de Linde - desværre. Den kongelige køkkenskriver førte nøje regnskab med, hvor hoffet opholdt sig igennem årets løb, og det nærmeste majestæten det år kom Holstebro, var på rejsen den 21.-29.maj, hvor kongen besøgte Vejle, Horsens, Aarhus, Randers, Aalborg og Fladstrand, hvor han formodentlig er gået ombord på et skib, der har fragtet ham til Sjælland.(52).

Under alle omstændigheder levede historierne videre gennem århundreder hos almuen – derfor blev Christen de Linde til *"Vesterlandets Konge"*. Og det var jo egentlig ganske godt klaret af en købmandssøn fra Holstebro, som ved fødslen i 1626 havde startet tilværelsen som Christen, søn af Christen Jepsen kaldet Linde.

I forbindelse med nedbrydningen af Holstebros middelalderlige sognekirke i 1906 sløjfede de gamle begravelse i kirkens krypter. Da Nationalmuseet i forbindelse hermed undersøgte de Lindernes begravelse, kunne konstateres, at ikke blot var Christen de Lindes kiste faldet sammen – kraniet manglede! Dog havde man tilstrækkelig pietet til at mindes de gamle slægter ved i vestre korsarms sydmur at indsætte tre sten med navnene på nogle af de nu forsvundne slægter: Linde, Luggø og Gersdoff. (Foto: Esben Graugaard)

Mogens Kragsig Jensen

Den vestjyske enevælde

De mange krige mod Sverige som kongerne Christian den Fjerde og sønnen Frederik den Tredje førte i 1600-tallet, udgjorde samtidig starten på omfattende ændringer i Danmarks styreform. Gennem middelalder og renæssance havde landet været regeret af en kongemagt, der skiftevis støttede sig til den godsbesiddende adel og den katolske kirke, der var styret fra Rom. Kirken var blevet sat ud af spillet ved Reformationen i 1536, og i de næste godt hundrede år regerede kongen udelukkende sammen med det eksklusivt adelige rigsråd. Denne periode indtil 1660 er af eftertiden blevet betegnet som "adelsvælden". En meget præcis formulering, specielt i anden halvdel af Christian den Fjertes regering, hvor kongen som et resultat af sine mislykkede og bekostelige felttog stod såvel politisk som økonomisk svækket overfor rigsrådet. Ved kongens død i 1648 var landet i realiteten ruineret af de mange krige, og sønnen Frederik den Tredje blev indtil forfatningsændringen i 1660 holdt i meget stram snor af rigsrådet. I slutningen af 1650erne forsøgte man at genvinde de landsdele, der blev tabt ved fredsslutningen med Sverige i 1645. Resultatet var katastrofalt, og et årti senere besatte de svenskledede styrker endnu engang landet med ødelæggende konsekvenser for befolkningen, ikke mindst i den jyske landsdel.

Ved et kup lagde kong Frederik den Tredje i 1660 fundamentene til en enevældig stat, hvor al magt udgik fra kongens person og hvor de tidligere stænder måtte finde sig en plads i den nye stats hierarki. Det var naturligt for kongemagten i

den nye situation at søge at knytte nye samfundsgrupper til sig. Københavns borgere fik tillagt særlige privilegier som tak for hjælpen under belejringen, og de forskellige stænder fik efterhånden tillagt bestemte, lovfæstede rettigheder. Kursen var fra starten sat mod et topstyret samfund, og da de snævre rammer som det gamle standsamfund havde afstukket, ikke var befordrende for den sociale mobilitet, gav det sig også udslag i en række ændringer for adelens sammensætning.

Den gamle fødselsadel måtte knækkes, og de første enevoldskonger regnede til stadighed med et modkup som en mulighed, der måtte tages i betragtning. Med indførelsen af greve- og friherreprivilegierne i 1671, og muligheden for at oprette stamhuse i 1684, var der åbnet op for at driftige folk fra byernes borgerskab og andre med evne og kapital kunne etablere sig som godsejere på stort niveau. Desuden var der blevet åbnet op for det "almindelige" adelsbrev med privilegierne fra 1661, hvorved adeliges eneret til godsbesiddelse faldt bort.(1).

I enevoldsperioden 1661-1849 blev der udstedt i alt 504 adelspatenter. En stor del af disse patenter angik udenlandske adelige der enten fik deres status godkendt af den danske krone, eller for specielt en del holstenske slægters vedkommende, simpelthen gled ind i adelstanden (stiltiende reception). En del angik adelige der blev ophøjet i greve- og friherrestand, men de udgjorde et fåtal, da den største udvikling lå på det almindelige adelsbrev. I de første et hundrede år efter

Enevældens indførelse adledes en lang række personer med vidt forskellig social baggrund. Der var bl.a. de ikke helt få finansfolk, der under krigen havde udlånt penge til kronen. Visse personer blev adlede som en personlig belønning, og mange nyslåede godsejere adledes således at de havde mulighed for at udøve en privilegeret ejers rettighed over deres gods, som det var bestemt i Danske Lov 5.3.20, der stadfæstede at ingen måtte nyde adelige privilegier på frit jordegods (hovedgårdsjord) med mindre de var adelige eller havde fået specielle privilegier individuelt.

Af disse mange adlinger kronen foretog, kan kun 19 henføres til personer der havde en konstant tilknytning til det vestjyske, - her defineret som de vestvendte amter: Lundenæs-Bøvling, Ribarhus, Skivehus og Dueholm-Ørum-Vestervig. Ikke mindre end syv kan henføres til Christen de Linde og hans nærmeste efterkommere (Leth 1708, Friedenreich 1716, Fischer 1719, Jermiin 1750, Zytphen 1757 og de Stiernhielm 1759). Afledt af Lindes midler kan endvidere anses patenterne til de Lindenpalm 1761 og Halling 1783.(2).

De øvrige omfatter en række personer, hvis baggrund for at opnå adelskab ikke omfatter nogen anden eller mere meriterende grund end "us-sel mammon". Dette var en helt almindelig praksis i tiden, og hvad en senere tid ikke ville finde moralsk rigtigt, udgjorde i 1700-tallet en helt igennem acceptabel vej at komme frem i verden på. Poul von Klingenberg og Henrik Müller var som statskreditorer selvskravne til at modtage et

adelskab som belønning. Müller overtog store dele af krongodset, og var som følge deraf en tid landets største jordbesidder. Men den mest markante af de nyadlede var Henrik Ruse, der overtog det tidligere Bøvling slot som betaling for penge han havde tilgode hos kronen. Denne hollandske præstesøn havde gennem en lang årrække virket som fæstningsbygger i flere tyske stater, indtil kong Frederik den Tredje hentede ham til Danmark for at færdiggøre Kastellet i København. Sin fjerntbeliggende vestjyske gård, som han omdøbte til Rysensten, har han sandsynligvis ikke haft mulighed for at ofre særlig opmærksomhed.

Den nye adel fandtes også udenfor godsejernes rækker. Karen Benzon (1755-1788) gift med præsten i Naur Lars Nielsen Nyboe (1755-1787), var således datter af den østjyske godsejer Søren Benzon, adlet i 1717.(3). Og Peder Albertin - søn af en jurist, må have haft kongelig bevågenhed, idet han uden selv at have søgt stillingen i 1749 blev amtmand i Lundenæs-Bøvling, lige foran næsen af de 15 der havde haft umage med ansøgningen. Han bosatte sig senere på den lille hovedgård Slumstrup i Sædding.(4).

Den kendte - og overfor sin dagbog meget ligefremme - portrætmaler Hans Hansen gav en karakteristik af en anden nyadelig - generaladjutant og oberst Jens de Poulson (1713-1784), der var svoger til Thomas Just Jermiin, og fætter til Christian Fischers og Christian de Lindes koner. Ved et besøg på Søbygård i 1796 betegnede maleren de Poulson som en god og ærlig jøde, der passer

sine forretninger på snapstinget i Viborg. Men al samtale i huset drejede sig om økonomi, og omgivelserne var tydeligt forundret over at en mand, der var god for 25.000 rdl., anvendte den samme kjole gennem 14 år, og derefter lod den omsy til bukser - "... iøvrigt er han et stort Sviin, han spiser, drikker, sover, ryger Tobak, spiller lidt Lombre imellem, og deri bestaaer hans hele Levnets Løb; om han nu har nogen Fornøjelse for sine Penge, skal jeg ikke kunde sige. Dette veed jeg, at jeg vilde være meget

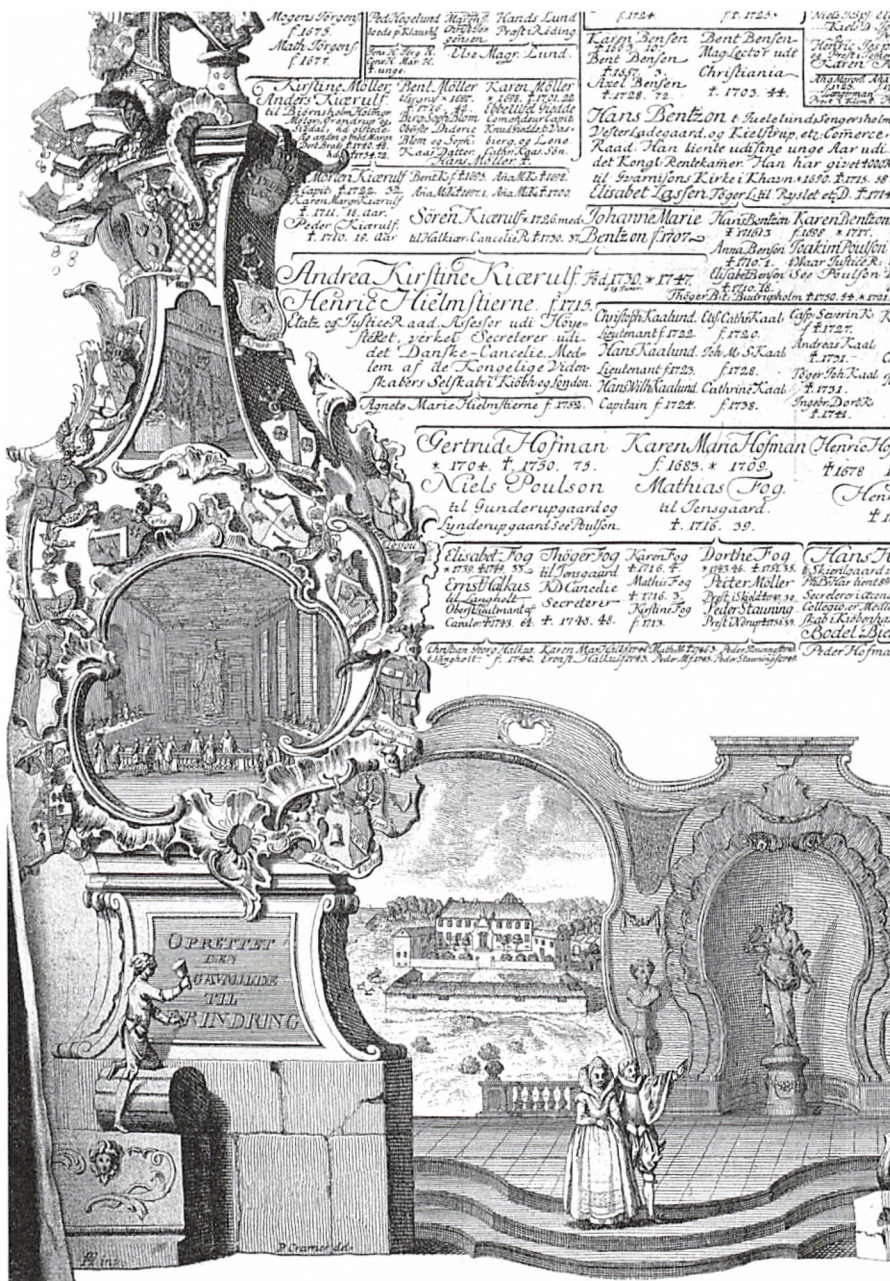
ilde faren dermed i lige casus...".(5). Generaladjutantens påklædning har uden tvivl været mere reglementeret i hans tjeneste på Christiansborg. Poulson var åbenbart en hårdhændet administrator af sine gårde, herunder Børglum Kloster, og hans militære baggrund har sikkert afstedkommet en vis robusthed. I hvert fald er han et af de få eksempler på en godsejer i 1700-tallet, som blev forsøgt myrdet af sine bønder.(6).

De fleste af de ovenfor nævnte familier har

Personer med en mere konstant tilknytning til Vestjylland, adlet i perioden 1664-1780:

Adlet	Navn	Ejendom	Slægten uddød (M)
1664	Henrik Ruse (1624-1679), lensbaron 1671	Rysensten	1679
1674	Henrik Müller (1609-1692)	Lønborggård	1871
1703	Oluf von Lasson (1676-1763)	Bustrup	1785
1704	Christen de Linde (1626-1706)	Volstrup	lever
1708	Niels de Leth (o.1668-1711)	Nr. Vosborg	1871
1719	Stephan Ehrenfeldt (1680-1741)	Endrupholm	1741
1726	Enevold Berregaard (1653-1731)	Kølbygård	1902
1731	Jens Moldrup (1697-1771)	Vestervigkloster	1842
1731	Johan Moldrup (1710-1762)	Vestervigkloster	lever
1731	Peder Tøgersen de Lasson (1667-1737)	Herningsholm	lever
1749	Peder de Albertin (1710-1779)	amtmand	1779
1750	Christen von Moth (1700-1766)	Kvistrup	1766
1750	Thomas Just Jermiin (1711-1778)	Ausumgård	lever
1751	Tøger Teilmann (1721-1788)	Endrupholm	lever
1751	Andreas Teilmann (1723-1790)	Nørholm	1790
1757	Christen Friederich von Zytphen (1729-1804)	rentier i Lemvig	1804
1757	Hans Høeg von Hielmcrone (1689-1773)	Herningsholm	lever
1759	Jens Vandborg de Stiernhielm (1729-1780)	Kabbel	1780
1780	Ernst Halchuu de Hoffmann (1743-1806)	Åbjerg	lever

Kilde: Fabritius (1946), DAA.

Justitsråd, assessor Peder Lassen (1606-1681) var barnløs og donerede store summer til velgørenhed, bl.a. til fordel for sine søskendes mange efterkommere. Da han selv var rundet af kobstædernes patriciat, var der en del af de nyadlede slægter som kunne nyde godt af hans midler. En del af disse slægters våben ses her gengivet i en barok allegori, bl.a. Linde og Leth. - Udsnit af kobberstukket stamtafle 1753.

deres rod i købstædernes patriciat, og det er således her at den nye adel havde sine sociale rødder og grundlæggende forbindelser. Der kan ofte ses tætte ægteskabsforbindelser i disse kredse, som Linde'erne giver flere eksempler på. Mest kendt er nok Randers-købmanden Niels Jacobsen der i sin nærmeste efterslægt tæller familierne Rosenørn, Poulson, Benzon og Hoffman, der udgør et østjysk modstykke til Linde-kredsen.

2.1. 1700-tallets vestjyske godsstruktur

Ved indgangen til 1700-tallet havde den gamle adel forladt sine gårde i det vestlige Jylland, og slået sig ned længere østpå. Hovedgårdene i Vestjylland var oftest mindre i såvel areal som bygningsmasse end østdanske hovedgårde. Og da regionen desuden var mærket af svenskekrigenes ødelæggelser, var det ikke længere så attraktivt at satse på vestjysk hovedgårdsdrift som tidligere.

Undtagelserne er ganske få. Sehested'erne på Rydhave var blandt de, der holdt ved op til Landboreformerne, og på Rysensten var slægten Juul i besiddelse af den gamle bispegård. Men som helhed gled gårdene over til nye samfundsgrupper. Fra 1682 til 1714 skete der en forskydning i den gamle adels hartkornsbesiddelse i Lundenæs-Bøvling amter fra 7.648 til 2.506 tdr. htk. - altså en reduktion med to tredjedele. I samme periode seksdobled den nye adel sit hartkorn fra 649 tdr. til 3.964 tdr., og hertil kommer de, der blev adlet efter 1714. Majoraternes tilliggende var i perioden

uændret, og samlet betød det at adelen som sådan fortsat ejede halvdelen af amternes hartkorn, blot var det sket på den gamle adels bekostning.(7). Tendensen skulle vise sig at fortsætte. Men der var også andre strømninger i perioden. Specielt på øerne og i det østjyske bredte majoraterne (grevskaber, baronier og stamhuse) sig i løbet af 1700-tallet og fastfros til langt ind i 1800-tallet godslandskabets besiddelsesforhold, men institutionen fik i Jylland ikke en udbredelse der tåler sammenligning med øerne. De vestjyske forhold afveg til en vis grad herfra, fordi gårdenes tilliggende oftere var ude i den almindelige omsætning, hvilket igen bevirkede en alt andet lige større mulighed for at bøndergårde kunne skifte ejer. Det var nemlig slet ikke noget enkel sag at samle de 200 tdr. htk. bøndergods indenfor 2 mil (15 km) fra hovedgården, som var betingelsen for skattefrihed. Særligt ikke i de tyndt befolkede egne, hvor en sådan godsstørrelse svarede til ca. 40-50 bøndergårde. Men i 1714 kunne 31 ud af 41 hovedgårde i Lundenæs-Bøvling amter klare hartkornskravet, men igen med en fordeling der betød at det var gårdene i amternes mere tætbefolkede nordlige del som var komplette, mens gårdene i den sydlige del nok var i besiddelse af bøndergods - hver mellem 20-110 tdr. htk. - men som altså ikke havde mulighed for at nyde skatteprivilegiet. I 1770 var der 29 og i 1789 igen 31 komplette hovedgårde i amterne.(8).

Allerede i perioden før landboreformerne for alvor tog fart, var selvejet udbredt i den sydlige

del af Lundenæs og Bøvling amter, og således markant højere end i andre landsdele. Omkring vor periodes slutning - 1789 - var de sidste af de store godskomplekser under opløsning. Det store Lundenæs stamhus blev splittet og solgt på auktion i årene efter 1772, og det Friederichske godskompleks blev opsplittet i flere enheder umiddelbart efter 1786. I Nørre, Hammerum, Hind og Bølling herreder var der på dette tidspunkt ingen markante godskomplekser tilbage (forstået som i besiddelse af mindst 20% af herredets hartkorn).

Herred	% selvejerhtk. 1789
Øster	51
Nørre	48
Bølling	43
Hammerum	41
Skodborg	33
Hjerm	24
Vandfuld	20
Hind	13
Ginding	9
Ulfborg	3

Kilde: RA. Rtk. 313.25. Hartkornsspecifikationer.

Jan Dalsten Sørensen

*Godsejeren og handelsmanden
Christen de Linde*

3.1. Christen de Linde som handelsmand og borger

Fra Holstebros højest takserede ejendom, købmandsgården i Nørregade, drev Christen Linde sin forretning. Intet arkivmateriale er bevaret fra denne handelsvirksomhed, hvilket vanskeliggør en nærmere indkredsning af Lindes handel og en tilbundsående analyse heraf. Såfremt Linde har været en typisk større handelsmand, kan man dog gætte på, at han har haft en krambod med et udvalg af såvel kramvarer - tekstil, kolonial og isenkram - som specerier, dvs. krydderier og farvestoffer.(1). Derudover har han drevet handel med grovvarer såsom tømmer, metaller, hamp og landbrugsvarer. Imidlertid er man ikke udelukkende henvist til gisninger og formodninger, idet kildematerialet trods alt hist og her kan give nogen oplysning om denne "*handelsmand udj Holstebrou*".

Leverancer til hæren

Det er ofte blevet hævdet, at en grundsten til Lindes rigdom var hans store leverancer til hæren, navnlig under Skånske Krig (1675-79).(2). Det ville da også være et tidstypisk træk, hvis Christen Linde som leverandør til hæren fik økonomisk vinding ud af skattestatens omfordeling.

Kronens overtagelse af store mængder kloster- og bispegods efter reformationen 1536 havde muliggjort den såkaldte domænestat, hvor statens indtægter i det store og hele stammede fra dens egne domæner samt den indbringende Øresunds-

told. Skatteudskrivningen var derfor i denne periode særdeles begrænset, ikke mindst fordi de militære udgifter i vid omfang påhvilede adelen til gengæld for dennes forskellige privilegier, herunder skattefrihed. Efterhånden overgik de militære forpligtelser dog til kronen, og udgifterne hertil blev, sammen med udgifter til en stadigt mere kostbar hofholdning og administration, den primære årsag til en sand eksplosion i kronens udgifter i 1600-tallet, særlig fra o. 1630.(3). De traditionelle domæneindtægter forslog nu slet ikke længere. Problemet løstes i første omgang ved optagelse af talrige lån, hvorved kronen i slutningen af 1650'erne var kommet i stor gæld, ikke mindst til borgerlige storkreditorer som Henrik Müller, Joachim Irgens og Gabriel Marselis. For at likvidere statsgælden blev store mængder af krongods udlagt til kreditorerne, som derved blev blandt landets største godsejere. Med afhændelsen af store dele af krongodset faldt kronens domæneindtægter naturligvis dramatisk, hvorfor statens udgifter i stedet måtte dækkes af skatter. I perioden efter 1660 hidrørte således mellem 68 og 86% af statens indtægter fra direkte og indirekte skatter, og omformningen fra domænestat til skattestat var dermed fuldbyrdet.(4). Centralt i periodens økonomiske historie står derfor de meget tyngende skatter og deres konsekvenser.

Eftersom skattestatens vækst hang sammen med de eksploderende udgifter til hær og flåde, betød det omvendt, at driftige købmænd som Christen Linde kunne få glæde af det stigende

Konst og Mellemhandes Skuffe
 og min Villige Tilvilling

Hermed den 14. October 1676. I Christian den 4. Aars
 Guld af Holstboer nu Siemad Smør for en Gulb. Smør
 for til den - Ertaden for Løpvaat, Rigsrigs af for
 den. Siemad Hans kongelige Major Kants og siemad
 den - Ertaden Deputerede, De Rigs Råd og Mellemhand
 Siemad, ordre Rigsrigs Willat Eng Sammandlæg
 sigler beløbet, eller og kinglyd smørning till de
 20. Rigs Råd Mellemhandes Rigsrigs, Sjors min vænlig
 Copiering till Sjors Rigsrigs, at Land till smør.
 Christian den 4. smør Hans ordre inuend Hans smørning
 af den - Ertadens forp indkommen Smør smør
 af Raabingsfacton eller og af den 10. October,
 Sjors paa hinders Sjors og Sjors defact -
 det Sjorsfunde og Sjors hinderede Rigsrigs Rigs
 beløbet, og det inden 10. October, eller smør den Land
 mig for for smørning Siemad kinglyd Rigsrigs smør,
 ord, Smørning - 1200 Rigsrigs ifall beløn mæ
 f unuend smør og mig till Land af smørning,
 for smørning af Sjors Land smørning, Eng for
 min Sjors smørning smørning for smørning,
 smørning min ind og smør og det kinglyd Land kinglyd
 beløbet, og for smørning,

Bremerhofen
 den 14. October 1676

Jans Christian Willigst
 Hans Rigsrigs

1200 Rigsrigs smørning ind og smørning
 og beløbet belønning smørning till smørning
 den 10. October, eller af smørning smørning
 smørning smørning smørning smørning F i smørning
 smørning smørning smørning smørning
 smørning smørning smørning smørning
 smørning smørning smørning smørning

den 14. October
 smørning smørning
 smørning smørning
 24. 77. 75 a 76

I Lundenes-Bowling am-
 ters ekstraskatteregnskaber
 1674-79 findes dette do-
 kument dateret Bremer-
 holm den 14. oktober
 1676, ifølge hvilket „Sig-
 nr. Christen Christensen
 Lind af Holstbroe“ har le-
 veret et stort parti smør til
 flåden til en pris af 1.200
 rigsdaler, der straks skal
 betales ham.
 Christen de Lindes for-
 syninger til kongelig ma-
 jestæts flåde og her var
 udtryk for kobmandsskab
 og ikke godgørenhed. Ori-
 ginal i Rigsarkivet.

skattetryk, idet de penge staten indkrævede nødvendigvis i stort omfang blev kanaliseret videre til leverandører af tømmer, tjære, korn, fødevarer osv. til hær og flåde.

I den registratur over statsleverandører fra det 17. århundrede, som er blevet udarbejdet i Rigsarkivet, primært på baggrund af skatkammerets (rentekammerets) arkiv, findes Lindes navn ikke. Dermed dog ikke sagt, at Linde ikke har haft leverancer til hær og flåde. Ofte blev statslige udgifter nemlig ikke betalt over centrale kasser i skatkammeret, idet man i vidt omfang benyttede sig af den såkaldte assignationspolitik. Princippet i denne var, at statens udgifter kunne betales ved anvisninger i for eksempel amts- og toldindtægter.(5). Specifikke oplysninger om handelsmænd m.v. findes derfor ofte ved regnskaber for forskellige indtægter. Eksempelvis findes som et bilag til regnskabet for kobberskatten i 1674-76 en kvittering fra Christen Linde, der dokumenterer, at han fra amtsskriveren over Lundenæs og Bøvling amter har modtaget 1.200 rd. "*efter Sahlmesterens Høiyagtbare och Welfornemme Lorentz Holmers Anviisning*". Kvitteringen er dateret 16/9 1676. Af et tilhørende bilag kan man se, at de 1.200 rd. er betaling for et parti smør, som Linde leverede til søetaten.(6). I et regnskab fra 1676 over krigsstyren, som var en krigsskat efter indkomst og formue(7), findes tilsvarende en skrivelse fra Lorentz Holmer til amtsskriveren i Ringkøbing. Skrivelsen er dateret 22. april 1676, og meddeler, at Linde har leveret smør til søetaten for 1.700 rd. - et be-

løb, som han af amtsskriveren skal have godtgjort af den omtalte krigsstyr.(8).

Det er lidt tilfældigt, hvad der er bevaret af den type regnskaber, og det er derfor ikke muligt i detaljer at opklare hvilke leverancer, Linde har haft til militæret. Specielt registreringen af sømilitære regnskaber er i øvrigt mangelfuld og uoverskuelig(9), således at det nærmest er mere gennemførligt at finde den berømte nål i en høstak end at finde detaljerede oplysninger om Lindes leverancer til hær og flåde. Hist og her dukker der imidlertid oplysninger som førnævnte kvitteringer op, som med sikkerhed fastslår, at der *har* været tale om leverancer ved flere lejligheder.

Indtægterne fra skatter, som specifikt blev opkrævet til dækning af hærens eller flådens udgifter gik til krigskommissærer (zahlkommissærer), som udstedte anvisninger heraf til personer, der havde ydet varer eller tjenesteydelser til den pågældende etat.(10). I Jylland var der fra 1672 en krigskommissær for de nordlige stifter (Ålborg og Viborg) samt én for de sydlige, Århus og Ribe stifter. Regnskaberne for denne sidstnævnte, krigskommissær Nicolai Nissen, er blevet undersøgt med henblik på at afklare, om Linde har fået godtgjort leverancer ved assignationer i de midler, krigskommissæren i Århus forvaltede. Disse regnskaber er imidlertid sjældent særlig specifikke med hensyn til konkrete handelsmænd og leverancer. Som hovedregel angives kun, hvor store summer, krigskommissæren har fordelt til de forskellige kompagnier og regimenter i kavalleriet, infante-

riet og artilleriet. Ofte finder man tillige angivelser som denne, der er dateret 23. juni 1675: "*Betalt til amtsskriver Rasmus Andersen for 1.000 tdr. Rug hand hafver indkjøbt á 14 mark....*".(11). Rasmus Andersen var amtsskriver i Ringkøbing, og det er på ingen måde umuligt, at han kan have opkøbt landbrugsvarer som for eksempel rug fra egnens handelsmænd, herunder Christen Linde. Det kan desværre ikke opklares nærmere.

Dog optræder indimellem navngivne handelsmænd under kategorien "*extra ordinaire udgifter*", særligt i regnskaberne fra Skånske Krig. Her kan man for eksempel få oplyst, at der for "*leverantz Christen Linde udj Holstebro hafuer giort paa Kongl. Ma: provianthuus i Kiøbenhavnfn*" skulle betales 788 rd. til Linde.(12). Af bilagene kan man se, at det drejer sig om 12 skippund flæsk og 9 skippund 2 lispund smør, Linde leverede til søetaten den 16. juni 1677. Tilsyneladende har han selv taget den lange vej til provianthuset i København, eftersom kun hans eget navn er angivet, og man som regel ellers var meget opmærksom på at angive det i dokumenterne, såfremt en person handlede på andres vegne.(13). Under alle omstændigheder må man forestille sig, at varerne er blevet kørt til Ringkøbing og derfra sejlet til København. Med tanke på den lange afstand og det elendige vejnet, har landtransport ikke været en mulighed.

Leverancen af flæsk og smør var til en værdi af 388 rd. De øvrige 400 rd. var et resultat af, at Holstebro by havde fået bevilling på at betale den halve krigsstyr i varer. På byens vegne leverede Linde

da, sammen med ovenstående varer, yderligere 17 skippund 10 lispund smør til en værdi af 400 rd., idet én tønde smør beregnedes til 16 rigsdaler.

Størrelsen af Lindes leverance var ikke påfaldende. Andre lokale handelsmænd, om end ikke fra Holstebro, optræder også i regnskabet. For eksempel Gregers Pedersen fra Lemvig, der leverede flæsk og smør for knap 1.300 rd.(14) Årets største leverance var fra Hans Hansen Mouridsen fra Kolding, der fik udbetalt 2.166 rd. og 64 skilling for 1.000 tdr. rug, han havde leveret i København.(15).

I regnskabet for de sydlige jyske stifter, 1678, er Linde imidlertid den tredjestørste leverandør, der er nævnt. Størst er igen Hans Hansen Mouridsen fra Kolding, der havde leverancer for hele 10.817 rd. 3 mark og 9 skilling svarende til 28,7% af de ekstraordinære udgifter. Lindes leverancer på 5.052 rd. 3 mark og 6 skilling svarede til 13,4 % af de ekstraordinære udgifter.

I krigens sidste år, 1679, havde Linde ekstraordinære leverancer for 4.635 rd. og 3 mark svarende til 15,8%, hvilket gjorde Linde til næststørste leverandør kun overgået af Hans Mouridsen, der med 5.165 rd. 6 mark og 12 skilling (17,6%) dog havde langt mindre leverancer end året før.

Eftersom det kun er under de ekstraordinære udgifter, at det er nævnt hvilke handelsmænd, der har haft de forskellige leverancer, må man forvente, at Lindes leverancer reelt har været langt større. Det mest sandsynlige er, at de ekstraordinære leverancer i høj grad er foretaget af de handelsmænd,

som allerede i forvejen stod for de ordinære leverancer, der altså ikke kan efterprøves. Et faktum er det, at Linde under Skånske Krig var blandt de helt store jyske leverandører til hær og flåde, for så vidt som man kan bygge på angivelserne af ekstraordinære udgifter. Hertil kommer, at der er spredte vidnesbyrd om, at Linde også senere har leveret bl.a. korn til hæren(16) samt haft ikke-specificerede leverancer til søetaten.(17).

Handel i Viborg

Holstebro var kun en beskedent købstad, men for borgerne dér var det dog forholdsvis overkommeligt at komme til en af landets mere betydningsfulde købstæder, nemlig Viborg, der er beliggende ca. 50 km øst for Holstebro, svarende til to-tre dagsrejser.(18). Vejen mellem Holstebro og Viborg har ikke været ukendt for Linde. Til de årlige snapsting, hvor pengelån og godshandler fandt sted i stor stil, har han formentlig troligt indfundet sig år efter år. Den sammenstimlen af folk fra hele Jylland, som fandt sted i forbindelse med snapstinget, gav naturligvis basis for et stort marked, hvor kræmmere falbød alskens varer. Et enkelt kærnerregnskab er bevaret fra Viborg i den relevante periode, nemlig fra 1685. Heraf fremgår det, at Linde ikke var blandt de købmænd, der opstillede kramboder i forbindelse med snapsmarkedet.(19).

Netop fra Viborg findes i øvrigt to af de i alt blot syv bevarede danske købmandsbøger fra

1600-tallet. Det drejer sig om købmand Christen Kjærgårds regnskabsbøger, der omfatter en bog fælles med kompagnonen Knud Ugelriis fra perioden 1667-84, samt en bog over egen forretningsvirksomhed 1667-95.(20). Eftersom Christen Linde ofte var i Viborg i forbindelse med pengeudlån og godshandler, er det nærliggende at forestille sig, at han indimellem har benyttet lejligheden til at slå en handel af med byens købmænd. Ikke overraskende viser det sig da også, at Linde er opført i registret over de flere end 1.200 kunder i Kjærgård og Ugelriis' fælles bog. Der er dog ikke tale om nogen særlig omfattende handel. I maj 1679 købte Linde 50 tømmer små skind, dvs. i alt 2.000 styk(21), hos Viborg-købmændene, der til gengæld modtog byg, havre, hamburgsk sæbe og tobak. Året efter leverede Linde fem tdr. byg i marts måned, og modtog i september 20 alen fint silketøj, svarende til ca. 12 ½ meter. Endelig købte Linde i november samme år otte lod sølvmalgam, hvoraf han dog siden tilbageleverede 2 1/8 lod.(22).

Også andre Holstebro-borgere handlede i Viborg, idet de i særlig grad synes at have efterspurgt klæde og lignende. Til gengæld har de ofte betalt med andre varer, såsom tobak. I Christen Kjærgårds egen hovedbog er Linde ikke anført som kunde, hvorimod en række af hans bysbørn indkøbte f.eks. klæde, strømper og knapper foruden blandt andet sukker, rosiner og konfekt.

Eftersom der er tale om et meget spinkelt kildegrundlag, kan der ikke på baggrund heraf dra-

ges for vidtgående konklusioner vedrørende handelsmønstre i det vestlige Jylland under den tidlige enevælde. Forsøgsvis kan man dog gætte på, at Viborg-købmændene i kraft af byens størrelse og position som landsdelscenter, foruden dens tætte tilknytning til jyske adelskredse, havde større udvalg af visse varer, særligt fint klæde og tilbehør hertil. Omvendt synes Holstebro-købmændene at have haft bedre adgang til andre importerede varer, såsom hamburgsk sæbe og tobak. Den handel med udlandet, som dette er et vidnesbyrd om, vil blive nærmere belyst i det følgende.

Handel med udlandet

Den unge enevældige regering søgte med forskellige midler at regulere handel og søfart. Et af disse midler var stabelstadspolitikken, der indbar, at nogle få byer skulle have monopol på at handle med udlandet. De udvalgte byer var i første omgang København, Korsør, Nyborg og Fredericia.(23). Stabelstæderne magtede imidlertid ikke denne monopolstilling, som da heller ikke fungerede i praksis. Reelt handlede købstæderne fortsat med udlandet som de ville.(24). I 1671 etableredes den såkaldte defensionsskibsordning. Denne ordning, som var et af regeringens tiltag for at hjælpe byerhvervene og samtidig sikre det militære beredskab, betød toldbegunstigelser for særlige defensionsskibe. Disse udrustedes og vedligeholdtes af byerne og fik toldbegunstigelser til gengæld for en forpligtelse til at stå til rådighed for

flåden i krigssituationer. Ordningen, der fortsatte frem til 1701, var imidlertid i høj grad et københavnsk fænomen. Kun seks købstæder formåede i perioder at holde et defensionsskib; i Jylland blot de to største, Ålborg og Århus.(25). Ikke desto mindre udvidedes hermed retten til udenrigshandel, i den forstand at defensionsskibe måtte losse udenlandske varer i en række købstæder, herunder Ringkøbing.(26).

Eftersom søtransport for størstedelen af landet var den eneste realistiske måde at udveksle varer med udenlandske byer på, var udlandshandel som regel betinget af adgang til en havn. Holstebroborgerne var således henvist til at handle over andre købstæder, først og fremmest Ringkøbing. På trods af byens manglende stabelstadsprivilegier viser antegnelserne, dvs. de kommentarer, som man ved revisionen i København af tollerens regnskaber havde fundet det nødvendigt at knytte til forskellige forhold ved fortoldningen af de ind- og udgående varer, og fra 1679 tillige accisebøgerne, at der selvfølgelig også her blev handlet med udlandet - og man nøjedes ikke med at modtage udenlandske varer på defensionsskibe. Ved en forordning i januar 1682 blev det da også besluttet, at retten til fuld handel med udlandet skulle udvides til at omfatte landets 25 største købstæder, herunder Ringkøbing.(27). Heller ikke dette fik nogen større praktisk betydning, og fra 1689 var udlandshandlen fri for alle byer.(28).

Udførsel

Skønt regnskabsmaterialet fra Ringkøbing omfatter antegnelser helt tilbage til 1671, nævnes Christen Linde første gang som eksportør i den ældste bevarede accisebog fra 1679. Nedenstående tabel

viser Lindes udførsel fra Ringkøbing i perioden 1679-85, fordelt på varer, samt Lindes andel af eksporten, målt i andel af den accise, som totalt blev betalt af udgående varer.(29).

Christen Lindes udførsel af varer fra Ringkøbing, 1679-1685

VAREÅR	1679	1680	1681	1682	1683	1684	1685
Rug, tdr.	640	324	270	120	175		
Byg, tdr.			194		225		
Gryn, tdr.				8			
Mel, tdr.						15	
Flæsk, kg.	1120	1920	2560	160	640	16320	5440
Smør, tdr.	72	140	240	156	66,3	335,5	270
Lammeskind, værði	10	11,5	1		5		
Huder, stk.			3	10	25	11	
Kalveskind, stk.						15	15
Talg					2½ skpd.	3 tdr.	4 tdr.
Saltet kuller, tdr.	6	36	20	36		41	18
Sild (saltet/røget), tdr.		12	9	8			8
Kabliau (torsk), tdr.							3
Lindes andel i %	23,3	27,7	20,8	11,8	15,9	24,2	24,7

I denne periode har Linde således almindeligvis betalt 20-25% af udførselsaccisen fra Ringkøbing, hvilket de fleste år gør ham til langt den største handelsmand i lokalområdet. Dette er dog ikke tilfældet i 1682-83, hvor Lindes udførsel fra Ringkøbing var bemærkelsesværdig lav, hvilket formodentlig skal ses i sammenhæng med hans stærkt

forøgede aktivitet på godsmarkedet netop disse år, som vil blive beskrevet senere.

Det skal i øvrigt bemærkes, at fra og med 1682 er det ofte angivet, at varerne er ud- eller indført for "*Christen Linde dend Øngre*", dvs. Lindes ældste søn Christen, som var født i 1664. Jeg har dog vurderet, at den unge Christen Linde ikke på

dette tidspunkt har haft en selvstændig virksomhed som handelsmand, men i stedet har deltaget i faderens forretning. Dette underbygges af, at Christen Linde den Yngre ikke efter 1685 findes i materialet som handelsmand, og hans gæsteoptræden i disse accisebøger er derfor næppe udtryk for, at han allerede som attenårig søgte at etablere sin egen købmandsvirksomhed. I tabellen er varer, udført for begge de to Linde'r, derfor angivet under ét, som et udtryk for forretningens samlede aktivitet. Bemærkelsesværdigt er det i øvrigt, at Linde i 1679 kunne have så stor en eksport fra Ringkøbing, samtidig med at han havde betydelige leverancer til hæren, som påvist ud fra krigskommissærregnskaberne. Dette er et vidnesbyrd om, at man ikke skal forledes til at tro, at ovenstående oversigt giver et komplet billede af al Lindes handel.

Desværre er der blot for to år i perioden 1679-85, nemlig 1682 og 1685, bevaret oversigter over den samlede mængde varer, som blev udført fra Ringkøbing, hvorved man dog kan få et indtryk af, hvilke varer, der typisk eksporteredes fra det nordvestjyske område. De vigtigste varegrupper var rug, byg og malt, smør og flæsk samt en række fiskearter - flyndere, hvilling, kuller, sild og ål.(30). Ud fra disse oversigter kan det beregnes, at Christen Linde i 1682 stod for hele 65,3% af smør-eksporten, skønt hans andel af accisen for udførte varer ellers dette år styrtdykkede til blot 11,8%. I 1685 var den samlede smør-eksport fra Ringkøbing mere end fire gange så stor som i 1682, hvorfor

Lindes 270 tdr. smør blot udgjorde 26,9%. I starten af perioden havde Linde en betragtelig eksport af korn, som imidlertid i 1682 var faldet til kun 1,4% af rugeeksporten, og helt ophørt i 1685. Den samlede udførsel af rug fra Ringkøbing var i øvrigt dette år mere end halveret fra 8.701 tdr. i 1682 til 4.166 tdr., ligesom eksporten af byg var faldet dramatisk til blot 122 tdr., svarende til godt 6% af 1682-mængden.

Til gengæld voksede Lindes andel af det eksporterede flæsk fra 1,6% i 1682 til 14,4% i 1685, hvor der dog mængdemæssigt kun eksporteredes en tredjedel af den usædvanligt store mængde på 102 skippund, som udførtes i 1684.

Med hensyn til eksporten af fisk var Linde'rne også godt repræsenterede. I 1685 stod Linde således for hen ved 90% af de sild, der dette år eksporteredes fra Ringkøbing, lige som en tredjedel af de eksporterede "kabliau", dvs. særlig store torsk. I forhold til varer som smør, korn og flæsk var eksporten af fisk dog på intet tidspunkt af større betydning. De forskellige varegruppers relative betydning, målt i procent af den samlede accise, Linde betalte af udførslen de pågældende år, kan aflæses af nedenstående tabel. Forudsætningen herfor er en idé om, at der må være en sammenhæng mellem den pris, en vare kunne indbringe, og den accise, som skulle betales heraf.

De forskellige varegruppers andel i % af Lindes udførsel 1679-1685

VAREÅR	1679	1680	1681	1682	1683	1684	1685
Smør	52	76	62	76	63	78	88
Korn	42	13	26	14	31	0	0
Flæsk	5	5	9	1	3	20	10
Fisk	1	4	3	7	0	1	1
Diverse	0	2	0	2	3	1	1

Det var således først og fremmest eksporten af smør, som var af økonomisk betydning for Christen Linde, idet eksport af korn og i mindre grad flæsk tillige spillede en vis rolle.

En del af det smør, Linde eksporterede, stammede nok fra landgildeydelse fra Lindes allerede på dette tidspunkt temmelig omfattende godsbesiddelser, men størsteparten kom sandsynligvis fra opkøb, som blev foretaget på landet, såvel på egnens hovedgårde som hos bønderne. Flere år kunne Linde eksportere mere smør, end der blev ydet i landgilde i hele hans nordvestjyske lokalområde.(31). Dette må betyde, at en betragtelig del var opkøbt hos bønderne selv eller eventuelt på hovedgårde med betydelig smørproduktion. På Lindes egne gårde synes der ikke i starten af 1680'erne at have været basis for en større smørproduktion, idet det fremgår af skattelister, at hovedproduktet fra såvel Volstrup som Stenumgård og Handbjerg Hovgård var stude. I 1683 var der således 52 staldøksne på Stenumgård, mens Volstrup havde 80 staldøksne foruden 8 køer, 20 ungnød og kalve samt en række heste, svin, får og

lam.(32). Endvidere var der på Handbjerg Hovgård i 1683 12 staldøksne samt 8 stude under fire år.(33). Disse tal sandsynliggør i øvrigt, at eksport af stude også har været af en vis betydning for Lindes økonomi. Studehandel havde i perioder været kilde til stor rigdom, og skønt indtjeningen i slutningen af 1600-tallet ikke var helt så høj som tidligere, viser øksnetoldregnskaber fra bl.a. Ribe og Ringkøbing dog, at eksporten fortsat var betydelig. Lindes navn er ikke fundet i nogen af disse regnskaber, hvilket dog ikke er særlig underligt. Øksnehandlen var nemlig i århundredets løb i vidt omfang gået over til hollandske opkøbere(34), og i stedet for direkte at være involveret i øksnehandel opkøbte mange købmænd - som Christen Linde - godser, hvor øksnene kunne opstaldes, indtil de videresolgte til opkøberne.

Lindes egen eksport af smør, korn og flæsk taler under alle omstændigheder sit tydelige sprog om, at den bondehandel, som var eksistensgrundlaget for hovedparten af provinskøbstædernes købmænd, også dannede basis for Lindes eksport i denne periode.

Det er blevet hævdet, at Christen Linde i de sidste 20 år af sit liv levede næsten udelukkende som rentier og godsspekulant.(35). Det er nu ikke helt rigtigt, om end de travle godsopkøb og den entreprenante udlånsvirksomhed afgjort må have været det centrale i Lindes virksomhed i disse årtier. Som handelsmand var han imidlertid fortsat aktiv. Desværre er accisebøgerne fra Ringkøbing ikke bevaret fra 1686-89, og da accisebøger atter dukker op(36), kan man se, at Lindes handel med udlandet i mellemtiden var blevet reduceret noget i forhold til det tidligere niveau, som det fremgår af nedenstående tabel. Konstante handelsvarer var

nu blot smør og korn, som eksporteredes de fleste år. Hertil kommer fire år, hvor der eksporteredes flæsk i noget varierende mængde, ligesom der fra århundredeskiftet atter var nogen udførsel af fisk (ål, hvilling og helt) - dog næppe af større betydning. Enkelte år udførtes andre varer i små mængder, nemlig 2 tdr. gryn i 1692; uld, pennefjer og hareskind i 1695 sammen med købmanden Niels Ibsen fra Holstebro samt i 1700 og 1702 henholdsvis 2 og 1 skippund ost (å 160 kg.) - interessant nok et vidnesbyrd om mejeriproduktion på egnen, der ellers i høj grad producerede kødkvæg frem for malkekvæg.

Lindes udførsel samt andel af samlede udførselsaccise 1690-1706

	Rug, tdr.	Byg, tdr.	Havre, tdr.	Smør, tdr.	Fisk, tdr.	Flæsk, kg	Andel %
1690	200			48	6	1920	12
1691	340				40	160	6,1
1692	370 [+270]	[218]				[80]	4,5
1693	180	340	680	86,5			5,2
1694	400			63,5			5,7
1695	280	400		40		2560	4,9
1696							0
1697				18			2,6
1698	300			16			8,6
1699				36	22		4,8
1700	320			42	23		12,3
1701	350	150		48			5,8
1702	220			38	6		6,3
1703	820			45			9,6
1704				61,5			7,6
1705				17,5	5,5		2,7
1706				36			5

I 1692 deltog Linde sammen med to andre købmænd, Tue Olufsen og Christen Hansen, i eksporten af en ladning korn og flæsk til Norge. Disse varer, som ikke var pålagt accise, er anført i tabellen i kantede parenteser, da Lindes andel heraf ikke kan bestemmes. Af accisebøgerne fremgår det i øvrigt, at den overvejende del af Lindes landbrugsprodukter blev udskibet til Hamburg, idet der dog også var nogen handel med Holland.

I løbet af de fem år, der gik fra 1685, hvor Lindes andel af udførslen var knap 25%, til 1690 var der tale om en halvering af Lindes andel - og i faktiske mængder en endnu større tilbagegang, idet den totale handel over Ringkøbing også var gået betragteligt tilbage. Året efter halveredes andelen igen, og gennemsnittet for perioden efter 1690 kom til at ligge omkring 6%. Den mest nærliggende konklusion må være, at Lindes bondehandel nu var reduceret drastisk, eller måske endda ophørt, idet han primært koncentrerede sig om at eksportere landgildevarer og overskudsproduktion fra egne godser.

Denne handel blev imidlertid stærkt hæmmet af et forbud af 3. april 1697 mod udførsel af korn og fedevarer. Baggrunden herfor var en misvækst, som gjorde, at regeringen måtte søge at sikre forsyningerne til hjemmemarkedet.(37). Forbudet har ikke været håndhævet konsekvent - de 300 tdr. rug, som blev udført i 1698, er i accisebogen eksempelvis anført som udskibet til Hamburg - men under alle omstændigheder har forbudet generet folk som Linde, der ønskede at afsætte de-

res landbrugsvarer. Det var derfor utvivlsomt til Lindes udelte fornøjelse, at forbudet blev ophævet den 16. juli 1700. Knap havde Linde imidlertid nået at træffe aftale med Hamburg-købmanden Franz Hinrich Hein om salg af en ladning rug og noget smør, førend forbudet genindførtes den 30. juli. Først den 17. august nåede Heins smakke til Ringkøbing for at afhente varerne, men nu kunne Linde ikke efterkomme sit løfte og måtte henvende sig til kongen for at få tilladelse til at lade skibet sejle sydpå med varerne. Der var flere ting på spil. For det første krævede skipperen en dukat, svarende til 2 rd., for hver dag han måtte ligge uvirksom i den vestjyske havn, hvilket kunne blive temmelig dyrt i længden. For det andet var der, som Linde også påpegede i sin ansøgning til den "*Stormægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre*", hensynet til Lindes "*Credit og erlige rogte*", der unægtelig måtte blive lidt flosset i det hamburgske, såfremt det rygtedes, at Linde ikke stod ved en ellers afsluttet handel. Christen Lindes ansøgning, der var skrevet på Volstrup og dateret 25. august, blev efterkommet, idet den kongelige bevilling til udførsel blev givet den 30. august af Frederik den Fjerde. Skipperen kunne derpå afsejle til Hamburg med det indkøbte korn og smør.(38). Eksportforbudet blev i øvrigt endeligt ophævet i september samme år.(39).

Indførsel

Første gang materialet nævner en indførsel foretaget af Christen Linde, er i antegnelserne fra 1671, hvoraf det kan ses, at Linde sammen med en anden handelsmand ved navn Jens Thorup havde importeret 4 ½ ahme vineddike - knap 700 liter. Ved en fejl var denne eddike imidlertid blevet fortoldet efter den takst, der gjaldt for defensionsskibe. Den betalte told måtte da også efterfølgende forhøjes med den tredjedel, som almindelige skibe måtte

betale mere end defensionsskibene.(40). Et egentligt overblik over Lindes indførsel fra udlandet får vi først med accisebøgerne fra 1679-85. En oversigt over de vigtigste importvarer findes i tabellen nedenfor, hvor varer, som kun findes i enkeltstående tilfælde, ikke er medtaget. I tabellen er tillige anført, hvor stor en andel Christen Linde sammen med Christen Linde d. Yngre betalte af accisen af indgående varer i de pågældende år.

Christen Lindes vigtigste importvarer, 1679-85

Vare/år	1679	1680	1681	1682	1683	1684	1685
fransk vin, ltr.	464		464	1625	464		
æbler, tdr.	5		3		3		
øl, liter	130		725	130	395		3685
salt, tdr.		26	24	30			
humle, kg.	320		160	240	480	80	32
(klumpet) bly, kg	480		240	160	480	160	240
(stang)jern, kg	480	880	880	160	800	2080	960
galme (zinkmalm), kg				160	160	160	
mur- og tagsten, stk.		2000	4000		1000	7000	
stenkul, læster		1	1	3			
tjære, tdr.	12	5	3	4	5		5
alun, kg			80				240
anis, kg	100		125		94		
blår, kg	50	200	240	480		185	160
kramvarer, værdi (rd.)				400	120	42	100
speceri, værdi (rd.)			2	162	18		14
hør, kg	80	120	40	480	50	160	
Procent	4,3	2,4	7,7	16	7,5	4,1	4,6

Varer som vin, øl, æbler, krydderier, farvestoffer og kramvarer var sikkert primært beregnet på videresalg fra kramboden i Holstebro. Væsentlig mere betydningsfuld synes importen af grovvarer som byggematerialer og metaller dog at have været, hvilket først og fremmest vidner om Lindes handel med omegnens bønder. Vigtige varer var desuden blå og - ikke mindst - humle. Enhver gård bryggede sit eget øl, og der blev drukket ved mange anledninger, hvorfor humle naturligvis var en efterspurgt vare.(41). De varer, som kun blev indført i et enkelt tilfælde, omfattede stål, kobber, hamp, tran og læderhuder, foruden tobak, papir, potaske og blå træ (brugt til farvestof) samt fødevarer som gryn og valnødder.

I modsætning til udførslen, hvor Christen Linde og hans ældste søn i disse år som regel stod for mellem en femtedel og en fjerdedel, må indførslen de fleste år siges at være beskedne, idet året 1682 dog er en undtagelse - ikke mindst på grund af indførslen af et stort parti fransk vin. Interessant nok indtog 1682 også en særstatus med hensyn til udførslen, idet Lindes andel af udførslen dette år alene androg beskedne 11,8% (jf. ovenfor). Som nævnt deltog sønnen Christen fra 1682, dvs. som attenårig, i Lindes handelsvirksomhed. Den ændring i forholdet mellem import og eksport, som her kan iagttages, kan muligvis tolkes derhen, at Christen Linde på dette tidspunkt koncentrerede sig om sine godshandler, og lod sønnen afprøve en opprioritering af import og videresalg af udenlandske varer, mens omfanget af opkøb og eksport

af lokale landbrugsvarer mindskedes. Eksempelvis indkøbtes i 1682 udenlandsk speceri til en langt større værdi end noget andet år i perioden. Dette eksperiment har dog været kortvarigt, måske fordi det viste sig, at der ikke var basis for større salg til bønderne, hvis købekraft var reduceret på grund af landbrugskrisen.(42).

Det lader i øvrigt ikke til, at alle varer nødvendigvis er indført i accisebogen. Af antegnelser fremgår det, at Christen Linde i 1685 indførte 10 tdr. stenkul fra Hamburg(43), lige som Christen Linde d. Yngre ved sin tjener Jacob Jensen lod indkøbe 8 tdr. salt, 4 oksehoveder rhinskvin samt 1 oksehoved vineddike i Glückstadt den 25. august 1685. Varerne var blevet fortoldet med den ordinære told, hvilket kun var berettiget, såfremt varerne ledsagedes af en attest, der dokumenterede, at de var købt i Glückstadt. Tolderen måtte melde tilbage til København, at "*den prætenderede Attest hafver jeg endnu icke kunde faaet fra Kiobmanden formedelst hand paa nogen tid hafver været fra værendis. Mens hafver nu ved sin Hiembkomst belofuet mig samme med første at skall forskaffe*". Det skete da også, og attesten ligger endnu i Rigsarkivet som bilag til antegnelserne for 1685.(44).

1685 er i øvrigt karakteriseret ved en betydelig import af øl. Dette hænger måske sammen med, at tolden på indførsel af korn, mel og øl i en periode var afskaffet. Således indførte begge Linde'r den 16. september nogle tdr. øl fra henholdsvis Hamburg og Glückstadt, idet såvel de som tolderen troede, at dette kunne gøres toldfrit.

Imidlertid havde kammerkollegiet ophævet den da gældende toldfrihed på den type varer den 8. september. Tolderen hævdede, at han ikke kunne have handlet anderledes, eftersom den 8. var en tirsdag, og posten fra København til Ringkøbing først afgik om lørdagen, som var den 12. Den kunne derfor ikke være nået til Ringkøbing før end de pågældende skibe var ankommet og klare-ret ved toldboden. Denne forklaring godtog man i rentekammeret, der måtte erkende, at kommunikationen mellem hovedstaden og en af rigets mere yderligt beliggende købstæder ikke kunne klares i en håndvending.(45).

Undersøgelsen af Lindes udførsel efter 1690 ledte til den konklusion, at Lindes handel med omegnens bønder var hørt op - eller i det mindste faldet markant. Ser man på Lindes indførsel i det samme tidsrum, bliver denne konklusion kun yderligere bekræftet. I det store og hele må Lindes import i perioden have været til eget forbrug. I seks af årene i perioden 1690-1706 havde Linde overhovedet ingen indførsel, og det, der indførtes 1703-05, blev indført af andre købmænd på Christen Lindes vegne.

Den eneste vare, som Linde med relativ stabilitet har indkøbt i udlandet i perioden, er salt. I otte år er der indført salt i mængder på 6 til 42 tdr., med et gennemsnit på 19 tdr. pr. år.(46). Dette har været nødvendigt i en lang række sammenhænge, bl.a. ved nedsaltning af kød og fisk. De grovvarer, som tidligere udgjorde en stor del af Lindes import var nu reduceret til det, der skulle

bruges på - eller i hvert fald i forbindelse med - Lindes egne godser. Her kan nævnes mursten og tagsten, hvoraf der i hele perioden blot blev indført 1000 stk. af hver, fire læster og to tdr. stenkul, to skippund stangjern samt fire et halvt skippund bly - hovedparten indført 1703, formentlig i forbindelse med en blytækning af kirken i Hjerm, som Linde havde patronatsret til, dvs. ret til at kalde præst og degn. Samme år figurerer i øvrigt den klokke til en værdi af 112 rd., som Linde havde ladet støbe i Hamburg, og skænkede netop til kirken i Hjerm.(47). En kiste vinduesglas, to møllesten og 14 slibesten må ligeledes have kunnet finde anvendelse på Lindes mange gårde, ligesom to spejle, et bord og 17 gamle stole, som blev indkøbt 1701-03.

Ellers indførtes fødevarer, såsom hvedemel, kommen, sild, topsukker samt en tønde æbler. Alt sammen i temmelig beskedne mængder. Hertil kom fire års indførsel af speceri, til en gennemsnitlig værdi af 18 rd. pr. gang, samt to år med indførsel af tobak. Endelig importerede Linde i 1691 to oksehoveder og to ankre vin, hvilket nok - i modsætning til de øvrige varegrupper - kunne tyde på et vist videresalg. Disse knap 550 liter vin var dog den eneste vin, som Linde direkte indførte i denne periode.

Alt i alt må det konkluderes, at accisebøgerne fra Ringkøbing vidner om, at Christen Linde efter 1690 havde en meget beskedne indførsel. Handelsmanden fra Holstebro havde i vidt omfang fundet andet at beskæftige sig med.

Strandingsgods

Var der mulighed for en god handel, var Linde dog endnu relativt sent i livet interesseret. I august 1696 strandede et skib, og dets last af 336 oksehoveder vin (ca. 78.000 liter) drev i land på Rysensens forstrand, på Nørklit i Husby sogn. Ringkøbings tolder og toldbetjent drog sammen med to vidner til stedet for at vurdere vinen. Denne var ikke sluppet heldigt fra mødet med elementerne - næsten alle oksehoveder var *"meget i sandbunden forstødt"*, men dog endnu i varierende grad med indholdet i behold. Nogle oksehoveder var fulde af vin, andre indeholdt nu blot *"slumper"*. Sammen med nogle andre tilforhandlede Christen Linde sig denne vin, og den ene fjerdedel blev ført til Lindes nærliggende hovedgård Pallisbjerg til opbevaring. Den 29. august stiledede en ansøgning til den *"Stormegtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre"* om, at *"den ringe del som vi af bemeldte skib og ladning kan i behold bekomme maa allernaadigst vorde os tilladt uden told sig til Hamborg eller Holland at lade udføre"*.(48). Sagen om denne strandede vin blev ved at spøge i antegnelserne til regnskaberne fra Ringkøbing toldsted de følgende år. Det lader således ikke til, at Linde og de øvrige handelsmænd blev bevilget den toldfri udførsel, de havde anmodet om. I 1697 udførte Linde for eksempel noget af den opstrandede vin til Bremen og måtte betale told heraf.(49).

Sagen søgtes afsluttet med rentekammerets decision af 5. september 1702, hvorefter der dog stadig var uafklarede spørgsmål. For eksempel var

syv oksehoveder beskrevet som *"fordervet"*, hvorfor det måtte fortælles med en lavere procentsats. Rentekammeret ønskede nærmere *"Rigtighed og Forklaring"* for dette, og den nye tolder, der ikke havde personligt kendskab til sagen, måtte engang i 1702 eller 1703 begive sig den lange vej til Volstrup for at få den nødvendige dokumentation fra Linde. Men forgæves. Den aldrende herre hævdede, sikkert med rette, at han *"efter saa lang tids forløb ej mueligt derom noget nu at kunde sig erindre"*. Ej heller havde han kopier af den taksering og vurdering af den strandede vins tilstand og værdi, som tidligere var blevet foretaget. Afslutningen herpå blev, at rentekammeret den 4. august 1704 besluttede, at den fulde told og konsumtion skulle beregnes af vinen, eftersom *"ingen Beviiselighed er fremblagt om wiinens taxering"*.(50). Hermed afsluttedes en langvarig sag, der endnu en gang demonstrerede den langsommelige forretningsgang og kommunikation mellem centraladministrationen i København og embedsmændene i provinsen. Samtidig er den et vidnesbyrd om den ihærdighed, der udvistes for at få selv forholdsvis beskedne beløb beregnet så korrekt som muligt.

Det er et karakteristisk træk ved regnskabsmaterialet fra Ringkøbing, såvel for Christen Linde personligt som for den samlede handel, at eksporten er væsentligt større end importen. Dette går fint i spænd med de i samtiden fremherskende merkantilistiske idéer, der betonedede vigtigheden af en positiv handelsbalance over for udlandet. Man må dog undre sig over, at vareindførslen fra

udlandet via Ringkøbing var så beskeden. Ganske vist har der ikke været råd til det store forbrug af udenlandske varer, men forskellen på ind- og udførsel er dog alligevel temmelig påfaldende. Der blev helt sikkert bedrevet smugleri i et vist omfang langs den jyske vestkyst, hvilket man - i hvert fald i en periode - søgte at imødegå ved at ansætte strandridere, herunder to på strækningen mellem Ringkøbing og Varde.(51). På trods af statsmagtens uomtvistelige ambitioner i retning af øget kontrol, ikke mindst af hensyn til statskassens provenu, har det imidlertid ikke været muligt effektivt at kontrollere så store kyststrækninger, som findes her i landet. Omfanget af smugleriet samt Christen Lindes eventuelle deltagelse i noget sådant kan der naturligvis kun gisnes om. Dette er blot nævnt for at understrege, at selv i de år, hvor der findes helt bevarede accisebøger fra Ringkøbing, er den fulde sandhed om det nordvestjyske områdes søhandel med udlandet ikke nødvendigvis dermed sagt. Om end smugleri sandsynligvis har været mest udbredt, når det gælder importvarer(52), er dette dog ikke en tilstrækkelig forklaring på forskellen mellem import og eksport. Der er næppe blevet snydt så meget mere med indend udførslen, og en forklaring må derfor snarere søges i det tyngende skattetryk. Den store skattebetaling resulterede i en økonomisk omfordeling inden for riget, idet en stor del af overskudskapitalen fra handel og landbrug i provinserne i kraft af de høje skatter tilfaldt hovedstaden, hvor størstedelen af statskonsumtionen fandt sted.(53).

Midlerne kanaliseredes således i stort omfang videre til de derboende danske og udenlandske købmænd, som havde hovedparten af leverancerne til hof, hær og flåde. Herved fik de fleste områder i provinsen naturligt nok en positiv handelsbalance, mens det modsatte gjorde sig gældende for hovedstadens vedkommende.

Handel over andre byer?

I det foregående er alene behandlet Lindes handel med udlandet over Ringkøbing. Det er imidlertid også interessant at undersøge, hvorvidt det kan tænkes, at Linde tillige har haft handelsforbindelser med udlandet via de noget mere betydningsfulde udskibningshavne i Ribe og Ålborg, der begge skulle ligge inden for det geografisk mulige virkefelt for Linde.

Kontrolopslag i accisebøger, havnekæmnerregnskaber og vejerbøger fra disse to vigtige handelsbyer i Jylland har imidlertid ikke givet nogen resultater med hensyn til Christen Linde. Der er blevet foretaget stikprøveopslag i en lang række forskellige arkivalier fra disse byers rådstuearkiver, men Lindes navn er ikke fundet noget sted. Kun ganske få personer fra Lindes lokalområde er i øvrigt fundet i materialet fra Ribe. I 1674 betalte Niels Thomsen fra Holstebro for eksempel accise af 4.000 "skuld"(54), dvs. fladfisk. Hvor personer fra Nordvestjylland er nævnt, er der i det hele taget ofte tale om fiskere, der kom sejlene med deres fangst bl.a. fra Husby, Nissum og Ulfborg.

Tilsvarende drog mange fra Thyholm og Thy til Ribe for at sælge ål. Også i materialet fra Ålborg er det et særsyn, at handlende fra det nordvestjyske nævnes. Ofte nævnes alene navnet på skipperen, der har ind- eller udført varerne, og ikke hvilken handelsmand, den pågældende skipper sejlede for. En enkelt skipper med hjemsted i Holstebro, Tue Christensen, er dog nævnt i 1680, hvor han agtede sig til Norge med sin skude.(55). Disse resultater beviser ikke, at Linde ikke har haft handelsmæssige interesser i disse to byer. Materialets vekslende karakter, hvor handelsmænd ofte ikke nævnes ved navn, men alene skipperen, der ud- eller indfører varerne, gør det imidlertid ikke muligt at efterprøve. En eventuel handel har dog næppe haft større omfang. I modsat fald burde hans navn vel i det mindste sporadisk dukke op her og der i materialet fra Ålborg og Ribe.

Endelig bør det nævnes, at ifølge Pontoppidans danske atlas var Holstebros vigtigste losse- og ladeplads for hamburgske og hollandske varer på det tidspunkt (1769) havnen i Hjertring.(56). Dette hænger sikkert sammen med, at sejladsen på Ringkøbing blev vanskeligere og vanskeligere år for år, i takt med at adgangen til Vesterhavet, Nymindegab, flyttede sig længere og længere mod syd og ofte havde problemer med tilsanding.(57). I slutningen af 1600-tallet havde Hjertring dog endnu ikke udkonkurreret Ringkøbing som Vestkystens havn, idet toldindtægterne fra de to havne var omtrent lige store.(58). Toldregnskabet for indgående skibe til Hjertring i 1679 er beva-

ret, og heraf fremgår det, at købmænd fra en del jyske byer dette år indførte varer her. Dette gælder også f.eks. Chr. Stafensen fra Holstebro, en købmand fra Lemvig samt en række personer fra Viborg.(59). Christen Linde er ikke nævnt, og da der ikke findes yderligere toldregnskaber(60), kan det ikke vides med bestemthed, om Linde har handlet over Hjertring eller ej.

3.2. "Som hand mig venligen laandt og medforstragt haver..."

Hvert år i marts måned forlod Christen Linde for nogle dage købmandsgården i Nørregade for at begive sig til Viborg. Her foregik det årlige snapsing, der fungerede som Nørrejyllands termin, hvor halvøens beboere satte hinanden stævne for at afgøre pengeforretninger, foretage ejendoms- handler, træffe aftaler om nye lån eller betale renter og afdrag på gamle. Her kunne Linde opbyde de penge, han havde tjent ved sit købmændskab, til udlån.

Lån i det små kunne traditionelt fås hos købstadens købmænd, og i Christen Kjærgårds tidligere nævnte købmændsbøger fra Viborg ses det således, at der blev ydet en række mindre lån til forskellige kunder, som regel med temmelig korte tilbagebetalingsfrister. Blandt andet optog Christen Lindes svoger, Knud Nielsen fra Holstebro, i 1689 to lån på henholdsvis 100 og 120 rd., som med en frist på ½-1½ måned skulle betales til navngivne købmænd i Hamburg på Christen

Kjærgårds vegne.(61). Mere almindeligt synes det dog at have været, at lånene har drejet sig om små beløb på op til 20 sletdaler (13 1/3 rd.).

Købmændenes funktion som långivere kan aflæses af, at købmandsbøger var anerkendt som bevismiddel for gæld med samme værdi som et gælds-brev.(62). Om end købmandsbøger desværre ikke eksisterer fra Christen Lindes forretning, må det anses for givet, at købmandsforretningen også blev vejen til hans virksomhed som pengeudlåner. Efterhånden som hans handelsforetagender har frembragt et overskud af kapital, har det været naturligt for Linde at se sig om efter anbringelsesmuligheder for denne overskudskapital. En oplagt mulighed var at stille midlerne til rådighed for kreditsøgende på snapstinget i Viborg, hvor man kunne få 5-6% i rente. Det var således meget almindeligt at se købstædernes købmænd på markedet, hvor de lånte penge ud.(63). Dette gjaldt ikke mindst købmænd fra Randers - en by, der sågar blev kaldt "*den liden Kiel*".(64), med reference til Kieler omslag, det store kapitalmarked i Holsten.

Lindes udlånspolitik er farverigt beskrevet af Hugo Matthiessen i "Snapstinget": "*Forekommende har han modtaget forgældede Adelsfolk, som sværmede om hans velspækkede Pengeskrin, frem for alt dog enlige Damer, der hængte ved de gamle Gaarde: Til dem laante han hjertensgerne sine Penge - hans venlige Hjælpsomhed berømmes Gang paa Gang i selve Forskrivningerne, - men indlostes Obligationerne ikke punktligt paa Forfaldsdagen, skiftede Scenen brat, og det pantsatte Gods gled uvæger-*

ligt over i hans Hænder".(65). Denne beskrivelse er imidlertid nok mere velformuleret, end den helt er i overensstemmelse med realiteterne. Den "*venlige Hjælpsomhed*" er eksempelvis i langt de fleste pantebreve alene udtrykt ved den formelagtige sætning, der som regel følger brevets angivelse af lånesummen, "*som hand mig venligen laandt og medforstragt haver*". Dette er en helt fast vending, der går igen i utallige pantebreve fra perioden, og den kan således i realiteten ikke bruges til at sige noget om Christen Lindes hjælpsomhed eller eventuelle mangel på samme.

Lindes udlånsvirksomhed 1665-1705

Den vigtigste kilde til Lindes udlånsvirksomhed er Landstingets skøde- og panteprotokoller. Disse protokoller indeholder kopier af de skøder og pantebreve, som blev tinglæst ved Landstinget. Ved forordning af 1622 var det lovfæstet, at al handel med adeligt jordegods skulle tinglæses ved Landstinget, og efter 1660 kom dette også til at gælde for mange borgerlige personers handler med jordegods. I disse protokoller kan man således i meget vidt omfang følge Lindes gøren og laden på godsmarkedet, idet der dog må tages det forbehold, at borgerlige tillige kunne nøjes med at tinglæse deres handler ved herreds- eller birke-tinget. Skøde- og panteprotokollerne fra Viborg Landsting udmærker sig ved en høj grad af fuldstændighed fra slutningen af 1660'erne, idet blot 6 protokoller fra årene 1664-66, 1669-71 og 1676

er forsvundet. Som protokoller med officielle dokumenter må skøde- og pantebøgerne tillægges betydelig værdi. Blot skal man huske på, at der er tale om afskrifter af de egentlige dokumenter, hvorfor der nødvendigvis må være afskrivningsfejl her og der. Dette understreger den forsigtighed, man trods alt må udvise over for protokollernes kopier af skøder og pantebreve. Det er altså ikke umuligt, at en skriver har glemt et eller andet(66), skrevet en forkert dato, gentaget en linje eller lignende. Herudover kan der være problemer med hjælpemidlerne, idet registrene ikke er helt komplette. I forbindelse med denne undersøgelse af Lindes udlån er der således fundet to dokumenter vedrørende Linde, som ikke optræder i registrene til de pågældende bind.(67).

Undersøgelsen af Lindes udlånsvirksomhed bygger på 45 pantebreve til Linde, som er indført i Landstingets skøde- og panteprotokoller, foruden forstrækningsprotokoller fra Rentekammeret til belysning af Lindes udlån til kongen. At det primært er disse kilder, der er tilgængelige i dag betyder, at det følgende ikke kan være en udtømmende og fuldstændig beskrivelse af Lindes udlånsvirksomhed. Kildesituationen gør, at blot de lån, hvor Linde har modtaget pant i form af jordegods eller tiender, og som er blevet tinglæst i Viborg, kan omfattes af analysen, foruden lånene til kongen, der må siges at være af en anden karakter. Det er ikke svært at forestille sig, at Linde - udover de små kreditlån over købmandsbøgerne - fra tid til anden kan have udlånt penge til bor-

gere, for eksempel mod pant i disses købstadsejendomme. Der er desværre ingen kilder til en sådan virksomhed.

Lindes karriere som pengeudlåner i større stil, sådan som den kan efterprøves ud fra Landstingets skøde og pantebøger, begyndte i 1665 med et lån på 500 rd. til Erik Blik til Holmgård.(68). Først i 1669 kom der dog for alvor store beløb på bordet med et samlet udlån på 5.630 rd. til de adelige Christen Harboe til Hvolris (1.580 rd.)(69) og Elsebe Juel til Brusgård (4.050 rd.)(70). Dette udlån faldt tidsmæssigt nogenlunde sammen med, at svigerfaderen borgmester Niels Christensen Solgaard afgik ved døden i 1668. J. Aldal mere end antyder da også en sammenhæng:

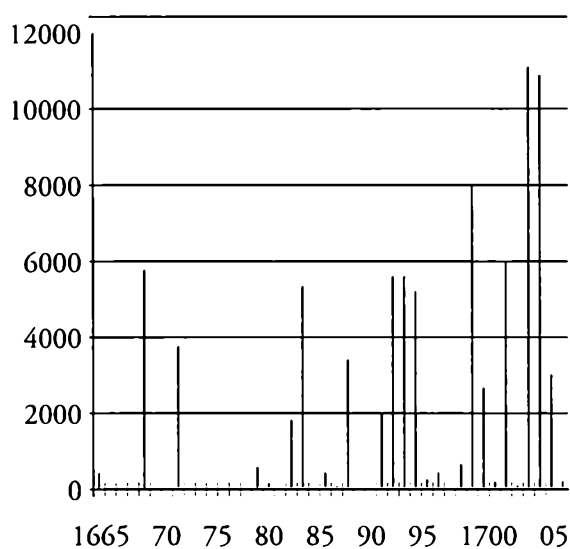
“Efter Svigerfaderens Død 1668 fik Christen Linde sikkert en betydelig Arv, som han straks med sit enestaaende Forretningssnille vidste at gøre frugtbringende”.(71).

Entydig er denne sammenhæng imidlertid ikke. Lindes hustru Dorothea havde to brødre, der blev borgmestre i Holstebro: Christen Nielsen og Knud (Nielsen) Gørding. Man må gå ud fra, at disse - i bogstaveligste forstand - havde fået broderparten af arven efter gamle Niels Solgaard. Imidlertid finder vi kun disse brødre på låne- og godsmarkedet med en brødel af den aktivitet, Christen Linde udviste - og i øvrigt mindst lige så ofte i debtors rolle som i kreditors. Den afgørende forskel kan naturligvis bestå i, at Lindes *“enestaaende Forretningssnille”* gjorde ham i stand til at udnytte de arvede midler mere hensigtsmæs-

sigt, men umiddelbart er det ikke sandsynligt, at arven efter svigerfaderen kan tillægges nogen bestemmende vægt i en vurdering af baggrunden for Lindes rigdom.

Udlånets omfang og kronologi

Lindes pengeudlån 1665-1705

Det bør erindres, at fraværet af panteprotokoller fra flere år frem til 1677 gør, at fremstillingen ikke kan være helt komplet. Det lave udlån også i resten af 1670'erne viser imidlertid, at pengeri-ghed ikke var det største problem i en tid, der blandt andet tyngedes af ekstraskatter i forbindelse med Skånske Krig. Betegnende nok var det største lån da også et lån til kronen på 500 rd. til "sø-

militiens" udgifter i 1678.(72). I 1681 gav Linde blandt andet en række mindre lån til 4 kvindelige medlemmer af den adelige familie Brochenhuus, og året efter var det vigtigste lån 5.000 rd., der blev udlånt til baron Iver Høg til Høgsholm mod pant i 3/4 af hovedgården Pallisbjerg.(73). I 1683 klagede Henrik Friis til Stårupgård over, hvor svært det var at opnå lån på snapstinget dette år.(74). Linde har da heller ikke udlånt mange penge i dette og de følgende år, hvilket dog sikkert hænger sammen med, at overskydende kapital i denne periode i stedet blev anvendt til erhvervelse af jordegods.

I perioden 1690-92 nåede udlånet derimod et betragteligt omfang, ikke mindst i kraft af to store lån på i alt 8.890 rd. til Frederik Christian Rantzau til Estrvadgård.(75). Et nyt højdepunkt nåedes i 1697, hvor amtmand Jørgen Grubbe Kaas fik et lån på 6.400 rd.(76). I 1700 lånte Christen Linde kongen et næsten lige så stort beløb, nemlig 6.000 rd.(77). De absolut største transaktioner skete dog først i 1702 og 1703, hvor to enorme lån på henholdsvis 10.000 og 11.000 rd. giver et indtryk af den velstand, den aldrende Linde havde akkumuleret ved sine forskellige forretninger i årenes løb. Alt i alt nåede det udlån, der kan dokumenteres i kraft af panteprotokoller og forstrækningsbøger, op på 83.466 rd., hvilket må betragtes som en minimumsangivelse for Lindes udlån, idet det som nævnt er meget tænkeligt, at der tillige har været andre typer udlån, hvortil kildematerialet ikke længere eksisterer.

“Afsin Myndlings Midler..”

Størrelsen af Lindes udlån virker imponerende. Dog må man tage i betragtning, at det ikke udelukkende drejer sig om udlån af egne penge. Faktisk er flere af de udlånsmæssige højdepunkter resultatet af, at Linde har haft umyndige under sit formynderskab og dermed har haft ret og pligt til at forvalte disses penge. En Anne Elisabeth Hofuenberg (eller Hofuenbæk) er således angivet som ejer af hele 14.390 rd., som Linde udlånte i perioden 1690-92. I samme periode udlåntes yderligere 1.200 rd. af en ikke-navngivet myndlings midler. I perioden 1697-1700 har Linde atter haft en myndling med penge på kistebunden. I hvert fald udlånte han her 8.719 rd. af en myndlings midler. Det var ikke ualmindeligt, at umyndiges midler blev opbudt til udlån, og den altid finansielt trængte statsmagt kunne naturligvis ikke negligere dette potentielle skatteobjekt. Da der ved forordning af 23. november 1699 blev udskrevet en rentepengeskatt på myndlinges midler, angav Christen Linde i september 1700, at han på det tidspunkt havde udlånt 5.333 rd. og 2 mark af myndlinges penge. Dette svarede til ikke mindre end 47,1 % af samtlige de midler, værger havde udlånt i Lundenæs og Bøvling amter, dog eksklusive købstæderne.(78). En opgørelse fra 1700 viser, at 13 borgere fra Holstebro havde udlånt tilsammen knap 1.200 rd.(79). I sammenligning med Lindes udlån var der dog tale om beskedne beløb. Lindes udlån af myndlinges midler drejer sig i alt om 24.309 rd. fordelt på 9 lån, hvilket

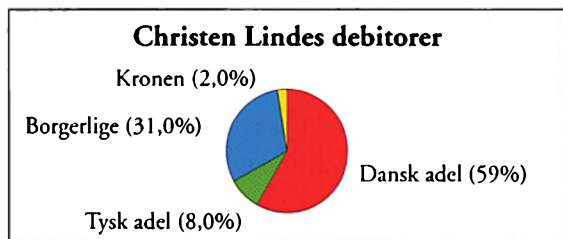
udgør hele 29,1 % af det samlede udlånte beløb. Nogen dårlig forretning har det dog ikke været for Linde, da han i henhold til Danske Lov som værger var berettiget til 1/3 af indtægterne.(80).

Debitorerne

Matthiessen mente, som citeret, at Linde først og fremmest udlånte sine midler til forgældede adelsfolk - en opfattelse, som også støttes af eksempelvis Nystrøm og Aldal.(81). Spørgsmålet er imidlertid, om dette kan stå for en nærmere prøvelse. Man kunne vel godt forestille sig, at de nye borgerlige godsejere i mange tilfælde kunne have et lige så påtrængende behov for kapitalindsprøjtning, for eksempel i tilfælde af, at storstillede investeringer og spekulationer i jord ikke havde givet den forventede fortjeneste, men blot udsat ejeren for de tyngende skatter, der i så rigt mål var knyttet netop til besiddelse af jord.

En undersøgelse af de personer, der i perioden 1665-1705 lånte penge af Christen Linde, viser, at det drejer sig om 39 forskellige debitorer, idet kronen her betragtes som én debitor, uagtet at der blev givet lån under såvel Christian den Femte som Frederik den Fjerde. De 38 resterende debitorer fordeler sig med 23 danske adelige, 3 udenlandske adelige og 12 borgerlige personer.(82). Nok udgør de adelige langt den største debitorgruppe antalmæssigt, men hen ved en tredjedel borgerlige personer viser dog, at adelens folk ikke var ene om at *“sværme om hans velspækkede pengeskrin”*.(83). At

blot 9 af de 38, svarende til 24%, var enlige damer nævnes her kun som et kuriosum. Bemærkes skal det desuden, at de borgerliges procentdel kan tænkes at være højere i denne opgørelse end i Lindes samlede udlån, såfremt dette fuldstændigt lod sig rekonstruere. Kildematerialet giver oplysninger om udlån med pant i jordegods, hvor adelen naturligt nok, i kraft af sin traditionelle status som landets vigtigste jordejer efter kronen, var stærkt repræsenteret. Såfremt Linde havde givet lån med pant i f.eks. købstadsejendomme ville disse lån ikke nødvendigvis kunne aflæses af det bevarede kildemateriale. De borgerliges reelle procentandel kunne således tænkeligt være noget større. Dog kan man betvivle, hvor interesseret Linde ville have været i købstadsejendomme og specielt hvor store beløb det kunne dreje sig om. I de fattige og beskedne købstæder i omegnen var der næppe huse med så stor ejendomsværdi, at en pantsætning af disse kunne begrunde større lån.

Debitorgruppens struktur kan også belyses ud fra det beløb, som hver stand samlet lånte af Linde. De danske adelige noteres for 47.525 1/3 rd., svarende til 57%. De tyske adelige, to von Schwanedede'r samt von Obelitz, havde lånt 2.098 rd.

(2%), mens de borgerliges 26.434 1/3 rd. gav en andel på 32%. De sidste 9% af det samlede udlån på 83.466 2/3 rd. tegnede kronen sig for. En opgørelse som denne er dog en anelse misvisende, idet to af de borgerlige debitorer alene stod for 80% af udlånet til borgerlige. Disse to, Tyge Jespersen og Magdalene Ranch lånte i 1702 og 1703 hhv. 10.000 og 11.000 rd., mens de øvrige ti borgerlige således kun lånte relativt små beløb på tilsammen knap 5.500 rd.

Hele 97% af det beløb, Linde udlånte til borgerlige personer blev udlånt i perioden 1700-05. Dette kan enten betyde, at adelen mistede interessen for at låne, eller at Linde pludselig var kommet til den konklusion, at det var mere sikkert eller mere profitabelt at udlåne til borgerlige. Et sådant pludseligt skift i Lindes udlånsfilosofi synes dog ikke sandsynligt. Ændringen af debitorgruppens sociale struktur hænger snarere sammen med, at lånemarkedet formentlig nåede et mætningspunkt omkring år 1700. Således noterede biskop Bircherod fra Ålborg i sin dagbog for 21. marts 1702, hvorledes folk, der kom tilbage fra snapsting, kunne berette om, hvor vanskeligt det var at låne penge ud, eftersom "*ganske faa eller ingen havde indfundet sig til at laane ind, men mange til at laane ud*" (84).

Tænkeligt er det i hvert fald, at den gruppe mennesker, der hidtil havde været Lindes bedste kunder i lånemæssig forstand, ikke længere i så stort tal søgte at tage lån. Betegnende nok var der ingen adelige, der tog lån hos Linde efter 1699.

Han måtte derfor vende sin opmærksomhed mod andre grupper og tillige være villig til at yde endog meget store enkeltlån, med den risiko dette medførte, for at få sine penge lånt ud.

Sammenhængen mellem pengeudlån og godserhvervelse

“...men indløstes Obligationerne ikke punktligt paa Forfaldsdagen, skiftede Scenen brat, og det pantsatte Gods gled uvægerligt over i hans Hænder”, skrev Matthiessen i det ovenfor anførte citat. Eiler Nystrøm fremstiller sagen således: *“Hvad der gjorde [Linde] til en af landets rigeste Mænd, var (...) hans Spekulationer i Jordejendomme; han satte Prioriteter i Adelsgoods, og naar Herremændene var paa Knæerne (...) maatte han gøre Indførsel i Pantegodset..”*.(85).

Spørgsmålet er, om denne formodning kan holde vand ved en nærmere analyse af kildematerialet. Et bud på dette kan fås ved at undersøge, hvor mange af de 45 lån, der er registreret i landstingets skøde- og panteprotokoller, rent faktisk resulterede i, at det pantsatte gods gled over i Lindes hænder.

Det kan for det første konstateres, at fire lån resulterede i en retlig indførsel med domfældelse ved landstinget og efterfølgende taksering af gods og overdragelse af ejerskabet til Linde. Det drejer sig om de fire første lån, som vi har kendskab til, nemlig lånene til Erik Blik i 1665, til Christen Harboe og Elsebe Juel i 1669 samt til Mette Friis i 1672. Disse lån havde tilsammen en værdi af 8930 rd. Ved indførsler i april 1670(86) og de-

cember 1672(87) erhvervede Linde det pantsatte gods, i alt godt 200 tdr. htk. efter den da gældende matrikels takst, og påbegyndte dermed sin karriere som godsejer.

I seks tilfælde erstattedes obligationen efter kortere eller længere løbetid af et skøde fra debitor til Christen Linde. Det drejer sig for det første om halvdelen af Vind sogns kongetiende, som blev pantsat af Claus Linderot til Kongensgård i 1678 og tilskødet Linde i 1680.(88). Dernæst er det gården Krogstrup i Snebjerg sogn, som Lindes svoger, borgmester Christen Nielsen pantsatte i 1679. Først ti år senere fik Linde skøde på gården(89), som han derefter straks afhændede til kongen i forbindelse med et mageskifte. Ti år skulle der også gå, førend Linde fik skøde på de tre fjerdedele af hovedgården Pallisbjerg i Staby sogn, som baron Iver Høg pantsatte for 5.000 rd. i 1682.(90). Lang løbetid havde tillige borgmester Christian Spormands lån fra 1689, hvor det pantsatte gods først ni år senere blev tilskødet Linde.(91). Dette lån var kun på 200 sletdaler (133 1/3 rd.), men Spormand har sikkert haft et incitament til at overholde betalingsforpligtelserne, idet det pantsatte gods i følge bestemmelserne i pantebrevet skulle overdrages til Linde for kun 10 rd. pr. tønde htk.(92).

Ved snapstinget i marts 1693 lånte den forarmede Christian Gjedde til Skivehus 299 rd. og pantsatte derfor ca. 23 tdr. htk. bøndergods i Hem sogn, Salling.(93). Dette gods fik Linde skøde på i september 1695. Endelig er der det me-

get store lån på 11.000 rd. til Magdalene Ranch i marts 1703. I pant havde enkefru Ranch stillet hovedgårdene Bækmark i Flynder sogn, og Ulf-sund i Nees sogn med disse gårdes tilhørende tien-der og bøndergods.(94). Det er muligt, at Lindes egentlige intention med at yde det store lån var at overtage disse næsten 300 tdr. hartkorn, som var glimrende placeret geografisk i forhold til hans øvrige besiddelser. I hvert fald gik der kun et år, før pantet blev tilskødet Linde i april 1704.(95).

Pantebreve, der ikke er kasserede

Ovennævnte ti lån på tilsammen ca. 25.600 rd. repræsenterer ca. 31% af den samlede udlåns-sum, der således direkte resulterede i erhvervelse af det pantsatte gods. Dette bygger dog kun på de pantebreve, hvor det umiddelbart kan aflæses i protokollerne, hvad der skete med de pågældende lån. Dette er imidlertid ikke altid tilfældet. Som hovedregel er lån, som er blevet betalt tilbage, overstreget i protokollen og forsynet med en på-tegning om, at pantebrevet er fremvist indfriet og kasseret, samt hvilken dato dette er sket. Lån, der ikke er blevet betalt tilbage, kan - som vist oven for - enten gøres til genstand for en retlig indførsel eller afløses af et skøde på det pantsatte gods. Imidlertid er der det problem, at det for 15 af de 45 pantebrevs vedkommende ikke umiddelbart kan dokumenteres, hvad der er sket med lånene, idet de pågældende obligationer hverken er over-stregede, erstattet af et skøde eller fulgt af en ind-

førsel. Det må derfor overvejes, hvad der er sket med disse lån.

Heldigvis er der et fast pejlemærke i form af Christian den Femtes matrikel fra 1688. Matriklen oplister samtlige landets gårde, deres hartkornsvurdering og ejere og den kan give svar på de tilfælde, hvor de uindfriede obligationer stammer fra tiden før matriklen. Det drejer sig om otte tilfælde, hvor det i matriklen kan aflæses, om det pantsatte jordegods har skiftet ejer siden pantebrevets udstedelse. Fem af disse er pantebreve, udstedt af kvindelige medlemmer af familien Brockenhuus, nemlig Elisabeth, Else og Margrethe Brock-enhuus. Disse tre adelige kvinder lånte i perioden 1678-81 tilsammen 915 rigsdaler af Linde med pant i jordegods og gårdsparter i Handbjerg og Hjerm sogne.(96). Dette gods ejes i matriklen alt sammen af Christen Linde, der således må have overtaget panterne uden videre proces, og uden at Brockenhuus'erne har fundet anledning til at fremvise de kasserede pantebreve på landstinget.

Niels Juel Axelsen til Bjørnsholm lånte i 1682 90 rigsdaler og satte som pant en anpart bonde-gård i Gimsing sogn.(97). I matriklen er Linde anført som ejer af hele gården og må således have overtaget pantet. Endelig er der forpagter Erik Pe-dersen fra Handbjerg Hovgård, der i maj 1682 for 70 sletdaler pantsatte halvdelen af noget jordegods i Gimsing(98), der ligeledes ejes af Linde i matriklen.

Det eneste af disse otte pantebreve, der falder lidt uden for, er et lån i september 1682. Her ud-

lånte Linde 100 rd. til Hans Rostrup, der i pant satte gården Gammelvind i Vind.(99). Rostrup står imidlertid stadig som ejer og bruger af Gammelvind i matriklen, hvilket er påfaldende med de foregående 7 tilfælde in mente, hvor Lindes overtagelse af pantet er noteret i matriklen. Det må dog alligevel antages, at gården før eller siden blev overtaget af Linde, idet Gammelvind med sikkerhed blev inddraget i familien Lindes godskompleks. Således lå gården i 1771 under hovedgården Krogsdal, der var erhvervet af Christen Linde i 1704 og på dette tidspunkt endnu i slægtens eje. Også de øvrige gårde, som Christen Linde i sin tid havde erhvervet i Vind sogn, lå 1771 under Krogsdal.(100).

Disse otte lån på tilsammen 1.211 2/3 rd. må således også tælles med i en beregning over, hvor ofte Lindes pengeudlån resulterede i erhvervelse af jordegods. Da fire af disse panter bestod i gårdsparter, hvis størrelse ikke nærmere er defineret i pantebrevene kan det ikke med sikkerhed fastslås, hvor mange tdr. hartkorn, det drejer sig om.

Yderligere syv pantebreve efter matriklens udarbejdelse er ikke kasserede eller afløst af et skøde. På trods af den påviste entydige tendens til, at det pantsatte gods fra ikke-kasserede obligationer gled over til Linde, kan det ikke uden videre siges at være gældende også for disse syv, som behandles i det følgende.

På snapstinget i 1685 udlånte Linde et temmelig lille beløb på 80 sletdaler (svarende til 53 1/3 rd.) til Hans Axel Pors til Ullerupgård. Som pant

satte denne Momtoft hovedgård i Sennels sogn, Hillerslev herred i Thy.(101). Denne obligation er ikke overstreget eller forsynet med påtegningen "*fremvist indfriet og kasseret*". Alligevel må lånet være ophævet, enten ved betaling eller eftergivelse, for i 1691 blev Momtoft hovedgård solgt til amtsforvalter Jens Hansen i Thisted.(102). I perioden 1686-90 optog Pors flere lån hos andre kreditorer på i alt over 1.100 rd., vel at mærke lån, hvis tilhørende pantebreve ikke er overstreget i protokollen. Dette kunne måske tyde på, at der her var tale om en så forgældet mand, at Linde ikke har fundet det umagen værd at lave et større nummer ud af det forholdsvist beskedne tab - og da slet ikke at begynde at gøre krav på pantet, som unægtelig lå temmelig afsides i forhold til Lindes øvrige godsbesiddelser.

Et pantebrev udstedt til Linde i 1686, hvor Frederik Charisius til Kvelstrup lånte 200 rd. i kroner mod pant i omtrent 20 tdr. htk. jordegods i Nr. Felding og Vinding sogne(103) er heller ikke fremvist kasseret. Man kunne således formode, at pantet var gledet over på Lindes hænder, specielt da det har ligget forholdsvist godt placeret i forhold til Lindes besiddelser i Idum og Vind. De samme gårde dukker imidlertid op i skøde- og panteprotokollen for 1703, hvor det selvsamme gods den 15. oktober blev solgt af ritmester Otte von Holstein, der i skødet omtaler "*min formand, afgangsen Frederik Charisius*". Køber var landsdommer Thøger Reenberg, og skødet meddeler videre, at "*Landsdommer Reenberg [er] pligtig til at ind-*

løse dette Jordegods fra velædle Christen Linde til Volstrup, saa som det skal være pantsat til hannem (...) og hand nu en tid lang haver haft til brugelig pant".(104). I pantebrevet stod en bestemmelse om, at pantet i tilfælde af manglende betaling kunne overtages til brugeligt pant, og så sent som 17 år efter den oprindelige långivning havde Linde altså ikke kunnet foretage en egentlig overtagelse af godset.

For tre pantebreve gælder det, at debitor døde kort efter lånets optagelse. Det drejer sig om lån til Hans Arenfeldt Mogensen til Rugård i 1689(105); til Anna Cathrine Friis til Tårupgård i 1698(106) og til amtmand Christian Kruse i 1699.(107). Om end ingen af disse pantebreve er fremvist kasserede, synes det mest sandsynligt, at det pantsatte gods aldrig kom i Lindes eje. Har Linde, som krævet ifølge Danske Lov(108), gjort sit krav gældende inden år og dag, har han sikkert af boet fået sine udlånte midler igen. Sikkert er det i hvert fald, at Aggersborg, som Arenfeldt havde pantsat, efter hans død i 1689 overgik til Margrethe Rantzau, datter af Arenfeldts hustru, Helle Urne, der var død året før.(109). Hans Arenfeldt Mogensens gældsposter er derefter blevet fordelt mellem familiens medlemmer, der har måttet bringe gælden ud af verden. Eksempelvis måtte Helle Urnes søn, Frederik Christian Rantzau, der havde arvet Estvadgård efter Hans Arenfeldt, til marts termin 1691 udrede knap 1.240 rd. af Arenfeldts gæld.(110). Det er nærliggende at tænke sig, at noget lignende må have gjort sig gæl-

dende i de to øvrige tilfælde. Anne Cathrine Friis og hendes mand Tønne Juul efterlod sig ingen arvinger, hvorfor der af deres gods efter Anne Cathrine Friis' død i 1698 oprettedes til den Tårupgårdske Stiftelse.(111). Skønt fru Anne Cathrine i sin enkestand ikke havde været uden økonomiske sorger, hvilket blandt andet kan aflæses af hendes lån hos Linde, må der dog derfor have været midler tilbage i boet, efter at kreditorerne havde fået deres tilgodehavender.

I 1697 lånte amtmand Jørgen Grubbe Kaas 6.400 rd. med pant i Dejbjerglund hovedgård med tilhørende mølle og bøndergods, i alt godt 266 tdr. htk.(112). Endskønt pantebrevet ikke er fremvist kasseret, er det udelukket, at Linde skulle have overtaget pantet, idet gården ejedes af Kaas indtil dennes død i 1711.(113).

Et lån, som derimod med nogen sandsynlighed kan tænkes at have resulteret i godserhvervelse, er et lån i 1692 til Laurids Hansen Høyer i Ulfborg Kærgård. Laurids Høyer lånte 299 rd. mod pant i godt 11 tdr. htk., beliggende i Husby og Gørding sogne.(114). Dette gods har sagtens kunnet glide ind i Lindes besiddelser, idet Husby ligger tæt på hovedgården Pallisbjerg i Staby, der netop var erhvervet i 1692; ligesom Gørding lå i overkommelig afstand fra såvel Stenumgård i Råsted som Pallisbjerg, om end på den modsatte bred af Nissum Fjord. Imod denne konklusion kan dog tale, at beløbet er udlånt af en myndlings midler, jf. ovenfor. Umiddelbart ville det måske synes ulogisk, at Linde derfor skulle overtage godset. Der

er dog intet i vejen for, at Linde kan have betalt lånet tilbage til myndlingen med egne midler og derefter overtaget pantet, såfremt det passede ind i hans godsopbygningsplan. Hvad det altså i dette tilfælde udmærket kan have gjort - rent geografisk, i hvert fald. Hertil kommer, at det i pantebrevet blev fastslået, at det pantsatte gods i tilfælde af misligholdelse af betalingsforpligtelserne uden videre måtte overtages af Linde.

Af de 45 lån fra panteprotokollerne resulterede således efter alt at dømme kun 18-19 lån i overtagelse af gods. Disse lån var på i alt 27.063 rd., svarende 35,6 % af den samlede udlåns-sum.(115).

Målene for Lindes udlånspolitik

Ovenfor er det påvist, at næsten to tredjedele af de penge, Linde lånte ud, blev betalt tilbage, således at det pantsatte gods ikke endte med at blive inkorporeret i Lindes godsbesiddelser. Dette kunne tyde på, at det primære mål for Lindes pengeudlån ikke har været at erhverve sig jordegods i kraft af overtagelse af pantsat gods, men blot at sikre sig en god forrentning af sin overskudskapital.

I forbindelse med ethvert lån er der dog selv sagt to parter involveret, og det skal medgives, at Linde fra tid til anden kan have haft overtagelse af det pantsatte gods for øje, men med ærgrelse har måttet se pengene blive betalt tilbage:

“Stundom har det vist (..) været med en besk Smag, at han til rette termin saa Pengene paa Bordet

igen og Pantet glide af Hænde; thi hvad han først havde Tag i, slap sjældent løs...”(116), mener således Hugo Matthiessen.

Spørgsmålet er derfor, om Linde - i fald det alene havde stået til ham - i virkeligheden gerne ville have overtaget mere af det pantsatte jordegods. Dette vil kunne belyse antagelsen om, at Lindes udlånsvirksomhed var en særdeles vigtig brik i opbygningen af hans godskompleks, sådan som den blandt andet findes hos Matthiessen.(117). Et muligt svar ligger i en undersøgelse af to aspekter ved de forskellige udlån: Forholdet mellem det udlånte beløb og det pantsatte gods' størrelse, samt hvorvidt pantet er brugeligt pant eller underpant.

Hvad det første angår, må man gå ud fra, at forholdet mellem lånets størrelse og det pantsatte gods kan afspejle Lindes interesse for at erhverve det pantsatte gods, således at høj pris pr. tønde hartkorn afspejler en tilsvarende høj grad af interesse for erhvervelse af godset. 16 af de 45 pantebreve er der ikke fundet bestemmelser angående eventuel overtagelse af pantet. Blandt disse 16 breve er en lang række af de ældre pantebreve, som ikke ses at være kasserede i panteprotokollerne, men hvor det pantsatte gods ejes af Linde i matriklen. Dette tyder på, at Linde har kunnet overtage alt det pantsatte uden videre, dvs. en belåning på 100%. I 15 pantebreve nævnes det udtrykkeligt, at alt det pantsatte kan tiltrædes til ejendom eller evt. sælges på auktion, såfremt debitor forsømmer sine betalinger.(118). Ved sådanne

klausuler sikrede Linde sig mod at skulle igennem en takseringsproces, der kunne resultere i, at prisen på det pantsatte gods blev hævet til et niveau, han ikke var interesseret i. I otte pantebreve bestemmes det, at det pantsatte må tiltrædes til brugeligt pant, mens der i seks tilfælde nævnes den pris, Linde skal give for hver tønde hartkorn, hvis han ønsker at overtage pantet. Interessant nok er der også her i tre tilfælde tale om en belåning på 100%, således at der er overensstemmelse mellem den pris pr. td. htk., som fremgår af forholdet mellem det udlånte beløb og det pantsatte gods, og den pris pr. td. htk., som nævnes i pantebrevet. Ved to lån er belåningen på hhv. 61 og 70%, mens forholdet ikke kan afklares for det sidste låns vedkommende.

Konklusionen må således blive, at det - som en hovedregel - er rimeligt at se forholdet mellem det udlånte beløb og det pantsatte gods som et udtryk for den pris, Linde i givet fald ville være villig til at give for det pantsatte gods. Blot i to tilfælde kan det dokumenteres, at der er uoverensstemmelse i forholdet mellem det pantsatte gods' værdi og det udlånte beløb.

Det forekommer sandsynligt, at Linde ville have størst tilbøjelighed til at bede om at få pantet overdraget som brugeligt pant, såfremt han var interesseret i, at lånet i sidste ende ville resultere i en overtagelse af det pantsatte gods. I så tilfælde ville det være mest hensigtsmæssigt, så hurtigt som muligt at få det pantsatte inddraget i Lindes allerede bestående godskompleks.

Forholdet mellem pantets størrelse og det udlånte beløb

Pantebrevene nævner altid - vel ikke overraskende - den specifikke lånesum. Derimod er det kun i 11 pantebreve, alle fra 1692 eller senere, angivet, hvor meget det pantsatte jordegods er vurderet til i tønder hartkorn. Det betyder, at de hartkornsangivelser, der er anvendt ved beregningerne i nedenstående undersøgelse ikke er garanteret fejlfrie. Ved de lån, hvor størrelsen på det pantsatte gods ikke fremgår af pantebrevet, kan man sammenholde det pågældende pantebrevs angivelse af pantsatte gårde med Christian den Femtes matrikel, hvor det i de fleste tilfælde med stor sandsynlighed er muligt at identificere de gårde, der er tale om. Herved kan man, om end omstændeligt og tidskrævende, nå frem til en relativ sikker vurdering af det antal tdr. hartkorn, der er sat i pant ved den pågældende lånetransaktion. Den resterende gruppe består først og fremmest af fem lån, hvor det pantsatte gods kun er angivet som "anpart" af en gård, uden nærmere hartkornsansættelse. Hertil kommer lån, hvor det ikke har været muligt at identificere det pantsatte gods i matriklen, samt lån, hvor det pantsatte gods består i tiender uden hartkornsangivelse.

De største beløb findes ved de fire første lån med værdier på mellem 37 og 69 rd. pr. tønde htk., ved udlån til Margrethe og Elisabeth Brockenhuus i 1681 med henholdsvis 37 og 45 rd. pr. tønde htk., samt ved lånet til Magdalene Ranch i 1703, hvor hver tønde htk. ligeledes rakte til et lån på 37

rd.. Det er værd at notere sig, at samtlige disse lån resulterede i, at det pantsatte gods blev erhvervet af Christen Linde.

Ved endnu ét lån var hver tønde htk. vurderet til mere end 30 rd., nemlig det lån på 4.990 rd., Frederik Christian Rantzau på Estvadgård optog på snapstinget i marts 1690.(119). I dette tilfælde kan man sikkert godt forestille sig en "*forekommende*" Linde tage imod med en vis "*venlig Hjælp-somhed*", sådan som Hugo Matthiessen beskrev det. Som pant satte Rantzau nemlig Estvadgård med en mængde underliggende bøndergods, i alt ca. 153 tdr. htk. Et fingerpeg om Lindes interesse i at overtage dette pantsatte jordegods er, at hver tønde htk., hvis dette havde været et salg, ville have været vurderet til knap 33 rd. Sikkert ikke helt ved siden af, hvad godset ville kunne indbringe ved salg på det frie marked - og selvfølgelig en helt anden snak end de sølle seks rigsdaler pr. tønde hartkorn, Hans Arenfeldt Mogensen året før havde kunnet opnå i lånesum med pant i den for Christen Linde særdeles upraktisk beliggende Aggersborg. Senere, i 1692 og 1697, lagdes yderligere to lån til summen, således at Rantzau i 1697 skyldte Linde ikke mindre end 9.890 rd., hvorfor han årligt måtte yde en rentebetaling på godt 583 rd.. En temmelig anseelig sum, som man dog må gå ud fra årligt er blevet punktligt betalt til den aftalte termin. I modsat fald havde Linde nemlig været berettiget til at overtage det pantsatte. Så længe renterne blev betalt, kunne det selvfølgelig ikke lade sig gøre. Nok havde Linde muligheden

for at opsige lånet med det fastsatte varsel på et halvt år, men derved ville han blot løbe risikoen for, at Rantzau ville have held med at låne pengene til lånets afbetaling hos en anden kreditor, hvorved Linde ville miste chancen for at overtage det pantsatte - i hvert fald til den forudsatte pris. Det var en risiko, Linde sikkert ikke var indstillet på at løbe. Tilsyneladende optog Rantzau ikke lån af betydning hos andre kreditorer i denne periode, så Linde har uden tvivl set en interesse i at forsyne Rantzau med den kapital, han havde behov for, og derved gøre afhængigheden endnu mere markant og muligheden for inddragelse af pantet tilsvarende større.

Da Linde i 1693 erhvervede Kærgårdsholm i Salling, har det således tænkeligt været i formodningen om, at denne hovedgårds tilliggender i Håsum og andre sallingske sogne ville danne et naturligt godskompleks med Estvadgård og dens tilliggender, når Rantzau måtte give op og lade Linde foretage indførsel i det pantsatte gods. Det skulle imidlertid i dette tilfælde vise sig, at Linde solgte skindet, før bjørnen var skudt. På snapstinget i marts 1702 blev de to første lån betalt, mens det sidst optagne lån på 1.000 rd. fik lov at løbe en tid endnu.

Ved otte lån lå vurderingen mellem 20 og 30 rd. Af disse resulterede kun ét, nemlig lånet til svogeren Christen Nielsen i 1678, i overtagelse af pantet. De øvrige lån må betegnes som lån alene for at tjene penge på selve lånet. Ofte bestod det pantsatte gods i hovedgårde (eksempelvis Kon-

gensgård, Dejbjerglund og Matstrup) eller større komplekser af gods og tiender, som i mange tilfælde lå så spredt og så fjernt fra Lindes øvrige besiddelser, at det i udgangspunktet har været klart, at dette gods sandsynligvis aldrig skulle overtages af Linde.

I 15 af de 34 undersøgte lånesager lå vurderingen mellem 10 og 20 rd. Dette må betegnes som en temmelig lav pris, hvilket viser, at det var en vigtig prioritet for Linde at sikre sig, at han ikke kom til at erhverve jordegods for dyrt. Seks af disse lån endte med erhvervelse af jordegods. Endelig var der tre tilfælde, hvor debitor fik lov til at låne mindre end 10 rd. pr. tønde htk. Dette kan afspejle lånets usikkerhed og/eller Lindes absolute ulyst til at overtage det pantsatte gods.

I rundt regnet en fjerdedel af de her undersøgte lånesager viste Linde således sin interesse for at overtage godset ved at udlåne mere end 30 rd. pr. tønde htk. På nær én, nemlig Estvadgård, der var pantsat af Frederik Chr. Rantzau, endte samtlige disse panter da også i Lindes eje.

En tilsvarende andel af lånesagerne lå i intervallet 20 til 30 rd. pr. tønde. Her var situationen omvendt: I blot ét tilfælde overtog Linde godset, og det sikkert udelukkende, fordi han havde brug for at erhverve den pågældende gård til andet formål, nemlig mageskiftet med kronen i 1689. De 15 lån i intervallet 10-20 rd., hvoraf seks resulterede i, at Linde overtog det pantsatte gods, viser Lindes næse for, hvornår et lån var så usikkert, at det var vigtigt at få så meget jordegods i pant, at

en eventuel overtagelse af det pantsatte gods ikke ville blive en dårlig forretning, skønt det ikke i første omgang var det mest ønskværdige. Der kan tillige være tale om, at Linde har haft på fornemmelsen, at den pågældende låntager var i så store økonomiske vanskeligheder, at det kunne lade sig gøre at presse prisen ned.

Brugeligt pant eller underpant

En yderligere idé om de mål, Linde forfulgte ved sin udlånsvirksomhed, kan man få ved at undersøge, hvor ofte det pantsatte gods figurerer som henholdsvis brugeligt pant og almindeligt underpant(120) i pantebrevene. Brugeligt pant defineres som et pant, hvor panthaveren overdrages brugsretten til det pantsatte. Det brugelige pant har sin oprindelse i, at kirken før reformationen ikke tillod, at man udlånte penge mod renter.(121). Kirkens forbud kunne imidlertid, om ikke omgås, så dog mildnes ved, at den, der udlånte penge, fik overdraget brugsretten til en del af skyldnerens ejendele. Var der tale om jordegods, kunne panthaver således få indtægterne herfra og dermed få en forrentning af de udlånte penge. Ved reformationen blev der i princippet indført rentefrihed i Danmark, men allerede 1547 blev denne indskrænket, og 6 1/4 % blev fastsat som lovlig rente.(122).

Under normale omstændigheder måtte udlån af penge mod brugeligt pant siges at være en temmelig besværlig måde at få sine penge forrentet

på, ligesom det var uhensigtsmæssigt for debitor at afstå fra brugsretten til sin ejendom.

I stedet for det brugelige pant trængte derfor det almindelige underpant frem. Dette underpant, eller hypotek, som ikke overdroges som brugeligt pant, befæstede udviklingen hen imod et egentligt realkreditsystem, hvor kreditors sikkerhed understøttes med pant i fast ejendom eller lignende, i modsætning til tidligere tiders personalkreditsystem, hvor kreditors sikkerhed - eller vel ofte netop mangel på samme - bestod i debtors personlige betalingsevne, eventuelt suppleret med en kautionist. Med en forordning af 23. april 1632 blev underpant indført som retsinstitut i Danmark. Forordningen sikrede panthaverens mulighed for at få tinglig ret i det pantsatte gods, uafhængigt af hvorvidt han også havde taget dette pantsatte gods i besiddelse som brugeligt pant eller ej.(123). Det brugelige pant forsvandt dog ikke dermed. I starten af Lindes udlånsvirksomhed blev det pantsatte gods således som regel overdraget Linde som brugeligt pant, dog afhængigt af godsets placering. For eksempel blev det gods, Claus Maltzen Sehested pantsatte i 1672 udtrykkeligt betegnet alene som underpant, primært vel på grund af dets for Linde afsides geografiske beliggenhed. Det pantsatte gods lå i Malt herred, tæt på grænsen til Sønderjylland. At Linde næppe har interesseret sig synderligt for dette gods, kan vel også aflæses af, at Sehested i 1684 - 13 år før lånet fra Linde blev indfriet - atter pantsatte de samme gårde til Niels Nielsen på Endrupholm, endda

med forsikring om, at "*icke noget af forskrevne Jordegodtz til anden er soldt eller pantsat*".(124). Måske tjener det som undskyldning, at han tilsyneladende var stærkt forgældet. Der er i hvert fald en del yderligere obligationer med hans navn i landstingets skøde- og panteprotokoller.

Efterhånden anvendtes det brugelige pant kun undtagelsesvist, idet der dog ofte indsattes en bestemmelse om, at pantet kunne ændre status fra almindeligt underpant til brugeligt pant.(125). Det synes som om, at det mest praktiske for alle parter var, at den oprindeligt ejer beholdt brugen af det pantsatte gods, og i stedet ydede panthaveren, Christen Linde, den skyldige rentebetaling i rede penge. Kun hvis likviditetsproblemerne blev så graverende, at dette arrangement ikke kunne opretholdes, overgik pantet til brugeligt pant for Linde. Det må altså konkluderes, at brugeligt pant med tiden blev set som en nødløsning.

Af de 45 lån, hvor der er sat jordegods eller tiender i pant, er dette i blot 12 tilfælde overdraget Linde til brugeligt pant. 11 af disse lån er givet i 1681 eller tidligere, og samtlige disse 11 lån resulterede i, at Linde overtog det pantsatte. Derefter er det brugelige pant kun anvendt én gang, nemlig i 1698, hvor Gregers Daa til Rysensten lånte 1.000 rd. af Linde, og til gengæld overdrog denne den kongelige anpart af korntienden i Stadil og Husby sogne som brugeligt pant.(126). Det er temmelig sandsynligt, at Linde, der siden 1692 havde været herremand på Pallisbjerg i Staby, var interesseret i at overtage tienden fra nabosognet Husby og det

Pallisbjerg før de store ombygninger i 1800-tallets sidste årti. T.h. skimtes hovedbygning fra år 1800, og t.v. mod syd ses de mange bygninger i det store ladegårdsanlæg hvis ældste dele stammede fra 1600-tallet. Hele ladegården nedbrændte i 1904 på nær den nye portbygning. – Ældre foto fra Max Grobhennig: Slægten Breinholt (1907).

nærliggende Stadil sogn, få kilometer mod syd. Det blev der imidlertid intet af. Allerede året efter blev pantebrevet fremvist kasseret på landstinget i Viborg. Det er dog også tænkeligt, at Linde overtog tienden som brugeligt pant af den simple grund, at Gregers Daa ikke havde mulighed for at betale renten i rede penge.

Med baggrund i ovenstående gennemgang af Lindes udlån må konklusionen blive, at det først og fremmest var i de første årtier af Lindes udlånsvirksomhed, at erhvervelse af jordegods var et af formålene med udlånene. Den højere pris pr. tønde hartkorn samt den langt hyppigere frekvens af brugeligt pant frem til begyndelsen af 1680'erne, tyder klart på, at Linde var interesseret i at erhverve

det pantsatte. Herefter skete pengeudlånene for en meget stor dels vedkommende primært for at forrente overskudskapital, og ikke for at overtage jordegods ad denne omvej. Den ofte endog særdeles lave pris pr. tønde hartkorn viser i hvert fald, at det har været meget vigtigt for Linde at sikre sig, at han ikke kom til at erhverve jordegods til for høj en pris. I de tilfælde, hvor pantet ikke var brugeligt pant, men alligevel tilfaldt Linde, har det dog trods alt været en relativt fordelagtig situation for den entreprenante herre, da det udlånte beløb nøje var afstemt, så det pantsatte jordegods' værdi med sikkerhed oversteg dette beløb. Under normale omstændigheder tyder alt på, at han alligevel foretrak at indkassere renterne fra de udlånte penge og

herfor købe jordegods, der passede ind i hans plan, uden den usikkerhed, der nødvendigvis måtte være knyttet til at spekulere i pantsat gods.

Tvangslån til kongen

Der er allerede flere gange refereret til statsmagtens finansielle trængsel i denne periode. Som nævnt var krongodsudlæg, afgifter og skatter blandt kilderne til finansiering af det statslige forbrug. En yderligere metode til at få penge i den slunkne statskasse kom direkte til at berøre Christen Linde. Det drejer sig om de tvangslån, som med jævne mellemrum blev udskrevet. Princippet var, at når man ikke kunne forsvare yderligere generelle skattepålæg, kunne man dog med mere eller mindre åbenlys tvang lade de mest velhavende udlåne penge til kongen i forhold til hver enkelts finansielle situation. Eksempelvis modtog biskop Ancher Anchersen i Ribe i 1694 et brev fra København, hvori det forklaredes, at kongen behøvede flere penge, end hans majestæts *“ordinaire Intrader kand tilstrække”*. Kongen ville dog *“afsær kongel. mildhed og Naade icke bebyrde sine undersatter med nogen extraordinaire skattes paalæg”*, men derimod *“heller hos de mest formuende af dennem en summa Penge paa Rente optage”*.(127).

Man kan synes, at det under alle omstændigheder var en stakket frist, staten således sikrede sig, men det skal med i vurderingen, at den danske stats kreditværdighed var så katastrofal, at der ikke var større tillid til dens betalingsevne i hver-

ken ind- eller udland.(128). Og kunne der optages udenlandske lån, var der som regel tale om særdeles dyre og ufordelagtige lån. Et særlig grimt eksempel er et lån på ca. 340.000 rd., der blev optaget i Holland. Dette lån skulle forrentes med 12½ procent!(129). Indenlandske lån til den her i riget gængse rente på 5-6% fra kreditorer, der ikke havde mulighed for at stille nogen betingelser til lånet, var således ikke den ringeste måde for staten at holde næsen oven vande på.

Christen Linde blev adlet i 1704, og i en gammel slægtsoptegnelse gives der udtryk for den opfattelse, at adelskabet havde rod i Lindes forstrækninger til kongen - vel at mærke lån, han ikke ønskede tilbagebetalt.(130). Dette lader nu ikke til at være tilfældet. Følger man Lindes spor i forstrækningsprotokollerne, finder man - på nær ét tilfælde - alene mindre beløb, og samtlige lån er betalt tilbage.

15. juni 1678 forstrakte Christen Linde kongen med 500 rd. til flådens udgifter. Dette beløb skulle i følge protokollen over forstrækninger til søetatens og militiens udgifter i 1678-79 betales tilbage et år efter fredens slutning.(131). Tilbagebetalingen skulle komme fra konsumtionen i Holstebro. Konsumtionen bestod af en række forskellige person- og forbrugsafgifter, blandt andet på drikkevarer og levnedsmidler. Konsumtionsafgifterne omfattede tillige afgifter på bryllupper (*“kopulationspenge”*) og spillekort samt græsningspenge for det kvæg, indbyggerne i købstæderne lod græsse uden for byen.(132). Metoden til

at inddrive disse afgifter var at lade en lokal person stå for forpagtningen heraf, og i dette tilfælde var løsningen dobbelt praktisk, idet det var Linde selv, der forpagtede konsumtionen i Holstebro på dette tidspunkt.(133).

I 1684 udlånte Linde ligeledes 500 rd. til flådens udgifter, og tilbagebetalingen skulle atter komme fra indtægterne af Holstebro bys konsumtion.(134). Ved låneudskrivningen i 1689 var Linde i første omgang sat til et forholdsvis anseeligt beløb, nemlig 2.000 rd.(135). Da det indførtes i forstrækningsbogen den 16. juli, var det dog halveret til 1.000 rd. Lånet skulle betales tilbage i form af nedsættelse af hans godsers "contributioner" med frist den 11. juni det følgende år, og en rentesats på seks procent. Senere måtte renteskriver Johan Nielsen i øvrigt fjerne denne indtægtspost, "*eftersom pengene ej blev betalte*". På debetsiden i forstrækningsbogen kunne man derfor skrive: "*Efter Renteskriver Johan Nielsens modstaaende vedtegning og forklaring er modstaaende Capital ej forstragt, hvorfor det her igen afskrives*".(136). Det bemærkelsesværdige er, at det overhovedet lod sig gøre for Linde at slippe. Ud fra de bevarede svarskrivelser til kongen på dennes anmodning om lånet i 1689, tyder det på, at der skulle bruges endog meget gode argumenter for at unddrage sig, når kongen udbad sig forstrækninger.(137).

I 1694 blev der atter udskrevet tvangslån, hvor rentekammeret takserede en lang række af undersåtterne til at betale beløb af varierende størrelse.

1. klasse var ansat til 4.000 rd. og omfattede 39 personer. 32 personer var placeret i 2. klasse, der var takseret til 3.000 rd. Linde optrådte sammen med 37 andre i 3. klasse, der var ansat til 2.000 rd.(138). Rentekammeret har altså vurderet Linde til at være blandt de temmelig velbeslåede borgere i landet på dette tidspunkt - sikkert med rette. Alligevel lykkedes det endnu en gang Linde at slippe billigere end planlagt. Den 11. juni forstrakte Linde således kongen med relativt beskedne 500 rd. Lånet skulle betales tilbage til juni termin 1697. I december 1696 søgte Linde dog om, at han i stedet for kontant tilbagebetaling måtte erhverve Håsum sogns kirketiende med patronatsret, eftersom "*eders Kongelige Majestæt allernaadigst behager mig og andre for saadan deres gjorde Forstrækninger efter deres allerunderdanigste Forslag med Jordegods eller Tiender at betale*".(139). Det var helt almindeligt på denne tid, at kronen afhændede sine jus patronatus som betaling for gæld.(140). Linde havde erhvervet hovedgården Kærgårdsholm i Håsum i 1693 og havde således en naturlig interesse i tillige at erhverve sognets tiende. Handes-talentet fornægtede sig heller ikke: I ansøgningen til kongen bad Linde om, at hver tønde htk. skulle beregnes til 30 rd. "*eftersom jeg allerunderdanigst kan forsikre, at samme Sogn er heel ringe, formedelst en Bye derudi som er plat øde og mig self tilhørende*". Det lykkedes dog ikke, og Linde måtte betale den gældende takst på 35 rd. pr. tønde.(141).

Ved kongens låntagning i 1700 var Linde havnet i den absolutte økonomiske superliga, vurde-

ret ud fra de beløb, som danske borgere, adelsfolk og institutioner var i stand til at låne kongen. I toppen af listen lå universitetet i København med 12.000 rd., fulgt af en gruppe på fire, der kunne yde 10.000 rd. Denne gruppe omfattede bl.a. en gehejmeråd samt enkerne efter en amtmand og en justitsråd. Derpå kom en etatsråd (6.666 $\frac{2}{3}$ rd.), mens en afdød kaptajns børn betalte 6.500 rd. Herefter kom Christen Linde med 6.000 rd.; et beløb som yderligere 2 betalte, nemlig en major og en hofjægermester.(142). Interessant er det at se, hvordan det primært er mennesker, der på den ene eller anden måde har forbindelse til statsadministrationen, kronen og militæret, der findes i dette selskab. Undtaget herfra er Christen Linde. Noget usædvanlig må hans økonomiske position på dette tidspunkt altså have været for den del af borgerskab og godsejerklasse, der ikke var involveret i statsadministration. Et fingerpeg om Lindes markante position i lokalområdet kan i øvrigt fås derved, at Lindes 6.000 rd. udgjorde ca. 70% af lånesummen fra hele Lundenæs amts landdistrikt.(143). Hvorom alting er, så foregik dette tvangslån, såvel som de tidligere, på markedsvilkår, således at kreditor skulle tilsikres en rimelig forrentning af sin kapital. I dette tilfælde var renten 5%, og da obligationen til Linde blev indfriet i marts 1704 var renteindtægterne løbet op i 1.193 rd. og 72 skilling.(144). Hvad enten Lindes adelskab fra oktober samme år havde nogen direkte forbindelse med dette store lån eller ej, må det således konstateres, at der i hvert fald var et helt

kontant udbytte af forstrækningen til kronen. Og det har vist i de fleste sager været Lindes primære interesse.

3.3. Herremand, godsejer - og jordspekulant?

Den 7. april 1670 drog et lille selskab rundt til gårde og ejendomme i Mejrup, Idum og Råsted - tre sogne, der grænser op til Holstebro. Deltaerne var to af områdets adelige, nemlig Ove Blik til Møltrup og Claus Ulrik Mormand til Tvis Kloster, samt borgeren Jacob Jensen fra Viborg. De tre mænds ærinde var at besigtige gårde og jordegods, som var blevet pantsat til Christen Linde i Holstebro af Erik Blik i 1665 samt Christen Harboe og Elsebe Juel i 1669. Den 2. marts havde Linde fået landstingets dom for, at eftersom de tre gældsposter ikke var blevet indfriet, skulle det være ham tilladt at gøre indførsel i det pantsatte gods. Han havde udpeget Jacob Jensen til sin fuldmægtig, med ansvar for indførsels praktiske forløb, og denne havde udpeget Ove Blik og Claus Ulrik Mormand til vidner i sagen. I Idum sogn gjorde mændene holdt ved gården Idumlund, hvor Niels Bertelsen boede. Her fremviste Jacob Jensen det pantebrev fra Erik Blik, hvormed Idumlund var blevet pantsat til Linde. Vidnerne kontrollerede, at pantebrevet var behørigt forsejlet og underskrevet af Erik Blik samt af hans hustru, Inger Knudsdatter. Pantebrevet tilsikrede Linde, at han måtte nyde, bruge og beholde det pantsatte gods som et

fuldkomment brugeligt pant, indtil det lånte beløb "med sin tilbørlige Interesse, skadegield och al anden der paa anwendte bekostning bliffuer hannem eller hans arffuinger aldellis skadisløs contenteret".(145). Da Linde således havde oppebåret indtægterne fra gården, krævede han ingen rentebetaling, men blot de 30 rd., der efter hans angivelser havde været i omkostninger. Efter kongelig forordning takseredes godset derpå til 40 rd. pr. tønde htk., og man nåede frem til, at det pantsatte gods var 395 rd., 3 mark og 12 skilling værd.(146). Blik havde i sin tid lånt 500 rd., og måtte derfor betale restsummen på godt 134 rd., idet der var påført de 30 rd. i omkostninger. Derefter kunne Ove Blik og Claus Ulrik Mormand den følgende dag i Holstebro sætte navn og segl under det dokument, der endegyldigt overførte ejendomsretten til Christen Linde. På samme måde besigtigedes pantsat gods i Mejrup og Råsted, hvor blandt andet hovedgården Stenumgård efter samme mønster overgik til Christen Linde. Hermed havde Linde påbegyndt sin karriere som godsejer.

Analyse af Lindes erhvervelse af gårde og jordegods

Hvis man skal skildre de kronologiske og geografiske aspekter af Lindes godsopbygning, er det nødvendigt at skabe en opgørelse over samtlige gårde, Christen Linde erhvervede i perioden 1670 til 1706.

Fast grund under fødderne får vi, i det store og

hele, med Christian V's matrikel, 1688. Ved at følge matriklens angivelse af "propriétaires" til de enkelte gårde kan det opgøres, hvor meget jordegods Christen Linde ejede på dette tidspunkt.(147). Et problem er det dog at afgøre, hvad "dette tidspunkt" helt præcist dækker over. Opmålingen i Jylland foregik i 1683, men ved udarbejdelsen af matriklen har man taget hensyn til senere ejerskifter, således at nogle af de gårde, Linde købte helt op til 1687 er anført med ham som ejer i matriklen. Problemet opstår imidlertid, fordi der ikke er nogen konsekvent slutdato for hvilke ejerskifter, der er medtaget i matriklen. Eksempelvis købte Christen Linde den 17. marts 1685 hovedgården Møltrup i Timring sogn med tilhørende bøndergods. I matriklen er han anført som ejer af nogle få af de gårde, der indgik i handelen, mens Møltrup og resten af bøndergodset fortsat er anført med Anna Dyre som ejer. Dette er helt galt, idet Anna Dyre solgte Møltrup med tilhørende bøndergods allerede i 1684.(148). Da Linde erhvervede godset i marts 1685 blev det således ikke købt af Anna Dyre, men af rektor Jens Reenberg i Viborg.(149). Sidste handel, der nåede at komme med i matriklen er Lindes erhvervelse af gårde i Handbjerg, der foregik så sent som i oktober 1687.(150). For de gårde og gårdsparter, hvis køb ikke kan dateres ud fra skøde- og panteprotokoller, eller i det mindste placeres tidsmæssigt med plausible gæt, må man altså stille sig tilfreds med at fastsætte 1. januar 1688 som det tidspunkt, hvor erhvervelsen med sikkerhed er sket inden. Gårde, der er købt efter

udarbejdelsen af matriklen, er fundet ved en systematisk gennemgang af samtlige skøder til Linde frem til hans død i 1706. Disse gårde er derpå i videst muligt omfang søgt identificeret i matriklen med henblik på at afklare hvert enkelt gårds hartkornsansættelse, som kun sjældent er angivet i selve skødet.

Ejerforholdene er ikke altid uden komplikationer. Talrige gårde var således delt mellem to eller flere ejere, der var berettiget til henholdsvis bondeskylden og afgifterne af herligheden. Bondeskylden var den landgilde, fæstebonden afleverede til gårdens ejer. Det drejede sig typisk om landbrugsprodukter som korn, kød og smør. I kystegne kunne der tillige være tale om forskellige typer fiskeprodukter. Fra sine fæstebønder i Hjerm fik Linde således i en del tilfælde ål, mens nogle fæstere under Pallisbjerg betalte bl.a. med hvilling. Herligheden kunne omfatte forskellige pengeafgifter, såsom gæsteri, leding og indfæstningspenge, foruden ret til jagt og fiskeri m.v. I mere komplicerede tilfælde var skyld og herlighed atter delt ud på flere ejere, ofte efter ikke umiddelbart indlysende fordelingsnøgler. I Frederik den Tredjes matrikel, der blev offentliggjort i 1664, var det altid udspecificeret, hvordan gårdens hartkorn fordeltes, når der var tale om mere end én ejer - i hvert fald i matriklerne for Lundenæs og Bøvling amter. Dette er desværre ikke tilfældet i den nye matrikel. Hvor Christen Linde har haft et sådant delt ejerskab af en gård, har jeg valgt at gå ud fra, at forholdet mellem skyld og herlighed

er blevet bibeholdt i den nye matrikel. I enkelte tilfælde, hvor skødet nævner, at salget kun gælder en gårds herlighed eller skyld, drejer det sig om gårde, hvor ingen af matriklerne angiver nogen opdeling i herlighed eller skyld. I sådanne tilfælde har jeg delt gårdens hartkorn ligeligt mellem antallet af ejere. Ved gårde med delt ejerskab har jeg alene regnet med Lindes andel, hvorfor der i den opgørelse, som ligger til grund for det følgende, vil være gårde, som ikke kan genfindes i matriklen med netop denne hartkornsangivelse. Problemet med de delte gårde kan nok give enkelte unøjagtigheder, men det bør dog påpeges, at det trods alt drejer sig om så få gårde med et relativt beskedent hartkornstilliggende, at de eventuelle skævheder er til at overse.

Problemer i forbindelse med opgørelsen af Lindes gårde

Den metode, der er anvendt til at rekonstruere Lindes godsopbygning og som forekommer at være den eneste praktisk mulige ud fra det bevarede kildemateriale, rummer flere fejkilder. Efter matriklen knytter det største problem sig til spørgsmålet om handler, der ikke er tinglyst i Viborg og derfor ikke er registreret i Landstingets skøde- og panteprotokoller. Et eksempel herpå findes i justitsprotokollen for Hjerm og Ginding herreder. I 1694 solgte Caspar Wilgers enke, Dorthe Wilgers, noget gods til Christen Linde i Ølby sogn.(151). Dette skøde er ikke tinglyst i

Viborg, og er således kun fundet og medtaget i nærværende undersøgelse ved en tilfældighed, eftersom meget få arkivalier fra disse underordnede retsinstanter er bevarede. Hertil kommer problemet vedrørende det pantsatte gods, idet der, som behandlet i foregående kapitel, er nogle enkelte ejendomme, om hvilke det ikke med sikkerhed kan siges, hvorvidt de er blevet overtaget af Linde eller ej. For det tredje angiver skødet ikke nødvendigvis altid, hvorvidt handelen kun angår en del af gården. Selv om det drejer sig om en gård med delt ejerskab er dette forhold ikke altid klart angivet i skødet, idet det vel forudsættes bekendt, at man kun sælger sin egen andel af den pågældende gård. Det vil senere blive vurderet, hvor stor en fejlvisning, disse fejlkilder resulterer i.

Godsophbygningens kronologi og geografi

I årene efter indførslerne i 1670 og 1672 købtes tilsyneladende kun ganske få gårde. Blandt andet på grund af den manglende skøde- og pantebog fra 1676 er det dog ikke muligt at følge Lindes aktiviteter i 1670'erne i detaljer, men det er helt sikkert, at han ikke har været inaktiv. I Råsted, Idum, Mejrup og Måbjerg sogne erhvervede han for eksempel en lang række gårde inden 1677, hvilket ses af en opgørelse over Stenumgårds underliggende bøndergods, som blev udarbejdet i forbindelse med ildsted- og kvægskatten i 1677.(152). Siden erhvervede han endnu mere jordegods i disse sog-

ne, således at han i matriklen var anført som ejer af henholdsvis 89, 72, 39 og 29 procent af sognenes hartkorn. Af større gårde, som blev erhvervet i denne periode, kan for eksempel nævnes den tidligere hovedgård Øgelstrup i Råsted.

Volstrup og Handbjerg Hovgård

Linde udvidede imidlertid til stadighed sit geografiske virkefelt, og i 1677 købte han af Hans Juul til Stårupgård en anpart i en gård i Hummelose i Hjerme sogn, nord for Holstebro.(153). Her ligger også hovedgården Volstrup, som tilsammen med bøndergodset i Hjerme sogn skulle blive en af de allervigtigste brikker i Lindes gods kompleks. Volstrup var en gammel adelig sædegård, hvor Axel Juul havde resideret siden 1630'erne. I de senere år af sit liv måtte Axel Juul døje økonomiske vanskeligheder, og rigtig slemt blev det for hans enke, Elisabeth Friis, i årene efter Axel Juuls død i 1671. Gården blev derfor efterhånden delt i en række anparter, som pantsattes til kreditorerne eller afhændedes. Amtmand Erik Quitzow erhvervede således i marts 1675 en fjerdepart, som han få år senere, i februar 1678, videresolgte til Christen Linde, der samme år opføres som forpagter på gården.(154). Ifølge skødets ordlyd er gårdsparten afhændet til "*rigtig gælds afbetaling*", men der henvises ikke til noget pantebrev.(155).

Da Elsebeth Friis døde i 1677, ejede hun med 18 tdr. hartkorn mindre end en femtedel af den efter Frederik III's matrikel gældende hovedgårds-

Den gamle hovedgård Volstrup ost for Struer endte måske med at være den gård, Christen de Linde blev mest glad for. Han skrev sig til Volstrup og boede her, når han ikke opholdte sig i sin gård i Nørregade i Holstebro. I 1684 fødtes familiens yngste son, Christian de Linde på Volstrup, og gårdens betydning for slægten turde fremgå af, at den ældste søn Christen de Linde den Yngre arvede netop Volstrup. Ad kringlede veje arvedes Volstrup derefter i Christen de Lindes efterslægt indtil midt i 1800'erne. Fra Christen de Linde den Yngre kom gården til hans svigersøn, kaptajn Ernst Friederich von Zytphen, der var gift med Jytte Dorothea de Linde. Deres datter Hedevig Cathrine Zytphen blev gift med sognepræst Adam Frederik Grib på Venø. Deres døtre giftede sig samme dag i 1780, Øllegaard Sophie Grib med Mogens Christian Skow til Bustrup, og Ytte Dorthe Grib med sin slægtning, kaptajn Christen de Linde til Møltrup. På den måde blev Skow ejer af Volstrup, hvor hans enke døde i 1847 som den sidste de Linde-efterkommer på gården. Den nuværende hovedbygning har således intet med de Linde'ernes tid på gården at gøre. (Foto: Torben Skov).

takst på 100 tdr. htk. Denne del købte Linde i maj 1682 af Tønne Juul til Tårupgård, der var Elsebeth Friis' svoger og derfor sat til at bestyre boet. Han solgte gårdsparten på vegne af fruens stedbørn, idet pengene var nødvendige til disse

stedbørns gælds afbetaling.(156). Endelig købte Linde i marts 1683 den sidste del af Volstrup af den nyligt adlede Hans von Lossow, der solgte anparten på vegne af hustruen Christine Marie de Broberg og svogeren Rasmus de Broberg. Disse

var arvinger efter dr. jur. Matthias Broberg til Sjelle Skovgård, som muligvis havde været den største panthaver i gården.(157). Under alle omstændigheder kom Linde herved i besiddelse de sidste 57 rdt. htk., således at hele gården nu var i hans eje. Hertil kom et par gårde og huse(158), men generelt var de gårde, der havde ligget under Volstrup blevet spredt for alle vinde i ejermæssig forstand, idet de var blevet solgt eller udlagt til kreditorer.

Det er blevet hævdet, at Christen Linde havde haft pant i gården(159), men dette synes altså ikke at være rigtigt. Linde kom først til i anden omgang, da en række kreditorer ved indførsler m.v. havde erhvervet sig jordegods og hovedgårdsparter, som de næppe var særlig interesserede i at beholde(160), og han har således formentlig haft et godt udgangspunkt for at forhandle prisen ned i et for ham fornuftigt niveau.

Samme fremgangsmåde gjorde sig gældende, da Linde omtrent samtidig erhvervede den tredje hovedgård i sit godskompleks, nemlig Handbjerg Hovgård. Denne gård havde været ejet af den adelige slægt Brockenhuus siden ca. 1640, men var i 1679 ved indførsel blevet overtaget af en borger fra Viborg, Peder Pedersen Høeg.(161). Efter dennes død blev gården den 13. marts 1682 solgt til Christen Linde af sønnen Niels Høeg, der i skødet beskrives som "*wohnbafsig i Viborg*", samt dennes svoger, Christen Solgaard, der var sognepræst i Holstebro.(162).

Købet af disse to hovedgårde betød naturligt nok, at en stor del af Lindes investeringer i star-

ten af 1680'erne fandt sted netop i disse sogne. Særligt i perioden 1680-84 købte Linde så meget gods i Hjerm sogn, at han i matriklen var anført som ejer af 61% af sognets hartkorn. I Handbjerg var andelen 53%. Værd at bemærke er det i øvrigt, at særligt årene 1682-83 var karakteriserede af erhvervelse af mange gårde og gårdsparter - hhv. 26 og 17, mod eksempelvis seks i 1681 og kun to i 1684. Det er således sandsynligt, at den ændring i Lindes handel med udlandet, som kunne iagttages i accisebøgerne fra Ringkøbing netop disse år, kan forklares med, at Christen Linde var travlt optaget af at handle gods og få det erhvervede gods bragt på fode, mens den ældste søn i høj grad stod for familiens handel.

Linde havde åbenbart på dette tidspunkt opbygget en anseelig formue, som kunne investeres i jordegods. Et fingerpeg herom kan muligvis fås ud fra den ekstra krigsskat, krigsstyren, som blev udskrevet i 1683. Ifølge C. Christiansen var denne skat en formueskat, idet der beregnedes ca. 15 rd. pr. 1.000 rd. formue.(163). Linde var med 100 rd. sat til at yde den 4. største krigshjælp i Lundenæs og Bøvling Amter, kun overgået af von Uffelns til Lundenæs (300 rd.), storkansler Ahlefeldt til Herningsholm (150 rd.) samt baron Juul til Rysensten (200 rd.).(164). Desværre kan det ikke i første omgang bruges til at sige noget om hans formue på dette tidspunkt, idet denne oversigt over "*Krigshjælpens inddeling på landet*" udtrykkelig nævner, at skatten for Christen Linde på Volstrup er beregnet ud fra hans hartkorn, hvilket

må være Volstrups hartkorn, idet denne gård efter 1664-matriklen netop var sat til 100 tdr. htk. Imidlertid forhøjedes krigshjælpen for Linde til 150 rd., ligesom en række andre skatteydere blev sat højere.(165). Spørgsmålet er så, om forhøjelsen af Lindes bidrag skal ses som et udtryk for, at skatteansættelsen blev frigjort fra sammenknytningen med hans hartkorn, og de 150 rd. i stedet repræsenterer en ansættelse ud fra formuen. I så fald skulle formuen på dette tidspunkt være ca. 10.000 rd.

Adelige privilegier

I 1681 havde Christen Linde efter ansøgning opnået bevilling på at besidde sit gods med adelige privilegier. Ganske vist var besiddelse af jordegods nu blevet fri, men der var dog forskellige privilegier knyttet til hovedgårdene, som forudsatte, at ejeren enten var adelig eller var blevet tildelt adelige privilegier. Adelige privilegier omfattede hånd- og halsret over fæstebønderne samt sagesfald, dvs. ret til at indkræve bøder. Hertil kom jagtret på eget gods, ret til at opstalde øksne samt ret til at handle med egne varer. Desuden omfattede privilegierne patronatsret, altså ret til at kalde præst og degn samt birkeret, dvs. ret til at udnævne birkefoged for så vidt der allerede tidligere var oprettet en birk ved hovedgården.(166). Lindes erhvervelse af adelige privilegier betød således, at han besad rettighederne til Volstrup birk, der havde eksisteret siden 1468.(167). Endelig var hovedgårde, hvis

ejere besad adelige privilegier, fritaget for at betale tiende, sådan som det havde været tilfældet siden herredagen 1527.(168).

Indtil enevældens indførelse havde de adelige privilegier tillige omfattet skattefrihed for adelige hovedgårde, men denne blev afskaffet efter regeringsomvæltningen i 1660. I 1670 genindførtes skattefriheden imidlertid for adelige gårde samt gårde, hvis ejere var benådet med adelige privilegier, men indskrænkede atter ved forordning af december 1682, hvor den blev gjort betinget af, at hovedgården havde 200 tdr. htk. bøndergods under sig inden for to mil, dvs. 15 kilometer.(169). Skattefriheden for hovedgårde må snarest ses som enevældens belønning for det arbejde, godsejerne udførte for statsmagten med hensyn til skatteinddrivning og udskrivning af soldater.(170). Som sådan var det også en erkendelse af, at den enevældige stat på trods af dens styrkede centraladministration ikke var i stand til at løfte alle opgaver.(171).

Møltrup

Erhvervelsen af Volstrup og Handbjerg Hovgård betød ikke, at Lindes godsmæssige interesser alene kom til at gå i nordlig retning. I 1685 købte han hovedgården Møltrup i Timring sogn med tilhørende bøndergods i samme sogn, foruden Nøvling, Vildbjerg og Vinding. Begivenhedsforløbet var for så vidt temmelig identisk med det, der havde ført til Lindes overtagelse af de to før-

Moltrup's enkle hovedbygning opført 1777 ved kaptajn, senere oberst Christen de Linde. Bygningen slutter sig til rækken af vestjyske herregårdsanlæg fra 1700'erne, næsten altid bygget op omkring et hovedhus med frontispice eller fronton og to parallelt beliggende sidefløje. Ingen tårne eller andre former for uregelmæssigheder her. Regionens studeherremænd har vel betragtet nogternheden som en dyd også bygningsmæssigt. De Linde-slægten ejede Moltrup i perioden 1685-1813. Siden 1912 har gården været ramme om en højt respekteret social institution for hjemløse mænd. Foran hovedhuset står stadig fire velvoksne lindetræer. (Foto: Esben Graugaard).

nævnte gårde. Den tidligere ejer, adelsfruen Anna Dyre, var kommet i økonomiske vanskeligheder, og måtte i 1684 afhænde gården til en række kreditorer, herunder Jens Reenberg, konrektor i Viborg skole og søn af borgmester Claus Christensen Skriver - der i øvrigt som Linde havde været handelsmand og tjent gode penge derved.(172). Jens Reenberg solgte derpå gården sammen med en række familiemedlemmer, "paa vore egne saavel som alle interesserendis vegne".(173). Dette skete på

snapstinget i marts 1685, hvorved Linde var kommet i besiddelse af sin fjerde hovedgård. I 1685 fortsatte Linde dog også med at købe jordegods til sine øvrige hovedgårde, f.eks. seks gårde og et hus i Borbjerg, som blev købt af Frantz Juul til Stårupgård, kommandant på Akershus, to dage efter købet af Møltrup.(174). Året efter købte han af baron Christian Juul til Rysensten en række gårde i Vildbjerg(175), samt yderligere gods i Hjerm og Borbjerg.

Christian V's matrikel, 1688

I matriklen er Linde anført som ejer af 163 gårde, gårdsparter og bol samt et stykke "*aparte eng*" i Råsted sogn på i alt 748,16 tdr. hartkorn. Hertil kom Lindes andel af Holstebro købstads jord, som var ansat til 9,63 tdr. htk., således at Lindes samlede hartkorn i matriklen var 757,79 tdr. Med en vis rimelighed kan man yderligere tilføje 76,43 tdr. fra hovedgården Møltrup samt de underliggende gårde, som ved en fejl ikke var noteret som Christen Lindes. Herved bliver det samlede tal 834,22 tdr. hartkorn.

I alt 48 gårde, gårdsparter eller bol, der repræsenterer 161,5 tdr. htk. - svarende til rundt regnet en femtedel af Lindes besiddelser - var anført med Linde som ejer i matriklen, uden at det har kunnet påvises, præcis hvornår disse er købt. På baggrund af den nævnte optegnelse over gårde, som lå under Stenumgård, lavet i forbindelse med kop- og kvægskatten i 1677, vides 30 af dem dog med sikkerhed at være erhvervet inden dette tidspunkt.

Mageskiftet 1689

Det var naturligvis vigtigt for godsejerne at have velarronderede godskomplekser, hvor det tiliggende bøndergods lå i rimelig afstand fra hovedgården, således at fæstebønderne kunne gøre hoveri på hovedgårdens marker. I Hjerm sogn, dvs. i en særdeles fornuftig afstand fra hovedgården Volstrup, var der i 1680'erne en betragtelig

mængde øde og forladt jordegods, der var blevet tildømt kongen. Dette gods måtte naturligt nok fange Christen Lindes interesse, idet det, såfremt det kunne besættes med fæstere, ville være en værdifuld udbygning af Volstrups tilliggende bøndergods. I 1688 sendte Linde derfor en ansøgning til kongen, i hvilken han gjorde opmærksom på, at kongen i Hjerm sogn havde en del forladt og øde gods, hvoraf han i flere år "*intet eller lidet haver nodt*". Godset, der efter den gamle - men åbenbart endnu gældende - matrikel blev angivet til 124,78 tdr. htk. (63,48 tdr. htk. efter den nye matrikel), havde efter Lindes angivelser oprindeligt ligget under Volstrup. I forbindelse med Axel Juul og Elisabeth Friis' økonomiske genvordigheder var godset blevet udlagt til forskellige kreditorer, men var nu ganske øde. I bytte for godset i Hjerm sogn tilbød Linde Fastergård i FASTER sogn, Bølling herred. Denne gård havde været blandt Lindes første godsbesiddelser, idet han havde købt den allerede i 1673.(176). Sådan som hans gods havde udviklet sig, var denne gård dog kommet til at ligge noget afsides i forhold til Lindes godskompleks i øvrigt, så han har sikkert fundet, at erhvervelsen af en velbeliggende samling bøndergods - var det end nok så øde - omkring hovedgården Volstrup ville være noget mere attraktivt end den fortsatte besiddelse af Fastergård. Hertil kom også den ikke uvæsentlige faktor, at Fastergård efter den gamle matrikel ikke omfattede mere end godt 24 tdr. htk. (16,88 efter ny matrikel). Men, som Linde også påpegede, var denne gård "*velbyggt og besat*",

hvorimod der på det øde gods i Hjerm "*findis buercken stich eller stage*".(177).

Mageskiftet blev bevilget, idet man dog undtog godt 18 tdr. htk., som var udlagt til rytterhold. Hermed var Christen Linde ikke fornøjet - han ville have det hele, for at få så meget af sognet som muligt samlet under Volstrup. Han meddelte derfor rentekammeret sin utilfredshed i et brev af 31. oktober 1688, hvori han tilbød kronen at få Krogstrup i Snejbjerg med i handlen.(178). Denne gård ejede Linde ganske vist ikke, men den havde siden 1679 været pantsat til ham af svogeren Christen Nielsen. Formelt skøde på gården fik Linde først den 29. april 1689.(179). Krogstrup var sat til godt 7 tdr. htk. (5,39, ny matrikel), så noget lige bytte var der fortsat ikke tale om. Rentekammerets erklæring til kongen understregede da også, at mageskiftet syntes ulige på hartkorn, men at det var "*eders Kongelige Mayestæts interesse, at alt dette øde gods bliver bragt i stand*". Og som det - sikkert med rette - blev konstateret, så var der intet håb om, at godset blev bragt i stand, "*med mindre hand [Christen Linde] det bekommer*".(180). Der var simpelthen ikke andre på egnen, som magtede den opgave. I marts 1689 indstillede Rentekammeret derfor til kongen, at Lindes ansøgning blev efterkommet, hvilket kongen billigede i august 1689. Hermed var langt den største del af Hjerm sogn kommet i hænderne på Christen Linde.

Skønt gårdene var øde, må mageskiftet have været en god forretning for Linde. Ud fra en forordning fra 1664, der fastsatte priser på jorde-

gods(181), kan man forsøgsvis antage, at det gods, Linde lod indgå i handlen måtte vurderes til 40 rd./td. htk., da det var "*velbyggt og besat*". Såfremt denne antagelse er holdbar, har Linde betalt, hvad der svarer til 10,08 rd. pr. td. for det øde gods i Hjerm, hvis man gør regnestykket op efter 1664-matriklen; 14,03 rd. pr. td. efter 1688-matriklen. Dette kan ikke siges at være urimelige beløb, eftersom de pågældende gårde unægtelig var mere interessante for Linde end Fastergård og Krogstrup. Hjerm sogn har generelt frugtbare jorder(182), og lykkedes det at få fæstere til gårdene vil investeringen sikkert hurtigt have givet afkast. Linde var imidlertid ikke blind for, at det var nødvendigt med lidt tålmodighed, og at der krævedes yderligere investeringer. Af et fæstebrev fra september 1690 fremgår det for eksempel, at Linde havde ladet opføre et nyt stuehus samt et nyt ladehus på Damgård, som var erhvervet i forbindelse med mageskiftet. Hertil kom, at den nye fæster blev tilstået et års frihed for kongelige kontributioner og frihed for skyld og landgilde i tre år. Desuden gav Linde fæsteren noget udsæd - byg, boghvede og havre - samt to køer.(183).

Pallisbjerg og Kærgårdsholm

I marskengene syd for Nissum fjord, i Staby sogn, ligger hovedgården Pallisbjerg. Allerede i 1681 havde baron Iver Høg pantsat de 3/4, han ejede, til Christen Linde, men det førte ikke til overtagelse - i første omgang. Baronnen var ellers tem-

melig forgældet, hvilket blandt andet ses af, at Karen Pedersdatter i Viborg samme år lod Iver Høg indmane til arrest på grund af gæld.(184). I 1689 medbragte baronens enke, Helle Trolle, sin andel af Pallisbjerg i sit nye ægteskab med Palle Krag til

Historien handler for de fleste mennesker om at sætte sig spor, hvilket Christen de Linde formåede at gøre mangfoldige steder. Et af de flotteste eksempler er dåbsfadet i Haasum Kirke i det sydlige Salling. Kirken horte til Kærgårdsholm gods, som Christen de Linde erhvervede i 1693. Tre år senere skænkede han dette formentlig sydtyske messingdåbsfad til kirken. Rundt langs fadets rand står med jævne ord: "Anno 1697 gaf Christen Lind til Wolstrop denne messing vandfad til Haasum Kierkis dobefundt". (Foto: Esben Graugaard).

Katholm etc. Palle Krag, som koncentrerede sig om sin militære karriere, og hvis besiddelser ellers lå i det østjyske, har næppe fundet det særlig hensigtsmæssigt at stå for driften af Pallisbjerg, hvorfor han den 1. juli 1692 solgte godset til Christen Linde(185), der altså havde haft det som pant i mere end et årti. Halvanden måned senere købte Linde den sidste fjerdedel, der hidtil havde været ejet af Axel Juul.(186). Hermed havde Linde erhvervet sin femte hovedgård og udbygget sit gods-kompleks et godt stykke mod vest. Lindes stadig mere betydningsfulde økonomiske position på egnen kan i øvrigt aflæses af den fortifikationssskat, der blev udskrevet i 1691. Med 250 rigsdaler betalte den ekspanderende godsejer mere end nogen anden skatteyder i Lundenæs og Bøvling amter, idet f.eks. baron Juul til Rysensten ganske vist i første omgang var sat til at betale 400 rd., men havde fået afslag på halvdelen.(187).

Allerede året efter erhvervelsen af Pallisbjerg var det tid for Linde at udvide interessefeltet, og han vendte blikket mod Salling.(188). Den 17. marts 1693 købte han således af Frederik Christian Rantzau til Estvadgård herligheden til en gård i Rettrup, Brøndum sogn.(189). Noget vigtigere var dog den handel, Christen Linde foretog 10 dage senere, hvor han af Anne Pedersdatter på Spøttrup købte hovedgården Kærgårdsholm i Haasum sogn, Rødding herred, med underliggende bøndergods. Anne Pedersdatter havde tydeligvis ingen godsejerdømme, men var kommet i besiddelse af Spøttrup, fordi hendes afdøde mand, Lau-

rids Nielsen, forpagter på Spøttrup, havde været blandt de største kreditorer for Jacob Ulfeldts enke, Christence Daa, der ejede Kærgårdsholm ved sin død i starten af 1690'erne.(190). I skødet nævnes da også specifikt, at dette gods var kommet hende i hænde "*til kreditorernes afbetaling*".(191). Anne Pedersdatter gik imidlertid i giftetanker(192), og var mere interesseret i at få klingende mønt end sallinglandsk muld, så kort efter overtagelsen satte hun - dog med sin fars "*råd, vilje og samtykke*" - navn og segl under overdragelsen til Christen Linde af Kærgårdsholm samt tilliggende ca. 115 tdr. htk. bøndergods, primært beliggende i Brøndum, Hvidbjerg og Håsum. Denne hovedgårdserhvervelse foregik således endnu en gang på den måde, at Linde ikke selv havde haft pant i gården, men først kom til i anden række, efter at andre kreditorer først havde overtaget godset. Som beskrevet i foregående kapitel er det sandsynligt, at Linde erhvervede dette jordegods i Salling i forventning om, at Estvadgård med tilliggender, der på dette tidspunkt netop var blevet pantsat til ham, med tiden ville komme ham i hænde. I august samme år købte Linde af kaptajn Wendsel Frederik von Rheder seks gårde i Volling, herunder den store Refshoved på 19 tdr. htk., samt en enkelt gård i Vejby.(193). Også de følgende år tilkøbte Linde bøndergods til Kærgårdsholm, ofte i større grupper. I 1695 fik han således på én gang skøde på 10 gårde og et bol i Hem, Hindborg, Oddense og Otting, som i 1693 var blevet pantsat af Christian Gjedde til Skivehus.(194).

Tiphede og Lindtorp

I februar 1697 købte Linde den tidligere hovedgård Tiphede i Timring sogn(195), Ulfborg herred, hvor også Lindes hovedgård Møltrup var placeret. Tiphede blev købt af Mads Pedersen på Brøndbjerg, der få år tidligere havde erhvervet gården af Axel Sehested til Timgård.(196).

I århundredets slutning erhvervede Linde desuden sædegården Lindtorp i Asp sogn, Hjerme herred. Da der ikke var tale om en handel med adeligt gods, er det tænkeligt, at handlen er blevet tinglæst ved herredstinget i Hjerme. I Viborg landstings protokoller er der intet spor af den. Sælger var formentlig Johan Trellund, der var i tjeneste hos Gregers Daa på Rysensten. Det var i hvert fald ham, der ejede gården i 1695, da der gjordes udlæg hos ham.(197). Det er almindeligvis antaget, at Linde købte gården i 1699.(198). Det korrekte tidspunkt er imidlertid 1697 - formentlig i slutningen af året. Den 3. januar 1698 afleverede Mikkel Boessøn nemlig "*udi min principals Edle Sig.r Christen Lindis Absens*" en jordebog over Lindtorp hovedgård og underliggende gods til amtmanden i Ringkøbing. Jordebogen skulle dokumentere, at der var de foreskrevne 200 tdr. htk. bøndergods inden for to miles afstand fra gården, således at denne kunne opnå skattefrihed. Omrent samtidig har Christen Linde erhvervet en del mere jordegods i Asp sogn, uden at skøderne til disse handler har kunnet findes. I en opgørelse fra 1702, som er refereret i Hardsyssels Årbog 1912, der dog ikke nævner hvor opgørelsen stammer

fra, anføres Linde som ejer af yderligere to gårde i Linde med knap fem tdr. htk.(199). Disse er altså erhvervet uden tinglæsning i Viborg, efter al sandsynlighed først efter 1697, idet de ikke findes i jordebogen over Lindtorp og underliggende gods. Ved århundredets slutning havde Lindes besiddelser i Lundenæs og Bøvling amter nået et sådant omfang, at han i 1699 måtte betale 4.390 rd. i hartkornsskatter herfor, kun overgået af Rysensten (5.894 rd.) samt landråd Bülow til Lundenæs (5.281 rd.).(200).

De kongelige auktioner

For den driftige godsejer, der havde mod på at prøve kræfter med øde jordegods, var der en mulighed for forholdsvis billigt at komme i besiddelse af sådant på de kongelige auktioner. Således besluttedes det i maj 1702, at en del af kronens strøgods skulle opbydes på auktion. I det midt- og vestjyske var der auktioner over strøgods i Skive amt den 6. september, og over gods i Bøvling og Lundenæs amter den 25. september. På disse auktioner kom Christen Linde med de højeste bud på en del jordegods, dog ikke i egen person, men gennem sønnen Niels Linde. Under alle omstændigheder blev godset tilskødet Linde ved kongelig resolution af 7. april 1703, hvorved han for 902 rd. og 32 skilling erhvervede 28,36 tdr. htk. Dette giver en gennemsnitspris på knap 32 rd. pr. td. htk. Noget af det øde gods i Lundenæs amt betalte han dog ikke for, idet det var mere fordelagtigt for

kronen, at godset blev besat og bortforpagtet frem for, at det lå øde hen. Heri lå naturligvis også en forventning om, at godset med tiden, når det atter var kommet på fode, ville bidrage med skatter. I første omgang tilstod kronen dog dette øde gods skattefrihed for fem til otte år, således at der var en rimelig tid til at få godset til at komme til magt igen. For det øvrige gods lå prisniveauet omkring 40 rd. pr. td. htk., idet Linde dog var villig til at betale 47 rd. pr. td. for en gård i Sdr. Bork sogn syd for Ringkøbing fjord, og hele 62 rd. for en gård på blot 3/4 td. htk. i nabosognet Nr. Bork.(201).

Krogsdal, Bækmark og Ulvsund

Den 15. april 1704 erhvervede Linde atter en mindre hovedgård.(202). En forpagter ved navn Peder Christensen Vium havde i marts måned samme år erhvervet Krogsdal i Nr. Felding sogn, Ulfborg herred, fra "*høyædle og velbaarne Jomfrue Elsebe Dyre*", men havde åbenbart enten fortrudt handlen, købt gården med videresalg for øje - eller bare fået et tilbud fra Christen Linde, han ikke kunne afslå. Dermed var den nu 78-årige godsejer dog ikke færdig med at udvide sine besiddelser. Hans sidste store handel - målt i hartkorn faktisk den største - fandt sted, da han senere i april 1704 erhvervede hovedgården Bækmark i Flynder sogn, Skodborg herred, med den derunder hørende hovedgård Ulvsund i Nees sogn. Som tidligere beskrevet havde Linde haft dette gods i pant i et års tid, og da pantsætteren Magdalene Ranch åben-

bart ikke kunne betale sin gæld, tilskødede hun nu Linde alt det pantsatte gods på knap 300 tdr. htk.(203).

Lindes godskompleks

Den 8. juli 1704 købte Christen Linde det bol i Naur, hvor Tue Christensen boede. Dette bols hartkorn på 1 tønne og 1 album må siges at være beskedent, men Linde har åbenbart været ret interesseret i at erhverve det, idet han ifølge skødet betalte sælgeren, Peter Rosenørn til Tvilum, ikke mindre end 60 rd. herfor.(204). Dette var Lindes sidste godserhvervelse og hermed afsluttede han 35 års virksomhed som vestjysk godssamler, hvor han havde bragt sig i besiddelse af 10 hovedgårde, foruden en række andre større gårde, samt talrige fæstegårde, bol og huse.

Den tidlige enevælde, hvor Linde havde sit virke, karakteriseredes på det godsmæssige område af en vis udvikling mod stordrift, sådan som det blandt andet er påvist i Gunnar Olsen: "Hovedgård og bondegård". Denne stordrift skal imidlertid, som Ladewig Petersen skriver, ikke overvurderes, idet mindre end 9% af landets hartkorn var hovedgårdstilliggende i 1680'erne.(205). Lindes godskompleks må siges at være fint i samklang hermed, idet hans hovedgårde var temmelig små og i alt blot sat til knap 300 tdr. hartkorn. Kun de tre største, Volstrup og Pallisbjerg med omkring 60 tdr. htk. samt Kærgårdsholm med knap 44 tdr. htk., lå over landsgennemsnittet på 43 tdr. htk.(206). Ulvsund og Bækmark med hhv. 36 og

38 tdr. htk. var over det jyske gennemsnit på 35 tdr. htk.(207). Møltrup, Stenumgård og Handbjerg Hovgård havde 20-25 tdr. htk., mens Krogsdal med 19 tdr. var lige under. Den mindste af de komplette hovedgårde var Lindtorp med knap 12 tdr. htk..

Skønt der var der tale om voksende hoveri til dyrkningen af hovedgårdsjorderne i Danmark, må det danske godssystem dog også i denne periode betegnes som et rentegodssystem, hvor fæstebøndernes landgilde og herlighedsafgifter var det vigtigste element i hovedgårdenes økonomi. Dette gælder også for Lindes godskompleks.

Christen Lindes karriere som godssamler synes at være temmelig usædvanlig i kraft af de meget store godsbesiddelser, det lykkedes Linde at erhverve. På grund af forskningssituationen er det imidlertid ikke muligt at lave en tilfredsstillende komparativ analyse af Linde set i forhold til øvrige borgere, der investerede i jordegods og undergik en lignende forvandling fra købstadsborger - ofte købmand - til godsejer. I denne del af Jylland var Linde dog uden nogen tvivl den største af slagsen.

Under alle omstændigheder må det slås fast, at de slette landbrugskonjunkturer ikke afholdt en lang række personer fra at forsøge sig som godssamlere i perioden. Borgerne i snapstingsstaden Viborg var således temmelig aktive på markedet med såvel pengeudlån som godserhvervelser(208), ligesom de ålborgensiske købmænd gjorde sig stærkt gældende på det nordjyske godsmarked.

En af disse nordjyske købmænd, Thøger Lassen, erhvervede eksempelvis ved køb, indførsler og giftermål hele 5.200 tdr. htk. ifølge skiftet efter ham fra 1690.(209). Som nævnt har det derimod ikke hidtil været undersøgt, præcis hvor store jordbesiddelser Linde rent faktisk nåede at samle. Almindeligvis antages besiddelserne dog at have været 3.400-3.500 tdr. htk.(210). Det er tidligere berørt, at nærværende analyse af Lindes godskompleks bygger på kildemateriale, der rummer flere potentielle fejkilder, hvilket medfører, at en simpel addition af hartkornstallene for de gårde m.v., som har kunnet identificeres ud fra skøde- og pantebøger, matriklen samt jordebøger ikke nødvendigvis vil kunne give et rigtigt svar på spørgsmålet. Heldigvis er det muligt at få en idé om, hvor stor en fejlvisning, fejkilderne medfører. For årene 1693 samt 1696-99 findes nemlig en række skattejournaler som bilag til kontributionsregnskaberne for Lundenæs og Bøvling amter. Disse journaler angiver amternes hovedgårdsejere samt disses tilliggende af bøndergods i begge amter, foruden oplysninger om tiender m.m.

Af skattejournalen fremgår det, at Christen Linde i 1693 ejede 576,61 tdr. htk. bøndergods i Lundenæs amt, hovedgårdene ikke iberegnet. Ifølge den opgørelse, som er udarbejdet på baggrund af skøde- og panteprotokollen drejede det sig om 544,7 tdr. Det vil sige, at der er en afvigelse mellem det køb af jordegods i Lundenæs amt, som i perioden 1688-1693 kan dokumenteres i skøde- og panteprotokollerne og den faktiske erhvervelse

på 31,91 tdr. htk. Dette svarer til en afvigelse på 5,32 tdr. htk. pr. år - eller, sagt på en anden måde, blot en enkelt gård af gennemsnitsstørrelse om året. I perioden 1693-99 skete der en noget større afvigelse, idet Linde ved århundredets udgang skulle være i besiddelse af 706,86 tdr. htk. i amtet, hvilket er 65,95 tdr. mere end min opgørelse, som endda inkluderer købet af Lindtorp med underliggende gods i 1697, skønt denne handel ikke er tinglæst i Viborg, men kendes fra den tidligere omtalte jordebog fra januar 1698. I denne 7-års periode erhvervedes således i Lundenæs amt gennemsnitligt 9,42 tdr. htk. pr. år udover det dokumenterbare.

En del af dette forhold kan tilskrives det faktum, at ikke alle gårde m.v., der nævnes i skøder til Linde, har kunnet identificeres i matriklen, hvorfor disse gårdes hartkorn ikke tæller med i opgørelsen. En mere væsentlig forklaring er dog nok, at mere og mere jord efterhånden overgik til borgerligt eje. For Lundenæs amt var andelen af borgerligt gods med 32,2%(211) relativt høj ved matriklens udarbejdelse, og det virker ikke sandsynligt, at andelen af borgerligt ejet gods skulle være faldet i løbet af det følgende tiår. Eftersom handler med ikke-adeligt jordegods kunne foregå ved lavere retsinstanser end landstinget i Viborg, er det vel kun forventeligt, at der foregik en række handler, som ikke kan påvises, idet arkivalierne fra de pågældende retsinstanser ikke længere eksisterer.

Efter 1699 findes ikke flere journaler, men føl-

ger man skøder i landstingets protokol, blev der frem til 1706 lagt yderligere 44,06 tdr. htk. til, og Linde var således nået op på at eje 750,92 tdr. htk. bøndergods i Lundenæs amt, hvortil kom hovedgårdene Volstrup, Handbjerg Hovgård og Lindtorp med tilsammen 100,34 tdr. htk. I alt ejede han således 851,26 tdr. htk. i Lundenæs amt. Hertil kan man lægge de kirke- og kongetiender, som han havde i amtet. Det drejede sig om såvel kirke- som kongetienderne i Hjerm, Gimsing og Handbjerg; kongetienden i Fousing samt kirketienden i Asp. Disse tiender var i alt sat til 173,01 tdr. htk.(212).

Heller ikke i Bøvling amt har alle Lindes handler kunnet genfindes i skøde- og pantebøgerne. Skattejournalen fra 1693 angiver størrelsen af Christen Lindes jordegods i Bøvling amt til 599,88 tdr. htk. Det er 25,06 tdr. htk. mere end opgørelsen, svarende til 4,18 tdr. htk. om året, som ikke kan identificeres i perioden 1688-93. Differencen er således lidt mindre end i Lundenæs amt, hvilket muligvis hænger sammen med, at Bøvling amt i 1688 var markant præget af adeligt ejerskab, idet adelige proprietærer ejede 65,3 % af hartkornet.(213).

I 1699 var Lindes tilliggende i Bøvling amt vokset til 657,8 tdr. htk. Hvis man korrigerer for den fejl, som var opstået inden 1693, giver opgørelsen et resultat på 631,11 tdr.; en mangel på 26,69 tdr. i perioden 1693-99, svarende til 3,81 tdr. pr. år. Efter århundredskiftet voksede Lindes besiddelser i Bøvling amt stærkt, hovedsagelig i kraft

af erhvervelsen af Bækmark og Ulvsund i 1704. Hertil kom yderligere hovedgården Krogsdal i Nr. Felding, der ligeledes blev erhvervet i 1704. I alt ejede Linde ved sin død 946,4 tdr. bøndergods i amtet, hvortil kom de seks hovedgårde, hvis takst tilsammen var 128,31 tdr. Det samlede tal for Bøvling amt bliver således 1074,71 tdr. Lindes tiender i amtet omfattede kirke- og kongetienderne i Råsted og Staby samt kongetienderne i Vind, Timring og Idum, i alt 95,85 tdr. htk.

Fra 1693 var Linde tillige godsejer i Skivehus amt. Kontributionsregnskaberne herfra indeholder desværre ikke tilsvarende skattejournaler, hvorfor skødebøgernes angivelser om godshandler i dette amt ikke kan efterprøves på lignende vis. Ifølge skøde- og pantebøgerne skulle Linde her, i kraft af hovedgården Kærgårdsholm i Håsum sogn med tilliggende, nå op på 304,69 tdr. htk. Hertil kom Håsum, Hvidbjerg og Brøndum kirkers tiende med tilhørende kirkeskyld, i alt 58,73 tdr. htk.(214).

Resultatet for de tre amter tilsammen bliver således, at Christen Linde ejede 2230,66 tdr. htk. ved sin død, fordelt på såvel hovedgårdsjord som bøndergods. Herudover havde Linde naturligvis en andel af Holstebro bys jorder. Ved matrikuleringen drejede det sig om 9,63 tdr. og det er ikke muligt at vide, hvordan denne andel har udviklet sig.

Ud fra skattejournalerne kan det påvises, at der må påregnes en vis uoverensstemmelse mellem de handler, som er tinglæst i Viborg, og det samlede

antal handler. I den foregående syvårs periode var fejlvisningen i Lundenæs og Bøvling amter tilsammen på 92,62 tdr. htk., og man kan vel forsøgsvis gætte på, at niveauet vil være omtrent det samme i de følgende år frem til 1706. Skulle niveauet være ændret, må det snarest være faldet, i takt med at Linde har aftrappet sin godssamlervirksomhed noget mod slutningen af sit liv. Om forholdene i Skivehus amt kan der kun gisnes, men eftersom Linde kun ejede én hovedgård i amtet, er det udelukket, at han skulle have købt så meget jordegods dér, at det i det væsentlige kan rokke ved den konklusion, som må blive, at Linde ved sin død højest var i besiddelse af 2.400 tdr. htk. jordegods. Hertil kommer dog de tiender, som Linde havde erhvervet. Disse var ansat til i alt 327,51 tdr. htk. - fordelt med 268,78 i Lundenæs og Bøvling amter og 58,73 i Skivehus.

For fuldstændighedens skyld bør det tillige nævnes, at Linde - foruden ovennævnte hartkornssatte gårde og tiender - ejede en række gadehuse. I mange skøder nævnes huse, som ikke har noget jordtilliggende, men yder et beløb eller alternativt en naturalieydelse, typisk korn, i huspenge. Disse huse er som hovedregel ikke medtaget i matriklen, idet der dog i enkelte sogne er anført huse uden jordtilliggende i matriklen. Det er derfor ikke muligt at indkredse antallet af huse og deres økonomiske betydning for Linde, men skønt antallet af husmænd voksede i perioden (215), har gadehusene kun haft marginal betydning for Lindes økonomi.

Lindes godshandelspartnere

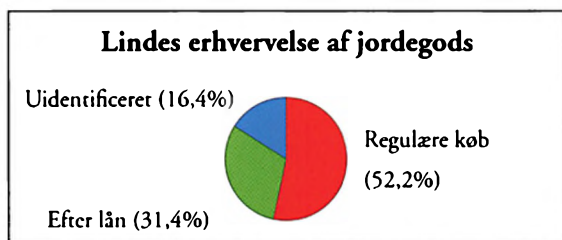
Den traditionelle forestilling om Christen Lindes godshandelspartnere synes at være, at den vestjyske matador nød godt af mange adelsfamiliers anstrengte økonomi og deraf flydende tilskyndelse til at sælge ud af arvesølvet - i godsmæssig forstand - således at hovedparten af sælgerne må findes inden for adelen.

Hvis man skal prøve at analysere gruppen af personer, der har solgt gods til Linde, må man selvfølgelig undlade de tønder hartkorn, som enten er erhvervet i forbindelse med lån, eller hvor erhvervelsesmåde og -tidspunkt er ukendt.

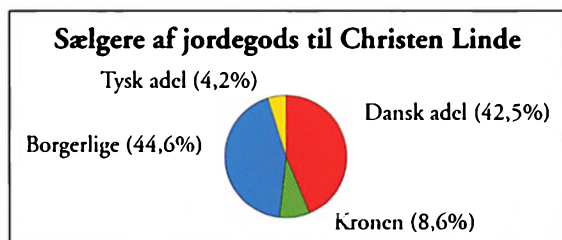
Af de ca. 2.230 tdr. htk., som Christen Linde dokumenterbart var i besiddelse af ved sin død samt de ca. 62 tdr. htk. som Linde erhvervede, men siden afhændede igen, i alt ca. 2.292 tdr. htk. stammede knap 720 tdr. fra lån, som siden resulterede i godserhvervelse enten ved indførsel eller skøde. Tallet kan ikke gøres nøjagtigt op, blandt andet fordi der visse steder blot er angivet, at det er en anpart af en given gård, som er pantsat, uden at denne anpart nærmere er defineret.

Af det resterende gods stammede ca. 213 tdr. htk. dels fra de gårde, Linde var anført som ejer af i matriklen, men som ikke kan genfindes i skøde- og pantebøger, dels fra gårde, som formentlig er erhvervet i sammenhæng med købet af Lindtorp, 1697. Sidstnævnte gårde er dem, der kan findes i den jordebog, som blev indleveret i januar 1698 over Lindtorp med underliggende bøndergods. Hertil kommer de ca. 165 tdr. htk., som må ind-

regnes på baggrund af skattejournalerne. Tilbage bliver således 1.196,96 tdr. htk., som både var erhvervet ved regulære køb uden forudgående lån og er dokumenterede med hensyn til sælger. Denne fordeling kan afbildes grafisk som vist i figuren nedenfor.

Hvis man rensker tallene for den lille tredjedel, som er erhvervet efter lån, samt de godt 16%, hvor omstændighederne ved erhvervelsen ikke kan afklares, får man følgende fordeling af sælgere af jordegods til Christen Linde :

I forhold til gruppen af debitorer kan det konstateres, at de borgerliges andel af sælgergruppen var væsentligt højere (44,6% mod 31,0%), mens de adeliges andel var tilsvarende lavere. Markant større var også kronens andel, som nåede op på 8,6% i kraft af mageskifter i 1689 og de senere auktioner. Selvom de 16,4% uidentificeret gods

havde været dokumenteret, ville fordelingen mellem adelige og borgerlige næppe have været meget anderledes. Ca. halvdelen af det uidentificerede gods ejede Linde allerede i matriklen, og dette gods stammede formentlig i høj grad fra handler med adelige i 70'erne. Det gods, som skal indregnes på baggrund af skattejournalerne må primært hidrøre fra borgerlige sælgere, da der er tale om gods, der ikke er tinglæst ved landstinget. En del af det uidentificerede gods er sikkert erhvervet i forbindelse med lån, men omfanget heraf kan naturligvis ikke vurderes.

I de tre amter, hvor Linde optrådte som køber af jordegods var andelen af borgerligt ejet gods i matriklen henholdsvis 32,2, 17,8 og 24,2 procent(216) i Lundenæs, Bøvling og Skivehus amt. Dette var, i hvert fald i Lundenæs og Skivehus, en noget større andel end de 16,7%, borgerlige proprietærer besad på landsplan, men den store andel af borgerlige sælgere på 45% viser dog, at de borgerlige sælgere ikke blot udgjorde den største gruppe målt i solgte tdr. htk., men også var relativt overrepræsenterede i forhold til den generelle jordfordeling i de pågældende amter. Skønt jordegods købt af adelige udgjorde mere end 40% af det jordegods, Linde erhvervede uden forudgående lån, burde denne andel have været noget større, hvis man betænker adelens andel af jordegodset i de tre amter - og specielt, hvis man forestiller sig, at Linde i særlig grad skulle have draget fordel af adelens forventede villighed til at sælge jordegods, eventuelt til underpris.

Forestillingen om, at Linde i særlig grad profiterede af, at de økonomisk trængte adelsslægter var tvunget til at sælge ud af den fædrene arv, kan derfor ikke umiddelbart siges at holde stik. Man skal dog holde sig for øje, at en temmelig stor mængde af det gods, som blev solgt til Linde af andre borgerlige, kort forinden var afhændet af de tidligere adelige ejere, ofte på grund af økonomiske trængsler. Her kan for eksempel nævnes hovedgårdene Handbjerg Hovgård, Møltrup, Kærgårdsholm og Krogsdal. Undersøgelsen viser derfor frem for alt, at Linde har været i stand til at manøvrere succesfuldt på et godsmarked, som var præget af ustabilitet og høj omsætnings hastighed - og på dette marked var en række adelsslægters dårlige økonomi selvfølgelig en væsentlig faktor.

Hvorfor investere i jord?

Det synes ikke umiddelbart som om, investering i jord i anden halvdel af 1600-tallet var nogen guldgrube - tværtimod er der mange vidnesbyrd om, hvor katastrofalt det kunne være at sætte sine penge i jordegods. Imidlertid var der i høj grad knyttet status til godsejerværdigheden, hvilket er blevet set som det afgørende incitament for velstående borgere til at begive sig ud på godsmarkedet.(217). Sandt er det, at sammenhængen mellem jordbesiddelse og social status og position var helt klar i såvel Danmark som resten af Europa.(218). Alligevel virker forklaringen ikke helt overbevisende i Christen Lindes tilfælde. Erhver-

Sandstenstavle med de Linde-slægtens våbenskjold indmuret på hovedgården Volstrup. Christen de Linde på tavlen henviser til Christen de Linde den Yngre, som i 1706 ved faderens død arvede Volstrup. Tavlen kan være fra 1720, hvor Christen de Linde lod en ny bindingsværkhovedbygning opføre til gården. En lignende tavle med hustruen Ellen Marie von Obelitz' våben er anbragt på samme måde.

velsen af social status var nok en facet i de motiver, der drev Linde til de omfangsrige jorderhvervelser efter 1670, og eftersom han næppe havde mulighed for at få en embedskarriere, var jordejerskabet den eneste realistiske vej opad i statusmæssig forstand. Ønsket om forbedret social status kan imidlertid ikke fungere som eneste forklaring. Efter alt at dømme var Linde ikke en mand, der var til sinds at benytte sine penge til investerin-

De Linde'ernes våbenskjold finder man også uventede steder som her i form af en sandstenstavle på tårnet til Torning Kirke i Midtjylland. Forklaringen er, at Anna Margrethe de Linde i 1702 på Volstrup viedes til Janus de Friedenreich til Palstrup og Kærsholm, hvorunder kirken i Torning horte. Sandstenstavlen med de Linde-våbenet på hendes fødegård Volstrup er så lig det her viste, at man må formode den samme stenhugger har fremstillet dem. (Foto: Esben Graugaard).

ger, der dybest set var urentable. Det virker derfor højest usandsynligt, at erhvervelsen af flere tusinde tønder hartkorn og opbygningen af et omfattende godskompleks i løbet af forholdsvis få årtier skulle være resultatet af honnøret ambitioner alene. At han så i sit livs efterår fandt det attråværdigt at krone sin godssamlerkarriere med adelskab er en anden sag.

Gert Poulsen har i "Aalborgs historie" hævdet, at de nye borgerlige godsejere måtte indse, at deres forrentning ved investering i bøndergårde ikke var meget højere end 2-3% i perioden, hvilket uægtelig ikke var noget særligt fremragende af-

kast set i relation til de 5-6%, der kunne opnås på lånemarkedet.(219). Heraf sluttes det, at det ikke var indtjeningen, der var vigtigst, men den af jordbesiddelsen flydende forbedrede sociale status, dog kombineret med den sikkerhed, det trods alt gav at besidde fast ejendom. Desværre bliver det ikke oplyst, hvilke forudsætninger, der ligger til grund for den antagelige forrentning. Prisen på jordegods lå, hvis det var besat og ved magt, på mellem 35 og 45 rd., sidstnævnte beløb gjaldt dog kun for hovedgårdsjord. Antager man således en pris på 40 rd. pr. td. htk., svarer en forrentning på 2,5% til et årligt overskud pr. tønde htk. på 1 rd. Ladewig Petersen angiver ligeledes forrentningen af privilegeret gods til 1 rd. pr. td. htk.(220).

Andre faktorer må dog her tages i betragtning. For det første synes det som om, at lånemarkedet efterhånden blev mættet. I en række årtier havde lånemarkedet så afgjort været kreditors marked. Kapitalmangelen var mærkbar, og såvel adelige som borgerlige godsejere måtte ofte gå den tunge gang til snapstinget i Viborg for at pantsætte både bøndergods og egne hovedgårde. Dette ændredes imidlertid tilsyneladende - Biskop Bircherods bemærkning fra 1702 om, hvor svært det på det tidspunkt var blevet at låne penge ud, er allerede nævnt. I så tilfælde hjalp det jo ikke stort, at renten på udlånte penge nominelt var højere end udbyttet af investeringer i jordegods, hvis der ikke fandtes folk, der var villige til at låne ens penge og betale den krævede rente derfor. Interessant er det at se, hvorledes Lindes udlånsvirksomhed mellem

1700 og 1706 kun omfattede otte udlån, hvoraf tre var forholdsvis små lån på 100-300 rd., mens ét lån var et tvangslån til kongen på 6.000 rd. At Linde trods alt kom op på en pæn udlånsrate i disse år skyldtes derfor de to meget store lån til Tyge Jespersen i 1702 på 10.000 rd. og til Magdalene Ranch på 11.000 rd. i 1703.

For det andet var der ikke voldsomt mange muligheder for den investeringslystne. Ganske vist var myndighederne påvirkede af merkantilitetstankgang og søgte at støtte manufakturer, men nogen blomstrende industri fandtes altså ikke i kongeriget - og da slet ikke i det midt- og vestjyske, hvor Linde havde sit virke. En indberetning fra 1687 viser således, at der i hele Ribe stift ikke fandtes en eneste manufaktur.(221). Og selv om det modsatte havde været tilfældet, er det næppe troligt, at Linde havde fundet en så risikabel investering videre tiltrækkende, eftersom de danske eksperimenter med manufakturer sjældent havde større succes.

For det tredje synes en del af sådanne regnestykker, der søger at beregne forrentningen på jordegods i denne periode, at bygge på storkreditorers tvangserhvervede krongods, som ofte gav uhensigtsmæssige godskomplekser. Henrik Müllers vidtstrakte - og stærkt urentable - godsbesiddelser er et nærliggende eksempel.(222). I modsætning hertil var Lindes udvikling fra handelsmand til storgodsejer resultatet af en frivillig indsats, hvor Linde skridt for skridt opbyggede et godskompleks, som ikke lå mere spredt geogra-

fisk, end at han personligt kunne have opsyn med driften af sine godser.

Den fjerde - og måske vigtigste - faktor, der må tages i betragtning er, at en pris på gennemsnitligt 40 rd. pr. tønde htk., sådan som det blev forudsat ovenfor, ikke er realistisk. Niveaueet ved kron-godsudlæggene havde ligget omkring 50 rd., men krisen i landbruget og den deraf følgende lave forrentning af jordegods medførte at prisen faldt; i slutningen af århundredet lå den gennemsnitlige pris pr. tønde htk. således på 30-35 rd.(223). Ganske vist fastsatte den tidligere nævnte forordning af 1664 faste minimalpriser på 45 rd. pr. td. htk. hovedgårdsjord; 40 for almindeligt bøndergods og 25, hvis det var øde og ubesat.(224). Disse priser gjaldt imidlertid kun, hvor der var tale om udlæg og indførsler. En svensk indberetning fra 1685 hævdede da også, at jordegods kunne fås til 25 rd. pr. td. htk. eller endda mindre, på grund af de tyngende kontributioner.(225).

I Lindes tilfælde er det kun ganske få skøder, hvori prisen på en tønde htk. nævnes eksplicit. Alligevel er der en række fingerpeg, som kan fortælle noget om prisniveauet. Det kan ikke overraske, at prisen ved de retlige indførsler i 1670 og 1672 fulgte de officielle takster på 40 rd. pr. td. htk. og 45 rd. for hovedgårdsjord. Sådant var forordningens ordlyd, og det er vanskeligt at forestille sig, at man med påfølgende tinglæsning og offentliggørelse af indførslen uden videre ville kunne tillade sig at se bort fra denne. I et skøde fra 1684 angives prisen til 30 rd. pr. td. htk.(226), mens kancelliråd

Peder Benzon i marts 1689 modtog 500 rd. for to gårde i Hjerme.(227). Er sidstnævnte beløb beregnet ud fra den nye matrikel svarer det til 34,61 rd. pr. td. htk., men det er ikke usandsynligt, at det i stedet er beregnet ud fra den gamle matrikel - jf. mageskiftet med kronen i 1689. I så fald var prisen 25,83 rd. pr. td. htk. Som tidligere påvist må Linde, i kraft af sine udlån og efterfølgende overtagelse af det pantsatte gods, have erhvervet en del gods endog meget billigt.

Der kan ikke være tvivl om, at Linde nøje har opvejet omkostningerne ved køb og bortfæstning i forhold til de fremtidige indtægter. De generelle økonomiske krisetendenser inden for de godsbesiddende dele af samfundet, i den gamle adels rækker såvel som blandt en række nye godsejere, gør det indlysende, at der på godsmarkedet i udpræget grad var tale om købers marked. Dette har Linde naturligvis vidst at benytte sig af, og der er helt sikkert ikke givet noget ved dørene. Et incitament til at investere i jordegods var nok for Linde, som så mange andre borgerlige, den sociale position, som fulgte besiddelse af større mængder jordegods. Følger man hans spor på det vestjyske godsmarked i perioden 1670-1706, må man imidlertid komme til den konklusion, at der også har været penge i det. Ellers giver mønsteret ingen mening.

Antages det, for eksempel, at Linde har formået at få en indtjening på 1 rd. for jord, der er erhvervet for 25 rd. pr. td. htk., ville der således være tale om en forrentning på 4%.

Et yderligere tegn på, at det ikke kan have været nogen helt ringe forretning for Linde at besidde jord er, at Linde kun usædvanligt sjældent solgte noget af det gods, han én gang havde erhvervet. Således kom det afhændede gods i alt til at andrage 62,42 tdr. htk., svarende til beskedne 2,7% af de knap 2.300 tdr. htk., Linde med sikkerhed vides at have erhvervet. Man kan selvfølgelig hævde, at Linde som borgerlig, dvs. indtil oktober 1704, kunne sælge jordegods uden tinglæsning i Viborg. Imidlertid vides det jo fra skattejournalerne, hvor mange tdr. htk. han ejede i 1699, og disse tal tyder bestemt ikke på noget udokumenteret salg - tværtimod. Det virker derfor ikke sandsynligt, at han pludselig i de følgende fem år skulle begynde at sælge større mængder jordegods uden tinglæsning. Retfærdigvis skal det nævnes, at man ikke med sikkerhed kan se det manglende salg som et udtryk for jordens rentabilitet - der kan selvfølgelig også simpelthen være tale om mangel på købere.(228).

På baggrund af ovenstående er det ikke rimeligt at betegne Linde som "spekulant". En jordspekulant kan defineres som en person, der opkøber jordegods, når prisen er lav, og skaffer sig fortjeneste ved at videresælge, når prisen er høj. Sådanne opererede Linde ikke. Nok erhvervede han sig efter al sandsynlighed det meste jordegods til en for ham temmelig overkommelig pris. Fortjenesten heraf skaffede han imidlertid stort set ikke ved videresalg, men ved at inkorporere den erhvervede jord i sit stadigt ekspanderende godskompleks.

Muligt er det da også, at en af forudsætningerne for Lindes succes var, at han havde økonomisk mulighed for at opbygge et godskompleks af en anseelig størrelse. Betænkes må det i hvert fald, at der, som nævnt, i samtiden var tendenser i retning af stordrift(229), hvilket tyder på, at vejen til rentabelt landbrug var at samle mængder af jordegods i større enheder. I så henseende havde Linde, som tidligere vist, et ikke ringe held. I den forbindelse har det selvfølgelig været af betydning, at det lykkedes Linde at erhverve hovedgårde med velarronderet bøndergods. Han var imidlertid også ivrig for at komplettere disses tilliggender med køb af yderligere gods, hvilket kan eksemplificeres ved, at knap 11% af de ca. 1.900 tdr. htk., som er erhvervet efter udlån eller køb, og hvor de nærmere omstændigheder kan udredes, er erhvervet ved handler eller indførsler, der kun har omfattet en enkelt gård, eller evt. en anpart heraf. Det er dog naturligvis de store handler, som vejer tungest i regnskabet. Således hidrørte mere end 15% af de 1.900 tdr. fra erhvervelsen af Bækmark og Ulvsund i 1704.

Herremand - og adelsmand

Tirsdag den 2. maj 1693 gik fæstebonden Christen Nielsen fra Hjerm sogn hen til Peder Smed. Man kan forestille sig, at Christen har kunnet nyde lærkesangen og den milde forårsluft på sin vandring over til Brændgård, hvor Peder Smed boede. Måske har han dog snarere haft tankerne ved det

arbejde, han ville have smeden til at gøre for sig - eller den hyggelige sludder, de uden tvivl skulle have. Disse tanker blev han imidlertid brat revet ud af, da han nåede frem. Det var ikke noget kønt syn, der mødte ham. Peder Smed stod i gården og var ganske blodig og opreven i ansigtet. Christen spurgte naturligvis bestyrtet, hvad der var sket og hvorfor han så sådan ud. Peder Smed fortalte, at det var Las Ladefoged fra Vester Ausum, der var kommet til hans dør med en stav og havde pryglet ham til blods. Også hustruen, Anne Madsdatter, havde fået et solidt slag over armen, hvilket dog kun havde resulteret i et lille blåt mærke.(230).

Dette overfald er beskrevet i justitsprotokollen for Hjerm og Ginding herreder, som ikke meddeler yderligere detaljer om baggrunden herfor. Voldssagen blev naturligvis indklaget for herredstinget. Det blev her besluttet, at de anklagede skulle dømmes efter lovens 6. bogs 14. kapitel 1, som lyder: "*Hvo som gior Vold og Herverk, betale Skaden og bøde derforuden trende fyrretyve [120] Lod Solv*". Da tinget mødtes igen fik sagen imidlertid en drejning, idet herren til Volstrup, som Las Ladefoged var fæster under, i egen person mødte op ved tinget for at svare på sin bondes vegne. Denne herremand var Christen Linde. Egentlig havde han ikke villet blande sig i sagen, men som han nu så, hvordan "*hans bonde så yderlig til dom anstrengis*" havde han dog fundet det rimeligt at skride ind.

I den almindelige forestillingsverden figurerer godsejeren ofte som en barsk, til tider umenne-

Handbjerg Hovgård set fra sydøst i 1905, da gården ejedes af Christen Ebbensgaard, som etablerede en betydelig gærfabrik ved gården. Ladegårdens bygninger er fra 1891, hvor de blev nyopført efter en brand. Hovedbygningen derimod har stort set stået uforandret siden justitsråd Jens de Linde i 1775 afsluttede byggearbejderne på hovedbygningen. Original foto såvel i Vinderup Egshistoriske Arkiv som Herning Museum.

skelig person, der var parat til at gå endog særdeles hårdhændet til værks for at få sine undergivne bønder til at makke ret og sikre en så rentabel drift af godset som muligt. Man har særligt set de nye borgerlige godsejere fra den tidlige cnevælde som eksempler på kyniske herremænd, der ikke havde den sociale forståelse for fæstebøndernes situation, som de gamle adelige herremænd angiveligt skulle have haft.(231). Vil man forsøge at give et

bud på Linde som herremand og herunder søge at vurdere, hvorvidt han passer med det usympatiske billede af en sådan, der nemt fremkaldes for ens indre blik, må man for alvor erkende det tilgængelige kildematerialers begrænsninger. Sagen om Las Ladefoged og Per Smed viser dog Linde som en god herremand, der gerne gjorde en indsats for den fæstebonde, som var kommet i knibe.

I sandhedens interesse skal det dog bemærkes,

at man lige så godt kan se Lindes forsvarsaktion som et udslag af egeninteresse. Hvad enten hans fæstebonde nu blev sendt i fængsel eller skulle betale en bøde, kunne det i værste fald betyde manglende landgilde og skattebetaling fra Las Ladefoged, hvilket Linde selvfølgelig ikke kunne være tjent med. Bemærkelsesværdigt er det dog, at der i samme justitsprotokol ikke er en eneste strid mellem Linde og hans bønder, og i justitsprotokollerne fra Viborg landsting findes blot ét tilfælde, hvor Linde indstævnedede bønder, som vægrede sig ved at udføre hoveri.(232). At Linde gerne varetog egne interesser i øvrigt, er der derimod flere vidnesbyrd om. I en indberetning skrevet i 1692 af præsten i Handbjerg, Christen Pedersen Holgaard, klager præsten for eksempel over sine uheldige erfaringer med sognets nye proprietarius, nemlig Christen Linde, der i 1682 havde erhvervet sig sognets hovedgård, Handbjerg Hovgård. Den tidligere ejer, Johan Brockenhuus, havde nedlagt to bøndergårde, hvis ager og eng blev lagt til hovedgården. Hovedgårdsjorder var tiendefri, så manøvren mindskede naturligvis præstens indtægter. Som erstatning herfor gav Brockenhuus - ifølge præstens indberetning - hvert år hr. Christen 2 tdr. rug og 2 tdr. byg samt 4 rd. til hver højtidsdag, men nu var det blevet anderledes: Linde ville ikke give noget korn, og gav kun 10 mark til hver højtidsdag. *“Og endog jeg hannem nogle gange i al venlighed om samme afgift haver anmodet, saa vil hand dog ikke lade sig sige...”*, klagede præsten.(233).

Kildeværdien heraf kan sikkert betvivles med henvisning til præstens egeninteresse, og det er vel næppe sandsynligt, at hr. Christen har fået noget særligt ud af denne klage. Det var ikke ualmindeligt i datiden at høre sådanne jeremiader fra sognepræster, der magtesløst havde måttet se til, mens deres tiendeindtægter reduceredes, når jordegods lagdes under den tiendefri hovedgård, uden passende refusion.(234). Ganske vist havde det siden 1661 været pålagt adelige og - som i dette tilfælde - borgerlige med adelige privilegier at yde præsterne refusion for mistede tiendeindtægter(235), men det er næppe blevet overholdt til punkt og prikke. Der skulle sikkert også en hel del mod og ressourcer til at lægge sig ud med den lokale herremand ved at tage skridt til en retlig stævning, og sognepræsten i Handbjerg nævner da også direkte, at *“proces mod hannem at bruge vilde ikke staa mig vel an”*. Måske kunne de følgende indberetninger fra 1693 fortælle mere om sagen, men disse arkivalier fra Ribe bispearkiv er skrøbelige og må desværre ikke anvendes.

I 1676 var Linde indblandet i en sag med præsten i Borbjerg, Knud Poulsen Colding, tilsyneladende om kirkens tiende(236), og han var desuden flere gange i strid med Rasmus Nielsen på Volstrups naboherregård Kvistrup i Gimsing. En strid om skellet mellem de to gårdes marker blev ført ved landstinget i Viborg i december 1683(237), og et par år senere var der opstået uoverensstemmelse mellem de to angående herligheden af Maskærgård i Gimsing.(238). I Viborg landstings ju-

Klokke fra Handbjerg Hovgård med teksten "Christen Lind Anno 1694". Holstebro Museum nr. 2723. Man bemærker, at Christen de Linde til tider selv anvendte navnet Lind. Det gjorde sig også gældende på en noget større klokke, som Christen de Linde i 1688 skænkede til Timring Kirke, der hørte til Moltrup gods. Teksten på denne klokke lyder: "Soli Deo Gloria. Christiani Lind 1688. Otto Strufe me fecit Hamburgi". Menighedsrådet i Timring sendte i 1909 denne klokke til omsmelting på De Smithske Jernstøberier i Aalborg, men Aalborg Museum reddede klenodiet i samarbejde med Nationalmuseet. (Foto: Esben Graugaard).

stitsprotokol er der endvidere en henvisning til en sag, hvor byfogeden i Holstebro, Christen Hillersborg, i 1687 havde dømt Christen Tuesen for at have kørt hen over Christen Lindes rugager med et læs korn i høstens tid.(239). Sagen demonstrerer imidlertid det faktum, at mange af de sager Linde givetvis må have været indblandet i af mere eller mindre væsentlig karakter har været ført for andre retsinstanser end landstinget i Viborg, først og fremmest byfogeden i Holstebro samt Volstrup birketing. Den totale mangel på arkivalier fra disse instanser i denne periode gør det umuligt at udforske området nærmere.

Optagelse i adelstanden

Den 17. oktober 1704 ophøjede Frederik den Fjerde Christen Linde i den danske adelsstand. Købmandssønnen fra Holstebro kunne nu tilføje et *de* til sit navn, og blev herved en repræsentant for enevældens nye adel. Om end ikke en helt typisk én. Undersøger man oversigten over nyadlede fra 1660 og frem til Lindes adling i 1704 i "Danmarks Riges Adel", vil man nemlig finde, at denne nye adel havde en klar overvægt af personer, der opnåede værdigheden i kraft af tjeneste i militær, hof- eller lokaladministration.(240). Hertil kom folk som Henrik Müller, Joachim Irgens von Westervig, Poul von Klingenberg og Gabriel Marselis, der var store statskreditorer og –leverandører. Blot seks af de nyadlede, herunder Christen Linde, er anført med stillingsbetegnelsen godsejer, idet der

her ikke er medregnet friherrepatenter, konfirmationspatenter og naturalisationer. Før 1660 var der i sagens natur ikke blevet adlet godsejere, da forudsætningen for at være godsejer i større stil var, at man allerede var adelig. Under Christian den Femte udgjorde godsejere knap 20% af de nyadlede, mens andelen under efterfølgeren Frederik den Fjerde steg til næsten 50%.(241). For en ordens skyld skal det bemærkes, at talrige af de øvrige adelige, hvis hovedfortjeneste bestod i statstjeneste inden for militær eller administration, tillige ejede store mængder jord.

Blandt de nyadlede godsejere til og med Christen Lindes adling i 1704 findes næsten udelukkende personer fra familier med en vis social position – ofte kædet sammen med uddannelse, evt. i udlandet, og statsembeder. I denne gruppe skiller blot én sig tydeligt ud, nemlig Christen Linde. I datidens Danmark var det vigtigt at have betydningsfulde slægtsforbindelser; forbindelser ved hof og centraladministration eller kontakter i samfundets øvre lag i øvrigt, og samtlige de nyadelige godsejere havde da tilsyneladende også via slægt, stilling eller andet kontakter opad i samfundet. Bemærkelsesværdigt er det derfor, at Christen Linde ikke havde beklædt noget offentligt embede og heller ikke havde en eneste slægtsforbindelse af betydning. Ganske vist hævdes det et sted, at hans far havde været rådmand(242) og i Holstebros lilleperterverden var Christen Linde borgmesterens svigersøn og derfor tillige svoger til hans to sønner, der sammen var borgmestre indtil reorganisering

gen af købstadsstyrelsen i 1682. Bevæger man sig ud over det snævre købstadsmiljø i Holstebro, var der imidlertid ingen slægtsforbindelser, embeder eller andre kontakter, der kunne have betydning.

Fabritius er i øvrigt sikker på, at Linde købte sit adelskab, hvilket dog ikke skulle være usædvanligt, idet langt de fleste nye adelige opnåede den nye værdighed ved at betale for den.(243).

I Christen de Lindes adelspatent siges det, at adelskabet skyldes "*den tieniste som os elskelig Christen Linde til Wolstrup, saavel os, som voris Elskede kiere Hr. Faders af Sal: og høyloflig ihukommelse hidindtil allerunderdanigst beviist haver*".(244). Dette kan klinge en anelse hult, såfremt Fabritius har ret i, at Linde betalte for sit adelskab. Man må imidlertid gå ud fra, at der - skønt Linde har erlagt et vist beløb for at få adelspatentet i hus - også var andre grunde til, at den enevældige regering har fundet, at det var en fornuftig disposition at lade denne vestjyske magnat få plads i samfundets øvre lag. Med tanke på den status, som fulgte i kølvandet på store jordbesiddelser, må Linde med sine 10 hovedgårde og omtrent 2.400 tdr. htk. jordegods siges at være en fremtrædende repræsentant for det nye godsejeraristokrati, og som sådan også en oplagt kandidat til at blive en del af den nye adel, som den enevældige statsmagt opbyggede, først og fremmest af loyale embedsmænd og godsejere.

Ser man på de nyadlede godsejere i resten af Frederik den Fjerdens regeringstid, vil en overfladisk betragtning give det indtryk, at mange kunne være i samme kategori som Linde. Navne som Jes-

persen (adlet 1718), Poulson (3 brødre - 1718) eller Benzon (3 brødre - 1717) kunne måske pege i den retning. Jesper Jespersens fader havde imidlertid studeret i Padua og haft embedskarriere som konsistorialassessor og siden vicestiftamtmand i Ålborg stift.(245). Poulson-brødrene var af rådmandslæggt, og faderen havde gjort karriere som amtsforvalter, assessor i kommercekollegiet og siden land- og krigskommissær.(246). Den ældste af de adlede brødre, Matthias Poulson, var tillige fra 1699 landsdommer i Nørrejylland og justitsråd(247) fra 1709. Benzon'erne var sønner af en assessor i kommercekollegiet og kommerceråd, og den ældste søn var selv justitsråd. Blandt nydelige godsejere i resten af Frederik den Fjerdes regeringstid finder man tillige Christen de Lindes svigersøn, Niels Leth, som blev adlet i 1707. Denne havde hverken embede eller slægtsforbindelser, men da han blev adlet i 1707 havde han jo imidlertid en, ganske vist nu afdød, adelig svigerfader foruden en betragtelig arv af jordegods m.v. efter denne. Også en anden svigersøn, Janus Friedenreich, opnåede adelskab under Frederik den Fjerde. Mest sammenlignelige med Linde er godsejere som Severin Brønsdorph, Lauritz Kiærulf(248) og Thisted-borgmesteren Enevold Berregaard, som kun var borgmester i ét år, før borgmesterposten afskaffedes 1682. Berregaard blev dog justitsråd 5 år før sin adling, der fandt sted i 1726 - blot 5 år før hans død.(249).

Det er i øvrigt værd at notere sig, at eftersom Christen de Linde langt fra var den eneste gods-

Lågbøger på tre kuglefødder i sølv med de Lindes og von Obelitz kronede våbener samt årstallet 1722. Bøgeret, der således må henføres til Christen de Linde den Yngre til Vølstrup og Ellen Marie von Obelitz, tilhører Frederiksborgmuseet, museumsnr. B3744-a. Højde 16.5 cm., diameter 10.5 cm. På låget en gennembrudt akantus, kugleformet lågknop med drevet akantus. Mestermærket P/KV står for guldsmed Poul Ottesen Kierwolf, som fik borgerskab i Ringkøbing i 1703. Da Kierwolf døde allerede i 1716, må bøgeret således dateres til perioden 1703-16, og initialerne CCG på bøgeret tyder da også på, at det har haft en anden ejer for Christen de Linde. Foto: Frederiksborgmuseet/Weiss, Kit.

ejer, der blev opløftet i adelsstanden, er det ikke ulogisk, at adelige personer i 1730 besad mere end halvdelen af landets hartkorn(250), hvilket rent faktisk var en højere andel end i 1688. Man kan således bevise dybden i den sociale omstrukturering, som foregik i løbet af den tidlige enevælde. Nok fik entreprenante folk som Christen de Linde muligheden for at nå til samfundets top, men der kan stilles spørgsmålstegn ved, i hvor høj grad etableringen af det nye godsejeraristokrati, som han var en fremtrædende del af, reelt betød en ny social struktur.

Den sociale sammensætning af enevældens nye adel under de tre første enevoldskonger kunne nok fortjene en mere grundig analyse, end den, der kan lade sig gøre inden for rammerne af nærværende undersøgelse. Her skal det blot konstateres, at det lader til, at ingen af de øvrige nyadlede til og med Lindes adling i 1704 udviste en tilsvarende baggrund. Alle havde enten adelige slægtninge, en embedskarriere, eller en vis social position i kraft af slægtens status. Endnu mere bemærkelsesværdigt er det næsten, at i gruppen af nyadlede godsejere i resten af Frederik den Fjerdes regeringstid, er der kun meget få, hvis forhold kan sammenlignes med Christen Linde. I modsætning til hovedparten af de øvrige nyadlede havde Linde intet andet at byde på end sin rigdom, sine godsamlinger - og det lån på 6.000 rd. til kronen, som blev ydet i 1700. Ikke desto mindre lykkedes det altså denne usædvanlige vestryde at blive løftet op i samfundets øverste lag.

”Til et bedre og ævigt varende lif”

Den 9. august 1706 blev den 80-årige Christen de Linde, med ordene fra hans kisteplade, hjemkaldt *”til et bedre og ævigt varende lif”*.(251). Skønt hans bopæl normalt var Volstrup, døde han på Pallisbjerg - måske et vidnesbyrd om, hvorledes han til det sidste personligt havde opsyn med driften af sine hovedgårde.

En række sagn beretter om, hvorledes Linde som ung havde grundlagt sin eventyrlige rigdom ved at købe et svinetrug, der i virkeligheden viste sig at være et dåbsfad eller en døbefont af det pureste guld.(252). Det er vel heller ikke så underligt, at det har været nærliggende at ty til den slags forklaringer, da det næsten syntes for utroligt, at det skulle kunne lade sig gøre at have en så markant økonomisk fremgang som Linde havde - oven i købet i en tid, hvor den økonomiske krise i lange perioder kradsede gevaldigt. Jens Jermiin, Lindes barnebarn, der var sognepræst i Hjern, fandt det da også i et mindedigt på Lindes kisteplade nødvendigt at understrege, at morfaderen, som *”af intet meget drev”*, ikke - som nogen ellers syntes at mene - havde opnået sin rigdom ved vold eller list. Nøglen var derimod *”hans sind, hans forsæt, hans forstand”*(253). Om end det nok kunne give anledning til et par kildekritiske overvejelser, at det således blev anset for nødvendigt direkte at imødegå folkesnakken i en inskription på selve kistepladen, er der ikke i kildematerialet fundet tegn på uærlighed eller svindel i Lindes forretningssager. Derimod nok tydelige tegn på en temmelig

hårdhændet forretningspraksis, f.eks. i forbindelse med erhvervelse af jordegods.

En undersøgelse af kildematerialet har påvist, at Christen Linde via Ringkøbing har haft en betydelig handel med udlandet, ikke mindst Hamburg. I begyndelsen af 1680'erne stod Linde og hans ældste søn almindeligvis for 20-25% af al eksport fra denne havn af varer, der var pålagt accise, hvilket de fleste år gjorde ham til områdets absolut største handelsmand i så henseende. Særlig må fremhæves hans eksport af smør, hvorved han tænkeligt har tjent ganske store summer. Spredte oplysninger fra statslige regnskaber, særligt i 1670'erne, dokumenterer tillige, at leverancer af smør samt flæsk og korn til hær og flåde kunne omfatte betragtelige kvantiteter, der må have givet Linde pæne fortjenester.

Hans handelsvirksomhed i Holstebro synes ikke at have været nær så betydningsfuld som eksporten. Ganske vist importerede han kræmmerivarer, farvestoffer, vin og krydderier som så mange andre handelsmænd i området, men kvantiteterne er på ingen måde påfaldende ved deres størrelse. Andre handelsmænd fra Holstebro var langt mere aktive på det område end Christen Linde.

Efterhånden omlagde Linde sine handelsmæssige aktiviteter. Med erhvervelsen af meget jordegods i 1680'erne og 1690'erne blev godsejervirksomheden Lindes vigtigste forehavende. Som godsejer fortsatte han imidlertid helt til sin død med at eksportere landbrugsprodukter fra sine vidtstrakte godser.

Fortjenesten fra Lindes forretninger fik ikke lov til at ligge uudnyttet hen. Fra 1665 møder man hyppigt Christen Linde som långiver på snapstinget i Viborg. Hans dokumenterbare udlån i perioden 1665-1705 nåede op over 80.000 rd., hvilket er et temmelig anseeligt beløb - ikke mindst i betragtning af, at der er tale om et minimumsbeløb. Dette dækker nemlig alene udlån mod pant i jordejendom, som er tinglæst i Viborg, samt tvangslånene til kongen. Hertil må lægges den udlånsvirksomhed, der sandsynligvis er foregået i købmandsforretningen samt eventuelle lån mod pant i købstadsejendomme, der ikke kan efterprøves ud fra Landstingets panteprotokoller. Selvom det drejer sig om et stort beløb skal det dog ikke glemmes, at næsten 30% af de midler, der blev udlånt i Lindes navn, rent faktisk var penge, som han forvaltede for sine myndlinge. Med en rentesats på 5-6% var pengeudlån en udmærket forretning, og Lindes primære mål med udlånene synes da også at have været at tjene penge på renter og afdrag, frem for at anvende udlånene til at erhverve sig billigt jordegods ved overtagelse af pantsat gods. I langt den største del af perioden udgjorde adelige personer et stort flertal af debitorerne. Et markant skift i debitorgruppens sammensætning o. 1700 resulterede imidlertid i, at hen ved en tredjedel af midlerne blev udlånt til borgerlige personer.

Skønt Lindes karriere som godsejer tog sin begyndelse med erhvervelsen af en del pantsat gods i 1670, er det blevet påvist, at Linde ikke lod udbygningen af sine godsbesiddelser dirigere af sine

udlån. Under en tredjedel af Lindes samlede godsbesiddelser vides med sikkerhed at være erhvervet, efter at Linde først havde haft det pågældende jordegods i pant. Da omstændighederne ved erhvervelsen af godt 16% af jordegodset er ukendte, er andelen formodentlig lidt større, men det jordegods, som er erhvervet i forbindelse med Lindes udlånsvirksomhed udgør under alle omstændigheder under halvdelen af hans godsbesiddelser. Jordegods, som passede ind i hans plan, er derimod systematisk blevet opkøbt, og undersøgelsen af Lindes aktiviteter på det vestjyske godsmarked demonstrerer først og fremmest, hvor behændigt han fik det bedste ud af de ustabile forhold, som blandt andet affødtes af de sociale omstruktureringer, herunder borgerliges indtog på godsmarkedet, samt jordegodsets svingende - og ofte særdeles ringe - rentabilitet. Interessant er det ikke mindst at se, hvorledes en række hovedgårde og øvrigt gods er købt af Linde, kort efter at det var overtaget af andre borgerlige debitorer, som havde haft pant i det. Disse handler tyder på, at mange debitorer var temmelig uinteresserede i godser, hvorfor de overtagne panter så hurtigt som muligt atter blev afhændet. Det må anses for givet, at Linde har kunnet anvende denne gunstige udgangsposition til at erhverve meget af sit gods til priser, der var væsentligt under det niveau, som var fastsat i de forskellige forordninger.

De traditionelle forestillinger om størrelsen af Lindes godsbesiddelser har været overdrevne. I stedet for de hen ved 3.400 tdr. htk., som man

hidtil har gættet på, viser en undersøgelse af landstingets skøde- og pantebøger sammenholdt med skattejournaler, at det korrekte tal ligger nærmere 2.400 tdr. htk., uden at det dog kan opgøres helt præcist. Hertil kan man evt. lægge Lindes tiender, på i alt godt 300 tdr. htk. Der var således under alle omstændigheder tale om et meget omfattende godskompleks, som - med tyngdepunkt i Hjerm og Ulfborg herreder - berørte en stor del af det vestjyske område.

Det kan undre, at Linde samlede så meget gods, når man tænker på, hvorledes flere af statskreditorerne knækkede halsen på at få deres udlånte penge konverteret til jordegods. Der er imidlertid store forskelle, primært den, at Linde selv opbyggede sit godskompleks, skridt for skridt. At han har gjort sig overvejelser om geografisk hensigtsmæssighed og omkostninger i forhold til mulig indtjening inden han har erhvervet jordegods, synes uomtvisteligt.

I Christen de Lindes adelspatent hævdes det, som nævnt, at adelskabet skyldes "*den tjeneste*", som Linde såvel Christian V som Frederik IV "*allerunderdanigst beviist haver*".(254). Mere specifikt har der været gættet på, at den tjeneste over for kongen, der henvises til i adelspatentet, skulle bestå i lånene til kronen.(255). Denne forklaring lyder dog ikke helt overbevisende. I rentekammerets protokoller findes alene de som regel temmelig beskedne tvangslån, Linde - på linje med en lang række andre borgere - aldeles ufrivilligt måtte stille til rådighed for kronen. I kraft af det store

lån på de 6.000 rigsdaler i 1700 kom Lindes lån til kongen ganske vist til at udgøre en betragtelig sum, men omstændighederne ved nogle af de øvrige lån tyder på, at Linde kun med allerstørste ulyst deltog i disse udlån.

Dermed dog ikke sagt, at der i talen om "*Fædrendelanded beviiste Tienister*"(256), som det udtrykkes på Lindes kisteplade, nødvendigvis er tale om svulstige barokfloskler uden reelt indhold. Sagen var, at Linde vitterligt havde ydet staten en tjeneste af betydning. I kraft af sit veldrevne og -hvad staten havde en væsentlig interesse i - restancefri godskompleks, var Linde så at sige en virkeliggørelse af de idealer, som i sin tid havde været en medvirkende grund til de store krongodsudlæg. Dengang forestillede man sig, i et anonymt notat, som har været tilskrevet såvel Hannibal Sehested som Henrik Müller, at krongodsudlæggene ville give forarmet gods "*flor og fremvækst*", når det blev overtaget af "*rige og erfarne købmænd*", som med "*flid og vindskibelighed*" ville kunne få jordegodset på fode igen.(257). Såfremt dette havde været den fremherskende forventning til krongodsudlæggene, måtte den siges at være blevet skuffet. I modsætning til storkreditorerne demonstrerede folk som Christen de Linde derimod netop den "*flid og vindskibelighed*", der var nødvendig. Dette er ikke gået upåagtet hen, og kommentaren fra rentekammeret i 1689 om, at Linde var den eneste mand på egnen, der magtede at få kongens øde gods i Hjerme sogn på fode, viser, at man i centraladministrationen ikke var uvidende om Lindes

kvaliteter. At øde gods ved nogle kongelige auktioner kunne erhverves uden betaling og med frihed for kongelige kontributioner i flere år viser, hvor stor betydning det blev tillagt, at landets gårde var bortfæstede og jorden blev opdyrket. Med sit omfattende og veldrevne godskompleks var Linde en mand af den helt rette støbning, og det kan ikke undre, at kongen har fundet det værd at belønne.

Lindes forvandling fra handelsmand til storgodsejer og medlem af enevældens nye godsejerelite er et eksempel på den forøgede sociale mobilitet, som karakteriserede det danske samfund efter enevældens indførelse. Såfremt man anerkender den opfattelse, at studiet af social mobilitet "*kan afdække de muligheder - eller den mangel på muligheder - som samfundsforholdene frembyder*"(258), må det konkluderes, at enevældens Danmark i ikke ringe mål tilbød muligheder for socialt og økonomisk avancement for driftige folk. Muligheden for at vurdere, hvorvidt Linde var et tidstypisk eksempel på social opstigen under den tidlige enevælde, begrænses imidlertid stærkt af forskningssituationen, og mere dybtgående analyser af de borgerlige matadorer og storgodsejeres forhold ville i den forbindelse have været af uvurderlig betydning. En umiddelbar sammenligning med øvrige nyadlede viser dog, at Lindes baggrund ikke svarede til den generelle baggrund for medlemmerne af enevældens nye adel, og Christen de Linde kan derfor ikke siges at være en helt typisk repræsentant for denne.

Den her fremstillede udviklingslinje i Christen

Soluske fremstillet af guldsmed Joachim Weller i Holstebro. Initialerne JL står givetvis for Jens de Linde (1732-99) til Handbjerg Hovgård, der har fået sine forældres våbenskjolde indgraveret. Herning Museum nr.28/32. (Foto: Kjeld Hansen, Herning Museum).

de Lindes økonomi udviser mange træk, som er typiske for den periode, i hvilken han havde sit virke. Som handelsmand lykkedes det ham at få store leverancer til hær og flåde, således at han fik del i den økonomiske omfordeling, skattestaten

medførte - ikke mindst netop i kraft af de militære udgifter, som nødvendigvis i stort omfang måtte komme de forskellige leverandører til gavn. At handelskapital blev investeret i jord var ligeledes en helt almindelig foreteelse, og de borgerliges indtog på godsmarkedet medførte en ustabilitet og en omsætningshastighed, som også andre borgere end Linde forstod at udnytte som pengeudlånere og godssamlere.

Sædvanligvis var der imidlertid en klar sammenhæng mellem adgangen til statsembeder og muligheden for at nå helt til tops inden for enevældens nye rangbegreber. Herved adskiller Linde sig vel tydeligst fra periodens andre *"homines novi"*.

Lindes livsforløb er historien om en person, som på trods af dårlige konjunkturer formåede at flyde ovenpå, og dygtigt udnytte de nye muligheder, som enevældens indførelse åbnede for folk af borgerlig stand. Og skønt ikke mange - om nogen - af Lindes samtidige kunne hamle op med omfanget af hans aktiviteter og kombinationen af handel, udlånsvirksomhed og godssamling i så stor stil, er der trods alt mange tidstypiske træk ved Christen de Linde - en vestjysk matador fra 1600-tallet.

3.4. Christen de Lindes gårde og ejendomme - en oversigt

Oversigten omfatter de gårde og ejendomme, Christen de Linde - så vidt som det har kunnet

dokumenteres - var i besiddelse af ved sin død i 1706. Bemærk, at oversigten ikke er komplet, idet det ud fra skattelister vides, at Linde ejede omkring 100 tønder hartkorn mere i form af gårde, der ikke har kunnet identificeres nærmere.

Gårde, som han kun ejede i en periode, er særskilt angivet til sidst i oversigten. M betegner gårde, som Linde er angivet som ejer af i matriklen 1688, men hvor tidspunktet for erhvervelsen ikke kan dokumenteres ved hjælp af skøde- og pantebøger. En * ved hartkornsangivelsen betegner, at Linde kun ejede en halvpart af gården, typisk enten skyld eller herlighed. I så tilfælde er kun Lindes andel angivet, og man vil derfor ikke kunne genfinde gårde med

dette hartkornstal i matriklen. Ved gårde, der først har været pantsat til Linde, og siden er overtaget af ham, uden at den præcise dato herfor kendes, er datoen for pantsætningen angivet i parenteser. Af identifikationshensyn er den eller de bruger(e), som er anført i oversigten, den eller de person(er), der er nævnt i matriklen, uanset hvem der var bruger, da Linde erhvervede den pågældende gård. Hartkorn er angivet som tønder - skæpper - fjerdingkar - album. På en tønde hartkorn går der 8 skæpper, 32 fjerdingkar eller 96 album. Såfremt hartkorn ikke er angivet, skyldes det, at gården/bolet ikke har kunnet genfindes i matriklen, eller at der er tale om et gadehus.

LUNDENÆS AMT

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Asp	1692-07-01	Nørreby, Morten Pedersen	2-3-1-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Østerby, Mads Christensen	4-4-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Østerby, Laurs Jensen	2-0-3-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Østerby, Willem Nielsen, et gadehus	0-1-0-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-23	Linde, Claus Nielsen	3-0-2-0	Catrina, Daniel Kiellinghusens enke
	1694-04-24	Østerby, Knud Andersen		Dorthe Wilgers, enke efter Caspar Adam W.
	1696-03-14	Peder Eskildsen, øde	2-3-2-1	Kongelige Majestæt, auktion
	1698-01-03	Lindtorp, Birkild by, Anders Jepsen	11-7-0-2	Johan Trelund?
	1698-01-03	Linde, Jep Jepsen	3-2-0-1	
	1698-01-03	Linde, Knud Sandgrav	1-4-1-0	
	1698-01-03	Nørreby, Anders Knudsen	0-5-1-1	
	1698-01-03	Linde, Peder Jensen	2-3-1-1	
	1698-01-03	Birkild, Jens Jensen	1-7-0-0	
	1698-01-03	Linde, Niels Timmering	4-0-1-1	
	Før 1704	Linde, Niels Laursen og Laust Madsen	3-4-0-2	
	Før 1704	Linde, Chr. Madsen Stovgård	1-2-2-2	

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Aulum				
	1701-03-15	Skjerk by, Jørgen Pedersen	8-1-0-0	Mogens Vendelboe til Søgård
Borbjerg				
	1685-03-19	Borbjerg by, Morten Rasmussen	0-5-2-2	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1685-03-19	Borbjerggård, Peder Christensen & Jørgen Madsen	12-2-3-2	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1685-03-19	Chr. Madsen Hummers, gadehus		Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1685-03-19	Kviesgård, Sander Suenningsen	3-4-2-2	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1685-03-19	Hessel, J. Nielsen & Chr. Christensen	*1-2-3-2	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1685-03-19	Tinkerdal by, Simmen Christensen	*3-3-3-0	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1685-03-19	Tinkerdal by, Søren Christensen, flere ejere	*0-2-3-1	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1686-09-28	Borbjerg by, Iver Madsen	1-5-0-2	Iver Madsen (tidligere selvejer)
	1686-09-28	Neder Savstrup, Anders Niensens enke	4-0-2-1	Iver Madsen
	1698-07-05	Store Perregård, M. & L. Nielsen	5-7-0-2	Christian Spormand til Holmgård
	1698-07-05	Sønder Hvam, Chr. Christensen & Th. Jensen	4-1-0-2	Christian Spormand til Holmgård
Fousing				
	M	Fousing Gårde, Poul Mortensen	5-4-0-0	
	1692-07-01	Et gadehus	0-1-2-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1698-01-03	Et stykke eng	0-0-1-1	
	1698-01-03	Et hus	0-0-3-2	
	1698-01-03	Stadsbjerg, øde	4-0-3-0	
	1698-01-03	Jens Christensen Høy	0-1-2-1	
	1698-01-03	Skadborg	1-7-0-0	
	1698-01-03	Dal, Jens Pedersen	5-2-1-2	
Gimsing				
	(1681-05-06)	Gimsinghoved, Trudsø, A. Andersen	1-6-1-0	Niels Juell Axelsen til Bjørnsholm
	(1682-05-02)	Hundsbalte, Anders Poulsen	2-7-3-2	Erich Pedersen, forpagter Handbjerg Hovgd.
	(1682-05-02)	Nørgård, Christen Nielsen	3-5-1-2	Erich Pedersen, forpagter Handbjerg Hovgd.
	1685-05-20	Hundsbalte, Anders Poulsen	2-7-3-2	Peder Knudsen, handelsmand i Viborg
	1687-04-04	Maskærgård	*4-1-2-1	Rasmus Andersen Søgård
Handbjerg				
	1678+81	Sønderby, Peder Enevoldsen & Christian Larsen	4-6-2-0	Elisabeth Brockenhuus
	1682-03-13	Handbjerg by, Greys Jensen	3-3-3-0	Chr. Solgaard og Niels Jensen Høegh
	1682-03-13	Handbjerg Hovgård	25-0-3-0	Chr. Solgaard og Niels Jensen Høegh
	1682-03-13	Sønderby, Gysbæk, Gravers Jensen	5-0-1-0	Chr. Solgaard og Niels Jensen Høegh
	1682-03-13	Sønderby, Ruusborg, Peder Laursen	0-5-0-1	Chr. Solgaard og Niels Jensen Høegh

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Handbjerg				
	1682-03-13*	Handbjerg by, Jens Bertelsen, øde	5-2-0-1	Chr. Solgaard og Niels Jensen Høegh
	1682-12-08	Sønderby, Lille Hedegård, Niels Pedersen	4-3-2-0	Niels Nielsen Kassberg
	1683-06-08?	Sønderby, Ravnsborg, David Christensen	1-4-0-1	Dorte Brockenhuus, Sæbygård
	1687-03-21?	Handbjerg by, Christen Nielsen & Peder Mortensen	6-2-3-0	Peder Lauridsen Randrup, Viborg
	1687-10-16	Handbjerg by, Laus Enevoldsen, øde	2-5-3-0	Peiter Harding, borger og indvåner i Ålborg
	1687-10-16	Handbjerg by, Vestergård, Jens Christensen	4-1-3-1	Peiter Harding, borger og indvåner i Ålborg
	1696-03-14	Sønderby, Laurs Paaske, øde	2-2-1-0	Kongelige Majestæt, auktion
	1696-03-14	Niels Graversen, øde	0-6-3-0	Kongelige Majestæt, auktion
Hjerm				
	1677-03-20	Hummelmosc, Anders Ibsen	5-3-2-2	Hans Juell, Stårupgård
	1680-08-04	Hjerm hede, Anders Jensen	5-7-2-2	Karen Reedtz, Krabbesholm
	1680-08-04	Kærgård, Knud Jensen & Peder Hansen	7-2-2-1	Karen Reedtz, Krabbesholm
	1680-08-04	Volstrup by, Oluf Nielsen & Erik Jacobsen	5-4-1-1	Karen Reedtz, Krabbesholm
	1681-03-17	Telling, Jørgen Ollesen	5-3-3-1	Iver Høg til Bjørnsholm
	(1681-03-18)	Hjerm hede, Ole Madsen	4-4-1-2	Margrethe Brockenhuus
	1681-04-11	Telling, Christen Jensen	5-3-2-2	Niels Poulsen, sognepræst i Vejrum
	1681-10-01	Skjettrup, Jens Christensen & Villads Pedersen	4-2-0-1	Diderich Fuiren, baron
	1681-12-08	Kragelund, Christen Pedersen	6-0-2-2	Anne Rosenkrantz
	1681-12-08	Sr. Hjerm, Christen Poulsen	3-4-2-2	Anne Rosenkrantz
	1681-12-08	Ved Kirken, Mikkel Pedersens enke	3-3-1-1	Anne Rosenkrantz
	1682-03-20	Volstrup by, Knud Christensen	5-1-1-1	Andreas Roede
	1682-05-12	Hjortborg, Niels Mikkelsen	1-1-0-0	Tønne Juul /for Lisbeth Friis' stedbørn
	1682-05-12	Kongsgård, Svend Christensen	2-7-2-0	Tønne Juul /for Lisbeth Friis' stedbørn
	1682-05-12	Kvium, Jens Christensen & Jens Knudsen	4-5-0-2	Tønne Juul /for Lisbeth Friis' stedbørn
	1682-05-12	Kvium, Olle Christensen	1-0-2-2	Tønne Juul /for Lisbeth Friis' stedbørn
	1682-05-12	Østerby, Christen Pedersen & Peder Nielsen	5-2-2-1	Tønne Juul /for Lisbeth Friis' stedbørn
	1682-05-12	Østerby, Villads Christensen & Jens Ollesen	5-4-1-2	Tønne Juul /for Lisbeth Friis' stedbørn
	1682-05-12*	Volstrup hovedgd.	63-2-3-1	Erik Quitzow, T. Juul for Lisbeth Friis' stedbørn, Hans v. Lossow
	1682-06-09	Volstrup by, Knud Espersen	5-0-0-0	Niels Benzon
	1682-06-09	Volstrup by, Jacob Hermansen	1-3-0-0	Niels Benzon
	1682-06-09?	Volstrup by, Anders Degn	1-1-1-0	Niels Benzon
	1682-06-28	Telling, Christen Madsen	5-6-3-0	Susanna le Gay, Orleans
	1682-06-28	Volstrup by, Christen Frandsen	5-0-0-2	Susanna le Gay, Orleans
	1683-03-16	Snødder, Jens Pedersen	4-5-0-2	Palle Dyre til Trinderup
	1683-06-10	Jegbjerg, Laurs Christensen	3-7-2-2	Henrich Jensen, sognepr. i Hjem m.v.
	1683-11-11	Kvium, Peder Madsen & Jens Knudsen	4-5-3-2	Bertel Andersen, sognepr. i St. Brøndum

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Hjerm				
	1683-11-11	Skarby, Oluf Knudsen	3-1-3-0	Bertel Andersen Schütte, sognepr. i St. Brøndum
	1683-11-11?	Kvium, Jens Madsen	2-3-3-0	Bertel Andersen, sognepr. i St. Brøndum
	1684-06-13	Bak bol, Frantz Thuesen	1-3-0-2	Hugo Lützwow, amtmænd Antvorskov & Korsør
	1684-06-13	Hjerm hede, Niels Christensen	4-5-0-1	Hugo Lützwow
	M (efter 1676)	Skjettrup, Jens Markussen	4-7-2-0	
	M (efter 1676)	Skjettrup, Mads Sørensen	1-0-0-2	
	M	Skjettrup, Jens Nielsen & Svend Nielsen	4-7-0-1	
	M	Skjettrup, Chr. Jespersen	5-1-1-2	
	M	Telling, Mads Jensen & Th. Andersen	5-0-1-0	
	M	Telling, Jens Nielsen	2-4-1-1	
	M	Telling, Søren Jensen	5-4-0-0	
	M	Tellinge Gårde, Peder Madsen	5-2-3-1	
	M	Tusgård, Henrik Rasmussen	3-3-3-1	
	M	Ved Kirken, Jens Christensen	2-5-1-2	
	M	Ø. Ausum, Peder Christensen & Thomas Jensen	6-2-2-1	
	M	Telling, Chr. Madsen	5-6-3-0	
	1689-03-19	Hjerm Hede, Christen Michelsen & Poul Knudsen	8-2-0-2	Peder Benzons, kancelliråd
	1689-03-19	V. Ausum, Jens Jensen	6-1-1-2	Peder Benzons, kancelliråd
	1689-08-19	Damgård, øde	2-6-1-2	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Hjerm hede, øde	2-7-2-1	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Hjermgde., øde	6-6-1-1½	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Hjermgde., øde	6-6-1-1½	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Hjermgde., øde	6-0-0-1	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Hjermgde., øde	6-0-1-0	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Klem, øde	1-5-1-1	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Kvium, øde	0-3-1-1	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Neder Telling, øde	3-5-2-1	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Skargård, øde	3-1-2-0	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Sdr. Hjerm, øde	2-7-2-2	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Snødder, øde	3-5-2-0	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Telling, øde	4-5-0-2	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Vr. Ausum, øde	6-2-2-2	Kongelige Majestæt
	1689-08-19	Ør. Ausum, øde	5-4-0-0	Kongelige Majestæt
	1691-03-18	Ausum, Christen Christensen [Salling]	6-3-1-1	Jørgen Skeel
	1691-03-18	Hjerm Hede, Mads Laursen	5-5-0-0	Jørgen Skeel
	1691-05-12	Kvium, Peder Espersen	4-1-2-1	Johanne og Sophie Below

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Hjerm				
	1691-08-11	Feldborg, Fritz Christensen	4-1-0-1	Anne Cathrine Friis, enke efter Tønne Juul
	1691-08-11	Feldborg, Niels Christensen	3-5-0-1	Anne Cathrine Friis
	1691-08-11	Christen Thyboe & Jens Christensen	1-5-1-2	Anne Cathrine Friis
	1691-08-11	Neder Telling, Niels Mortensen	0-1-3-1	Anne Cathrine Friis
	1688-04-11	Snødder, Jens Lauridsen	4-5-1-0	Mogens Rosenkrantz til Landting etc
	1691-08-11	Snuffelborg [nu Brøndgård], Jens Nielsen	0-7-0-1	Anne Cathrine Friis
Ikast				
	1703-04-07	Store Isen ½ ødegd	2-1-2-2	Kongelige Majestæt, auktion
Mejrup				
	1670-04-08	Hornshøj, Jens Andersen	10-5-1-1	Christen Harboe
	1670-04-08	Kobberup, Jens Laursen	4-2-0-0	Christen Harboe
	1670-04-08	Kobberup, Poul Pedersen	*1-1-0-1 1/5	Christen Harboe
	1670-04-08	Lille Moseby, Mads Christensen	3-1-2-2	Christen Harboe
	1670-04-08	Lille Toustrup, Jep Andersen	3-2-2-1	Christen Harboe
	1670-04-08	Majgård, flere brugere	*3-5-1-1	Christen Harboe
	1670-04-08	Store Moseby, Niels Christensen	3-6-2-1	Christen Harboe
	1672-10-24	Blæsbjerg, Peder Kjeldsen & Mourids Christensen	14-7-0-0	Mette Friis
	1672-10-24	Hindkær, Peder Christensen	5-5-0-0	Mette Friis
	1672-10-24	Nr. Skovgård, F. Christensen & Christen Nielsen	6-0-3-0	Mette Friis
	1672-10-24	Store Vangstoft, Jens Andersen & Niels Nielsen	7-2-1-1	Mette Friis
	1685-06-16	Årslund, Simon Olsen	2-0-3-2	Peder Andersen, Nr. Vosborg
	M	Skovbæk, Jens Madsen	0-6-2-1	
	M	Sivegård, Jens Christensen	2-7-2-1	
	M	Peder Christensen, husmand v. Mejrup K	0-1-2-2	
	M	Niels Poulsen wed Mejrup K	0-1-3-0	
	1700-02-10	Jep Lassen & Peder Larsen	11-3-3-0	Peder Schade, rektor i Roskilde
Måbjerg				
	1672-10-24	Lægård, Chr. Villadsens enke & Peder Christensen	8-2-0-1	Mette Friis
	1672-10-24	Sønder Lund by, Niels Pedersen	1-6-2-0	Mette Friis
	1672-10-24	Sønder Lund by, Jørgen Berentsen	5-0-1-0	Mette Friis
	1680-03-17?	Sønder Lund by, Jens Christensen	3-6-2-1	Iver Høg til Bjørnsholm
	1685-06-16	Nørlund, Jens Pedersen & Peder Jensen	6-3-0-0	Peder Andersen, Nr. Vosborg
	M	Sønder Lund by, Villads Knudsen	6-0-0-2	
	M	Sønder Lund by, Jens Nielsen	4-6-1-0	

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Måbjerg				
	M	Sonder Lund by, Peder Pedersen	3-6-2-0	
	1692-07-01	Dellerup, Laurs Jørgensen & Christen Sørensen	9-2-3-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1696-03-14	Øster Dellerup, Chr. Jensen, øde	3-6-3-2	Kongelige Majestæt, auktion
Naur				
	1672-10-24	Vognstrup by, Mads Nielsen	1-3-1-1	Mette Friis
	M	Naur by, Dalgård, Chr. Mikkelsen & Tue Poulsen	*2-0-3-2	
	1704-07-08	Naur by, Tue Eskesen	1-0-0-1	Peder Rosenørn til Tvillum
Nørre Bork				
	1703-04-07		0-6-1-0	Kongelige Majestæt, auktion
Nøvling				
	1685-03-17	Boelsgård, Christen Nielsen	2-3-3-1	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Egebæk, Mads Christensen	3-7-1-0	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
Rind				
	1703-04-07	1 øde 1/2 gd	1-4-2-2	Kongelige Majestæt, auktion
Skarrild				
	1673-08-06	Lustrup, Niels Christensen	2-7-0-2	Christian von Scheden, Hamburg
Snebjerg				
	1692-08-15	Neder Amtrup, Jesper Jensen	5-3-0-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Over Amtrup, Peder Olufsen	4-4-2-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1703-04-07	Anders Iversen Degn, øde, og Lars Korshøj	0-2-3-2	Kongelige Majestæt, auktion
Sønder Bork				
	1703-04-07		8-3-2-2	Kongelige Majestæt, auktion
Vejrum				
	1683-03-15	Lille Mosebøl, Christen Poulsen	0-5-1-0	Hans von Lossow
	1687-10-19	Lundby, Niels Nielsen	2-5-3-1	Christen Nielsen, borgmester i Holstebro
	1687-10-19	Lundby, Jens Mortensen	4-0-3-1	Christen Nielsen, borgmester i Holstebro
	1698-01-03	Brændgård, Christen Pedersen	4-2-1-0	
	1698-01-03	Ausumdal, Jacob Eskesen	0-2-3-1	
	1698-01-03	Simon Poulsen	0-5-1-1	
	1698-01-03	Niels Christensen, halvparten øde	3-4-2-0	
	1700-02-10	Ausumdal, Laurids Madsen	5-0-3-2	Peder Schade, rektor i Roskilde
Vildbjerg				
	1685-03-17	Lysgård, Chr. Justsen & Jens Nielsen	8-4-2-0	Jens Reenberg, Viborg, på andres vegne
	1685-04-18	Ejsingkær, Jens Madsen	10-4-1-0	Matthias Limme, Fredericia
Ølby				
	M	Kokholm, Anders Nielsen	3-2-2-0	

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Ølby				
	M	Struerby, Mads Faldgaard	4-3-2-2	
	1695-03-27	Vr. Ølby by, Jens Christensen, øde	3-4-2-1	Johan Rantzau
	1695-03-27	Vr. Ølby by, Anders Pedersen	2-5-1-1	Johan Rantzau
	1695-03-27	David Madsen	0-0-1-0	Johan Rantzau
BØVLING AMT				
Bøvling				
	1704-04-29	Agergård, Peder Christensen & Jens Christensen	8-2-2-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Bådsgård, C. Jensen, P. Smed & N. Christensen	8-4-1-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Køldige, Chr. Madsen	0-3-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Mosebøl, øde, bruges af Peder Jensen	0-3-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
Nr. Felding				
	1682-04-14	Skinbjerg by, Peder Knudsen	0-5-1-1	Herman Franz von Schwanewede
	1682-04-14	Tolstrupgård, Peder Poulsen	4-6-3-1	Herman Franz von Schwanewede
	1704-04-15	Krogsdal	18-7-2-0	Peder Christensen Vium
Flynder				
	1704-04-29	Aggergaard, Chr. Sørensen & Niels Pedersen	6-1-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Bak, Jens Sørensen	2-2-1-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Brandborg, Niels Nielsen	3-5-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Bækmark	35-0-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Bækmarks brohus, Peder Christensen	0-4-3-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Fåregård, Anders Nielsen	4-3-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Flyndergårde, Christen Christensen	5-6-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Flyndergårde, Morten Madsen	5-6-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Flyndergårde, Peder Andersen	5-6-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Hede, Bertel Mogensen [Hede]	0-6-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Hjorthede, Karen Olsdatter	0-2-2-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ilkær, Peder Christensen	7-0-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Johanne Nielsdatters Hus	0-1-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Kåberup, Th. Henningsen	0-4-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Kirkegård, Peder Jensen	0-3-2-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Kærgård, Jens Ibsen & Kynde Jensen	6-3-2-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Lille Vibholt, Peder Larsen	0-7-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ll. Sinkbæk	2-3-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Mose, Jørgen Pedersen	2-5-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Mosbæk, Niels Ibsen	2-6-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Flynder				
	1704-04-29	Nr. Vibholt, Chr. Jensen	3-7-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Toft, Chr. Pedersen	2-2-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Pindstrup, Olle Nielsen	0-5-1-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Pøtager, Peder Jensen	5-4-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Råkær, Niels Christensen	0-3-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Røjgaard, Niels Madsen	2-6-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ruttenborg, Peder Pedersen	0-6-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	St. Sinkbæk, Peder Tøgersen	5-2-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Stavnstrup, Jens Christensen	7-1-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Vang, Chr. Christensen	6-3-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Flyndergårde, Christen Christensen	5-6-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
Haderup				
	1701-03-15	Vittarp, J. Laursen, P. Sørensen & L. Espersens enke	2-4-3-0	Mogens Vendelboe til Søgård
	1703-04-07	Over-Uhre, øde	2-4-3-0	Kongelige Majestæt, auktion
Hee				
	1703-04-07	½ gd.	1-0-2-1½	Kongelige Majestæt, auktion
Holstebro				
	M	Købstadens jorder	9-5-0-0	
Humlum				
	1692-07-01	Ørnskov	2-3-2-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
Husby				
	1692-07-01	Ør. Husby, Laurids Jensen, ½ gd.	5-6-2-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-08-15	Påbjerg, Niels Jensen	4-7-2-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	(1692-01-11)	Ør. Husby, Mads Mikkelsen	5-2-2-1	
	(1692-01-11)	Moseby	*3-4-1-2	
	(1692-01-11)	Øc, Chr. Thomsen	6-1-0-0	
	1695-04-06	2 bol	3-1-2-0	Hans August von Pagelsøn
Idom				
	1670-04-08	Idomlund, Niels Bertelsen	6-4-3-1	Ove Blik
	1673-04-12	Nørregård, Niels Lassen	3-7-1-0	Christina von Wulffradt, Hamburg
	1682-04-10	Burlund, Jens Gregersen	8-3-1-1	Christian Jucl, baron, friherre til Rysensten
	1682-04-14	Kirkeby, Anna Sørensdatter	0-0-3-0	Hermannd Frandz von Schwanewede
	1682-04-14	Kirkeby, Niels Christensen	5-4-3-0	Hermannd Frandz von Schwanewede
	1683-04-04	Hestbjerg gård, Søren Sørensen	10-2-2-1	Henrik Lange, Rindumgd.
	1683-04-05	Idomlund, Peder Rasmussen	8-1-1-2	Rasmus Andersen Søgaard
	1683-04-05	Kjeldal, Niels Nielsen	*1-4-2-1½	Rasmus Andersen Søgaard
	1683-04-05	Kirkeby, Maren Thomisdatter	2-0-1-2	Rasmus Andersen Søgaard

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra	
Idom	1683-04-05	Tammestrup bol, Stephan Jacobsen	3-0-3-2	Rasmus Andersen Sogård	
	1687-03-18	Estrup	4-1-1-1	Joachim Fr. Vind,	
	M	Estrup, Simon Pedersen	2-3-0-0		
	M	Estrup bye, Christen Graversen	3-3-3-2		
	M	Øje by, Laurids Christensen	1-0-2-1		
	M	Øje by, Christen Christensen	0-7-1-1		
	M	Øje by, Knud Jensen	1-3-1-0		
	M	Øje by, Jørgen Poulsen	1-0-3-0		
	M	Kjeldal, Peder Pedersen	5-7-0-2		
	M	Nagelstrup, Jens Nielsen & Niels Knudsen	8-1-1-0		
	M	Nørre Røgelhede bol, Morten Bertelsen	1-7-2-2		
	M	Sdr. Røgelhede bol, Jens Christensen	1-0-0-0		
	M	Simonstrup bol, Niels Jensen	3-0-2-0		
	M	Store Borris bol, Laurs Sørensen	0-5-2-0		
	M	Store Borris bol, Jens Christensen	0-0-1-1		
	M	Stovstrup by, Jens Christensen	4-5-0-0		
	M	Stoustrup by, Otto Mouritzen	3-0-3-2		
	M	Sønderbækgård, Christen Nielsen & Peder Pedersen	5-4-3-0		
	M	Tammestrup Møllebæk, Poul Jensen	1-0-2-0		
	M	Østerlund, Christen Laursen	3-4-1-1		
		1691-00-00	Øje by, Niels Laursen	3-5-0-0	Hendrich Juul til Lindbjerg
		1692-08-15	Høgsbjerg, T. Christensen	5-4-0-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	Madum	1692-07-01	Madumflod, Jens Pedersen & Mads Knudsen	8-1-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Kastholm
1692-07-01		Peder Hansen	2-5-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm	
1692-07-01		Niels Gravesen	6-3-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm	
Nees	1704-04-29	Åes Ende, Chr. Lassen	1-6-2-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Bak, Anna Christensdatter	0-2-2-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Blikbol, Niels Pedersen	1-0-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Fjordside, Mads Olsen	6-0-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Frostergård, Peder Andersen	10-0-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Gottrup bol, Erik Graversen	1-6-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Gråkær, Knud Nielsen & Niels Jepsen	5-7-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Harpøt, Peder Christensen	4-2-1-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Havgård, Mads Jensen	3-7-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	
	1704-04-29	Hede bol, Jacob Lauridsen	0-0-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen	

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Nees				
	1704-04-29	Hede bol, Gregers Salmonsens	0-3-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Hede bol, Gregers Salmonsens	0-1-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Hede bol, Vesterhede, Peder Pedersen	0-7-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Hvidhus bol, Jens Christensen	0-6-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Jørgensgård, Søren Eriksen & Bertel Eriksen	7-4-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Kærdige, Ulfund by, Chr. Jensen	1-7-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Kær degnebol, Chr. Poulsen	1-7-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Knaverholm, Chr. Christensen	0-2-1-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ll. Bjerregård, Gregers [sic!]	1-5-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Mose, Chr. Pedersen	1-3-3-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Mosebøl, Chr. Madsen	1-2-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Mosebøl, Jørgen Jensen	0-5-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Nørbygård, Olle Christensen	6-7-2-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Sandbæk, Chr. Pedersen	5-2-2-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Sakskær, Peder Jensen & Anders Jensen	5-2-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Skavhede, Søren Jensen	2-1-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Skavhedehus, Lars Frandsen	0-1-0-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	St. Bjerregård, Niels Christensen	5-2-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Sdr. Sakskærgård, C. Jensen, P. Nielsen & J. Jensen	5-0-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Trebol, Chr. Christensen	1-2-2-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ulfund Hovedgård	17-0-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ulfund by, Bertel Bertelsen	1-7-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ulfund by, Chr. Jensen i et øde bol	1-5-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ved Sø, Mourids Graversen	1-7-3-2	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ved Sø, Lyder Lassen	2-0-2-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Vester Nees, Jørgen Madsen	4-6-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Vester Remmer, Peder Pedersen	0-1-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ørnskov, Søren Christensen	0-6-3-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Øster Remmer, Jens Tuesens enke	0-2-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Østerhede, Peder Pedersen	0-5-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Anne Andersdatter	0-0-3-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Claus Salomoes	0-6-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Karen Pedersdatter	0-0-1-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Niels Jensen Skrædder	0-1-0-1	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen
	1704-04-29	Ballesig, Knud Jensen & Anders Jensen	6-5-1-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bønnen

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Sdr. Nissum				
	1692-08-15	Glistrup, Henning Jepsen	10-7-0-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Sønderby (Nygård), Christen Nielsen	1-5-0-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1703-04-07		0-2-1-1	Kongelige Majestæt, auktion
Ryde				
	1695-03-27	Iver Christensen	8-4-2-0	Johan Rantzau
Råsted				
	1670-04-08	Et stykke aparte eng ved Øgelstrup	0-1-2-1	
	1670-04-08	Femshøj, Knud Pedersen	3-3-0-0	Elsebe Juel
	1670-04-08	Gl. Mølle, Christen Bertelsen	9-3-0-2	Elsebe Juel
	1670-04-08	Hedehuse, Niels Pedersen	1-7-1-0	Elsebe Juel
	1670-04-08	Hedehuse, Iver Christensen	1-2-1-2	Elsebe Juel
	1670-04-08	Hedehuse, Jens Hansen	0-5-2-1	Elsebe Juel
	1670-04-08	Helsing, Christen Nielsen	1-3-1-0	Elsebe Juel
	1670-04-08	Hvolby gård, Christen Gregersen	6-6-1-0	Elsebe Juel
	1670-04-08	Hvoldal, Christen Christensen & Christen Laursen	7-4-3-2	Elsebe Juel
	1670-04-08	Knudsig, Paul Simensen	4-5-1-1	Elsebe Juel
	1670-04-08	Knudsig, Christen Sørensen & Herman Christensen	6-3-1-0	Elsebe Juel
	1670-04-08	Lille Stenum (b), Olle Jensen	4-7-2-2	Elsebe Juel
	1670-04-08	Snerp, Christen Madsen	1-4-0-2	Elsebe Juel
	1670-04-08	Stenumgård	16-4-1-0	Elsebe Juel
	1679-03-23	Gl. Råsted, Maren Pedersdatter	6-2-3-2	Iver Høg til Bjørnsholm
	1679-03-23	Nymølle, Christen Jensen	*2-4-2-2	Iver Høg til Bjørnsholm
	1680-04-02	Gårdsdal (M=Gadstrup), Niels Nielsen	3-3-2-0	Ingeborg Krabbe, enke efter Anders Sandberg
	1682-04-14	Hommersberg, Christen Sørensen, husmand	0-3-1-2	Herman Franz von Schwanewede
	M	Gl. Stenum, Hans Pedersen	5-7-0-0	
	M	Lille Stenum (a), Niels Jensen	5-3-2-1	
	M	St. Blæsbjerg, J. Christensen & Christen Christensen	5-6-3-1	
	1691-00-00	Lille Blæsbjerg, Christen Jørgensen	2-7-0-0	Hendrich Juel til Lindbjerg
	1703-04-07	Arnsbjerg, Jens Nielsen	*0-3-0-½	Kongelige Majestæt, auktion
	1703-04-07	Brundsbjerg, Chr. Christensen & Kjeld Christensen	*0-2-0-1½	Kongelige Majestæt, auktion
Sahl				
	1703-04-07	Salby øde fællesjord	1-0-2-0	Kongelige Majestæt, auktion
	1703-04-07	Ålby øde fællesjord	0-2-0-1	Kongelige Majestæt, auktion

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Sevel	1682-03-13	Djeld by, Chr. Pedersen	5-2-0-0	Chr. Solgård og Niels Jensen Høegh
	1695-03-27	NN Eriksen har påboet	1-7-0-0	Johan Rantzau
	1701-03-15	Peiter Peitersen Nielund	1-3-1-2	Mogens Vendelboe til Søgård
Staby	1692-07-01	Agger, Christen Christensen	2-6-2-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Flodgård, Niels Christensen	2-5-1-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Gammelgård, C. Christensen & Christen Jensen	6-3-2-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Ledgård, Knud Andersen	4-2-2-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Movstesgård, Christen Madsen & Christen Nielsen	3-6-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Pallisbjerg	58-5-3-1	Palle Krag + Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-07-01	Skorkær bol, Knud Sørensen (øde)	1-5-0-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sig, Christen Laursen	2-5-2-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Smedsgård, Christen Jepsen & Jens Iversen	6-4-0-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Stavnsberg, Villads Jensen & M. Bentsen	4-4-2-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Svensholm, Thomas Christensen & Knud Michelsen	14-2-3-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sønderby, Niels Jensen	5-6-3-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sønderby, Jep Villadsen	4-3-0-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sønderby, Christen Madsen	4-7-3-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sønderby, Anders Iversen	4-1-3-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sønderby, Jens Jacobsen	3-2-3-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Sønderby, Kolstrup, N. Jespersen & Jep Christensen	6-1-2-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Ting, Jens Ting	1-0-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Tokkesdal, Mogens Nielsen & Jens Christensen	11-0-3-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Ulfkær, Laurs Kjeldsen	4-2-1-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-08-15	Arnbjerg bol, Niels Christensen	1-6-2-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Bjerg, et bol, Jep Christensen	3-2-3-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Brink, NN Christensen har påboet	2-1-0-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Klostergård, Clemens Mouridsen	3-6-0-2	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Klostergård, Jørgen Christensen & Chr. Nielsen	6-1-2-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Harbosgård, Mads Nielsen	5-5-0-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Hundhale bol, Peder Poulsen	5-7-0-2	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Kirkeby, 1/2 gård, Laus Jensen	5-1-0-2	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Staby				
	1692-08-15	Nistrup, Peder Christensen	2-3-2-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Nistrup bol, Daniel Jensen	2-2-2-2	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Nørregård, M. Iversen, N. Jepsen & Chr. Christensen	9-7-3-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Sig, Niels Jensen	2-7-1-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Sønderby, Iver Christensen	4-0-3-2	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Sønderby, Niels Jepsen	2-2-1-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Tyskesgård, Laurids Jespersen	1-5-1-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1693-06-08	Blæsgård, Jens Iversen (selvcejer) & Niels Jensen	*4-0-0-0	Hermannd Frandz von Schwanewede
Thorsted				
	1692-08-15	Nørre Esp	5-6-2-0	
Tim				
	1692-07-01	Riskær, Christen Christensen	4-5-1-2	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
Timring				
	1685-03-17	Bjerregård, Peder Olufsen	3-5-0-1	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Birkemose by, Peder Lauesen & Jørgen Pedersen	5-7-2-0	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Feldbjerg, Jens Jensen	2-5-2-2	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Grimstrup, Chr. Laursen	4-5-0-2	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Grimstrup Mølle, Knud Christensen	2-2-0-2	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Mølgård, Birkemose by, Christen Christensen	5-2-0-1	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Møltrup	20-0-3-2	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Najbjerg, Christen Christensen	6-6-1-1	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Najbjerg, Jens Laursen	6-6-1-1	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1697-02-25	Tiphede	10-4-2-0	Mathias Pedersen på Brunberg
Trans				
	1692-08-15	Ør. Emkjær	5-6-3-2	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1704-04-29	Sdr. Rækby, Christen Olsen	2-4-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen
Ulfborg				
	1692-07-01	Sønderkær	1-3-3-1	Palle Krag, Mejlgård & Katholm
	1702-04-29	Overculdkier	2-0-0-1	Lauridtz Hansen, Ulfborg Kiergd.
Venø				
	1683-03-15	Byskov, Else, enke efter Lars Sørensen	9-4-2-0	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas
	1683-03-15	Venø by, Lars Christensen	*1-5-3-1	Hans von Lossow + Franz Juell
	1683-03-15	Christen Pedersen & Peder Nielsen		Hans von Lossow
	1683-03-15	Jens Pedersen & Mads Larsen, ødc	*3-3-2-2	Hans von Lossow,
Vildbjerg				
	1685-03-17	Overbjerg, Chr. Simonsen & Laust Jensen	2-4-0-2	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Vildbjerg				
	1685-03-17	Røddinglund, Erik Madsen	4-1-2-0	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Åbjerg, Erik Nielsen	2-4-3-1	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1686-01-21	Melgård, Rødding by, Jesper Pedersen	5-4-1-1	Christian Juul, Rysensten
	1686-01-21	Nederbjerg, Olle Olufsen	1-4-3-0	Christian Juul, Rysensten
	1686-01-21	Rødding by, herredsfoged Jens Jacobsen	7-2-2-2	Christian Juul, Rysensten
	1686-01-21	Tusing, Laus Andersen	1-4-2-0	Christian Juul, Rysensten
Vind				
	1672-10-24	Skold, Jens Christensen & Niels Laursen	1-1-2-0	Mette Friis
M		Røjkær, Knud Nielsen	1-4-2-2	Henrik Linderot?
M		Røjkær, Christen Nielsen	1-0-1-0	Henrik Linderot?
M		Røjkær, Peder Madsen	1-0-1-1	Henrik Linderot?
M		Vindby, Claus Jensen	3-1-3-2	
	1691-10-02	Voldsted, Jens Knudsen	2-6-2-1	Sophie Rostrup, Dejbjerglund
	1692-00-00	Gammelvind	7-1-0-2	Hans Rostrup
	1692-07-01	Vindgårde, Anders Gregersen	4-0-1-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Vindgårde, Niels Pedersen ½, øde ½	4-0-1-1	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-07-01	Søren Hansen	0-7-0-0	Palle Krag til Mejlgård & Katholm
	1692-08-15	Blåkær, Anders Christensen & Jep Christensen	3-4-2-0	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1692-08-15	Søren Nielsen	1-5-1-1	Axel Juul/Anna Sophie Parsberg
	1696-03-14	Kirkegård, ½ øde gård, Chr. Nielsen	2-1-0-½	Kongelige Majestæt, auktion
	1697-03-08	Stråsø, Jens Jensen	4-3-1-2	Hannibal Henrich von Schwanewede
Vinding				
	1685-03-17	Hedegård, Niels Lassen & Anna (Jens Jensens enke)	4-2-0-0	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1685-03-17	Koldkær, Søren Christensen	3-2-3-0	Jens Reenberg, Viborg på andres vegne
	1691-10-02	Agerfeld, Anders Andersen	2-2-1-1	Sophie Rostrup, Dejbjerglund
	1704-04-29	Polsbjerg	1-1-2-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen
	1704-04-29	Ramskov, ½ gård, Poul Jensen	4-4-0-0	Magdalene Ranch, enke efter major Bøhnen
SKIVEHUS AMT				
Balling				
	1700-09-28	Nørby, Jens Christensen	0-1-0-0	Niels Nielsen Kassberg
	1703-04-07	Nørby, A. Jensen, Søren Andersen & Jens Poulsen	7-7-0-1	Kongelige Majestæt, auktion
Brøndum				
	1693-03-17	Rettrup, Jesper Andersen & Peder Christensen	*3-0-2-2½	Frederik Christian Rantzau, Estvadgård
	1693-03-27	Brøndum by, Søren Christensen [Hviid]	3-4-1-2	Anne Pedersdatter, Spøtrup

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Brøndum				
	1693-03-27	Brøndum by, Olle Eriksen	6-6-3-1	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Rettrup, Jens Nielsen	2-1-1-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Rettrup, Jep Christensen, husmand	0-3-3-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Rettrup, Laurids Andersen, gadehus	0-0-0-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1696-03-29	et gadehus, Anne Nielsdatter	0-0-0-2	Frederik Christian Rantzau
	1696-03-29	Søren Eriksen	5-1-0-0	Frederik Christian Rantzau
	1696-03-29	Else NN		Frederik Christian Rantzau
	1696-03-29	Søren [Markuorsen] & Erik Stephansen	8-2-0-2	Frederik Christian Rantzau
Dølby				
	1695-03-27	Bol, [Niels Christensen]	1-5-3-1	Johan Rantzau
Hem				
	1692-04-00	Haldborg, Christen Jensen	6-1-3-2	Sophie Gjedde, enke efter Jens Sehested
	1694-03-15	Mads Christensen Hvid	3-7-3-2	Margrethe Krabbe, enke efter Erik Rosenkrantz
	1695-09-27	Brøndumbæk, Jørgen Jensen & Peder Nielsen	5-3-2-0	Christian Gjedde
	1695-09-27	Jens Quist	*5-0-1-1½	Christian Gjedde
	1695-09-27	Jens Harboe, øde	2-3-2-2	Christian Gjedde
Hindborg				
	1695-09-27	Bol, Christen Jespersen		Christian Gjedde
Hvidbjerg				
	1693-03-27	Jens Jensen & Mikkel Jensen	8-2-1-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Jens Gadegård	7-2-1-1	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Mads Christensen	5-1-0-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1695-03-27	Annexgård, Christen Christensen Quist	1-7-2-0	Johan Rantzau
	1695-03-27	gadehus		
	1695-03-27	Chr. Nielsen & Jens Christensen	8-5-2-0	Johan Rantzau
	1695-03-27	Niels Espersen	*1-0-0-1/5	Johan Rantzau
Håsum				
	1693-03-27	gadehus	0-1-2-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	gadehus	0-2-1-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	gadehus	0-0-2-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Kærgårdsholm, inkl. mølle m.m.	43-5-2-0	
	1693-03-27	Vellum, Christen Jensen, øde	5-0-3-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Vellum, Jens Pedersen, øde	5-0-0-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Vellum, Jens Nielsen Sastrup	5-4-1-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Vellum, Greys Nielsen, øde	5-1-2-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Vellum, Laurs Madsen Skrædder	0-6-3-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Vellum, Christen Sørensen	0-2-2-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Niels Olufsen	5-4-2-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Håsum				
	1693-03-27	Jørgen Andersen & Jens Pedersen	*2-7-2-2 4/5	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Chr. Jensen & Niels Knudsen	8-5-0-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Peder Knudsen Kurup	5-0-3-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Anders Andersen, øde	5-0-0-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Knud Jensen Steengård	5-6-1-1	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Maren Nielsen (ikke sikker identifikation)	7-7-2-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Lauritz Christensen	5-0-3-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Christen Sørensen	2-0-2-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Lauritz Madsen, gadehus	0-0-3-1	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Oluf Smed	0-2-2-1	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1693-03-27	Anders Pedersen	0-1-2-2	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1696-03-27	Christen Andersen Degn, et skolehus	0-1-2-0	Anne Pedersdatter, Spøttrup
Lem				
	1692-04-00	Sønder Lem, Anders Jensen	1-3-0-0	Sophie Gjedde, enke efter Jens Sehested
	1692-04-00	Sønder Lem, et gadehus, Chr. Christensen	0-0-2-0	Sophie Gjedde, enke efter Jens Sehested
	1693-03-27	Oppeby, Eske Christensen	4-4-1-3/5	Anne Pedersdatter, Spøttrup
	1702-05-17	Vester Lem, Peder Olufsen	4-1-1-2	Jens Laursen Blytækker, sognepr. i Lem & Vejby
Oddense				
	1695-09-27	Næstild, Mads Sørensen	*2-2-1-2½	Christian Gjedde
	1695-09-27	Oddense by	*0-4-1-2½	Christian Gjedde
	1695-09-27	Søren Degn		Christian Gjedde
	1695-09-27	Jens Sørensen	*1-1-0-1	Christian Gjedde
	1695-09-27	Jens Andersen Overgård	2-6-2-2	Christian Gjedde
	1700-09-28	Vestergård, Chr. Pedersen & Chr. Jensen	12-0-2-1	Niels Nielsen Kassberg
Otting				
	1695-09-27	Erik Pedersens cnke	*1-6-0-1½	Christian Gjedde
	1695-09-27	Niels Pedersen	*1-1-0-1 3/5	Christian Gjedde
Ramsing				
	1693-03-27	Vestergård	5-2-2-1	Anne Pedersdatter, Spøttrup
Roslev				
	1700-09-28	½ gd.	1-6-2-0	Niels Nielsen Kassberg
Vejby				
	1693-05-08	Vejby by	*1-3-0-1 1/3	Wendzel Frederik von Redde
	1694-03-17	Vejby by	6-6-0-1	Mag. Søren Paludan
Volling				
	1693-05-08	Refshoved [nu Refsgård], P.Laursen & J. Harrildsen	16-4-3-0	Wendzel Frederik von Redde
	1693-05-08	Volling by, Jens Pedersen	*2-0-2-2	Wendzel Frederik von Redde

Sogn	Erhvervet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Volling				
	1693-05-08	Volling by, Christen Sørensen & Thomas Andersen	5-1-3-1	Wendzel Frederik von Redde
	1693-05-08	Volling by, Søren Larsen	3-4-0-2	Wendzel Frederik von Redde
	1693-05-08	Volling by, Jens Nielsen Sal	*1-3-0-0	Wendzel Frederik von Redde
	1693-05-08	Volling by, Birgitte, Christen Jensens enke	0-0-1-1	Wendzel Frederik von Redde
	1694-03-15	Volling by, Christen Espersen	3-1-3-0	Margrethe Krabbe, enke efter Erik Rosenkrantz
	1695-03-18	Volling by, Villads Laursen	6-1-1-1	Claus Jørgensen

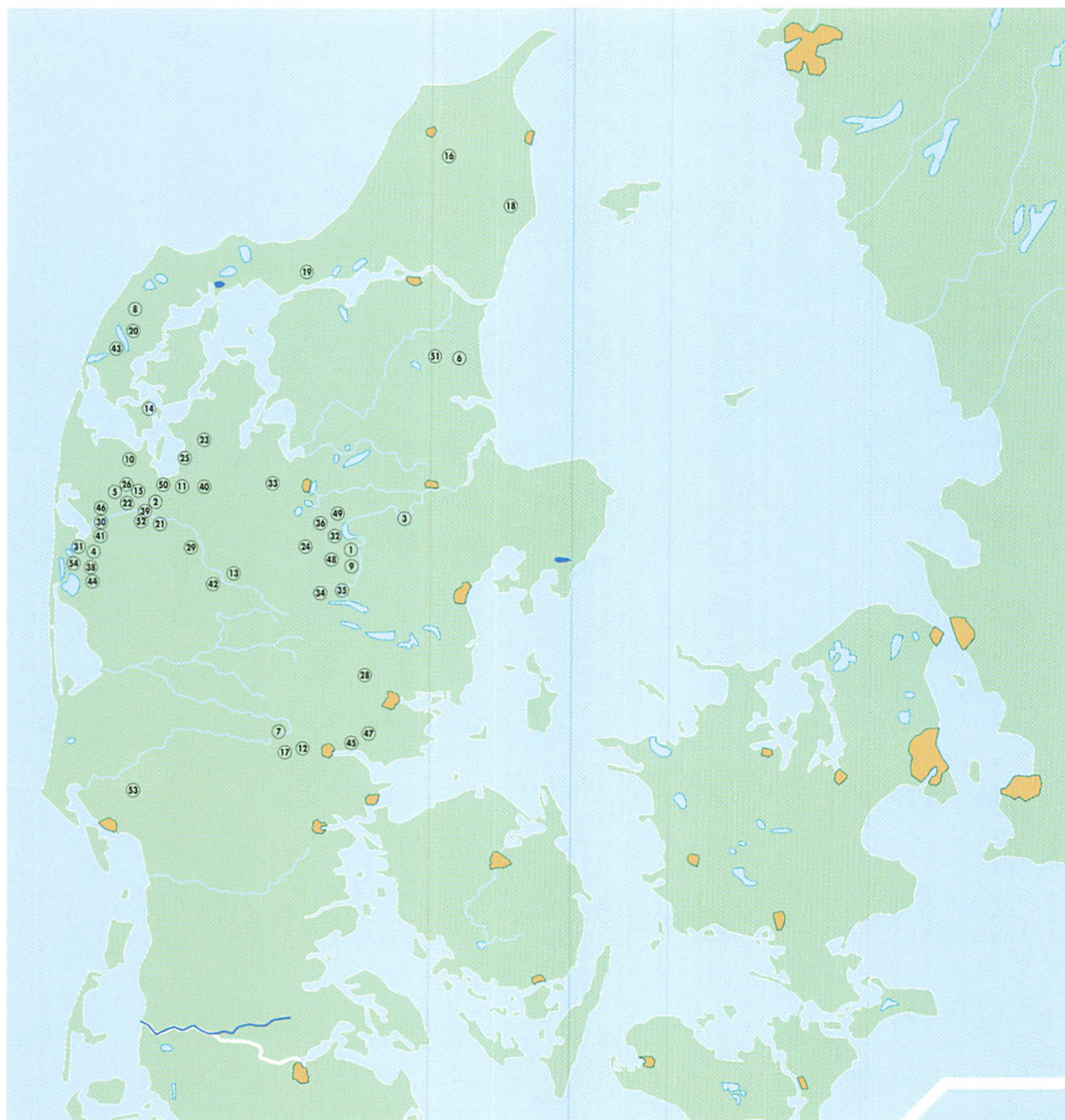
GÅRDE, SOM KUN EJEDES I EN PERIODE:

Sogn	Erhvervet	Afhændet	Gård/ejendom	Hartkorn	Erhvervet fra
Faster	1673-05-07	1689-08-19	Fastergård, Chr. Sørensen	16-7-0-0	Matthias Jensen Krag, fhv. amtsskriver
Hove	1687-03-18	1687-12-05	Stigård, A. Henriksen & J. Jepsen	10-6-0-2	Joachim Fr. Vind, amtmand i Trondhjem
Hygum	1687-03-18	1687-12-05	Påkær, M. Simensen & Ove Pedersen	17-0-0-2	Joachim Fr. Vind, amtmand i Trondhjem
Mejrup	1670-04-08	Øde 1683	Store Toustrup, tildømt kongen i M	3-5-1-1	Christen Harboe
Ramsing	1700-09-28	1704-01-23	Anderup	*0-1-0-1 1/4	Niels Nielsen Kassberg
Snebjerg	1689-04-29	1689-08-19	Krogstrup, Chr. Poulsen & N. Poulsen	5-3-0-1	Christen Nielsen, borgmester i Holstebro
Borbjerg	? + 1685	1685-03-20	Borbjerggd, P. Christensen & J. Madsen	*12-2-3-2	Frantz Juell + Johanna Sophia Kaas

Hovedgårde

- og andre større landejendomme erhvervet af Christen de Linde; hans børn- børne- og oldebørn, samt disses ægtefæller. Ejendomme som kredsen ejede i mindst 100 år er markeret med fed skrift:

1. Allinggård 1719-1774
2. **Ausumgård 1709-1942**
3. **Bidstrup 1764-**
4. Brøndbjerg 1713-1792 (under Pallisbjerg)
Bryskesborg – se Williamsborg
5. Bækmark 1704-1754
6. Dragsgård (senest 1767)-1773
7. Engelsholm 1754-1767
8. Faddersbøl (part) 1724-1727
9. Grauballegård 1719-1774
10. Gudum Kloster 1757-1762
11. **Handbjerg Hovgård 1682-1846**
12. Haraldskær 1754-1767
13. Herningsholm 1775-1778
14. Hindsels 1746-1749
15. Holmgård (Nørre Holmgd.) 1731-1754
16. Hvidstedgård 1732-1742
17. Kjeldkær 1754-1767
18. Knivholt 1774-1853
19. Kokkedal 1773-1792
20. Kovstrup 1735-1771
21. Krogsdal 1704-1786
22. Krogsgård 1731-1754
23. Kærgårdsholm 1693-1751, 1752-1757,
1766-1777, 1779-1780
24. Kærsholm 1709-1780, 1794-95
25. Landting 1747-1757
26. Lindtorp 1699-1715
27. Marsvinslund 1776-1785
28. Mattrup 1707, 1722-1724
29. **Møltrup 1685-1813, 1836-1842**
30. Nørre Vosborg 1708-1786
31. **Pallisbjerg 1692-1792, 1872-1914**
32. Palstrup 1706-1780, 1783-1786
33. Rosborggård 1785-1791
34. Sejlgård 1746-1748
35. Silkeborg Slot 1677-1720
36. Skavngård 1750-1779
37. Skovgård 1733-1740
38. Staby Kjærgård 1730-1786
(under Pallisbjerg)
39. **Stenumgård 1670-1786**
40. Stubbergård (parter) 1707-1757
41. Sønder Vosborg 1747-1786
42. Tanderup o.1708-1749
43. Tandrup 1726-1771
44. Timgård 1756-1777
45. Tirsbæk 1742-1757
46. Ulsund 1704-1761
47. Williamsborg 1742-1757
48. Vinderslevgård 1720-1751
49. Vindum Overgård 1708-1779
50. **Volstrup 1678-1847**
51. Vorgård (Hellum h.) 1767-1768
52. **Øgelstrup 1683-1786** (under Stenumgård)
53. Øllufgård 1796-1799
54. Åbjerg 1707-1754

Mogens Kragtig Jensen

Arvinger og ejendom

*Hand paa det sidste og sit Huus lod saa Beskiche
Som dend der hafde vist til Pungt og indtil Priche
At døden vilde snart af Kog[gl]en skyde ud
Paa gammel Mord[er]isk Viis sin dod med Piil og skud*

*Ja dette og trøste maa de Høy-Bedrofvued hierter
Som for en faders dod sig hierteligen smerter
At de med samles skal med Qwister og med Riis
Og grønnis skionnes vel med ham i Paradis (1)*

*Hver Gaard, hand ejede med Himmel-Held og Lyche,
Hver Dejlig Linden-Borg aflegger nu sit Smyche,
Anlegger Sørge-Dragt, og Klæder sig i Bay,
En Sorgs December faar i Sted for Glædsens May (2)*

Timgårds ridefoged og forvalter Poul Mathias Nødskov der i 1787 udgav en af landets første sognehistorier, omtalte i 1798 Christen Linde og hans børn som "*endnu almindeligen bekendt blandt Almuen i Holstebro-egnen*". Åbenbart så bekendt at Nødskov ikke fandt anledning til at genopfriske de mange anekdoter han ellers mente at kunne berette i den anledning. Det kan man idag kun beklage, for Nødskov ville også i den sammenhæng have været en god kilde til forholdene på hovedgårdene i det vestjyske. Selv i hans hovedværk om Tim sogn nævner han kun undtagelsesvis personerne fra *Linde-kredsen*, som Christen Lindes store flok af børn og børne- og oldebørn med ægtefæller også kan betegnes.(3).

Faktum er, at købmanden selv og hans nærmeste efterkommere, kun har efterladt sig få vidnesbyrd om deres virke i det midt- og vestjyske i 1700-tallet. De fleste af de gårde som de enten opførte eller ombyggede er nu atter ombygget, med Møltrup, Handbjerg Hovgård, Ausumgård og Palstrup som markante undtagelser. Indboet er spredt for alle vinde og kendes kun sporadisk, ja selv portrætter af kredsens væsentlige aktører savnes. De mest konkrete spor er de velbevarede gravmonumenter i egnens kirker, der vidner om trangen til at blive husket af eftertiden. På samme måde forholder det sig med de skriftlige kilder. De vestjyske godsarkiver er yderst sparsomt bevarede også i denne periode, og giver kun undtagelsesvis mulighed for at trænge ind i livet bag gårdenes mure. Linde-kredsen havde sin tid, og

forløbet udspillede sig i 1700-tallets lange fredsperiode op til 1780-erne hvor landboreformerne for alvor nåede Vestjylland. Linde-kredsen var som godsejere dominerende i det midt- og vestjyske og nåede ved giftermål og handel omkring 1750 et toppunkt med en samlet godsbesiddelse på omkring 7.000 tdr. htk. ager og eng foruden mølle- og tiendehartkorn. Det i sig selv er usædvanligt - set i vestjysk perspektiv. Men inden der var gået en generation, var hovedgårdene vandret over på andre hænder. Mest som følge af manglende reproduktion, men naturligvis også som en konsekvens af at evner og muligheder naturligvis ikke er ens hos alle. Modsat andre af tidens godsbesiddere tog Linde-kredsen underligt nok kun i et enkelt tilfælde - Ausumgård - de muligheder i brug der var for at båndlægge ejendomme til fordel for efterkommerne. Nemlig majoratsinstitutionen som aldrig vandt indpas i Vestjylland. Der var således tale om folk der åbenbart ikke ukritisk sprang med på tidens moder, og det ses da også ved periodens slutning at de få af kredsen der stadig ejede hovedgårde var medunderskrivere på det andragende som de jyske godsejere overbragte kronprins Frederik ved dennes bryllup, hvori man advarede statsmagten mod ikke at gå for vidt i reformlovgivningen på landbrugsområdet.(4).

Christen de Linde var ved sin død en af Jyllands rigeste godsejere, og havde i løbet af en generation samlet så meget gods som kun sjældent er set på disse kanter. Sammenlignet med landets virkelige elite, som på dette tidspunkt bl.a. omfat-

tede ejerne af de østjyske mastodontgodser Frijsborg og Gl. Estrup, og de vidtspredte Reventlowske besiddelser, synede Holstebros kendte søn dog ikke af stort. Til gengæld havde han selv æren for at have samlet det hele! Men regionalt var det kun baronen på Rysensten og ejeren af Lundenæs der kunne måle sig med ham hvad mængden af hartkorn angik.

Om godsejere af et vist format fortæller man gerne at vedkommende kunne tilbagelægge en kortere eller længere strækning på *egen jord*, uden at være nødsaget til at sætte fod på naboernes enemærker. I Christen de Lindes tilfælde er denne type overleveringer ikke specielt fremtrædende. Men han havde i hvert fald muligheden for at ride fra sit foretrukne opholdssted på Volstrup ad vejen mod syd gennem Hjerm og Måbjerg, indtil han passerede Lægård og nåede Holstebro. Valgte han at ride rundt om byen var det kun mod sydøst, i Tvis sogn, at han måtte på fremmed grund, her sad svogeren Niels Ibsen Solgaard inde med klosteret. Og tog han derefter vejen vestpå over Idum og Råsted kunne han næsten komme tørskoet til Pallisbjerg ved Nissum Fjord. Kun de to Vosborggårde i Ulfborg var her på fremmede hænder.

Tidligere har Jan Dalsten Sørensen beregnet den efterladte godsmængde til ca. 2.400 tdr. htk. ager og engs hartkorn, samt 327 tdr. tiendehartkorn.(5). Som en modprøve kan der foretages en tilbageslutning fra et konkret sammenligningsgrundlag for efterkommernes besiddelse i 1714 som i alt udgjorde 5.217 tdr. htk., heraf 4.403

tdr. htk. ager og eng. Korrigeres der for de ejendomme der kom til efter 1706, og børnenes evt. tilkøb betyder det at Lindes efterladte besiddelse i 1706 som et absolut maksimum kan have udgjort ca. 2.936 tdr. htk., heraf 2.539 tdr. htk. ager og eng. Resultatet må siges at være en bekræftelse af det tidligere resultat, at Linde ved sin død var i besiddelse af jord svarende til et grevskab. Ved sin død var han desuden ejer af seks kirker - Hjerm og Gimsing købt i 1687, Staby 1692, Asp 1699, Nr. Felding 1704 og Gjellerup 1705.

Desværre er der ikke bevaret skifte efter Christen de Linde. Men det fandt sted, bl.a. refererer Thomas Just Jermiin til en skifteakt hvor det efterladte gods blev *"lagt på lodder"*, i forbindelse med om ejendommen Kåsbjerg hørte til Volstrup eller ej.(7). Der var tale om et såkaldt samfrændeskitte, hvor familien ordnede det fornødne selv,

Altersranken i Norre Felding kirke med våben for Friedenreich (t.v.) og de Linde (t.h.). - Foto: Esben Graugaard.

Ekstraskatten 1743-44	Hartkorn (ager/eng)	Formue (rdl)
Børn/svigerbørn:		
Maren de Linde til Nr. Vosborg	275,8	756
Janus de Friedenreich til Palstrup	1320,4	38500
Niels de Linde til Kærgårdsholm	525,1	20000
Franz de Linde til Pallisbjerg	757,6	18616
Christian de Linde til Bækmark	741,0	59843
subtotal	3619,8	137715
Børnebørn/-agtefæller		
Frederik de Leth til Kovstrup	19,5	400
Henrik Johan de Leth, forpagter af Nr. Vosborg	0	699
Chr. Daniel de Friedenreich på Kjærsholm	0	3000
Christian Fischer til Allinggård	931,1	40000
enken Birgitte Kaas til Åbjerg	252,3	219
Casper de Linde på Handbjerg Hovgård	0	4500
Balthazar de Linde på Bryskesborg	0	3000
Ernst von Zytphen til Volstrup	360,7	13010
Henrik de Linde til Handbjerg Hovgård	231,6	204
Rudolph de Linde	71,8	8152
enken Marie Cathrine Jermiin til Ausumgård	284,5	
subtotal	2151,5	73184
total	5771,3	210899

Kilde: Rtk. Lundenæs-Bovling amter, Ekstraskatter 1743-44 (M 37237).

og kun i tilfælde af uenighed inddrog myndighederne. Arvingerne delte ejendommene imellem sig, således at sønnerne hver overtog to hovedgårde, d.v.s Christen fik Volstrup og Handbjerg Hovgård; Niels fik Kærgårdsholm og Møltrup; Franz fik Pallisbjerg og Stenumgård (med Øgelstrup) og Christian fik Bækmark og Ulsund. Datteren Maren fik Lindtorp, Anne Margrethe fik Krogsdal, mens de to afdøde døtres børn fik deres arv udlagt i fordringer og kontanter. Hele

skiftet blev højst sandsynlig afsluttet i forbindelse med Viborg snapsting i 1708, hvor familien på Silkeborg endnu havde 6.000 rdl. til gode hos Janus Friedenreich, som "resterer på Krogsdals køb". I april 1707 udstedte Franz og Niels de Linde forskrivninger til familien på Silkeborg på hhv. 3.335 og 1.339 rdl. Men da der samme år i forbindelse med Daniel Fischers bo ses mange indbyrdes transaktioner mellem de forskellige familiemedlemmer, er det ikke muligt ad denne vej at

komme størrelsen af Lindes formue eller de enkelte lodder nærmere. Det er muligt at der også i sin tid blev foretaget et selvstændigt skifte efter Dorothea Nielsdatter Solgaard, hvor den ældste søn fik Handbjerg Hovgaard "... *hvilken Gaard jeg hafde før Faaed til arv efter min Gode Sall. Moder*".(9). Noget lignende gør sig gældende for Maren gift Leth (s.d.), men da Christen de Linde (senior) til stadighed oprådte som ejer i officiel sammenhæng drejede det sig sandsynligvis om helt private aftaler.

Ved skatteansættelsen 1743/44 ejede efterkommerne i alt 5.771 tdr. htk. ager og eng, og et absolut maksimum nåedes i midten af 1750-erne med mellem 7.000 - 7.200 tdr. htk. ager og eng, hvortil naturligvis kommer tiendehartkornet. Perioden fra sidst i 1740'erne til sidst i 1760'erne udgør samtidig vendepunktet for størrelsen af Linde-kredsens besiddelser. For med de to fætre Christen på Tirsbæk (død barnløs 1756), og Christen på Engelsholm der 1767 bortsolgte sine gårde, svandt kredsens beholdning af hartkorn for alvor ind, afsluttende med Christian Fischers død 1774, og Friedenreich-brødrenes død 1780 og 1786, - alle tre barnløse!

4.1. De nye junkere

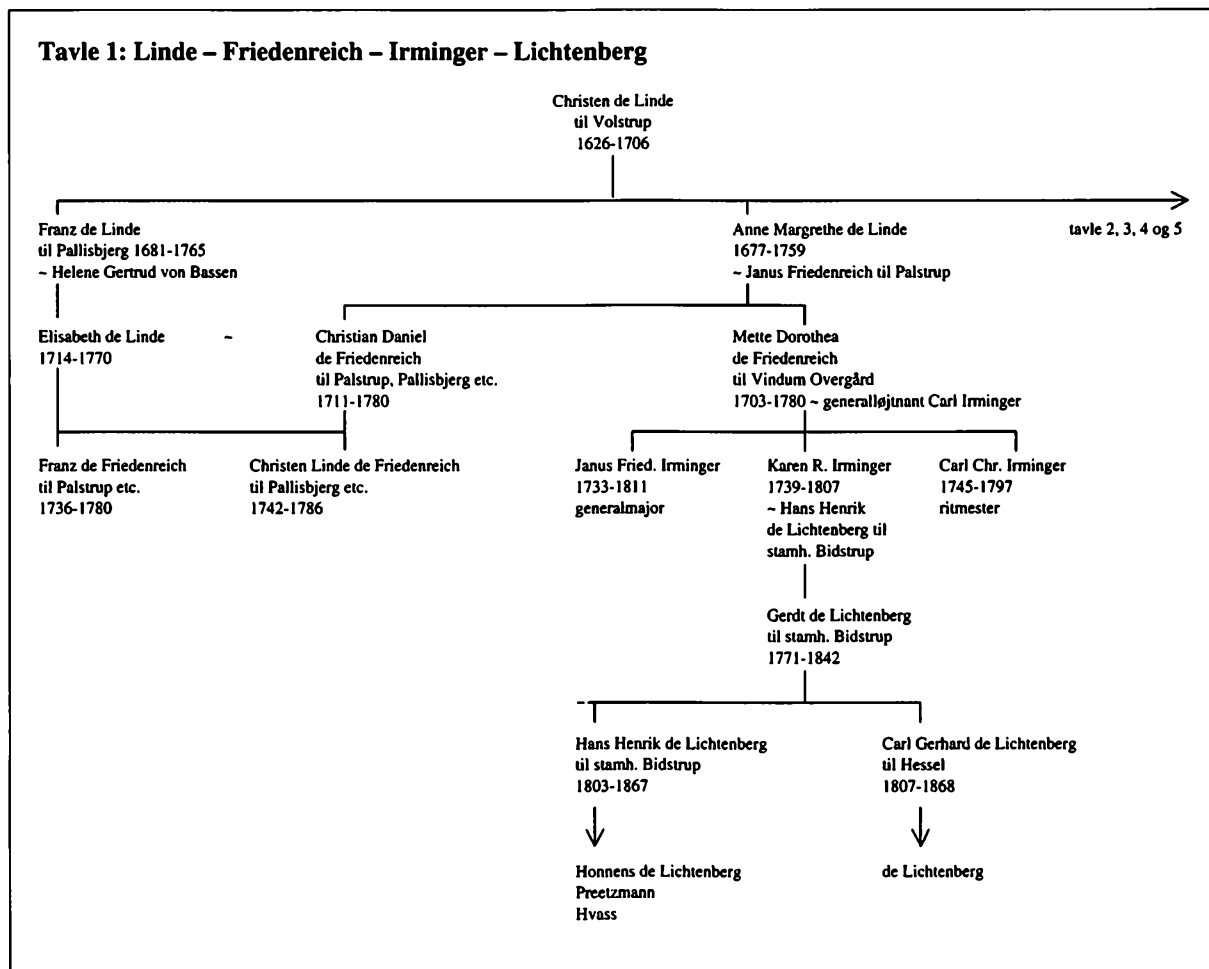
Ret hurtigt efter Christen Lindes død kan der konstateres et behov fra svigersønnernes side for at opnå en officiel anderkendelse af deres ny position som godsejere. Social prestige og status på hjemegnen har utvivlsomt også spillet en rolle i

denne forbindelse. Men langt vigtigere var det at en rigtigt adelsmand havde mulighed for at anvende Danske Lovs bestemmelser om nedsat skat af hovedgårdsjorden. Derudover gjorde adelskabet det bl.a. muligt at få det fulde udbytte af at være kirkeejer, nemlig d.sk. *jus vocandi* - eller kaldsretten - nemlig retten til at ansætte præst og degn, og dermed den store lokale indflydelse der kunne ligge i dette.

Som den første i familien søgte Niels Leth allerede kort efter svigerfaderens død om at blive konsistorialråd, hvilket var en af de laveste ærestitler i det enevældige titelsystem. Den udmærkelse fik han dog ikke i denne omgang. Til gengæld kom adelspatentet i hus året efter. På samme måde ønskede barnebarnet Jens Jermiin også disse privilegier, bakket op af svigerfaderen biskop Christian Muus, men det var dog først hans søn Thomas som blev adlet i 1750 (jfr. kapitlet om familien Jermiin). De øvrige efterkommere Janus de Friedenreich og Christian Fischer blev adlet i hhv. 1716 og 1719, begge med henvisning til deres jordbesiddelser og Christen de Lindes adelskab, og det er lignende henvisninger til allerede adlede slægtninge der primært udgør grunden for de resterende adelsbreve der blev tildelt Linde-kredsen. De mange adlinger har således deres grundlag i Christen de Lindes patent, samt et ønske om at kunne nyde godt af skatteprivilegiet på lige fod med medarvingerne.(10). Jens Jermiin og sønnen Thomas Jermiin var dog i en anden liga end de øvrige da de som embedsmænd allerede havde

deres faste plads i rangsystemet. De modtog med tiden begge udmærkelser som konsistorialråd, ligesom Jens Jermiin i 1723 fik rang, sæde gang og værdighed med sognepræsterne i København, hvilket i formelle sammenhænge hævdede hans status over sine kolleger betydeligt, hvorimod det

hjemme i Hjern næppe har vakt opsigt.(11). Der var således tale om folk der søgte at optimere deres muligheder under den givne samfundsstruktur, og med Christen de Linde som den uomgængelige reference når det gjalt om at blive optaget i adelsstanden.(12).

4.2. Linde og Friedenreich – Pallisbjerg og Palstrup

I det lange løb var det kun Franz de Lindes og søsteren Anne Margrethe de Lindes fælles efterkommere der opretholdt status som storgodsejere. Anne Margrethe gennem sit ægteskab med den rige apotekersøn Janus de Friedenreich fra Viborg, og Franz de Linde i den vestlige del af faderens imperium - centreret omkring Pallisbjerg. Franz' eneste barn, datteren Elisabeth de Linde giftede sig med sin fasters eneste søn, Christian Daniel de Friedenreich - og de således sammengiftede

Friedenreich og Linde-våben i muret kartouche på Højbjerg kirkes gavl. Sammen med det blytækte spir og Janus og Anne Margrethes initialer i murankre på tårnet, vidner det sammen med en mængde andre detaljer om dette pars store interesse i deres foretrukne kirke; og en vis symbolsk manifestation af lokal magt og indflydelse. De store byggearbejder omkring 1747 satte et markant præg på hele kirkens ydre og indre, og tilskrives bygmesteren N.H.Riemann. – Foto: Esben Graugaard.

efterkommerne sad med gårdene indtil Landbo-reformerne.

Friedenreich'erne var oprindelig en østrigsk slægt. Det særprægede navn skal efter en upåvist tradition stamme fra en officer, Johan Daniels, der viste sin dygtighed i kejserens tjeneste, da den osmanniske sultan Suleyman i 1529 belejrede Wien. Efter at der samme år var blevet sluttet fred i Cambrai, blev Johan Daniels sendt til Wien med freds-traktaten og blev gennem sit ridt gennem byens gader på vej mod slottet mødt med jubel, og råbet *"Friede im Reich"*, og blev med dette sigende navn derefter adlet af kejser Karl den Femte. Samtidig skulle han have foretaget et springavance-ment til general.(1). Fortællingens detaljer kan genkendes i slægtens oprindelige våben der viser en løve holdende et bog eller pergament.(2). Senere tjente slægten fyrstebiskopperne af Lübeck, inden den efter enevældens indførelse kom til Danmark. og hvor brødrene Johannes, Julius og Daniel Friedenreich i sidste halvdel af 1600-tallet efterhånden etablerede sig som privilegerede apotekere i hhv. Ålborg, Stockholm og Viborg.(3).

Daniel Friedenreichs apotek i Viborg lå på hjørnet Nytorv - St. Sct. Hansgade ind til 1717 og brændte ned sammen med størstedelen af byen under den store brand i 1726.(4). I 1697 købte Daniel Friedenreich den ukomplette hovedgård Palstrup i Højbjerg sogn, og med sin kones arv kunne hans eneste søn Janus Friedenreich begynde at skabe et gods-kompleks i omegnen. Det første tilkøb skete i 1708 hvor han

*Palstrups hovedbygning fra ca. 1730 udgør resterne af det flerfløjede anlæg som Janus de Friedenreich opførte i perioden 1722-36.
– Foto: Mogens Kragsig Jensen.*

købte Vindum Overgård i Middelsom herred af Christen Krarup. Anden gang året efter i 1709, hvor Palstrups nabo, den lille hovedgård Kærsholm i Thorning sogn blev indlemmet i besiddelserne. Sælgeren var Kirsten Trane, enke efter Niels Hoffman. Med de to hovedgårde fulgte Thorning, Vindum, Vinkel, Ring og Almind kirker samt indtægterne til den nedbrudte Feldborg kirke. Det tilliggende ager og engs hartkorn til begge gårde udgjorde 366 tdr. htk. ager og eng foruden tiender og andet hartkorn. I samme periode frasolgte han enkelte fjerntbeliggende bøndergårde - bl.a. en gård i Han herred til sin bror

apoteker Friedenreich i Ålborg, ligesom der også skete tilkøb specielt i Palstrups godsområde(5). Det fjerntliggende Krogsdal var bortforpagtet i hele Janus Friedenreichs ejertid.

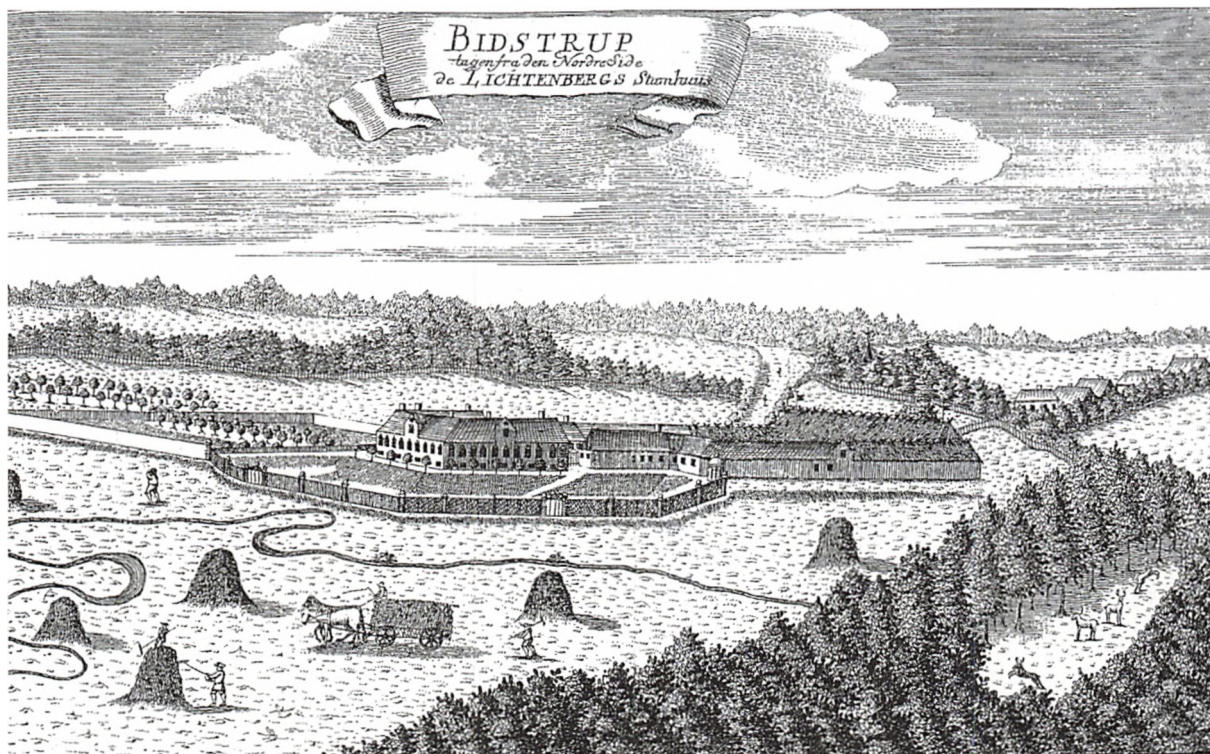
I løbet af første halvdel af 1700-tallet slog Janus og Anne Margrethe sig fast som egnens største jordbesiddere, og de formåede gennem byggearbejder at sætte deres præg på ejendommene. Af Palstrups firfløjede hovedgårdsanlæg som de opførte etapevis i årene mellem 1722 og 1736 er nu kun hovedbygningen fra omkring 1730 tilbage. Det ni fag store hus i to etager med våben i sandstensrelief over hovedindgangen er et ret enkelt

Den nuværende stiftamtmandsgård på Nytorv i Viborg, blev færdigbygget af Anne Margrethe de Linde kort før hendes død i 1759. Huset tjente som familiens faste opholdssted i Viborg, indtil Franz de Friedenreich kom i økonomisk uføre i 1770'erne. Huset er siden 1824 ejet af staten, med funktion som bolig og kontorer for stiftamtmanden. – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

anlæg, som har fælles træk med det byhus som Anne Margrethe de Linde senere i 1750-erne kort før sin død færdiggjorde på Nytorv i Viborg. Dette hus - den nuværende stiftamtmandsgård - er i ét stokværk i røde mursten med høj kælder, afvalmet tag og gavlkviste med svungne gavlkamme. I hvert fald for Palstrups vedkommende var bygmesteren

Johan Gotfried Hödrich fra Viborg som også blev flittigt anvendt af Niels de Linde. I 1743 boede der på Palstrup foruden familien, en ridefoged og 15 tjenestefolk, teglbrænderen iberegnet, for Friedenreich havde i forbindelse med sine byggerier naturligvis anlagt et teglværk ved gården. Sønnen på Kjærsholm havde status som forpagter og på

Bidstrup 1767. Lichtenbergernes ostjyske hovedsæde husede i sidste halvdel af 1700-tallet flere medlemmer af Linde-kredsen. Karen Rosenkrantz Irminger bestyrede stamhuset i en menneskealder for sin umyndige søn, og hendes mors fætter – og svoger – Christen de Linde levede samtidig en tilværelse som velbeslået rentier i et af gårdens sidefløje. – Stik fra Danske Atlas, Tomus IV (1768).

gården var desuden ni tjenestefolk og en huslærer til børnene.(6).

Palstrups lokale kirke i Højbjerg var også et yndet byggeobjekt for herskabet på Palstrup. Kirkens tårn blev kraftigt ombygget, ligeså blev kirkens indre. Og beskueren fik ikke lejlighed til at blive i tvivl om hvem der ejede kirken. For navnetræk og våben gik igen utallige steder, først og fremmest som murankre på tårnet, men også på bl.a.

dåbsfad og lysekroner. Anne Margrethe og Janus' navnetræk igen. Familiens position markeres imidlertid bedst ved at betragte det imponerende gravkapel som man i 1723 lod opføre ved kirkens østside. Bag lukkede smedjernsgitre med våben hviler de skiftende generationer af Friedenreicher i endnu velbevarede kister. Parrets øvrige kirker blev også ombygget og forbedret, således Thorning omkring 1743.

Kapellet bag alteret i Højbjerg kirke blev færdiggjort i 1757 som det fremgår af indgangspartiet, og prydes af foruden Janus og Anne Margrethes spejlmonogram, også af de to slægters våben. Kapellet indeholder nu ni kister. Forrest t.h. ses Elisabeth Dorothea de Lindes kiste, mens den lille kiste t.v. indeholder resterne af Charlotte de Linde-Friedenreich (1824-1833), som sammen med sin mor blev indsat i kapellet af den meget vidtløftige overførster Hans Peter de Linde-Friedenreich. – Foto: Mogens Krag sig Jensen.

Samfrændeskiftet 1760

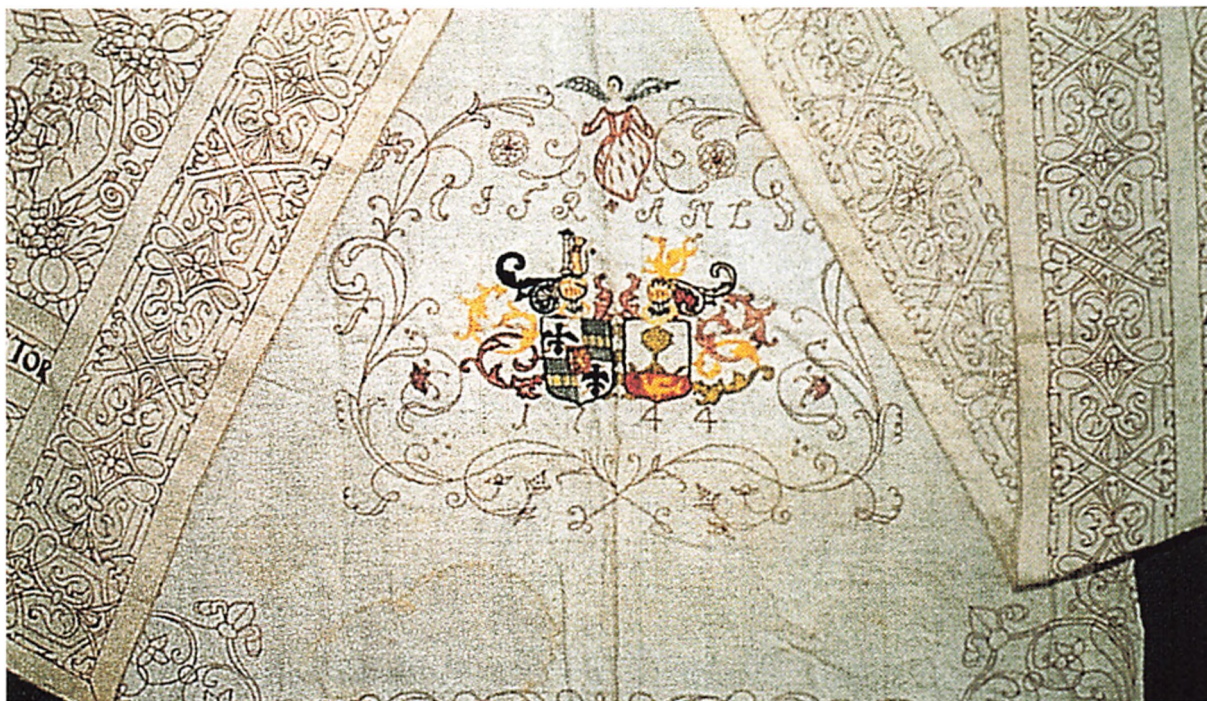
Med Anne Margrethe de Lindes død giver et af de sjældent bevarede samfrændeskifter indblik i familiens omgivelser på Palstrup. Generalløjtnant

Irminger på sin kone Mette Dorotheas vegne lod sig repræsentere af herredsfoged i Middelsom-Sønderlyng herreder, Christen Lauridsen, samt generalens fuldmægtig Thøger Funder. Og hans svoger Christian Daniel de Friedenreichs interesser skulle varetages af herredsfoged i Lysgård-Hids herreder, Jens Laasbye Lunow og fuldmægtigen Rasmus Nislev på Palstrup.

Godset omfattede hovedgårdene Palstrup, Kærsholm, Vindum Overgård, Krogsdal og den lille hovedgård Skaungård. I alt 1.339,5 tdr. hkt. foruden 10 kirker og kongetiender. Delingen var efter gammel skik 1/3 til datteren og 2/3 til sønnen med samme fordeling på alle boets ejendele. De grundige vurderingsmænd har specielt haft øje for en så værdsat vare som linned i form af lagner, duge, puder, dyner, servietter og gardiner som der var store mængder af på Palstrup og Kjæsholm. En

Linde-våben i indgangspartiet til Højbjerg kapel. – Foto: Mogens Krag sig Jensen.

Silkebroderet dug med initialerne og våbnerne for Janus de Friedenreich og Anna Margrethe de Linde til Palstrup. Indtil 1998 var dugen i efterkommeres eje, men blev da erhvervet af Frederiksborgmuseet på auktion. Frederiksborgmuseet nr.B4548. (Foto: Frederiksborgmuseet/Haupt, Ole).

af dugene var broderet med det afdøde pars våben og har overlevet til nutiden (se foto). Sølvtøjet blev vurderet af guldsmed Schmidt i Viborg, og omfattede 1435 lod (21,5 kg). Af mere specielle effekter kan nævnes en forgyldt pokal med en løve oven på (31 lod), som Mette Dorothea udtog, og en lidt større forgyldt pokal (44 lod) med en lindorm oven på, som Friedenreich udtog. De to pokalers dekorationer går naturligvis på de to familiers våben. Værdien af sølvet kan anslås til at modsvare jordværdien af 18 tdr. htk. - eller cirka fire bøndergårde.

Malerierne i Palstrups fruerstue var man enige om at skulle blive på stedet, undtagen portrætterne af Christian Fischer og afdøde frue, samt billedet af de to søskendes morfader Christen de Linde, som hang i soveværelset. Disse portrætter tog generalinden med sig til Vindum Overgård som hun overtog sammen med Skaungård.

Franz de Linde på Pallisbjerg

Som den sidste af Christen de Lindes børn, døde Franz de Linde som 84-årig i sommeren 1765

1760-61 skifte efter Janus Friedenreich	Htk. (ager/eng)	Aktiver (rdl.)	Passiver (rdl.)
1. Palstrup og Kærsholm	589,2	31381	
2. Vindum Overgård	306,9	14795	
3. Skaungård	45	2250	
4. Almind, Vadum, Vinkel og Rind kirker		2467	
5. Kongetiender og mølleskyld		2343	
6. Ejendomme i Viborg købstad		5000	
7. Ejendomme i Holstebro købstad		1000	
8. Højbjerg, Elsborg, Levring, Hørup, Thorning kirker		4075	
9. Strøgods i Salling	103,7	5182	
10. Kongetiender		7953	
11. Krogsdal	294,7	16267	
12. Nr. Felding kirke		362	
13. Kongetiender og mølleskyld		1938	
14. Diverse		4072	
15. Gæld			0
Formue	1339,5	99085	
lod nr. 1: Mette Friedenreich, gift Irminger		33028	
lod nr. 2: Christian Daniel Friedenreich		66057	

Kilde: LAV. PA 533, Janus Friedenreich., skifte 1760-61.

Formuen og de enkelte arvelodder er beregnet ud fra skiftets opgørelser over aktiver.

på Pallisbjerg, og blev bisat i sit prægtige kapel i Staby kirke. På et niveau som sine brødre havde han administreret og forbedret sine ejendomme, men hans helt konkrete ønske var at sikre ejendommene for sin datter og børnebørnene. Det der drev den gamle mand til dagen før sin død at beskæftige sig med det jordiske var, at alt åbenbart ikke var som det skulle være mellem datter og svigersøn, mellem hvem uenigheden "... *meere tilvoxer end formindsker* ...". Allerede ved overens-

komsten af 16. maj 1757, hvis ordlyd desværre ikke kendes, havde svigersønnen fået en betinget ejendomsret over gårdene, men tvivlen om datterens og svigersønnens fælles fremtid fik Franz de Linde til at bede sine fortrolige, grandnevøen landsdommer Christen Linde de Leth og Stabypræsten, hr. Jens Vindelin til den 27. juli 1765 at bevidne et testamente hvor datteren fik stadfæstet sine rettigheder på bekostning af svigersønnen. Elisabeth skulle beholde sit barndomshjem

Derinde bag en utrolig smukt udformet dor i smedejern ligger Franz Rantzau de Linde (1681-1765) til Pallisbjerg sammen med hustruen Helene von Bassen fra Tandrup i Thy, som dode kort efter datteren Elisabeths fødsel. Den tredje kiste i kapellet er svigerinden Marie von Bassen, som blev husholderske for Franz de Linde. Efter faderen arvede Franz Pallisbjerg og Stenumgård, men formåede selv at udvide besiddelserne med Staby Kærgård, Sønder Vosborg og Timgård. Den afholdte mand oprettede flere legater til velgørende formål, ligesom han i Staby Kirke finansierede en renovering af altertavlen og prædikestolen. (Foto: Esben Graugaard).

på Pallisbjerg med alle indtægter, hvilket forvalter Verner Ellerup og Lars Christensen på Pallisbjerg ofte havde hørt den gamle herre tale om dengang han var frisk og oven senge. Det øvrige måtte svigersønnen disponere over "... i henseende min Sviger Søn har anseelige Fædrende og Mødrende Gaarde med tilhørende Godser i besiddelse a parte ...", dog så Linde helst at børnebørnene fik overladt en gård hver i forpagtning så de på en praktisk måde kunne lære landvæsen. Det anbefalede han svigersønnen, også "... i henseende [til] de mange Velgierninger, Han har nydt af min haand ...", så mere kompliceret end som så har familieskabet altså åbenbart ikke været.(7).

Franz de Linde var selvsagt stolt af sit livsværk som han selv angav at have samlet men naturligvis med udgangspunkt i sin fars arbejde. På hans kiste i Staby kirke angives det at han efterlod godset næsten uden hæftelser, og udover at have skænket store gaver til sit lokalområde i levende live, fornemmes det at der var tale om en mand der var stolt af sit livsværk.

Bortset fra i få år at have ejet den lille hovedgård Faddersbøl i Thy (solgt 1727), lagde han hele sit virke i Pallisbjergs godsområde.(8). I 1713 lagde han gården Brøndbjerg og i 1737 Staby Kjærgård under Pallisbjerg og da de begge lå i gårdens umiddelbar nærhed fik de status af ladegårde. Staby Kjærgård købte han af nevøen Casper de Linde, som efter få års ejerskab valgte at flytte til bage til sin bror i Handbjerg. De vigtigste udvidelser var imidlertid købet af Sønder Vosborg i 1747, med i

Pallisbjerg 1867. – Christen Strandbygaards grundmurede hovedbygning opført år 1800. Dens forgænger i Lindekredsens tid var et teglhængt bindingsværksanlæg med 28 fag hovedhus med tilhørende kvist, og 16 fag i hver sidefløj. En ikke-bevaret inskription i en bjælke antyder, at Christen de Linde foretog byggearbejder på gården i sine første ejerår i slutningen af 1600-tallet. – Tegning af Ferd. Richardt.

alt 330 tdr. htk., og den gamle borg Timgård som Franz de Linde købte i en høj alder i 1756.(9). At han som slutstenen på sit værk sikrede sig Timgård, også med sit komplette hartkorn, fuldender billedet af en godssamler med blikket fokuseret på vækst.

Men Franz de Linde var også godsejeren med et fromt rygte. Alfred Kaae berømmer i sin sognehistorie ham for sin godgørenhed. Og hans store donation på 2.000 rdl. i 1751, beregnet for fattige, børn og unges uddannelse i hans godsområde er vel også usædvanlig i kraft af donationens stør-

relse.(10). Mere specielt er hans velgerninger overfor den fattige Torsted-præst, hr. Jørgen Andersen Lassen. Problemet var at præstegården ved hvert ejerskifte skulle købes af den nye præst. Linde lod 200 rdl. indestå i præstegården som pant og lettede derved Jørgen Andersen Lassens byrder betragteligt. På samme måde lettede han den økonomiske situation for hr. Jens Chr. Windelin i Staby. Modsat var han naturligvis interessert i at få den indflydelse der lå i kirkeejerskabet. Da han hjalp sin søster på Nr. Vosborg af med Gørding, Bur og Vemb kirker da hun ikke kunne betale købesum-

men, var det kun efter en forventning om at retten til at kalde præst og degn fulgte med.(11).

Hans kone Helle Gertrud von Bassen fra Tandrup i Thy døde allerede i 1715 efter at have født datteren Elisabeth Dorothea - opkaldt efter sine to bedstemødre, så der var ikke meget familieliv på Pallisbjerg i Franz de Lindes tid. Senere flyttede hustruens slægtning Anna Ruthilia Sophie von Bassen (o.1666-1758) ind på gården, og tog sig af såvel opdragelse som husholdning.(12).

Fætter og kusine på Kærsholm

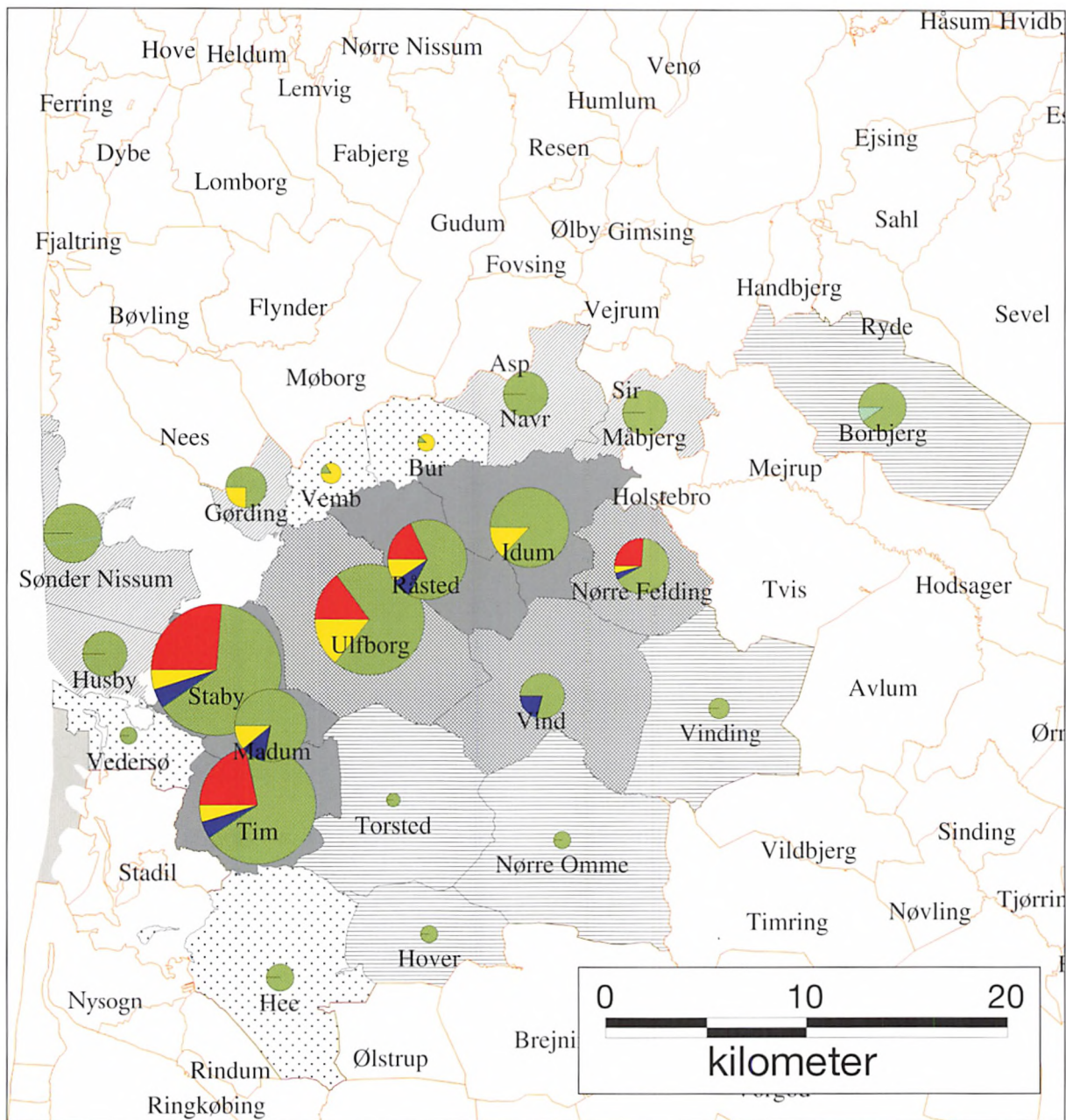
Kort tid efter Franz de Lindes død må parterne være blevet forliget, for datteren og svigersønnen ændrede ordningen til at hun i stedet fik frit ophold på Kærsholm, samt et beløb af 1.800 rdl. årligt - næsten svarende til den kontante landgilde af faderens bøndergods - samt beholde kaldsretten til Tim og Madum kirker. Selv om hendes mand nu fik rådighed over alle Franz de Lindes ejendomme, måtte han stadigvæk hverken sælge eller pantsætte noget. Et led i aftalen var også at hendes fars gamle kusk, Jeppe Christensen, og Jens Fynbo der begge var fulgt med hende til Kærsholm, men retteligt hørte til Pallisbjerg gods - skulle have deres fripas når hun forlangte det.(13).

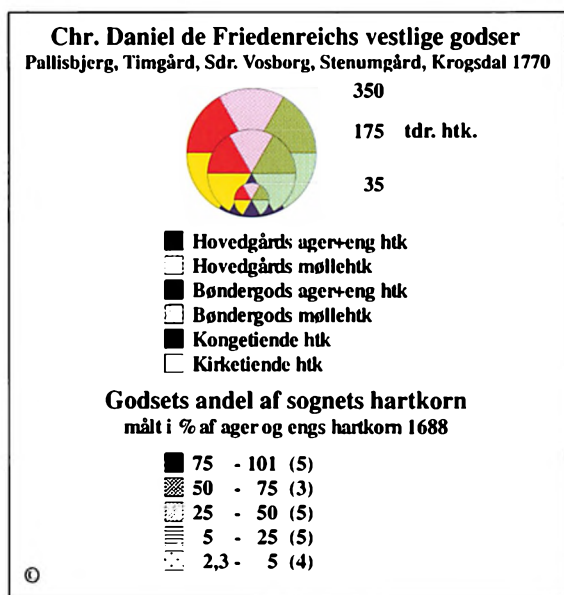
I perioden 1760-1771 besad Christian Daniel de Friedenreich Linde-kredsens største godskoncentration siden gamle Christen Lindes tid. Knap 1.900 tdr. htk. jord og tiender i den vestlige del, og ca. 650 tdr. htk. i den østlige del af godset. Til den vestjyske del lå der under hovedgårdene

i alt 732 tdr. dyrket land (1682), med 10 kirker, og et samlet befolkningstal af gård- og husbeboere, tjenestefolk og fattige på i alt 1.843 personer (1766).(14). Den østjyske hovedgårdsjord strakte sig til 405 tdr. dyrket land (1682).

Nicolai Wissing (1738-98) var igennem en årrække foged og forvalter for først Christian Daniel de Friedenreich og derefter sønnen Christen Linde de Friedenreich på godserne Sønder Vosborg, Timgård og Krogsdal m.m. Wissing førte en notesbog med optegnelser over handelen med bl.a. stude i perioden 1756-98. Bogens smukt kolorerede forside er afbildet her. I 1787 blev Wissing efter Christen Linde de Friedenreichs død selv ejer af af Krogsdal. Hans eneste barn, datteren Ellen Marie Wissing, blev gift med herredsfoged Caspar Møller til Højris i Ikast sogn. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg, Pr.2429-1.

Chr. Daniel de Friedenreichs vestlige godser 1770

- Pallisbjerg, Timgård, Sdr. Vosborg, Stenumgård og Krogsdal

Franz de Lindes godser som de blev overdraget til svigersønnen i 1757, samt Krogsdal udgjorde en velarronderet helhed i området sydvest for Holstebro og ud mod Nissum Fjord. - Omfang 1666 tdr. htk. ager og eng, og totalt 1891 tdr. htk. (afrundet).

5 Karle reserveres af de Vesterbos Godser ...”

Et skifte indtraf i 1771 da Christian Daniel ønskede at befri sig for ansvaret for godserne. Efter at være blevet enkemand ønskede han sig lettet for ansvaret for de vidtstrakte ejendomme han havde drevet i de sidste 14 år: *“Som det er bestemt alle Mennisker skal døe, saa er det og befalet at beskikke sit Huus imedens man lever, hvorledes dermed bør forholdes efter sin Død, allerhelst hvor Forsynet giver leilighed og Tilladelse, og da det har behaget den Almægtige at sette mig udi eenlig Stand, i Ægteskabet tildeeleet mig 2de kjære Sønner Major Franz Friedenreich og Christen Linde Friedenreich begge Myndige og mine eeneste Arvinger, saa i Betragtning af foransførte, og til Beviis for min faderlige Kjærlighed imod dem, haver jeg Christian Daniel Friedenreich til Palstrup p.p. udi den hellige Treeenigheds Navn, fastsat og besluttet at afstaae og fratræde mine eiende Gaarder og Godser med viidere, paa efterfølgende maade ...”* Den yngste søn skulle have et forskud på 4.520 rdl. som var det beløb den ældste var blevet forfordelt med i sine unge år.(15). De næsten 2.600 tdr. htk. blev ret oplagt adskilt i et vestre og østre godsområde. Som den ældste fik Franz Friedenreich faderens egne ejendomme Palstrup, Kærsholm, de to gårde i Viborg by, samt Timgård og grunde og pladser i Holstebro by, herunder stamfaderens gård i Nørregade, eller rettere – grunden hvor den havde ligget. Og den yngste overtog resten af sin morfaders ejendomme samt Krogsdal. Det var dog ikke ren gavegivning,

Christian Daniel

de Friedenreichs gods 1771	Gårde (stk.)	Huse (stk.)	Htk. (ager/eng skov)	Htk. mølle	Htk. tiender	Landgilde Korn tdr.	Landgilde Penge rdl.	Delingen 1771
Pallisbjerg	114	67	507,5	0	33	17,4	509,5	Christen
Timgård	67	29	339,4	8	55	25,5	356,3	Franz
Sdr. Vosborg	57	23	274,1	0	68,5	44,5	314,9	Christen
Stenumgård	61	3	223,7	14,4	45,1	71,6	356,2	Christen
Krogdsdal	65	8	276,8	5,8	17	127,4	342,9	Christen
Palstrup	104	8	395,8	7,7	47,9	195,5	203,4	Franz
Kærsholm	87	13	218,7	1,59	36,0	39,1	280,5	Franz
Total	555	151	2235,9	37,6	302,5	521,0	2363,7	
Franz' lod	258	50	953,8	17,29	138,9	260,1	840,2	
Christens lod	297	101	1282,1	20,28	163,6	260,9	1523,5	

Kilde: RA. Rtk. 432.60, 430.62 Generalhøverireglementer 1769-71.

anm.: Staby Kjærgård og Bronbjerg er indregnet i Pallisbjergs hartkorn.

for foruden hver at måtte betale en engangsum af 10.000 rdl. samt 600 rdl. årligt, var der store naturalieydelse.

Christian Daniel valgte at tilbringe sin aftægt på Kærsholm der altid synes at have været familiens foretrukne bolig. Selv om Franz nu var ejer af gården, forbeholdt faderen sig resten af sit liv at stå for styret på alle måder, uden at være ansvarlig for andre udgifter end skatterne. For den manglende rådighed over gården slap Franz for at betale 300 rdl. af den årlige sum, som i stedet skulle betales af den yngste søn. Selv revselsretten som husbond forbeholdt Christian Daniel sig, for skulle hovbønderne fra Hørup og Thorning sogne "... viise sig overhørig imod ordre, Resolverer

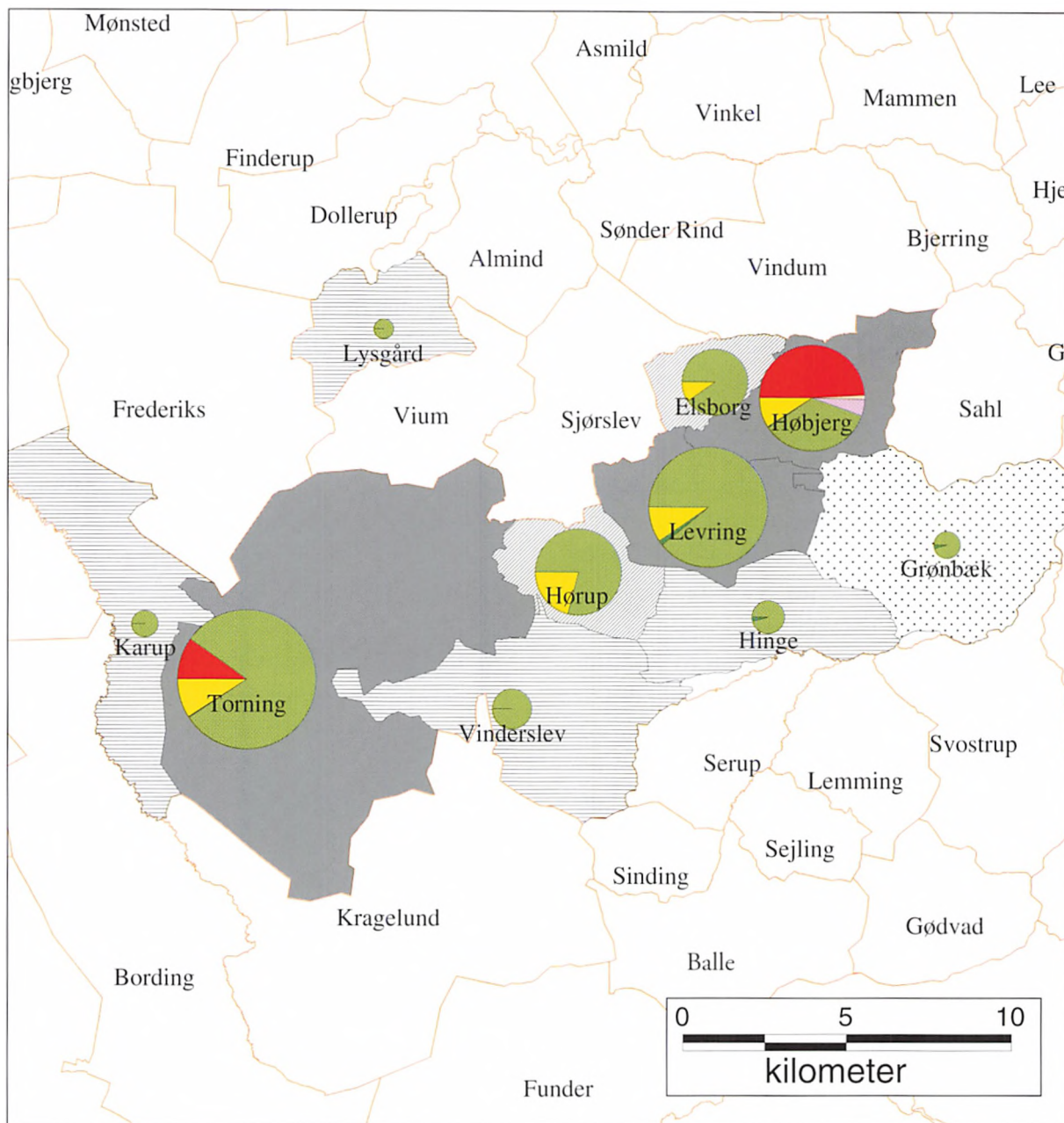
jeg mig selv derfor at lade straffe". Kærsholms forpagter var blevet opsagt og gården havde derfor bl.a. brug for en ny besæning. Fra Palstrup tog han 50 foderstude, 16 køer og 14 heste, 40 fårehøveder, 12 svin og 6 polte med til Kærsholm. To føl skulle dog stadig have ret til at græsse på Palstrup om sommeren, og svinene skulle søge olden i skoven. Fra fiskedammene ved Palstrup skulle sønnen én gang for alle til mikkelsdag 1771 levere 500 karper "1 Q[var]ter Lange med Hoved og Hale", 200 store spisekarper, 1000 små to-års karper, 200 store og 1000 små karusser; alle levende leveret i dammen på Kærsholm. De sild og ferske helt der årligt blev leveret fra Salling i en tønne spansk salt, skulle også for fremtiden leveres

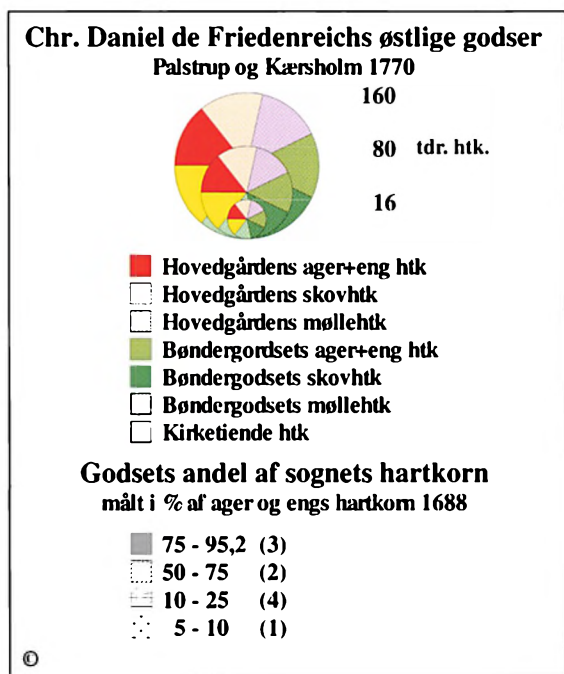
på Palstrup, og ligeså skulle alt forbrug af træ. Det gjalt pæle til "Grave og Damme", godt bøgetræ til skovblade, akselstokke, skafter og grebe; egetræ til vogntømmer; samt årligt et læs bøgebrænde fra Palstrups skove som bønderne fra Thorning og Hørup skulle levere. Det brænde der allerede lå stablet i Palstrup ladegård, tog han også med sig. Franz de Friedenreich måtte derudover aflevere en mængde andre ting til Kærsholm, og flytningen har været forberedt længe, for 5.000 mursten og halvdelen af de teglsten der stod i Palstrups toft måtte kun anvendes til brug for ombygningerne på Kærsholm.

At være underlagt stavnsbåndet, forbindes generelt med en bevægelsesfrihed der ikke strakte længere end til godset og dets landsbyer. Skulle man længere væk måtte der et pas til. Det kunne dog også virke omvendt, således at man blev tvunget til at tage et nyt opholdssted væk fra hjemegnen. Således delte Christian Daniel de Friedenreich ikke kun sin faste ejendom, men også sine mest betroede folk: *"Augustinus Snedker i Lille Mølle har jeg overladt min Son Christen Linde Friedenreich, men den hos Augustinus Snedker værende Lære Dreng Niels Nielsen Bodholt haver jeg mig selv forbeholden, derimod haver min Son Frantz Friedenreich Ole Snedker og hans Dreng i Levring [...] Jørgen Kudsk som kjører for mig; Jens Kudsk fra Kiersholm, Jørgen Skræder i Elfsborg og lille Christen som opvarter mig vil jeg selv raade for, og ingen anden til dem har Rettighed."* Andre, så som Jens Justsen Ladefoged der havde fået sit fripas, kunne

gøre hvad han ville, og podemesteren på Palstrup fik sønnen lov at beholde, mod at han kom til Kærsholm engang imellem når der var brug for ham. Enkelte måtte forberede sig på en længere flytning, for den yngste søn skulle aflevere *"5 Karle af de Vesterbos Godser, dem jeg selv udvælger hvor jeg lyster og vil"*. Endelig reserverede Christian Daniel sig logi i familiens gamle gård i Viborg, med staldplac og seng til, foruden ham selv, en kusk og en tjener. Han har måske haft i tankerne at sønnen senere ville sælge den gamle gård, for hvis dette *"mod min Villie"* skete, skulle de nævnte rettigheder overføres til den nye gård på torvet, som han plejede at benytte sig af til det årlige snapsting. Behøvede han eller tjenestefolkene nogen form for befordring skulle sønnerne også sørge for det uden bekostninger af nogen art.

Men den yngste søn Christen skulle naturligvis også bidrage til faderens aftægt af de vestjyske gårde. Mest i naturalier, hvoraf der årligt på Kærsholm skulle leveres: 50 tdr. havre *"med Los Strøgmaal"*, 20 tdr. rug, 10 tdr. byg specifikt fra Palisbjerg, seks spege laks inden udgangen af august måned, seks ferske laks inden udgangen af juni, otte fjerdinge smør, - selve fjerdingerne sørgede faderen dog selv for. Derudover: 50 agerhøns, et læs ferske flyndere om vinteren, 15 lagrede torsk, 15 stentørrede torsk, 20 snese hvillinge, 30 store skader, 30 små skader og fire fjerdinge saltet torsk. Af besætningerne på de vestjyske gårde udtog han seks heste, tre høveder til slagtning, og årligt 30 fårehøveder.

Chr. Daniel de Friedenreichs østlige godser 1770

- Palstrup og Kærsholm

Omfang 609 tdr. htk. ager og eng, og totalt 689 tdr. htk. (afrundet).

Mod syd grænsede komplekset op til fætterten Christian Fischers Allinggård og Grauballegård, hvis godskerne befandt sig i Grønbæk, Svostrup, Lemming, Scrup og Sejling sogne, hvor Fischer i realiteten ejede mellem 90 og 100% af al fast ejendom i 1774.

De legater der i tidens løb var oprettet måtte de nye ejere også svare til, nemlig Franz de Lindes legater for Pallisbjergs bønder, og Janus de Friedenreichs skolelegat.(16).

De sidste 10 år af sit liv blev Kærsholms ejer efterhånden vidne til sin ældste søns økonomiske deroute, hvor de mange kautionsforpligtelser som familien rutinemæssigt gennem mange år havde ydet overfor Franz, for alvor blev sat på en prøve. Det var ikke kun faderens aftægtsydelse som udeblev, og som han iøvrigt sagsøgte sin søn for hele vejen til Højesteret.(17). Men de opsagte kapitaler som han havde lånt af fremmede skulle betales, og udgjorde langt større beløb. Og blev de ikke betalt af Franz de Friedenreich selv, så måtte familien træde til. Morten Teilman til Ristrup, eksekutor i Christian Fischers bo, søgte i 1775 at inddrive 6.500 rdl. ud af de 20.000 rdl. som boet havde til gode hos Franz - nu hos skyldnerens fader som gik ud fra at sønnen da allerede havde betalt. "Man skulle formode det maatte være Deres Velbaarenhed ligesaavel bekiendt som Mig ...", bemærkede Teilman, at pengene ikke var og aldrig ville blive betalt.(18). Christian Daniel kom derfor i sine sidste år til sidde hårdt i det, og kunne vel samtidig så småt begynde at ane slutningen på familiens velstand.

Christian Daniel de Friedenreich døde i 1780, åbenbart ret uventet: "Da jeg i aftes kom her til Kiersholm, erfahrede sørgerligst, min Fader i aftes [16. marts] Kl. 9 havde omvexlet tiiden med Ævigheden. De her tilstødeværende Folck, havt deels in-

gen Ordre fra mig dødsfaldet at indberette da ingen kunde ved min Afreyse i Onsdags vente slig Forandring ...” Junker Christen opholdt sig i den efterfølgende måned på Kærsholm.(19).

To brødre - handelsmanden og fallenten

Søskendes evner og muligheder hælder ikke nødvendigvis i samme retning. Et udpræget eksempel herpå er de to børn fra Kærsholm, Franz og Christen Linde de Friedenreich. Den ældste søn Franz satte i løbet af få år sin del af godserne over styr og døde som fallent. Den yngste søn Christen viste evner hen ad den oldefader hvis navn han bar. De skulle vise sig at blive Linde-kredsens sidste godsmatadorer, og aktive aktører på det jyske kapitalmarked i perioden før landboreformerne.

Ved Franz dåb stod medlemmer af begge familier faddere. Derimod var familien helt fraværende i fadderkredsen ved Christens dåb i 1742. Han blev båret af fruén på Aunsbjerg, og hendes mand kammerråd Steen Jørgensen var sammen med jomfru Lise på Aunsbjerg og en kaptajn Espersen og frue fra Grønbæk, faddere.(20).

Om brødrenes opvækst vides ikke meget. Deres barndom og tidlige ungdom levedes på Kærsholm i Thorning, idet familien først efter farmoderens død i 1759 flyttede til Palstrup. Som børn blev de undervist af en huslærer i hjemmet, men som unge skiltes deres veje. Den yngste søn Christen blev hjemme hos forældrene, hvor han efter sin fars beretning: “... stedse haver gaaet mig til Ha-

ande, ved Reyser og andre [af] mine Forretninger, baade paa Øster og Vester Kanten”. I en opgørelse over udgifterne ved sønnernes uddannelse antyder Christian Daniel de Friedenreich en udtalt tillid til sin yngste søns økonomiske sans og relative beskedenhed. For mens junker Christen hjemme blev oplært i administrationen af godserne, kun mod at få kost og logi, var situationen noget anderledes med den ældste søn. Franz de Friedenreich kom som 18-årig i 1755 på Sorø Akademi “... for at lære de Ting som i Fremtiden kunde være mig [C.D.F.] til Glæde [og] ham self til Nytte og Gavn”. Han fik juristen Oluf Lundt de Bang (1731-1789) som hofmester, hvilken siden blev erstattet af en “monsieur Green”. Og med skrædderregninger, løn til fægtemester, personlige omkostninger for Franz og en tjener o.s.v., blev årene 1755-56-57-58 nogle dyre år for familien på Palstrup, idet udgifterne til den ældste søns ophold årligt løb op i ca. 750 rdl. eller knap en tredjedel af det beløb som godserne årligt fik ind i kontant landgilde fra bønderne. Franz de Friedenreich ses ikke at have forladt Sorø med nogen eksamen, og hele forløbet har formodentlig fået en brat ende i København hvor Christian Daniel kunne notere sig de 90 rdl. i rejseomkostninger han havde “*angaaende min Søns der forefaldne Omstændigheder*”. Bag bemærkningerne - og de store udgifter fornemmes at Franz de Friedenreich nok ikke har hængt over bøgerne i Sorø hele tiden! Forandring måtte der til og i 1758 blev Franz kornet ved 2. Fynske Rytterregiment der havde kvarter i Odense, og hans bestal-

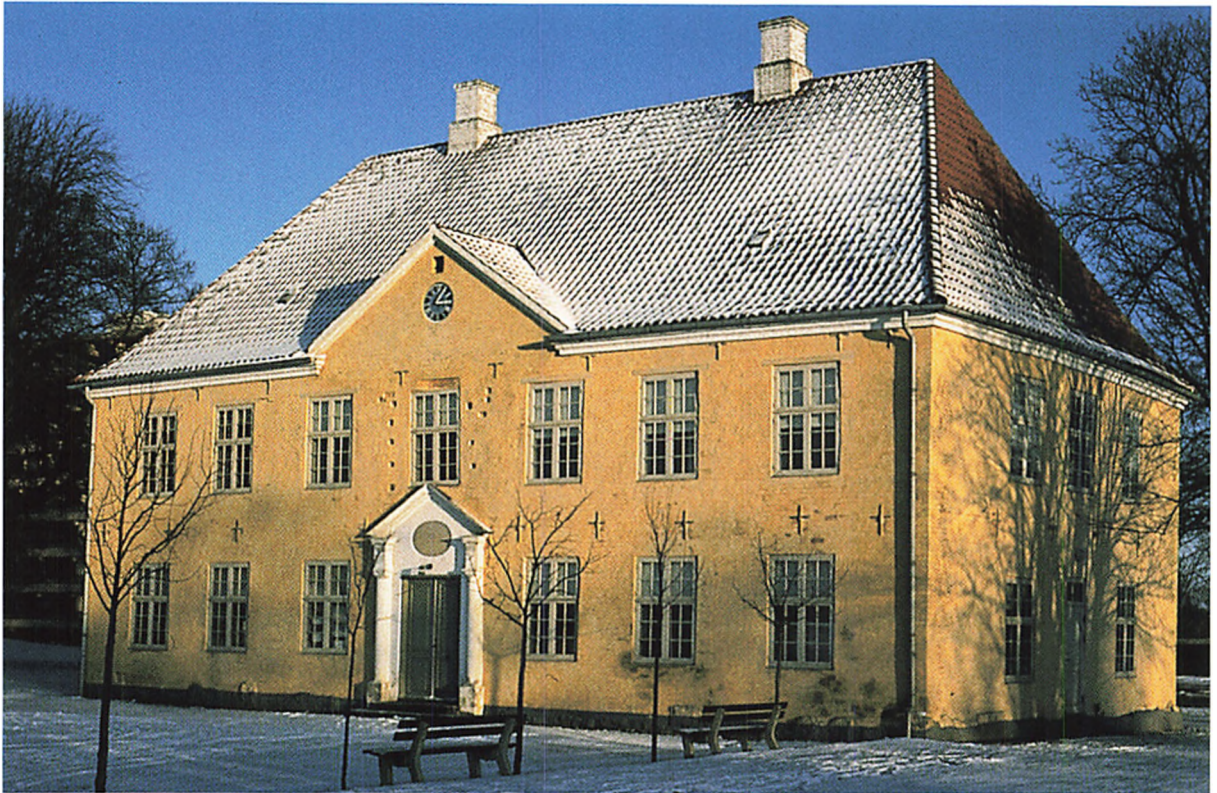
Officer ved 2. Fynske Rytterregiment, iført den uniform som officererne anlagde i årene 1756-59, og således Franz de Friedenreichs reglementerede påklædning i Odense. Uniformen var officerernes eget ansvar, og skrædderregninger, og udgifter til bl.a. guldgalloner, pistoler, stigbojler, stovler m.m. fyldte godt op hjemme hos faderen på Palstrup. Også Franz' bestalling som ritmester måtte han betale 170 rdl. for, og nogle år senere 416 rdl. for sønnens rang som major. – Tegning i Rigsarkivet, Landetatens Arkiv, Krigskancelliet, Generalkommissariatet, pakken Uniformer.

ling blev efter sædvane købt af familien. Faderen var selv i Odense for at få arrangementet sat godt i vej, og fik forsynet den unge kornet med uniform, sporrer, pistoler, andet udstyr og såmænd også guldgalloner til hatten! Alt dette måtte officererne nemlig selv financiere. Franz fik kvartér hos generalauditor Schmidt og frue i Odense, og ægteparret fik senere 110 rdl. som kompensation for "... havde Umøge og Umage med bemeldte min Søn".(21). Den militære karriere i kavalleriet kom måske på tale under indflydelse af Franz' onkel, generalløjtnant Carl Gotthilf Irminger der selv var kavallerist og karriereofficer gennem et langt liv. Så vidt drev Franz de Friedenreich det nu ikke. I 1764 fik han afsked som karakteriseret major, betalt af faderen med 416 rdl., hvilket gav ham ret til resten af livet at betegne sig selv major og bære majors uniform.

Franz de Friedenreich

Major Friedenreichs personlighed synes ikke at have harmoneret med godsadministration. Specielt fra Herningsholm giver traditionen ham ikke gode anbefalinger, men beskrives af overleveringen som en vidtløftig person med hang til ballade, og uden evne til at lade hovbøndernes døtre være i fred. Som 28-årig havde han chokeret familien ved at udstede et gavebrev på 4.000 rdl. til en vis frøken Bachmann i Kolding som han var blevet interesseret i, uden sin fars "... Villie, vidende og minde [...] meget ubetænksomt".(22).

Uden for familiens vanlige virkeområde lagde

Herningholm erhvervedes i 1771 af Christen de Lindes oldebarn, major Franz de Friedenreich (1736-80). I modsætning til den øvrige slægt efterlod han sig et noget blakket omdomme. Den berømte hovvise fra Herningholm stammer da også netop fra de Friedenreichs tid som ejer af godset. Allerede i 1778 måtte han dog atter sælge Herningholm, og de følgende år endte også Timgård og Palstrup på auktion. Ved sin død i 1780 var majoren ganske ruineret. (Foto: Torben Skov).

han stort ud med i 1771 at underskrive en købekontrakt på det 590 tdr. htk. (ager/eng/tiender) store Herningsholm, men skødet blev først udstedt i 1775. Karakteristisk nok er det i hans tid at den fra hovviserne så berygtede forvalter Lindberg huserede på denne gård. Men fra 1776 var Niels Schiøt Hasselbalch ny forvalter, og der kom

snart en kurre på tråden mellem godsejer og forpagter, og allerede samme år truede Friedenreich med at opsige forpagtningen. Det virker som om Friedenreich insisterede på at blande sig i detaljen, f.eks. var et af stridspunkterne hollænderiet som Friedenreich ville forcere frem på gården. Andre problemer var forpagterens værelser på gården,

transport af hans bohaver o.s.v., og med at få lavet en egentlig forpagtningskontrakt, skønt *“jeg så ofte har erindret og dertil haft stemplet papir ved haanden og det endnu haves”* Endelig yndede Friedenreich at blande sig i den egentlige landbrugsdrift.(23).

Allerede i 1776 tænkte majoren på at afhænde gården igen, anonceret i Viborg Samler *“med dens gode Enge, hvorpaa kan avles omtrent 300 læs hø”*.(24). Det var uoverensstemmelser med faderen om aftægtsydelse som tvang ham til dette skridt. I marts 1777 lod Friedenreich senior gøre udlæg på Herningsholm, mens Franz fortvivlet forsøgte at rejse ny kapital. *“Herved falder min tjenstlige Anmodning til alle de, der ved Herningsholms Auktion d. 30. April haver købt mine derværende Mobilia, at samme maatte mig ved min Hjemkomst mod Betaling overdrages, da jeg er forvisset, ingen retsindig Menneske agter af slige Tildragelser at søge Fordele.”* I september samme år er majoren i Hamborg, i oktober sælger han 250 tdr. rug og 50 tdr. byg af forrige års afgrøde *“sundt og godt”*, men først efter at faderen i december lod sælge sin søns ejendomme i Viborg, bl.a. gården på Nytorv, markjorderne samt noget løsøre, fik denne sine penge. I denne periode så de øvrige kreditorer ikke noget til deres renter og de opsagde derfor deres prioriteter, nemlig 28.000 rdl. til grevinde Levetzau og 7.200 til kammerherre Rosencrone. I et fortvivlet forsøg på at presse bønderne for den resterende landgilde, lod han i januar 1778 to mænd *“udse og brænde”* kreaturer til afbetaling for

gælden. Hos bønder i Gjelleruplund, Gullestrup, Hammerum, Birk og Herning blev der brændemærket 64 kreaturer til et beløb på 257 rdl. 2 mk. I august samme år solgtes gården omsider til birkedommer Peder Grønlund på Krabbesholm ved Skive. Budsummen 25.200 rdl. efterlod majoren med en tab på 10.000 rdl., og handlen var et af de første alvorlige skridt på vejen til ruinen.

“Da jeg formedelst Omstændigheder (der ere den honette Verden vel bekendt) nu mangler Boepæl, saa ynskede jeg gerne Kost og Logie for mig og et par Domestiquer paa en Herregaard, samt Vogns Remiser og Stalderum til 6 Heste alt for Betaling. Hvo dertil ved Udvejen, ville behage jo før jo kærere mig det at tilmelde”.(25). Han fik derefter adresse hos godsejer Hans Henrik Jørgensen på Strandet, og antydede at hans kreditorer end ikke undte ham tag over hovedet. Det fik dem til at indrykke en annonce i Viborger Samler der oplyste at hr. majoren var tilbudt frit ophold i de værelser han hidtil havde haft på Herningsholm, men at han i øvrigt var en upålidelig person.(26). Upålidelig eller ej, han havde i hvert fald energi til at handle til det sidste. Foruden Herningsholm havde han på tvangsauktion måttet give afkald på Palstrup og Timgård og de fleste af sine øvrige ejendomme, men på samme tid ses han at have været meget interesseret i mulighederne for at gå i gang med dyrkning af tobaksplanter på Viborg bys markjorder!(27). Knap et år senere døde Franz de Friedenreich 7. febr. 1780 i Viborg. Nøjagtigt hvor vides ikke, men det har ikke været i familiens hus på Nytorv der var

solgt på dette tidspunkt. Han blev bisat i familiebegravelsen i Højbjerg kirke.

Den sidste matador - junkeren på Pallisbjerg

Junker Christen - eller Christen Linde de Friedenreich (1742-1786), fremstår gennem overleveringen mere nuanceret end nogen anden i Lindekredsen. Det *kan* skyldes at kilderne netop om ham ikke flyder helt så sparsomme som normalt, men også at han ved sin position og personlige fremtoning har skabt sig et eftermæle i lokal målestok.

Secher karakteriserer ham som godmodig mand af få kundskaber, med den jævne vestjydes humor - også over for sine folk som han efter sigende holdt af, hvilket også hans testamente kan tyde på. Når det samtidig fortælles at hans vittigheder var platte, og at de mange strandingsauktioner på vestkysten for ham var rene "*karnevals dage*"(28), ja så fortøner det indre billede man måtte have haft af en distanceret rokokkoadelmand sig, til fordel for en mere jordbunden person. Man skal dog ikke på alle områder gøre ham til en beskeden mand med karakteristiske vestjyske dyder, dertil var hans sociale position trods alt for unik, og hans livssyn lå når det kom til stykket, nok pænt i tråd med godsejerkollegernes. Men var han beskeden i klædedragt i sin daglige fremtoning, var han ikke uden personlig stil. Til den hørte en sølvbeslagen kårde med gehæng, og til jagtbrug en hirschfænger (kort stikvåben) af drevet sølv (69 lod) med

Friedenreichvåbenet påsat gehænget. Naturligvis måtte der også være sølvbeslag med våben på junkerens krudthorn og haglpunge. Tre sølvbelagte spanskrør og spadsrestokke; et rejse-spisesæt i sølv i sort futeral; samt et sølv- og to guldrepetér lommeure, det største vurderet til 85 rdl, afrunder billedet af junker Christens fremtoning.(29).

En af de kendteste fortællinger blev nedskrevet knapt 90 år efter hans død, og er et udemærket eksempel på Christen Linde de Friedenreichs omdømme: En dag var han kørt til Rysensten for at købe stude af gårdens forpagter. Mens han handlede med forpagteren bankede han med mellemrum sin pibe ud så gnisterne fløj omkring i den stråttækte ladegård. Lensbaron Juel bemærkede fra sit vindue i hovedfløjen den fremmede, noget simpelt klædte person, og sendte en tjener ned med besked om ikke at ryge da der ellers let kunne ske en ulykke, sådan som han bar sig ad. Men Friedenreich svarede tjeneren: "*Såfremt det skulle ske, at jeg skulle svide gården af, da kan du hilse din herre, at jeg er mand for at betale sådan en hytte*". Da tjeneren havde bragt svaret til den forbløffede lensbaron, måtte han afsted igen for at få forpagterens ord på hvem denne mand dog var. Og da tjeneren nu kunne melde at manden var junker Friedenreich til Pallisbjerg, mødtes de to jordrotter, og lensbaronen undskyldte at han havde ladet tjeneren overbringe rygeforbudet. Han kunne dog ikke skjule sin forundring over at møde en så rig godsejer gå så simpelt klædt, hvilket Friedenreich besvarede med: "*Baronen har nok*

En ikke uvæsentlig del af 1700årenes godser bestod af ejendomsretten til kirkerne og disses indtægter i form af tiende. Christen de Linde og hans efterkommere ejede da også et betragteligt antal kirker i regionen, heriblandt Idom Kirke, hvis tårn ses her. Initialerne CDF står for Christian Daniel de Friedenreich (1711-80), søn af Anna Margrethe de Linde og Janus de Friedenreich til Palstrup m.m. Han slægtede morfaderen på som stræbsom godsamler, idet han blev ejer af Palstrup, Kærsholm, Pallisbjerg, Staby Kærgård, Stenumgård, Krogsdal, Timgård og Sonder Vosborg. En del af godset – heriblandt Idom Kirke – fik han ved ægteskabet med sin kusine, Elisabeth de Linde, eneste barn af Franz de Linde til Pallisbjerg og Helene von Bassen. (Foto: Esben Graugaard)

hørt det gamle ordsprog: Man skal ikke skue hunden på hårene.”(30).

Hele sin ungdom gik han sin far til hånde og lærte godsadministration. Første gang han agerede selvstændigt, var som 23-årig i 1765, hvor han fik bevilling til at være sin egen værge, med tilhørende økonomisk råderum, kun en måneds tid efter Franz de Lindes død. Som ønsket af morfaderen har han højst sandsynligt allerede på dette tidspunkt fået dele af det vestjyske ejendomskompleks i forpagtning.(31).

Studehandleren

Med de store engstrækninger der lå til junker Christens gårde, var han en selvskreven opdrætter af stude. Fedet op på de vestjyske enge var junkerens stude en efterspurgt vare. Mange hovedgårde - og bønder i mindre målestok - drev studehandel på dette tidspunkt, og om junkerens opdræt kvalitetsmæssigt var bedre end andres vides ikke - men “Pallisbjergstude” var tilsyneladende ikke et ukendt begreb blandt datidens handelsfolk.(32). Og kontakterne var vidtspredte, for alt tyder på at junkeren selv var den udfarende kraft i forbindelse med de mange handler og således sprang leddet af mellemhandlere over. Helt konkret nævnes det i forpagtningskontrakten for Stenumgård i 1781, at den nye forpagter Christen Nielsen Kiergaard i forbindelse med handelsrejserne skulle stille befordring til rådighed uden yderligere vederlag, så køreturene har været betragtet som en regelmæssig forteelse.(33). Omsætningens størrelse kan

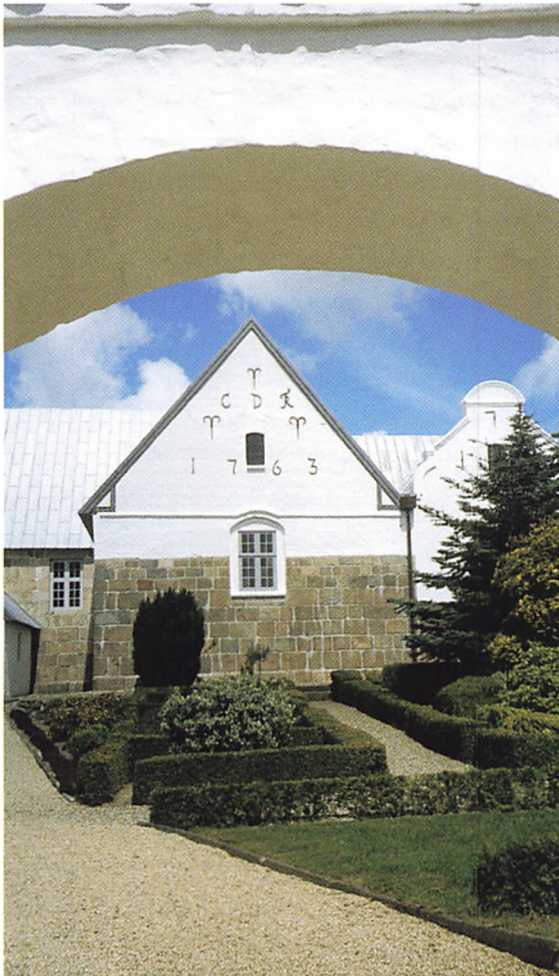
kun skimtes i hovedtræk. I 1781 solgte Christen Linde de Friedenreich 50 stude til forpagter Niels Willumsen på Kærgårdsholm for 48 rdl. parret, og ved juletid 1784 forsøgte han at sælge ikke færre end 336 stude til slagter Sachmann i København "... om det [er] Deres alvor at afhandle mine stude ...", hvilket det åbenbart ikke var, for en måneds tid senere var handelen og de mange stude overgået til slagter Laue Svane, også i København.(34).

I en nytårshilsen 1781 til Lars Johan Jelstrup på Kokkedal ved Limfjorden efterlyste junker Christen oplysninger om hvordan det stod til med studehandelen i Vendsyssel. Jelstrup havde tidligere været gift med junkerens slægtning Maren de Leth. Friedenreichs specielle opmærksomhed på studehandlen kom sig af at indtægterne fra denne handel udgjorde en betydelig del af ikke bare omsætningen på hans største hovedgård Pallisbjerg, men faktisk på alle hans gårde. De fleste havde store engarealer ud mod Nissum Fjord og dermed de bedste forudsætninger for græsning. I et over-slag fra ca. 1780 over indtægterne fra Nr. og Sdr. Vosborg, anslog han at studenes bidrag til hovedgårdenes indtægter udgjorde hhv. 32% (Nr. V.) og 36% (Sdr. V.) eller beregnet på hele godset, d.v.s. med bøndernes landgilde iberegnet: 20% (Nr. V.) og 25% (Sdr. V.). Hovedgårdenes egen kornproduktion var stadig den største indtægtskilde, men studenes bidrag til de to Vosborgsgårdes økonomi udgjorde trods alt renten af 20.000 rdl. årligt.(35). Da begge gårde få år senere blev solgt til brødrene Tang, viste det sig at Friedenreichs beregninger

over godsernes handelsværdi ikke svarede til virkeligheden, idet de blev solgt for 77.100 rdl. hvor han havde anset dem for at kunne forrente mellem 80. og 100.000 rdl.(36).

Nr. Vosborg - ringen sluttes

Da fallitboet efter landsdommer Leth satte Nr. Vosborg til salg i 1779 lå det i kortene, at junker Christen måtte være interesseret i at arrondere sine hovedgårde med Niels Bugges gamle borg. Et køb ville binde de øvrige ejendomme til Krogsdal og hele området sydvest for Holstebro, og de tiender og kirker som det ville være oplagt for Nr. Vosborg at eje - ja dem ejede han allerede i forvejen! En mundtlig overlevering lader fortælle at han - efter at have leveret det afgørende bud, og modtagetammerslag - sprang op fra sin stol og triumferende råbte: "*Lad Helvedes Engle kun sværme, så er Vosborg dog mit!!*"(37). Og historien kunne ganske have noget sandhed over sig, for han var ikke den eneste liebhaver der var mødt op i købmand Bernstorps hus i Holstebro om formiddagen, den 19. maj. Blandt de interesserede var således forvalter Otto Laurbjerg på Estvadgård, Lars Johan Jelstrup på Kokkedal i Vendsyssel som åbenbart stadig var interesseret i en god handel på sin gamle hjemegn; samt til sidst den tidligere ejeres svoger assessor Borreby. Landsdommerens eksekutorer havde som udgangspunkt en salgspris på 36.000 rdl. for det uden tvivl stærkt forsømte gods. Forvalteren faldt hurtigt fra, men de øvrige hver gang overbød hinanden med nogle hundrede rigsdaler

I 1763 satte Christen de Lindes datterson Christian Daniel de Friedenreich sine initialer på Ulfborg Kirkes søndre sideskib. Kirken horte siden 1687 til Sønder Vosborg gods, som de Friedenreich overtog ved ægteskabet med sin kusine, Elisabeth de Linde. De Friedenreich'erne anvendte ikke Ulfborg Kirke som begravelseskirke, hvorimod flere efterkommere af Maren de Linde og Niels de Leth til Nørre Vosborg blev bisat i kirkens krypt, bl.a. sognepræst Jacob Schou og hans hustru Marie de Leth. (Foto: Esben Graugaard)

indtil Christen Linde de Friedenreich for 40.000 rdl. kunne konstatere at gården var hans.(38). Dermed blev de to nabogårde atter drevet under samme ejer, og Friedenreich kunne nu mønstre 1.651 tdr. htk. ager og eng, foruden 198 tdr. tiender, smukt arronderet omkring ejendommene i Ulfborg herred.

“... Skaf mig 28 á 30.000 inden Snapsting...”

Som det også svækkede faderen, havde junker Christen i sine sidste år problemer med likviditeten. Primært på grund af kautionforpligtelserne overfor broderen, som han lige såvel som faderen havde måttet vedstå. Så sent som i 1789 havde Christens bo 72.744 rdl. tilgode i broderens bo, og selv om en del af beløbet var påløbne renter gennem de sidste mange år, har kautionen været en kolossal møllesten omkring junkerens økonomi.(39).

I november 1784 søgte han at få et lån på 40.000 rdl. til næste snapsting af Frederik Chr. von Lüttichau på Åkjær. Christen Linde de Friedenreich kendte ejeren af Åkjær “skønt længe siden”, og lokkede med et upantsat gods “af det bedste som findes i Wester Jylland i den gode Egn, omkring Holstebro, ved Ausumgaard, Qvistrup, Volstrup beliggende ...”.(40). Det var åbenbart blevet presserende at skaffe kapital, for Friedenreich opsøgte i disse måneder ofte eventuelle emner der var i stand til at yde store lån. I januar 1785 forhørte han sig hos bogtrykker Mangor i Viborg, og i april skrev han

til kommerceråd Knudsen i Klode Mølle "... *Skaf mig 28 á 30.000 inden Snapsting*", og lignende anmodninger gik til andre. I juni termin 1785 blev Krogsdal pantsat for 11.000 til justitsråd Thygeson på Matstrup - mod 4%, og tilbagebetaling til næste års snapsting. Og senere samme år solgte han en del af Krogsdal, vist nok til hans betroede mand, Nicolaj Wissing.(41).

Et pludseligt dødsfald

Den ugifte junker har efter broderens død ikke kunnet undgå at tænke på, hvad der skulle ske med besiddelserne i fremtiden. De var begge barnløse, og den nærmeste familie bestod nu af hans to fætre, officererne Janus og Carl Irminger; samt kusinen Karen Rosenkrantz Irminger der sad som enke på Bidstrup, og som var den eneste af de tre der havde børn. I 1782 søgte Christen Linde de Friedenreich kancelliet om tilladelse til at oprette testamente og det arbejdede han så på - mere eller mere intensivt - resten af sit liv. Måske har et skrøbeligt helbred også været medvirkende til disse overvejelser. Junkerens omfartende liv kunne allerede i fyrreårsalderen have givet sine skavanker, for efter lægens ordination bestilte han i 1784 til levering fra Horsens: gulerødder, ærter, asparges og ræddiker og "*sligt grønt*", og efter at han om morgenen den 22. januar 1786 pludselig blev fundet død i sin seng på Sdr. Vosborg, kunne pastor Janus Schou oplyse at den afdøde i nogle år havde været plaget af gigt og podagra.(42). Som den sidste af familien blev

Christen Linde de Friedenreich bisat i kapellet i Højbjerg kirke.

Som det var normalt i Linde-kredsen, var der for familiens enlige ikke nødvendigvis tale om at sikre godserne for de yngre generationer. Junker Christen havde i sine sidste år forgævers søgt at holde fast på broderens del af familieejendommene, specielt Palstrup og Timgård som han begge ejede ganske kortvarigt, men viste overhovedet ingen interesse for at holde Pallisbjerg-komplekset samlet efter sin død. Han var primært drevet af personlig lyst til handel.

På de mange auktioner over gårdenes løsøre i efteråret 1786 var det af familien kun fætterten ritmester Carl Irminger, og grandfætteren pastor Niels de Leth i Karlby, der i beskedent omfang bød med. Gårdenes nye ejere ønskede naturligvis i stort omfang at købe besætning, beholdninger af foder, redskaber, vogne o.s.v., men også langt størstedelen af indboet blev spredt for alle vinde. En del interessante familieklenodier blev endog ikke solgt, således f.eks. Friedenreich'ernes adelspatent i en sølvæske (15 lod), og portrætterne i Vosborgs dagligstue af bedsteforældrene Janus og Anne Margrethe, og fasteren Mette og hendes mand general Irminger - alle i forgyldte rammer. Men ritmester Irminger har muligvis ejet andre portrætter af disse, da han også bød med ved auktionen på Kærsholm i 1780. Det store sølvbæger (1,92 kg) dateret 1658, måtte Irminger sammen med det brun/hvide stenbord med Friedenreichernes våben ilagt - dog have med sig hjem. Niels de Leth

Detalje fra kapellet i Højbjerg kirke. Udsnit af Christen og Franz de Friedenrichs kister. Brødrenes, og deres forældres kister er ved fødderne prydet med detaljer fra familievåbenerne, bl.a. løven der holder en murpille, en ørn og en lindorm. Som i så mange andre forhold havde disse detaljer også den sidste Friedenrichs bevågenhed, og i 1781 måtte han rykke håndværkerne for at få arbejdet færdiggjort: "Jeg undrer mig over Eders [Jacob Jensen] Opførsel idet I endnu ey efter samme med 1½ Aar har forfærdiget Fødder med tilbehør til min Sal. Faders og Broders Ligkister ..." – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

rejste af med en sølv "Treefodes Kaffe Kande" (69 lod). En del af det mere interessante indbo kom til andre af de bedre bemidlede vestjyder. Familienklenodiet som også var til stede på Palstrup i 1760,

nemlig Christen de Lindes sølvbæger (44 lod, 2 qt.) med Linde-våbenet - og den forgyldte lindorm på låget, blev for 25 rdl. købt af amtmand Hansen.

Anne Margrethe de Lindes (t.v.) og Janus de Friedenreichs (t.h.) kister i Højbjerg kapel. Kisterne står velbevarede i sort læderovertræk og med bærereb som da de blev indsat i kapellet i hhv. 1759 og 1755. – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

Janus de Friedenreichs kiste med kisteplade og våben i sølv. – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

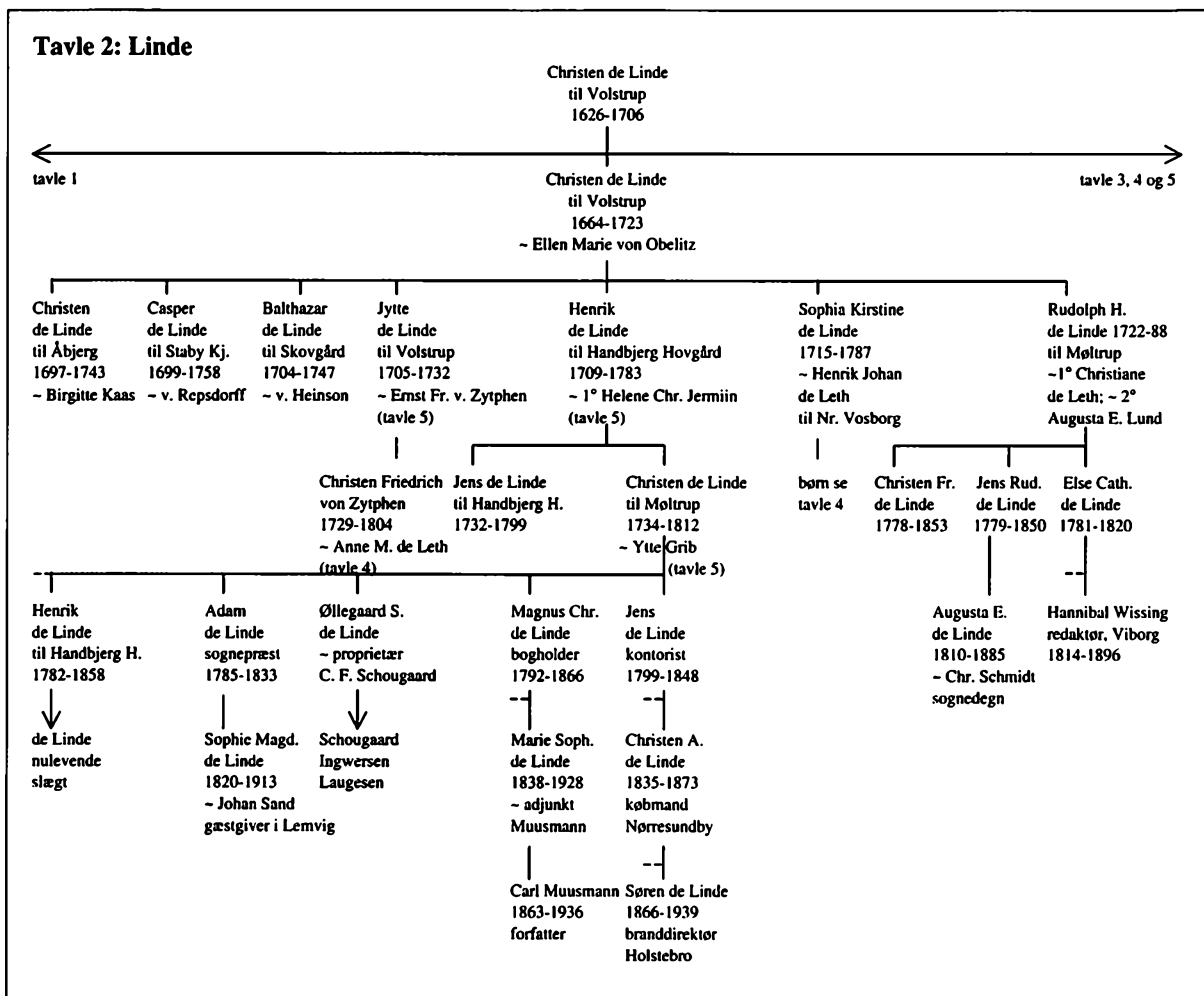
Junkerens testamente vidner om en omsorg for nogle af de mennesker der stod ham eller familien nær i dagligdagen. Primært gårdenes trofaste tjenestefolk gennem flere generationer; mennesker han havde forstrakt med penge, og kun i mindre omfang - familien. Donationerne omfattede ca. 80.000 rdl. Som eksekutorer var forvalteren Nicolaj Wissing og prokurator Peder Lund (1736-1791) på Skivehus indsat. Sidstnævnte havde også mod på ejendomshandel i større stil, og den førstnævnte sikrede sig Krogsdal af boet for en favorabel sum.(43). Naturligvis var begge d'herrer betænkt med pæne beløb - ialt 22.000 rdl., men så skulle de også sørge for at de igangværende retssager mod magistraten i Viborg blev ført til vejs ende! Friedenreich havde nemlig siden 1780 kæmpet om kontrollen over Kærsholm mod magistraten der bestyrede broderens bo(44). Lars Knudsen i Helsberg i Staby som havde tjent familien siden morfaderens tid, skulle bo frit for husleje samt have 200 rdl. Derudover skulle de der tjente junkeren på dødsdagen, have deres fripas samt hver fra 600 rdl. og nedad som Wissing nu fandt det for godt. Junker Christens gamle amme Johanne Pedersdatter (o.1719-1794) skulle naturligvis hverken mangle føde eller klæder i resten af hendes livstid, og heller ikke en anstændig begravelse. Hver af "mine [8] Præster" blev betænkt med 2.000 rdl., og sådan fremdeles med andre der var knyttet til ham i lokalområdet. Det var således en bred kreds af personer som kom til at nyde godt af dette sidste af Linde-kredsens

godskomplekser. Donationerne omfattede trods alt også familien. Fætteren Carl Irminger der få år før havde overtaget Palstrup, fik eftergivet sin gæld og mere til: *"Ritmester Irminger paa Palstrup skylder mig p.p. 12.000 rd., disse eftergives Ham, og dertil gives ham endnu 6.000 rd., skiondt det bliver ham til ingen nytte."* (45). I den store slægtskreds måtte det selvfølgelig give gnidninger mellem de mange ikke-velstillede familiemedlemmer. Snejbjerg-præsten Nicolaj Peter de Leth der hele livet led af bekymringer over sin store gæld, havde forventet at få lettet sine pengesorger med en arv fra sin - og sin kones - halvfætter. Skuffelsen over ikke at være blevet betænkt satte han ofte og gerne på tryk til familien, bl.a. til *"kære tante Linde"* på Rosborggaard i Mønsted som da måtte vide, at junker Christen engang ved et selskab hos hende og Rudolph på Marsvinslund så bestemt havde lovet at betænke Snejbjerg-præsten og dennes kone! *"... Fætter Leth [i Karlby] fik 4.000 rdl. - jeg 0, skiont hand lovede min Kone det da hun var hos Ham."*

Med junker Christens tidlige død splittedes den sidste store koncentration af Lindegods. Hovedgårdene indbragte i alt 183.550 rdl. ved bortsalg til den ny tids mænd - de dygtige brødre Peder og Jens Tang fra Nr. Tang i Ulfborg som tog sig af størstedelen, mens fætteren Carl Irminger ad flere omgange forgæves forsøgte at føre først Palstrup og siden Pallisbjerg videre. Det blev gårdenes nye ejere der gennemførte de kommende landboreformer, og stod foran de nye tiders opgaver med udskiftning og overgang til selveje.

Meget symbolsk for Linde-kredsens sociale nedtur er det skårrede Nostetangen-glas med resterne af Friedenreich-våbenet på den ene side og et drikkevers på den modsatte. Glasset stammer højst sandsynligt fra Franz de Friedenreichs husboldning på Herningsholm, og befandt sig senere på en gård i Gullestrup indtil det i 1912 blev skænket til Herning Museum. – Foto: Kjeld Hansen, Herning Museum.

4.3. Sønnerne

Mens sønnerne overtog Lindes gårde er der intet der tyder på at de også videreførte hans handelsvirksomhed. I årene efter 1706 ses alle fire sønner fra tid til anden at have udført rug, byg og smør fra Ringkøbing toldsted. Men på intet tidspunkt

nåede udførslen de mængder som der i kap. 3.1.4. er påvist for faderens vedkommende. Og det er nærliggende at tro at sønnernes udførsler hænger sammen med afviklingen af faderens virksomhed og overholdelse af allerede indgåede aftaler, idet eksporten aftog mærkbart efter skiftets afslutning

i 1708.(1). På samme måde viser indførslen til Ringkøbing i samme periode at sønnerne kun lod indføre og fortolde vare til privat brug. Det drejede sig for det meste om mere luksusprægede varer, f.eks. krydderier, vin, æbler, citroner, men for Niels de Leths vedkommende også om frugttræer. Som brødrenes betroede mand i Ringkøbing optrådte altid rådmanden Tue Olufsen (1654-1718)(2). Efter faderens død mente sønnerne at de blev ansat

for højt i skat. Endnu ved krigsstyrsskatten i 1710 blev de i fællesskab ansat til at betale 4.000 rdl., og deres eget tilbud på 2.000 rdl. blev afvist, og familien måtte til sidst bøje sig da amtsforvalteren i Ringkøbing havde fået besked om at indkræve pengene.(3). De giftede sig alle til mere gods, men var derudover bl.a. karakteriseret ved alle at holde deres kirker i god stand.

Sønnernes hartkorn 1714	Htk. (ager/eng)	Htk. (ager/eng)	Htk. (tiende/mølle)	Htk. (total)
	Hovedgårdsjord	Bøndergods		
Christen de Linde	108,1	539,6	77,5	725,3
Niels de Linde	80,7	504,4	80,1	665,1
Franz de Linde	79,1	458,1	85,3	622,6
Christian de Linde	62,4	357,4	32,2	452,0
Total	330,3	1859,6	275,0	2464,9

kilde: RA. Rtk. 313.6

Den yngre Christen de Linde på Volstrup

Lindes ældste søn var ifølge sin egen angivelse født mikkelsdag 1664 i Holstebro, og havde fra sin mor arvet Handbjerg Hovgård hvor han sammen med sin kone flyttede ind i pinsen 1697 efter at have boet på Volstrup siden brylluppet. Den 28. juli 1696 var han nemlig på Åbjerg i Vedersø blevet viet til Ellen Marie von Obelitz, som var eneste barn af Balthazar von Obelitz og Jytte Gyldestierne.

Allerede senere samme år som de flyttede til Handbjerg blev det ældste barn født, og den uden tvivl stolte fader kunne i sine optegnelser notere: "Ao. 1697 Michel: Dag Klokkeren 2 Efter-Middag Velsignede Gud Vores Egteskab I det min Kone blev forløst, og fik Een Søn; Samme Vores første Barn Er kaldet Christen Linde. Gud gav vi ham i Vold. NB.: Merkelig Jeg og selv fød er paa een Michels-Dag, og ved samme Klokkeslet".(4). Og dette forløb gentog sig i de kommende 18 år, hvor der hvert eller hvert andet år blev født et barn på Handbjerg Hovgård

Ellen Marie von Obelitz (1680-1727). Ved sit ægteskab med Christen de Lindes ældste søn, trak Ellen Marie von Obelitz samtidig en tråd mellem sin nye svigerfamilie og den gamle danske adel. Hendes mor var nemlig Jytte Gyldenstjerne fra Palstrup, og dermed bindeled til den bedre stillede del af den gamle adel. - Maleri i privateje. foto: Torben Skov.

eller Volstrup. Familien der i 1700 havde haft en lille husholdning bestående kun af en ladefoged, samt pige og røger, blev senere forøget med flere tjenestepiger i takt med at børneflokkene voksede.(5). Allerede kort efter faderens død flyttede familien i oktober 1706 tilbage til Volstrup som

herefter vedblev at være det foretrukne hjem. Under de ændrede forhold skete der også en vækst i husholdningen. I 1710 holdt man således en skolemester til de ældste børn, en pige til fruens egen opvartning, en pige i bryggers og i køkken, samt tre karle i ladegården og en karl i stalden.(6).

Christen de Linde foretog modsat sine brødre ikke omfattende handler i sin levetid. Efter sin svigerfars død i 1707 overtog han halvparten af hovedgården Åbjerg, og samme år købte han 2/7 af hovedgården med de mange herligheder - Stubbergård i Sevel. Sidstnævnte gård havde i snart ethundrede år været delt i mange parter, men om handlen var led i en plan om helt at overtage denne gård vides ikke, men Linde nåede ikke i sin tid at opkøbe flere andele.(7). Der udover vides ikke meget om hans aktive liv. Dog kendes der et enkelt eksempel på at han gav sig af med studopdræt, nemlig da han i vinteren 1717 havde 42 stk. opstaldet på Vadskærgård som led i en handel med gårdens ejer Mette Christensdatter og hendes svigersøn Jacob Lauridsen Holm, sognepræst i Saltum i Vendsyssel.(8). Det mest markante spor satte ægteparret sig ved i 1707 at etablere familiebegravelsen under korsarmen i Hjerm kirke, og måske mere vigtigt en skole for børnene i Hjerm sogn. Parret nåede ikke at få planerne ført ud i praksis inden de døde i hhv. 1723 og 1727. Men ved hjælp af nevøen Jens Henriksen Jermiin blev fundatsen færdig i 1732: "... et Skole Hus her i Sognet til Guds Ære, den almindelige Ungdoms Bedste og til en liden Taknemmeligheds Kendemærke ...

Motiv med de Lindernes og Obelitz-slegtens våben på altersranken i Hjerm Kirke, som Christen de Linde (1664-1723) den Yngre til Volstrup og hans hustru Ellen Marie von Obelitz (1680-1727) valgte af lade sig bisætte i. Førinden havde de ladet prædikestol med mere renovere og opmale. Allerede i 1707 havde Christen de Linde ladet en begravelse indrette under sonde korsarm, måske foranlediget af sønnen Christen Nicolajs død som spæd samme år. Slægtingene af Jermiin-slegten indrettede begravelse under tårnrummet i Hjerm Kirke, hvor slægtens første tre generationer samtidig var sognepræster. De Lindernes begravelse fjernedes i 1930, hvor kisterne blev gravet ned på kirkegården. (Foto: Esben Graugaard).

(transkr. 1953)”. Det økonomiske grundlag for skolen skulle udgøres af fire bøndergårde på Venø, og den af familien som boede på Volstrup skulle bestyre legatet og sørge for alt gik ret og rimeligt til. Der gik dog mange år inden skolen virkelig blev til noget. I de første mange år var der ofte problemer med skolens bygningsmæssige og økonomiske forhold, og prøvst Thomas Just Jermiin der havde tilsynet, havde flere stridigheder med Henrik de Linde som fra 1757 bestyrede legatet.(9).

Niecen fra Palstrup, Mette Dorothea de Friedenreich, noterede i sin skrivekalender for februar 1723 at: “I 25 ma [M]ere partoit a Volstrup e meme

Soir mon oncle Christen Linde mourai” (Den 25. [febr.] afrejste min moder til Volstrup og samme aften døde min onkel Christen Linde), så dødsfaldet har måske været ventet.(10). Enken sad med Volstrup indtil sin død i 1727.(11).

Økonmien var ikke til at Christens mange børn kunne få en hovedgård hver, og det er da også karakteristisk at flere af børnene ikke sad særligt godt i det. Den ældste datter Jytte Dorothea de Linde overtog hjemmet Volstrup sammen med sin mecklenburgske officersmand, Ernst Friedrich von Zytphen, og hendes søster Sophia Kirstine blev afsat til sin fætter på Nr. Vosborg.

To af sønnerne Caspar Obelitz de Linde og

Kisteplade for Balthazar Gebhardt de Linde. Som sin ældre bror Caspar gik Balthazar officersvejen og tog sin afsked efter få års tjeneste som kaptajn i infanteriet. Fra 1733-40 ejede han hovedgården Skovgård i Kollerup, men blev få år senere gift med officersdatteren Wilhelmine Friderica von Heinson. Det barnløse par holdt hus på Bryskesborg der tilhorte Balthazars velstående onkel Niels de Linde. Parret oprettede en nu nedlagt begravelse i Skibet kirke. – Kisteplade tilhørende Skibet kirke.

Balthazar Gebhardt de Linde gik begge som helt unge i tjeneste i hæren. Det gjorde de som de første i Linde-kredsen, men for ikke-bemidlede var

der ikke de store valgmuligheder, og hæren udgjorde et af de eneste alternativer til en gejstlig løbebane for "bedre folks" børn. Begge brødre var infanteriofficerer og tog afsked som kaptajner, og begge blev de efter deres afsked ejere af mindre hovedgårde; Caspar således af Staby Kjærgård som han senere solgte til farbroderen Franz de Linde. Sine sidste år levede han hos broderen Henrik i Handbjerg, og døde i 1758 lidt dramatisk på en spadseretur fra Handbjerg Hovgård til Volstrup. Balthazar blev ejer af Skovgård i Kollerup i Østjylland.(12). Den ældste søn Christen kom efterhånden i besiddelse af hele sin morfars gård Åbjerg, og var gift med Birgitte Kaas fra Rybjerg, men hverken han eller de to nævnte brødre der også var gifte efterlod sig børn.

Volstrup - efter Linde

Med Jytte Dorothea de Lindes tidlige død i 1732 var der ikke umiddelbart udsigt til nogen ændring i gårdens besiddelsesforhold. Hun efterlod sig to sønner, men von Zytphens nye ægteskab med sin første kones slægtning fra Ausumgård ændrede billedet. Og ved kaptajnens død i 1756 sad hans enke Øllegaard Jermiin tilbage med datteren Hedevig efter at en anden datter var død som 22-årig året før. Ved et nyt ægteskab med major Poul von Klingenberg fra Tandrup (o.1714-1771) bragte Øllegaard Jermiin en ny mand ind på gården, men han hængte sig i et anfald af depression på Venø i vinteren 1771. Datteren Hedevig von Zytphen (1735-1787) var også efter et kort ægteskab med

Christen Friederich von Zytphen 1729-1804. Han blev i 1757 naturaliseret som dansk adelsmand i forbindelse med sit bryllup med Anne Marie de Leth fra Nr. Vosborg. Zytphen havde som ældste søn fra Volstrup nok forventet at overtage familiens hjem, men efter faderens død i 1756 beholdt hans enke Øllegaard Jermiin og hendes datter gården, og da "... jeg i sær har lyst til Ager Dyrkning og Landvæsenet ..." måtte han supplere sit mecklenborgske adelskab med et dansk for at kunne nyde privilegierne på en anden gård som han havde i tankerne. I 1757 boede han i Holstebro, men bosatte sig i 1760'erne med sin kone i Vestergade i Lemvig, hvor det barnløse par herefter levede næsten et halvt århundrede som rentiers. Parret er et eksempel på Linde-kredsens indgifte i 1700-tallet. For ikke nok med at de selv var fætter og kusine, Anne Marie de Leth var selv resultatet af et tilsvarende ægteskab. – Foto: Danmarks Adels Aarbog 1951.

sognepræsten i Rudkøbing Adam Frederik Pedersen Grib blevet gift igen med major Ludvig Vilhelm Høeg (1727-1784). Øllegaard Jermiin døde i 1784 og overlevede såvel sin egen mand som svigersønnen, og havde da testamenteret Volstrup til sine to børnebørn, Øllegaard og Ytte Grib. Sidstnævnte var i 1780 gift med sin mors fætter Christen de Linde på Møltrup, som solgte sin kones halvdel af Volstrup til Øllegaard Grib's mand, den senere etatsråd Mogens Christian Skow (1745-1818) fra Bustrup i Salling. Den nye ejer af Volstrup kom omkring århundredeskiftet til at forestå såvel udskiftning og udflytningen på egnen, som som salg af fæstegodset. Det fik han ikke det bedste ry for hos Hjerm-boerne, og han skulle have behandlet egnen så dårligt at han gik igen efter sin død.(13). Hans enke overlevede sin mands nevø, provst Anton Frederik Skow der senere overtog gården, og døde selv den 5. januar 1847 som den sidste Linde-efterkommer på Volstrup.

Handbjerg Hovgård og Møltrup - Lindernes sidste hovedgårde

Henrik de Linde (1709-1783) overtog det meste af Handbjerg Hovgård efter forældrene, men måtte i 1729 købe sin bror Balthazar ud af den sidste part(14). Med kun en hovedgård i modsætning til faderens tre, kunne han kun lige nøjagtigt klare at holde gården privilegeret. Desuden var han fra begyndelsen stærkt forgældet og var kun lige akkurat solvent ved ekstraskatteopgørelsen i 1743. I lighed med sine forældre havde han dog mulighed for at

Henrik de Lindes fædrene og modrene våben. Detalje fra indgangsdøren i Handbjerg kirkes kapel. – Foto: Esben Graugaard.

gøre noget for sognets fattige, og oprettede 1759 Handbjerg Hospital til det formål. I forbindelse med sin første kone, Helene Christine Jermiins død i 1762, indrettede han et kapel for slægten i Handbjerg kirke. Henrik de Linde havde en lang ejerperiode, idet han først i 1763 overdrog gården

til den ældste søn Jens de Linde. Trods fastsatte bestemmelser om bopæl på gården resten af sit liv, flyttede han i de kommende år en del rundt. Fra 1774 slog han sig ned i et hus i St. Mikkelsgade i Viborg og ægtede året efter sin tredje hustru, Bigitte Maria Muderspach, en datter fra hovedgården Trinderup syd for Hobro. Viborg var også byen hvor han i 1783 døde efter at have været plaget af en tiltagende blindhed gennem mange år. En skavank som hans nevø Christen Friedenreich de Linde også led af, og betegnede som en karakteristisk familiesvaghed.(15). På Handbjerg Hovgård blev han mest husket for den prægtige have med frugttræer som han i sin ejertid lod plante.(16). Han fik i sit første ægteskab tre sønner, hvoraf den yngste Caspar døde på Engelsholm som 24-årig fænik ved Sønderjyske Nationale Infanteriregiment.

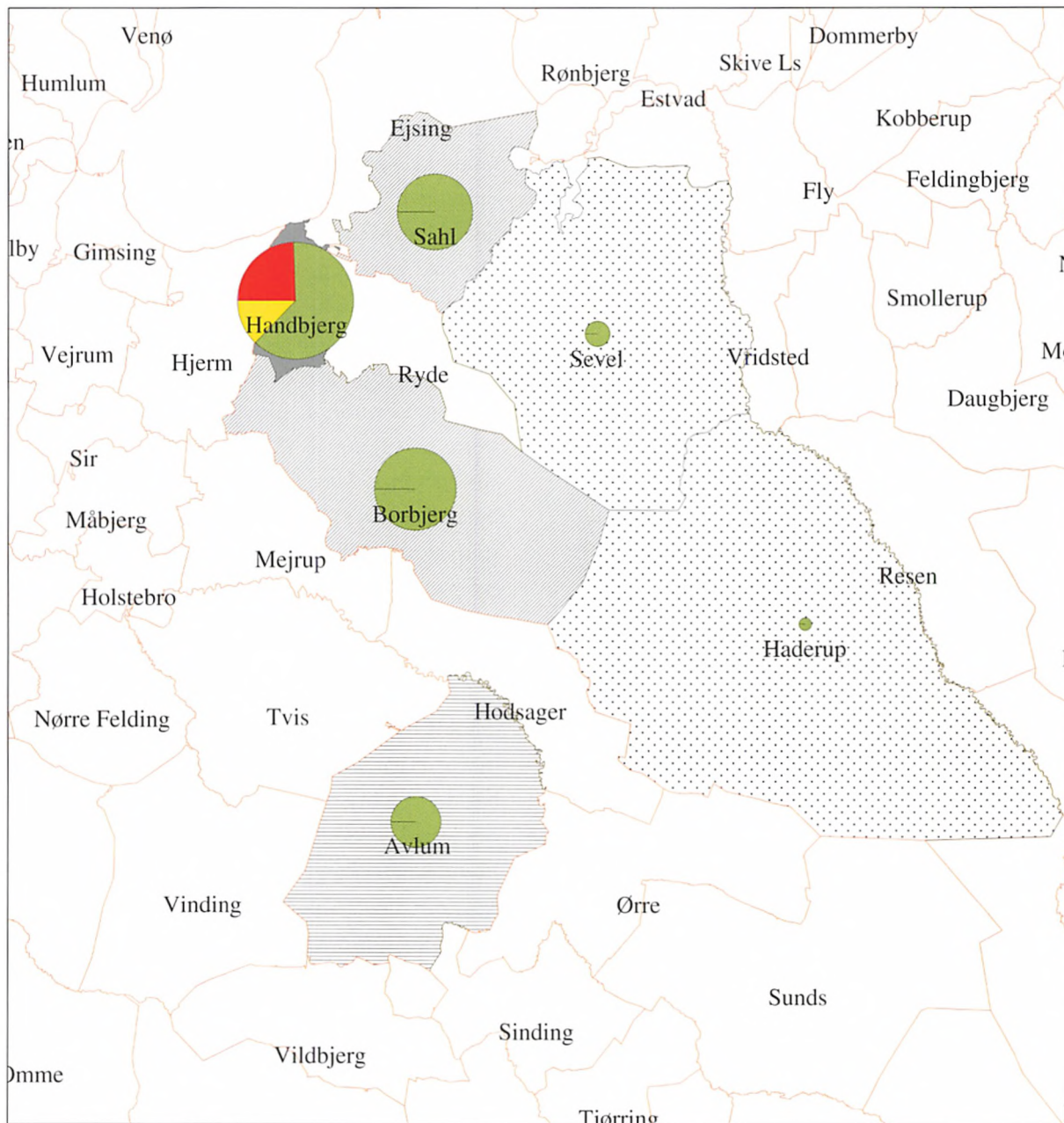
Sønnen Jens de Linde havde et bedre udgangspunkt som ejer af Handbjerg Hovgård, via et godt giftermål med en datter af Ole Rudolph Krabbe til Mindstrup, nord for Vejle. Der udover havde han en juristeksamen, men ses ikke at have udnyttet disse kompetancer i offentlig sammenhæng. I hans tid blev ejendommens økonomi forbedret, men Lindernes glanstid var for længst ovre, og som ekstraskatten i 1789 viser, var familiens hovedlinje nu blot én blandt flere lokale velhavere. Jens Jermiin på Ausumgård var ejer af 60.000 rdl., ritmester Gimsing på Qvistrup af 30.000 rdl., etatsråd Skow på Volstrup af 23.200 rdl., gård-ejer Mads Qviesgaard i Vejrum af 23.000 rdl.,

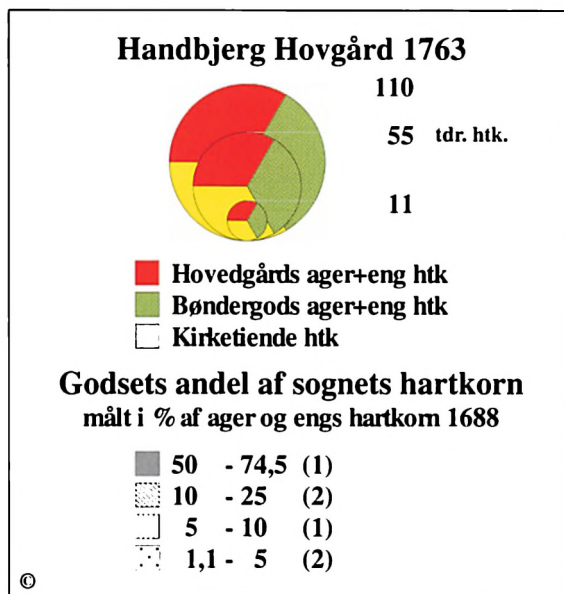

Den usædvanligt smukt forarbejdede dør, som Henrik de Linde i 1759 lod fremstille i forbindelse med etablering af en begravelse i Handbjerg Kirke. Detailbilleder af våbenskjoldene afbildet overfor. Henrik de Linde skænkede samtidig et par massive messingstager til kirken, hvor de fremdeles pryder alteret under gudstjenesterne. (Foto: Esben Graugaard).

og Jens de Linde på Handbjerg Hovgård af kun 10.000 rdl. Og som det ses var den "fattige fætter" på Ausumgård nu familiens mest velhavende!(17). I 1777 blev Jens de Linde udnævnt til justitsråd,

en af de få gange familien modtog ærestitler, men anledningen kendes ikke, han vides i hvert fald ikke at have haft udadvendte hverv der kunne motivere en sådan udmærkelse. Det mest synlige resultat af hans ejertid var opførelsen i 1775 af den nuværende hovedbygning i god vestjysk stil med hoved- og to sidelænger af grundmurede og teglhængte bygninger i ét stokværk. Parrets våben og navnetræk ses udhugget på en sandstenstavle over døren. Efter Jens de Lindes død 1799 overdrog enken året efter gården til sin svoger på Møltrup. Hans søn Henrik de Linde overtog som femte og sidste generation i 1808, efter af bøndergodset var bortsolgt. Han forsøgte i de økonomisk turbulente år, i 1815 forgæves dels at sælge, dels at udstykke gården i parceller, og efter en lang ejertid måtte han i 1846 afhænde gården til apoteker Daniel C.Petersen fra Hamborg.(18). Gården blev mageskiftet med apotekerens proprietærgård Fransbjerg ved Mariager Fjord. Og efter at have afholdt to auktioner i sommeren 1846, hvor det meste af gårdens indbo blev solgt, selv de sidste 86 tdr. rug, byg og ærter af gårdens beholdninger, tog familien afsked med egnen. Henrik de Linde undskyldte at han var udeblevet fra sin moster på Volstrup, den gamle fru Skows, 87 års fødselsdag, men der var så meget der skulle ordnes: "... førend Vi - om nogle Dage - forlade Egnen.". (19). Datteren Bolette de Linde skrev efter flytningen også til sin gamle tante og gudmor på Volstrup: "Kjære Fru Skou, jeg behøver da ikke at fortælle dem den Intryk som det gjorde paa os at forlade den kjere Hougaard,

et Sted hvor mine Forældre havde været saa længe og sin Fædrenegaard der er saamange ting som knytter hvor man har haft saamange snart sorger, og snart Glæder og paa engang at skilles fra saamange gode Venner men aligevel maa man jo takke den gode

Henrik de Linde 1782-1858. Femte og sidste generation på Handbjerg Hovgård, og nærmeste fælles stamfar for den nulevende slægt. – Foto i privateje.

Handbjerg Hovgård 1763

Handbjerg Hovgård som gårdens tilliggender fordelte sig ved Jens de Lindes overtagelse i 1763. - Omfang 229 tdr. htk. ager og eng, og totalt 243 tdr. htk. (afrundet).

Gud at alt gik saadan. Her var da meget uhyggeligt paa Fransberg inden vi fik alt ordnet ...”.(20).

Møltrup - Rudolph og Christen de Linde

Christen de Lindes (d.y.) yngste søn Rudolph - var født i 1722 året før faderens død. Som den yngste af mange børn havde han ikke kunnet forvente samme gode afsæt som de ældre børn. Han måtte nøjes med at overtage sin fars 2/7 af Stubbergård der i 1743 var vurderet til ca. 2.000 rdl. samt 6.000 rdl. i kontanter. Men han havde måske arvet noget af farfaderens talent, det skulle i hvert fald vise sig at gå ham helt godt.

Hans formynder var Niels de Linde, og i 1744 skilte han sig med dennes råd af med anparterne i Stubbergård, som blev solgt til Morten Qvistgaard i Holstebro.(21). Næsten samtidig med at Rudolph den 21. april 1747 blev gift med sin kusine Christiane Dorothea de Leth fra Nr. Vosborg overtog han Møltrup og Tanderup fra sin fætter på Tirsbæk.(22). Handelen var egentlig afsluttet den 20. nov. året før, men familiens kamp mod fætterens giftermål på Tirsbæk (se senere) gav sig udslag på mange måder “...*formedelt mellemløbende Disputer har dette Skøde saaledes henligget skreven og uunderskreven til i dag...*”. Men den 26. april 1747 skrev Christen de Linde omsider

Tanderup set fra nord ca. 1910. I gårdens storhedstid under familien Sehested i 1600-tallet havde gården markante bygninger. Men efter at en brand kort før år 1700 havde lagt hovedbygningen øde, lod gårdens ejere sig herefter nøje med et par værelser i ladegården. Og det var da også ladegården som Niels de Linde valgte at ofre midler på i sin tid, og her boede han fra tid til anden i sine yngre år. Laden ses her med kamtakker efter en ombygning i 1890'erne. – Foto: Herning Lokalhistoriske Arkiv.

under på Kærsgårdsholm, og man fornemmer at onklerne har været tilfredse med at to af familiens gårde nu var sikret mod Maren Loss og Christen de Linde. I 1748 opholdt parret sig på Tanderup, men tog snart efter ophold på det mere beboelige Møltrup.(23).

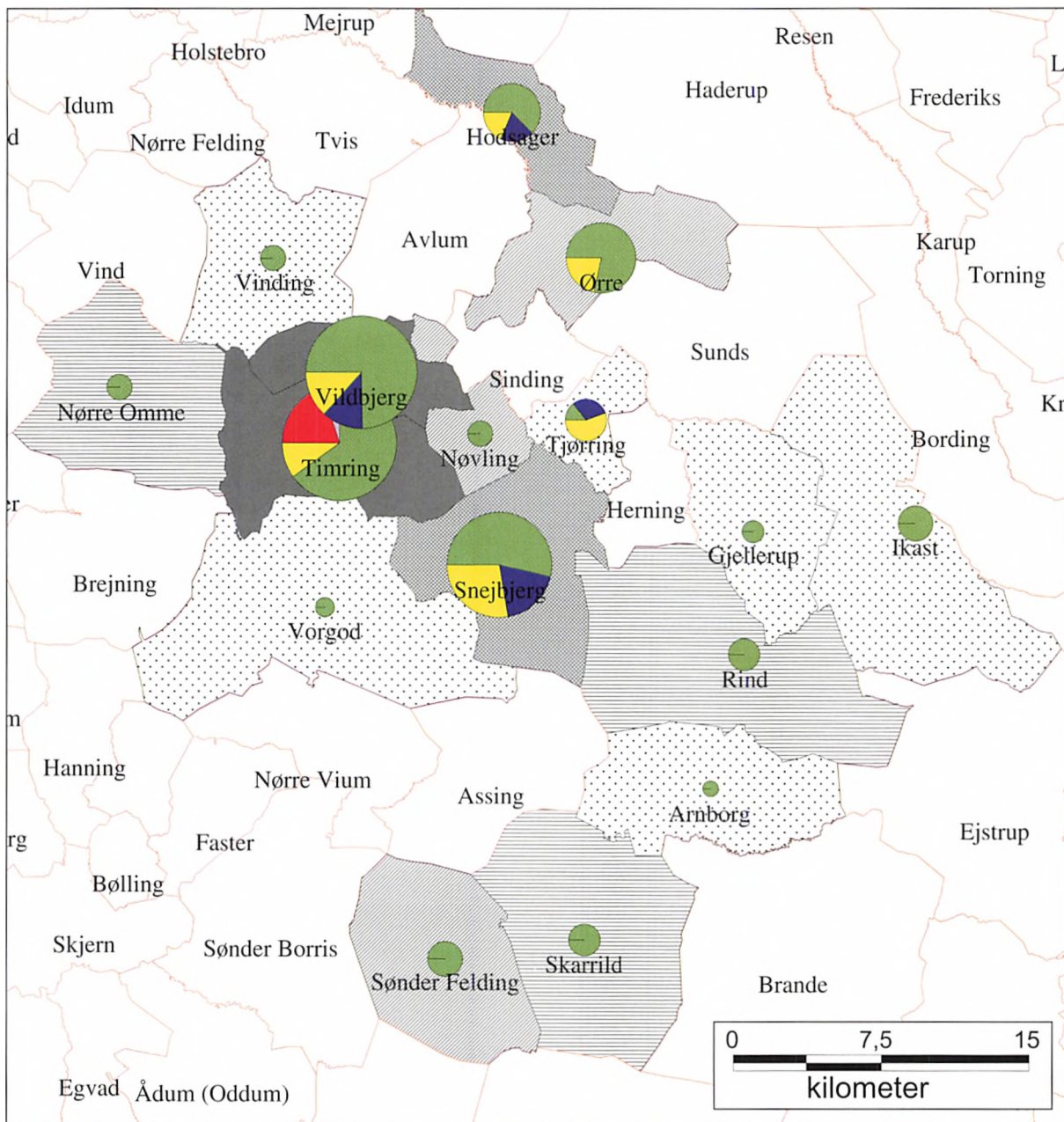
De to gårde havde ikke været anvendt som beboelse af ejerne siden Niels de Linde i sine ungdomsår boede på Tanderup. Sidstnævnte gård var uegnet til beboelse, mens Møltrup i Danske Atlas beskrives som en smuk ejendom og nybygget. Det må i så fald skyldes Rudolph(24).

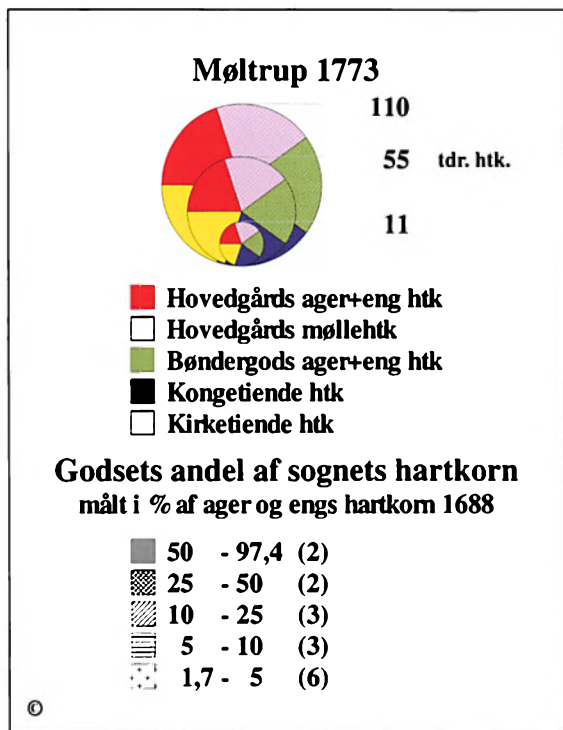
Til Møltrup og Tanderup hørte i 1714 i alt 244,5 tdr. htk. ager og eng, og 282,8 tdr. htk. totalt. Ved overtagelsen i 1747 var det vokset til 303,5 tdr. htk. ager og eng, og 342,3 tdr. htk. totalt, altså en vækst på 21% Ved næste ejerskifte en generation senere i 1773, var godset vokset med endnu 30% til 338 tdr.htk. ager og eng, og 452 tdr. htk. totalt - og så var Tanderup endda ikke medregnet. Denne gård havde Rudolph allerede i 1749 solgt med de nærmest liggende bøndergårde til Laurits Nielsen Nyboe, og han valgte således at koncentrere sine opkøb omkring Møltrup i Ulfborg og den nordlige del af Hammerum herred. I 1764 købte han Ørre kirke af Mathias Optius til Rybjerg, men det største tilkøb gjorde han i 1771 ved auktionen over stamhuset Lundenæs, hvor han blev ejer af 10 gårde i Vorgod, Vildbjerg, Snebjerg og Tjørring sogne, samt konge- og korntienderne i Snebjerg, Tjørring og Vildbjerg, i alt for 5.264 rdl.(25).

Rudolph de Linde og Christiane Dorothea de Leth – monogram under adelig krone på tavle i Snebjerg kirke. I 1760'erne lod Rudolph de Linde og hans første hustru Snebjerg kirkes indre forny i barokstil, herunder altertavlen. Tæt ved altertavlen lå familiens sakristi (lokalt forvansket til æsakhus) i korets nordside, hvor familiens døde fra Møltrup stod indtil kapellet efterhånden begyndte at forfalde, og endelig blev nedrevet i 1821. Kapellets placering kan stadig skimtes i korets nordmur. – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

Efter at hustruen var død i 1772, og bisat i kapellet i Snebjerg kirke, og da parrets børn ikke overlevede den spæde alder, valgte Rudolph de Linde i 1773 at afhænde Møltrup til sin nevø, Christen de Linde.(26). I 1776 optog sidstnævnte 8.000 rdl. hos sin svigerfar generalmajor Wolf von Lüttichau, for Christen de Linde havde ikke midlerne til at købe et så stort gods.(27). Han var på dette tidspunkt 40 år gammel, og havde levet et liv som infanteriofficer i forskellige dele af landet, bl.a. ved de store forlægninger i Rendsborg. Ved overtagelsen af Møltrup var han gift første gang i et kortvarigt ægteskab med Sophie Hedeveg von Lüttichau, og efter hendes død i 1780 med sin

Møltrup 1773

Med Rudolph de Lindes salg af Møltrup til kaptajn Christen de Linde i 1773 havde gårdens tilliggender nået et toppunkt, og Møltrup bibeholdt denne størrelse indtil fæstegodset blev bortsolgt i løbet af 1790'erne. Efter bortsalget af Tanderup i 1749 var centreret for besiddelsen forskudt fra Snejbjerg til Timring og Vildbjerg. – Omfang: 338 tdr. htk. ager og eng, og totalt 452 tdr. (afrundet).

slægtning Ytte Grib. Men kaptajnen var nok ikke helt motiveret for det stille liv på Møltrup, og måske heller ikke på de nye tider indenfor landvæsenet hvor han følte reformtidens mange nye love og forordninger indskrænkende for det store landbrug, hvad de jo også var. Tjenestefolk var det heller ikke til at få fat i.(28). Men i stil med sin ældre bror i Handbjerg fik han i den samme periode - 1777 - opført Møltrups nuværende hovedbygning efter samme grundplan og skabelon som fødegården, nemlig en hovedfløj med to sidefløje, opført i grundmur.

Efter at have påbegyndt bortsalget af fæstegodset i 1790'erne håbede han at det ville blive lettere at finde en køber til gården, således at den voksende familie kunne slå sig ned i Viborg. Det var der flere grunde til. Med et skrantende helbred var det rart at have doktoren i nærheden! Og for sønnernes skyld måtte de have en god uddannelse: *"... i disse tilfælde er Kiøbstaden meeget at preferere for landet"*. Så Møltrup var til salg for en bemidlet liebhaver, som *"... vil boe i en maadelig Egn, i Eensomhed, da kand vist nok Møltrup passere for en goed Comode og honett Boepæl"*.(29). I de samme år var hans kone ofte syg. Hun omtales som svag af sind og led under svære vrangforestillinger. De to ældste sønner Henrik og Adam blev sendt til Augusta de Linde i Viborg, hvor de havde deres hjem mens de gik på latinskolen.(30). Efter krigshandlingerne i 1801 blev den nu 68-årige kaptajn atter indkaldt, og selv om han selv mente at have alderen imod sig, sagde han ja - for børnenes

In Den ærværdige Tareller, som Gæsthus paa Liengen Mads
 Jensen, og hans Arvinger, som hans Sønns Lovlig Kildebøtte, Gæst-
 hus, og Gæsthus i sønnen, Gæsthus og Sønnen, og
 Arvingerne, Gæsthus Mads Jensen i Grimstrup Mølle, med
 sinne med indgående Skøde, som til Liengen Mads Jensen og Bro-
 delleres, inden vij derfor at Lede Indsættelse, —
 det de Arvingerne inden min Gæst og Sønns.
 Møltrup d. 17 Junij 1794. —

(Linde)

at ingen skriftlig Lov traet om indtækt og sønnen
 det Lede inden min Gæst og Sønnen inden min skrift det til Liengen
(Linde) Mads Jensen

Arvinger og Sønnen i den Kongen Møltrup Mølle paa Liengen
 Møltrup d. 17 Junij 1794 og Postadressen paa pag. 856.
 Skriftlig — *(Linde)*

De Linde'rne var godsejere og det i en sådan grad, at ingen anden slægt kunne hamle op med dem i 1700årenes Ringkøbing amt, hvor Christen de Lindes sønner, svigersønner og børnebørn akkumulerede en overvældende godsmængde. Den daglige administration varetoges af forvaltere, forpagtere og fogeder, men ved vigtige økonomiske aftaler som bortfæstning og salg af gårde, skulle godsejeren selv skrive under. Eksemplet her er fra 1794 hvor kaptajn Christen de Linde til Møltrup solgte Grimstrup Molle i Timring sogn til Mads Jensen formedelt 899 rigsdaler, hvoraf de 700 fik lov at stå som en panteobligation. Mads Jensen havde i 1787 overtaget fæstet af mollen efter sin far. Herning Museum nr.87-1939. (Foto: Kjeld Hansen, Herning Museum).

skyld. Han blev forflyttet fra den regulære hær, og fik bestalling som oberstløjtnant ved landeværnet, og lagde ud med 28 dages hård eksersits i Holstebro i september 1801!(31). Krig blev det som be-

kendt ikke til for landeværnets vedkommende, og familien blev boende på Møltrup, med afstikkere til Handbjerg Hovgård som de havde overtaget fra svigerinden i 1800. Christen de Linde døde

Dette silbuetklip af en de Linde fra Handbjerg Hovgård skænkedes i 1932 til Herning Museum af Gerda Theill. I indkomstprotokollen anføres motivet at være " – vistnok H.Linde (ell.Faderen) ? i Hanbjerg". Da personen ikke ligner Henrik de Linde, som vi har et bevaret fotografi af, må der være tale om hans far, oberst Christen de Linde til Møltrup og Handbjerg Hovgård, som døde i 1812 på Handbjerg Hovgård. Hans kisteplade kan stadig ses i det nu nedlagte kapel i Handbjerg Kirkes tårnrum. Herning Museum nr.26-1932. (Foto: Kjeld Hansen, Herning Museum).

i 1812 og blev bisat i Handbjerg kirke, og hans enke døde en menneskealder senere på Handbjerg Hovgård. Bortset fra de to ældste sønner forlod de fem øvrige børn Vestjylland. Sønnen Adam Fre-

derik de Linde havde ikke noget godt helbred og blev teologisk kandidat. Han var i mange år fra 1811 til sin død i 1833 sognepræst på sin hjemegn i Vildbjerg-Timring-Nøvling pastorat, hvor han i folkemunde efterlod sig et ry som en fysisk skrøbelig person med så dårlig en udtale at han næsten var umulig at forstå.(32).

Rudolph de Lindes børn - social deroute

Den barnløse enkemand Rudolph de Linde fik et nyt liv efter at have forladt Møltrup. Som 54-årig giftede han sig med en farverdatter fra Mariager, Augusta Elisabeth Lund. De bosatte sig først i 1776 på Marsvinslund i Vium, siden i 1785 på Rosborggård i Mønsted. I disse år fik parret to sønner og en datter, og levede i relativ velstand. Rudolph de Linde døde imidlertid i 1788, og det ændrede sandsynligvis situationen. I de kommende år viste Augustas børns skæbne hvor hurtigt det kunne gå ned ad bakke for Linde-familien. Med en stigende inflation og store udgifter var det selv for en velhavende enke svært at klare sig igennem. Da hendes bo blev afsluttet i 1810, var der trods alt en formue på 4.875 - inflationsramte - rdl., men da havde familien haft modgang gennem mange år.(33). Kilderne gør det muligt at følge Rudolph og Augusta de Lindes sønner i deres unge år. Familien på Møltrup var hendes trofaste støtte, og mens deres sønner boede hos hende i Viborg, hjalp kaptajnen med at få hendes sønner sat i vej. Ved afslutningen af grundskolen i Viborg

Stilrent dørparti fra hovedgården Møltrup, hvis stadig eksisterende hovedbygning Christen de Linde (1734-1812) lod opføre i 1777, hvor han var kaptajn ved Slesvigske Infanteriregiment. Over døren ses til højre for de Lindes våben skjoldet med Lüttichau-slægtens våben. Christen de Linde indgik i 1773 på Lerkenfeld ægteskab med Sophia Hedevid von Lüttichau, datter af generalmajor Wolf von Lüttichau og Lucia Oksen. (Foto: Esben Graugaard).

i 1795 blev den ældste søn Christen Friedenreich de Linde (1778-1853) rådet at give sig til noget andet! og den yngste Jens Rudolph Bay de Linde (1779-1850) til at studere, "under stærke Paamindelser om Flid og gode Sæder".

Christen blev samme år sendt til Rendsborg, hvor kaptajn Johan Christian Mallesch (o.1756-1845), og gift med Henrik de Lindes enke, lovede at tage sig af ham på anbefaling af kaptajn de Linde. Planen var at starte som frikorporal i infanteriet, for så kunne han altid senere skifte våbenart til kavallerist, mens det omvendte var umuligt - mente altså kaptajnen på Møltrup. De første år befandt han sig så godt i Holsten at han næsten havde glemt Viborg hvis ikke det var for "min Kjære Moder og Søster", men store leveomkostninger, besværligheder med at komme i en fast stilling, gjorde at han som årene gik indskrænkede sig til at bruge penge. Og pengene fra salget af forældrenes gårde kunne ikke række til de ofte forekommende ændringer af uniformer, f.eks. i 1800 da Oldenborgske Infanteriregiment som hidtil havde båret grønne rabatter med gule knapper, nu havde fået ordre til at anlægge sorte rabatter med hvide knapper! Så var det svært for enken i Viborg at følge med.(34). Sønnen nåede ikke længere end til rang af sekondløjtnant, og forsvandt efter afskeden med hæren i 1803 ud af familiens synsvinkel. I de følgende år søgte han forgæves at komme ind ved toldtaten i Holsten, og døde mange år senere i landsbyen Nübbel vest for Rendsborg.

Den yngste søn Jens fik en lignende skæbne. I 1797 rejste han til København for at studere teologi. Hans grandonkel Balthazar von Obelitz fik ham på moderens foranledning i huset hos en farver enke fru Møller i Vestergade, hvor han kunne bo for 14 rdl. om måneden. Samtidig ville

en kasserer Eeg som boede i samme hus holde opsyn med sønnen og rådgive ham økonomisk, for Obelitz var for svag til at tage sig af ham. Men han kunne til moderens beroligelse oplyse: "... *Der er ikke flere Logerende i Huuset, men 2de Apotheker-sønner fra Rudkøbing ved Navn Ørsted spiser der hver Middag, og, da disse ere 2 meget brave og hæderlige Studenter, der have staaet sig overmaade vel til deres Examina [...] saa anseer ieg dette ogsaa at være meget tienligt for Linde at han hver Dag kan have saadant Selskab at omgaaes*". De senere så berømte brøders bekendtskab med Jens Rudolph de Linde har dog ikke givet anledning til omtale i Hans Christian Ørsteds selvbiografi.(35). Måske ikke så sært for Augusta de Lindes yngste søn blev til familiens bekymring på intet tidspunkt den mønsterstudent som Ørsted-brødrene allerede var på dette tidspunkt. Obelitz mente at kunne man blot få has på den unge mands hang til billardspil og turen rundt i byen ville tingene gå bedre. Men der var ingen lyst til at studere selv om filosofikumeksamen var forestående. "*Jeg gjentager endnu engang at 15 Mk. ugentligt er det ringeste jeg kan komme ud med, thi i Kjøbenhavn behøves utallige flere Nødvendigheder end i Viborg*", lød brevet til moderen kort før jul 1799. Kasserer Eeg fik hurtigt nok af at bestyre hans sager, og i en næsten voldelig samtale mellem de to, mente Jens at han sagtens kunne klare sig selv, for mere var der ikke at "*skalte og valte med*". I løbet af 1800 sneg gælden sig op over de 1.400 rdl., som kun næsten kunne dækkes af det beløb han havde arvet fra onklen

på Bidstrup.(36). Hverken det eller hans flytning til Frederiksberg på moderens ordre, for at være væk fra fristelserne i centrum, hjalp på nogen ting. Medstuderende gik i kaution for ham for hans gode familienavns skyld, også da han måtte lade sig nyt tøj for at erstatte det fogeden havde beslaglagt. Resultatet blev at han på kaptajn de Lindes anbefaling blev hentet hjem til Viborg omkring det tidspunkt hvor moderen døde i 1803. Som sin bror kom han ikke i nogen varig stilling, men var toldbetjent forskellige steder i Jylland, bl.a. i Holstebro. Han beskrives ofte som havende en svag konstitution, og levede da også i sine sidste mange i Ålborg som "lem" på hospitalet, hvor han havde sit underhold.(37).

Niels de Linde på Kærgårdsholm

Niels Linde (1674-1746) omtales af Tyge A. Becker som den betydeligste af den gamle Lindes sønner. Ligesom brødrene havde han ingen offentlige bestillinger, men derimod - også ifl. Becker - foretog han i sine yngre år en række udenlandsrejser. Rejserne lader sig som Beckers øvrige oplysninger sig kun sjældent verificere, og heller ikke i denne sammenhæng. Mens beretningerne om rejser rundt i Europa i uddannelsesøjemed lyder meget sandsynlige, har beretningerne om hans lange rejser til Tyrkiet, Palæstina, Egypten o.s.v. og den påståede deltagelse i krigen mod ungarene, noget eventyrligt over sig.(38).

Som den eneste af Christen de Lindes sønner giftede Niels sig ind i den gamle adel. Den udkår-

Tirsbæk. Niels de Linde udfoldede sig i sine sidste år med omfattende ændringer i det bevoksede og kuperede terræn omkring Tirsbæk, og skabte et franskinspireret haveanlæg imellem de omgrænsende bakkeskrænter. - Foto: Mogens Kragsig Jensen.

ne var Karen Rosenkrantz, datter af Anders Rosenkrantz (1654-1742) der for det meste holdt til på Landting. Denne del af Rosenkrantz-familien var en af de sidste danske familier der havde større godsinteresser i Skåne, og man opgav til fordel for Linde'rne siden Landting for at koncentrere sig om de skånske gårde.

Allerede i de første år efter faderens død må Niels de Linde være kommet i besiddelse af den lille hovedgård Tanderup i Snejbjerg sogn. Denne

gård supplerede besiddelsen af Møltrup i Timring, og Niels de Linde handelsmæssige virksomhed bestod i de første mange år i at øge antallet af bøndergårde ved opkøb i Hammerum og Ulfborg herreder. F.eks. købte han allerede i april 1704 gården Birkmose i Timring og skrives da "til Møltrup" selv om han endnu ikke var gårdens officielle ejer, og i 1708 købte han gården Elmholt i Rind sogn som indtil da i en periode havde tilhørt det fjernt beliggende Vestervig Kloster!(39). I 1710 holdt han

selv til på Tanderup, med ladefoged, pige, røgter og kusk, men efter at være blevet gift foretrak han Kærgårdsholm i Salling som sit faste hjem. Tanderup havde i sin storhedstid under Sehested'erne i 1600-tallet udgjort et decideret borganlæg omgivet af voldgrave, men efter at det hele brændte i Lindes tid, blev hovedbygningen aldrig bygget rigtigt op igen. Derimod forsynede Niels de Linde gården med en ny ladegård.(41).

Kærgårdsholm byggede han op fra ny. Og gården kom ifølge Danske Atlas til at bestå af en borggård med tre fløje af mur- og bindingsværk, samt hele to ladegårde - en på hver side af borggården. og hver især bestående af tre fløje. Borggården var omgivet af grave hvorover to vindebroer gav adgang til ladegårdene. Et stort anlæg med 67 fag hus i borggården og 236 fag i ladegården, som stod indtil engang i 1880-erne.(42). Niels de Linde var således ubetinget den mest byggelystne af familien, og det kom også hans øvrige ejendomme, herunder kirkerne, til gode. Ifølge Becker vandt han anerkendelse for denne indsats.(43). Han havde et mangeårigt, fortroligt og vellykket samarbejde med Viborg-bygmesteren Johan Gotfried Hödrich, som forestod ombygningen af bl.a. Tirsbæk, og som så sent som op til Niels de Lindes død blev anvendt ved vedligeholdelsen af nogle af kirkerne(44).

Senest i 1730-erne flyttede familien ned til svigerfaderen på Tirsbæk, i det lidt mildere østjyske klima på nordsiden af Vejle Fjord. Her døde Karen Rosenkrantz i 1736, og efter at svigerfaderen i

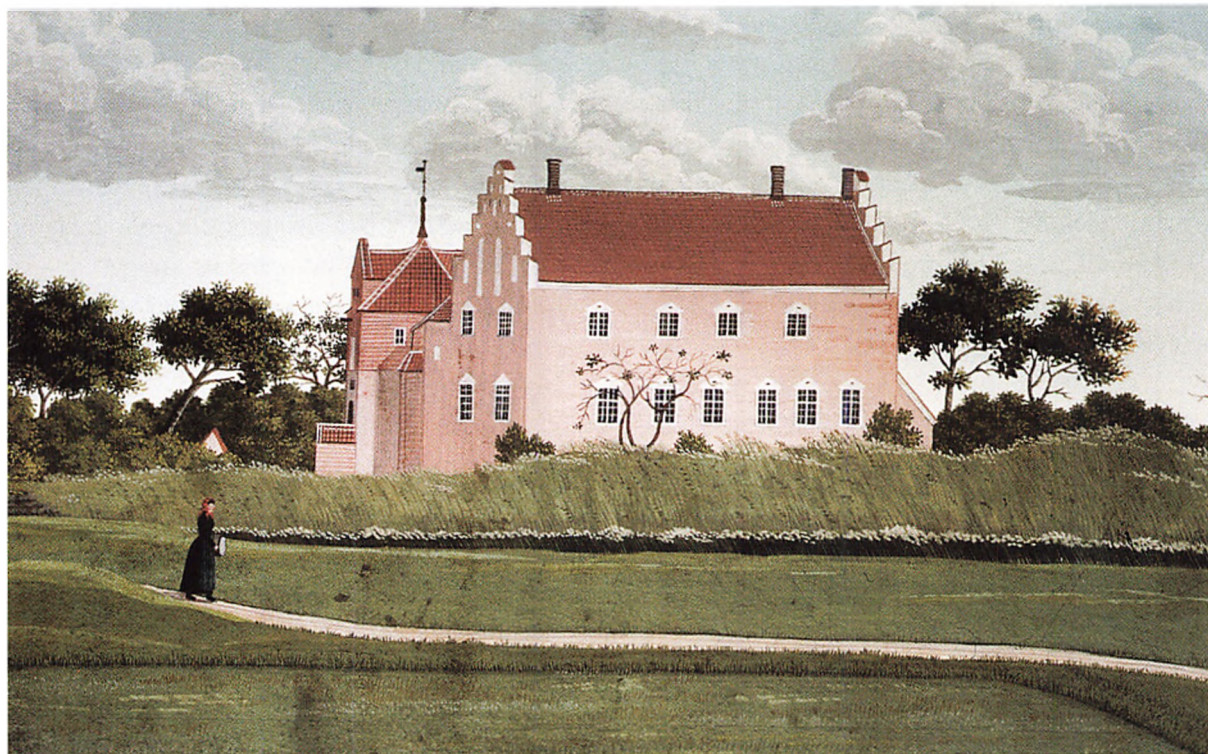
en høj alder var død, overtog Niels de Linde også denne gård. Her kulminerede hans byggelyst med et anlæg hvor renoveringen af selve hovedgården var den mindste del. I årene indtil sin død anvendte han store ressourcer på at etablere et haveanlæg i fransk stil i Tirsbæks bakkede omgivelser. Haven blev forsynet med fiskedamme, springvand, en lang allé af lindetræer, stensætninger, terrasser og udsigtsposter, og den gamle ejer fulgte selv med i arbejds udførelse.

Niels de Linde var almideligt anerkendt for sit landmandsskab, og kort *efter* sin død blev han sammen med Gerdt de Lichtenberg i Horsens af regeringen udnævnt til at afgive forslag til forbedringer i landvæsenet. Linde var død kort tid før, den 12. august 1746 på Tirsbæk og blev bisat i Engum kirke ved siden af sin kone.(45).

Den ulykkelige Christen de Linde på Tirsbæk

"Af denne Son havde Faderen stor Sorg, ikke fordi han gjorde noget Ondt, men han manglede saa aldeles Evner, at han med fuld Foie maatte kaldes fjottet, fjollet, eller, som Jyderne sige, taabelig; intet Under derfor at Almuen ansaae ham for en i Vuggen forbyttet Skiftning. "Han var saadan," fortælle de Gamle, "at han tidt gik ud i et Kjer eller Mødding indtil Armene uden at vide af det, saa Karlene maatte hen og trække ham op"; hvilket med faa Ord er en kraftig Skildring af den Ulykkeliges Tilstand".(46).

Således er eftertiden af den historiske forfatter Tyge Alexander Becker (1812-1869) - barnefødt

Landting 1845. Dette anlæg blev påbegyndt i midten af 1500-tallet af Axel Rosenkrantz, og tilhorte denne tidligere så godsrige slægt indtil Christen de Linde i 1747 købte sin morbror ud af gården. I sin korte ejertid opførte han en ny ladegård. Det gamle firelængde anlæg med det markante tårn forfuldt – og forsvandt gradvist – i første halvdel af 1800-tallet, for endelig i 1855 at måtte vige pladsen for en ny gård et par hundrede meter mod vest. – Gouache af Rasmus Henrik Kruse 1845. - Kongl. Bibl.

på Tirsbæk - blevet præsenteret for Niels de Lindes eneste overlevende barn, sønnen Christen de Linde (1720-1756). Beskrivelsen har også dannet rammerne for en ikke særlig flatterende omtale i al senere litteratur. I sit livslange arbejde med sin slægts historie, afsluttet i 1890-erne gik Frants Hvass kraftigt i rette med Beckers kildegrundlag, specielt for begivenhederne i dramaet omkring

Linde'rne, Maren Loss og Jørgen Hvass.(47). Ganske vidst havde Becker gennem sin opvækst på egnen hvor begivenhederne fandt sted, haft mulighed for at opsnappe fortællingerne fra personer der som børn og unge har haft deres gang på Tirsbæk, men hans eneste henvisning i den retning gik - temmelig anonymt - til en gammel fiskerkone ved navn Abelone!(48). Medens Frants

Hvass sammenligner Beckers tekster om begivenhederne som romaner baseret på virkelige personer og lokaliteter, som *“efter 60-70 Aars Forlob faldt i en efter Eventyr tørstende Forfatters Haand”*(49), har Hvass selv leveret en mere nøgtern beskrivelse som står til troende, senere yderligere uddybet af Marius Hansen.(50).

Christen de Linde havde et flerårigt udlandsophold i Göttingen og i Paris bag sig.(51). I årene 1741-44 delte han fra tid til anden logi med sin studiekammerat, den senere historiker Terkel Kleve (af Klevenfeldt) (1710-1777). I sine memoirer sætter Terkel Kleve pris på blandt andre Lindes selskab, og kammeraterne havde specielt i Paris flere fælles oplevelser. Med den danske gesandt Vinds mellemkomst blev de bl.a. indviteret til taffel på Versailles i april 1743 og overværede her den genuesiske gesandts entré ved hoffet, og nogle dage senere - skærtorsdag - den rituelle fodvask som kong Louis symbolsk hvert år på denne dag foretog på nogle undersætter. Kleve giver på intet tidspunkt udtryk for tvivl om Lindes åndsevner.(52).

Evner eller ej. Umiddelbart efter faderens død solgte Christen de Linde de fjerntbeliggende gårde Møltrup og Tanderup med i alt 342 tdr. htk. af alle slags.(53). Meget passende blev gårdene købt af hans fætter Rudolph de Linde, der endnu ikke havde etableret sig. Salget skal ses i sammenhæng med at han på samme tid gjorde op med sin morbror Holger Rosenkrantz (1699-1751) til Glimminge i Skåne, og dermed blev enejer af Landting og anparten i Stubbergård som begge lå tæt ved

Kærgårdsholm. Ved denne handel havde den unge mand samlet sine godser i to blokke, og var samtidigt blevet ejer af næsten lige så meget hartkorn som sin fætter på Palstrup.

Dramaet Linde - Loss - Hvass

Inden Christen Linde rejste udenlands i starten af 1740-erne efterlod han sin syge fader til pålidelig pleje af husholdersken Maren Loss, og gav hende samtidig et løfte om ægteskab når han vendte tilbage. Dette løfte blev senere gentaget i flere breve som hun modtog i disse år. Da brylluppet skulle stå protesterede hans onkler mod forbindelsen og fik det i første omgang forhindret. Lindernes bevæggrund var efter Maren Loss og Jørgen Hvass opfattelse, at de: *“... heller vilde Hand skulde gifte sig med sine andseelige Midler udi Familien, end at sammen skulde tilvende een Fattig Jomfrue; gjorde Forbud hos Præsten hvilcket aldt Lyckedes Dem siden De fandt paa adskillige Stæder medhold ...”*. Sådan var i hvert fald Maren Loss version af historien. Christen de Lindes onkler fik i hvert fald lagt så mange hindringer i vejen for forbindelsen via kirkenes ægteskabsdomstol - tamperretten - i Århus. Hvem der nu end har ret i sagen, påstod onklerne at enkemanden Niels de Linde i flere år havde stået i forhold til den vist nok meget smukke tjenestepige, hvilket blev bevidnet af flere tjenestefolk. Også af den lokale præst, Peder Billeschou som erklærede, at: *“Maren Jørgensdatter Loss var udi almindelig Mistanke og Berygtelse for letfærdigt Levned og Omgang med afgangne Niels Linde”*. Hele

Det interessante drama omkring Linderne og Maren Loss og Jorgen Hvass er tit og ofte blevet genfortalt. I en række enkle stik fremstillet til avisbrug fra omkring år 1900 ses fortællingens hovedpersoner i en række karakteristiske – tænkte - situationer. Her Niels de Linde der pænt hilser på Maren Loss. Hun bærer husets nogler, og skomagerdatteren fra Horsens er ifølge kunstneren åbenbart allerede avanceret fra bønsepige til husholderske på Tirsbæk! Andre stik viser den unge Maren Loss der moder forvalter Hvass, og endelig Maren Loss som lig. – Tegning fra o. 1900 i privateje.

affæren førte til omfattende retssager som løb over mange år gennem flere instanser, men endte altid med at familien Linde trak det længste strå og fik brylluppet forhindret. I 1751 endte sagen i Høje-

steret. Her lykkedes det for hendes sagfører, prokurator Horn at så tvivl om værdien af de mange vidneerklæringer som sagen egentligt byggede på fra Linde-kredsens side. Der var således ikke noget

På grund af ægteskabet med Maren Loss fik Christen de Linde (1720-56) til Kærgårdsholm, Tirsbæk og Landting et sært eftermæle. Faktisk havde han studeret ved universitetet i Göttingen, og i 1753 lod han kirkerne i Volling og Hvidbjerg, der horte til Kærgårdsholm renovere. I den forbindelse maledes slægtens våbenskjold på altertavlerne som her i Hvidbjerg til venstre for midterfeltet. Efter hans død oprettede enken da også "Christens Hospital" for fattige i Haasum sogn til minde om ham. (Foto: Esben Graugaard).

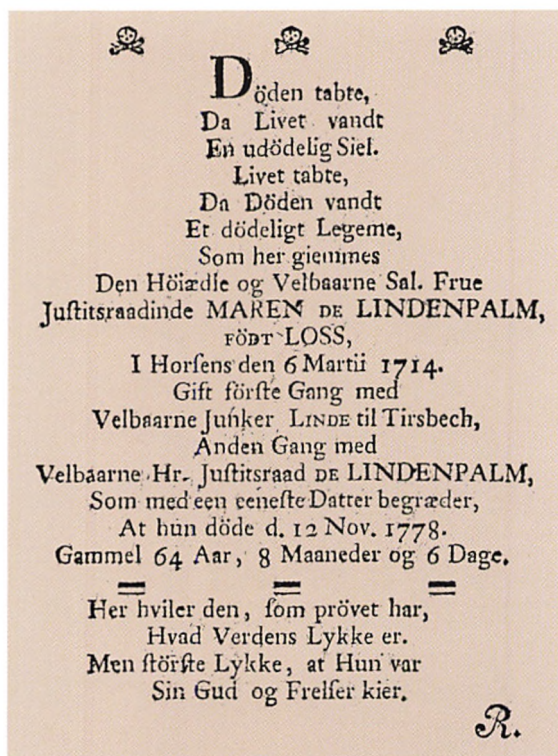
galt i at Maren Loss ofte havde hjulpet den gamle Linde til sengs, da han led af podagra og var svært gående. Det var faktisk en af hendes pligter. At

hun så også blev beskyldt for at ligge i med Tirsbæks ladefoged kunne i prokurator Horns øjne i sig selv heller ikke være til nogen hindring for et ægteskab med Christen de Linde. På den sidste retsdag den 20. dec. 1751 talte Maren Loss selv for første gang i vidneskranken, og endte med at blive frifundet for alle anklager. Og et par uger efter, den 5. januar 1752 blev parret endelig viet i Københavns Vor Frue kirke. Efter sin egen forklaring havde Maren Loss ofte bedt Linde om at han ikke skulle ægte hende, da hun frygtede "*De stærke Contra-Partiers Trudseler*".(54). Parret fik nu godt tre års samliv på Tirsbæk. Ifølge Marius Hansen indledtes deres ægteskab godt, og et symbol på det gode ægteskab kunne være parrets spejlmonogram der ses bevaret i stukkaturen på hvælvingen i Tirsbæks porttårn.

Ved de efterfølgende begivenheder er det igen Becker som er ophavsmanden. Han beretter om den unge kones utroskab med nogle officerer, og at Linde skulle prygle og mishandle sin hustru, indtil hun mødte ridefogeden Jørgen Hvass (1729-1782), som på Franz de Lindes foranledning i sin tid var kommet til Kærgårdsholm. Fakta kendes ikke om forløbet - kun Beckers meget malende drama drejet over stereotyperne: den smukke kærlighedshungrende pige, den flotte stærke ridefoged og den stakkels skrantende Linde med et uheldigt ydre. Det skulle bl.a. være kommet til korporlige opgør mellem de to mænd, og efterladt Linde som en knækket, resignerende mand. Hvorom alting er døde Christen de Linde efter et halvt års sygdom

den 19. apr. 1756 på Tirsbæk, kun 35 år gammel.(55). Hustruen der var enearving, gjorde efter sørgeårets udløb den 26. apr. 1757 Jørgen Hvass til sin ægtefælle.(56).

I 1761 ansøgte Jørgen Hvass om ikke kun at blive justitsråd, men også at blive adlet med navnet de Lindenpalm, da "... *saadan min Lykke er håndet mig ved at komme, efter min Guds Beskicke Raad, i Ægteskab med een Linde, der tilforn var gift med Salig Christen Linde til Tyrsbeck pp., et værdigt membrum i de Linders Adelige Familie, og ieg i intet ville mangle at glæde Hende og Ære min Værdige Formand og Familie ...*".(57). Den nybagte gods-ejer var parat til at betale 2.500 rdl. ad pius usus - til offentligt brug - for værdighederne, men efter at ansøgningen var forestillet kongen, blev resultatet at der skulle 4.000 rdl. på bordet, hvilket Hvass i første omgang trods alt syntes var at betale for dyrt, men besindede sig, således at han også kunne glæde sig over et adelspatent, (tilbage)dateret 5. juni 1761. Det nye herskab på Tirsbæk var dog endnu ikke helt færdige med familien Linde. Jørgen Hvass' første udkast til sit nye våben bestod ganske simpelt af et lindetræ i skjoldet, og nok et lindetræ med to palmegrene som hjelmtegn, samt to fisk som skjoldholdere. Og for første gang registreredes en reaktion fra Linder'ne over andres brug af våbenet "... *og Disse [Linderne], siden Rygtet har bragt dem sligt for Øren, giore adskillig Tale og bevægelse herom*". Lindetræet måtte derfor ud af hovedskjoldet, og ind kom i stedet to blå sparrer på hvid bund. Skjoldholderne - de to fisk - erstat-

Smukke ord over den aføde Maren Loss kunne i tidens stil studeres i et af Jyllands vigtigste nyhedsmedier – Viborger Samler – senere Viborg Stiftstidende.

tedes ved samme lejlighed meget passende af to lossere, som "... *gior Erindring af et Familie=Nafn, som Cancellir. Hvass nærmest og højest er forbunden*". Således var Niels de Lindes midler vandret over til endnu en nyadlet slægt, som få år efter igen skulle blive efterfulgt af nok en nyadlet mand, nemlig den berejste præstesøn William Halling (1744-1796), som efter at have tjent en formue i de engelske kolonier i Indien vendte hjem og giftede sig

Christian de Linde (1684-1753), som var Christen de Lindes yngste søn, arvede godserne Bækmark og Ulvsund, hvortil også hørte kirken i Nees. I 1713 lod han kirken renovere og i forbindelse hermed blev prædikestolen nymalet, og ved denne lejlighed lod den glade giver sine initialer og våbenskjold afbilde. (Foto: Esben Graugaard)

med Hvass-parrets eneste datter, Christine Linde Hvass de Lindenpalm. Dermed havde Christen de Lindes formue indirekte udgjort fundamentet for endnu to adelsbreve.

Christian de Linde på Bækmark

Lindes yngste søn Christian de Linde (1684-1753) etablerede sig på gårdene Bækmark og Ulvsund ud mod Nissum Fjord.

Han ses at have tilkøbt ejendomme når chancen bød sig. I 1708 købte han gården Lykke i

Nees af præsteembedet, og opførte her en bro over sundet til gavn for præsterne som ofte havde haft besvær af overfarten.(58). Således købte han i 1714 af sognepræsten i Bøvling-Flynder, Peder Pedersen Bhie, den 10½ tdr. htk. store bondegård Nøragergård i Nees, som egentlig hørte under Ulvsund hovedgård. Senere i 1719 købte han Resen kirke i Skodborg herred af Mathias Pedersen til Kongensgård, og samme år St. Vestergård i Fabjerg på 9 tdr. htk.(59). Sit livs eneste større handel gjorde han i 1731 hvor han af familien

Sehested erhvervede hovedgårdene Holmgaard i Møborg og Krogsgaard i Flynder med i alt 323 tdr. htk., hvilket betød at han havde sine fire hovedgårde samlet indenfor en ganske kort radius omkring Bækmark.(60). Selve Bækmark led i hans ejertid specielt meget under oversvømmelser og sandflugt, og fik midlertidig nedsat hartkornet for ejendomme i Kirkeby, Fjordside, Harpøt, Ulsundby og Nørager.(61).

Christian på Bækmark var den af brødrene der bedst havde forstået at få sine midler sat i arbejde. Ved ansættelsen til ekstraskat i 1743 selvangav han sin formue til knapt 60.000 rdl. - mere end det dobbelte af sine brødre, hvilket tilsyneladende ikke anfægtede skattekommissionen, som mente at han i stedet for en skat på 1.200 rdl. burde svare 1.600 rdl., d.v.s. af en formue på hele 80.000 rdl. idet staten altid måtte se *“paa eenhver Patriots Nidkierhed for sin Allernaadigste Konges Interesse”*.

Selv om Christian de Linde mente at hans overslag var gjort efter bedste skøn, så ville han *“med een Goed Villie”* betale den ønskede skat.(62). Han var den af brødrene som ses at have markeret sig mest som pengeudlåner i større stil, hvilket kunne være en forklaring på at han i 1743 var den mest velhavende af dem alle. Christian udlånte 10.300 rdl. til Birgitte Kaas på Åbjerg, enke efter nevøen Christen de Linde.(63). Han ses også at haft økonomiske interesser i søsterens familie på Nr. Vosborg, som han udlånte store beløb til (s.d.).

I 1724 blev Christian de Linde gift med Anne Marie de Poulson, og blev dermed svoger til sin søstersøn Christian Fischer der også var gift med en datter af den velstående Mathias de Poulson til Søbygård. Ved den lejlighed fremførte poeten Tøger Reenberg under titlen *“Bekmarks Skæbne af gamle Munke-Skrifter”* på ikke mindre end 68 vers lykønskninger til parret, bl.a.:

Ekstraskatten 1743: Christian de Linde	tdr. htk. (ager, eng, tiender)	rdl. pr. tdr. htk.	rdl. (afrundet)
Bækmark, Ulsund, Holmgård hovedgårde	102,3	50	5117
Bøndergods	231,0	40	9238
Bøndergods	250,5	30	7515
Bøndergods	157,2	20	3145
Mølleskyld	7,4	30	223
Kongetiender	69	40	2760
Kirketiender	26	20	520
Hovedgårdenes besætninger			2556
Guld og sølv			720
Penge på rente, rede penge			28050
Ingen gæld			
Total	843,5		59844

Kilde: RA. Rtk. Lundenæs-Bøvling amter, Ekstraskatter 1743-44 (M 37237).

*Ulfund og Bekmark, Mand til Mand
Kand blive Linders Rede!
Saa længe Lind i Skoven er,
Og Aar i Dage skiftes*

*Til Slutning ønskes: At I kand
En Dag paa Gulvet finde
Matthis, og liden Christian,
Med Dorothea Linde!*

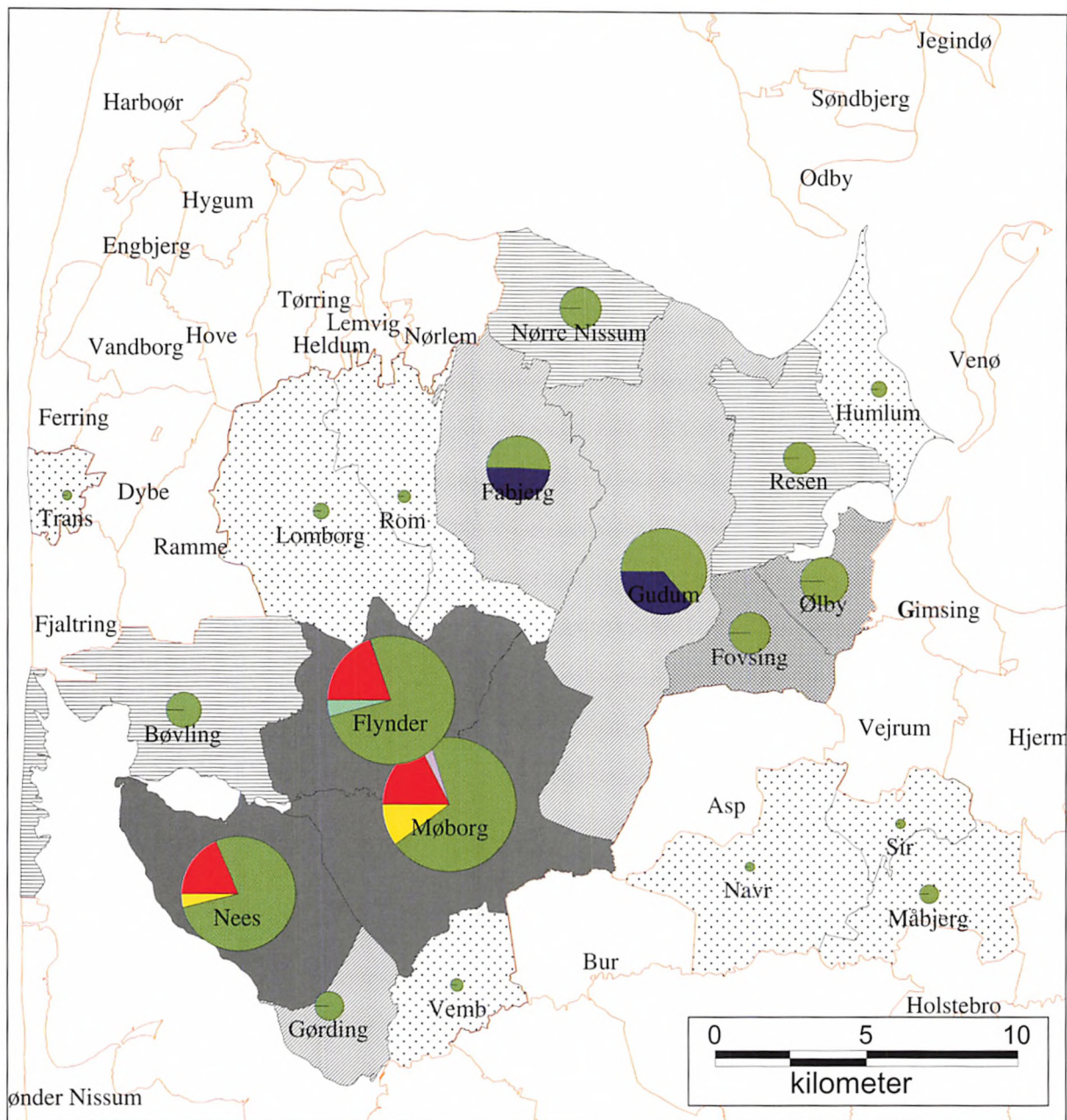
Ønskerne kom dog ikke helt til at gå i opfyldelse. To døtre døde som helt små, og parrets eneste overlevende barn var sønnen Christen - naturligvis opkaldt efter farfaderen.

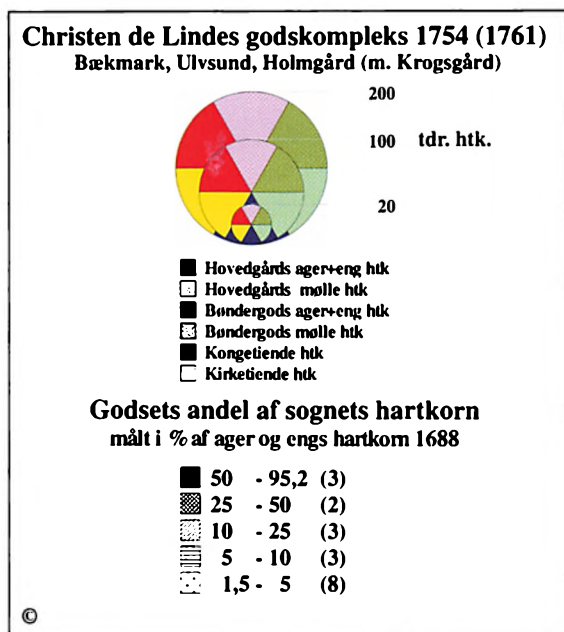
Der vides ikke meget om sønnens yngre år. Helt sporadisk kendes det dog at han som 16-årig sammen med sin 11-årige fættersøn og navnebror fra Nr. Vosborg holdt gudelige forsamlinger med tjenestefolkene på Bækmark, og biskop Brorson kunne under sin visitats samme år dermed konstatere at pietismen havde fået - et kortvarigt - fodfæste i Møborg-Nees.(65).

Linde og Lichtenberg - Christen de Linde til Engelsholm

Forbindelsen mellem Christen de Linde og Ged-ske de Lichtenberg ændrede Bækmark-familiens fremtid. Ægteskabet var jævnbyrdigt, for som ældste datter af Horsens-matadoren Gerdt Hansen de Lichtenberg (1697-1764) var Gedske indehaver af et adelskab og velstand der var lige så ungt - endda yngre - end hendes kommende mands. Tilmed var

Lichtenberg en fremsynet mand der på sine gårde forsøgte sig med industrifabrikation, og således en af tidens fremsynede mænd.(66). I modsætning til Christens fætter af samme navn på Tirsbæk, som i de samme år kæmpede for at få sin Maren Loss, var forbindelsen Linde og Lichtenberg socialt set den perfekt. I parrets ægtepagt skinner de to svigerfædres tilfredshed tydeligt igennem, mens brudeparrets eventuelle personlige interesse i forbindelsen ikke antydes videre end "... efter Guds behag imellem dem Self indbyrdes, med Vores fælleds Villie og Samtykke er bleven besluttet, og med [det] første, efter foregaaende ja ord, ved en Christelig Copulation bliver fuldbyrdet ..." Alle ægtepagtens ydelser til begge parter var ikke betingede, og i tilfælde af alt for tidlige dødsfald uden livsarvinger, kunne de hver i sær beholde hvad de modtog fra begge familier.(67). Horsens-købmanden gav sin datter 10.000 rdl. i medgift, samt 2.000 rdl. til udflugtning til sit nye hjem. Allerede ved brylluppet anes det at beslutningen om at forlade de vestjyske gårde i realiteten var taget. Brudeparret skulle tage bopæl på en af svigerfaderens gårde - i første omgang skulle det vise sig at blive Haraldskær - for en ringe husleje. Valget var åbenbart helt bevidst, for gommens forældre havde helst set at parret bosatte sig i nærheden af dem, da han jo var deres eneste barn. Måske var det et ønske om at bosætte sig i mildere egne, eller måske er det muligheden for reelt at omplante slægten til egn hvor den traditionelle godsdrift havde bedre betingelser? Gerdt Hansen de Lichtenberg havde

Bækmark, Ulvsund, Holmgård (med Krogsgård) 1754 (1761)

Christen de Lindes arvede gårde Bækmark og Ulvsund, og derudover Holmgård med Krogsgård som hans far erhvervede i 1731. - Omfang 724 tdr. htk. ager og eng, og totalt 821 tdr. htk. (afrundet).

i 1749 købt Bidstrup og havde fået forkærlighed for denne gård, hvor han inden længe tog fast bopæl, og gårdene omkring Vejle var derfor i et eller andet omfang blevet til overs.

Christian de Linde og Anne Marie de Poulson forsynede deres søn med det dobbelte af Lichtenbergs, nemlig 24.000 rdl., og samtidig aftaltes det at når hans far døde, overtog han alle forældrenes ejendele mod årligt at udbetale 1.600 rdl. (renten af 40.000 rdl.) til sin mor, der var svagelig af heldbred og ikke ønskede at have ulejligheden med at administrere de store ejendomme som enke. Aftalerne blev underskrevet 4. juni 1750 på Bækmark af brudeparret og deres forældre i overværelse af justitsråd Søren Hoffman på Skerrildgård og Ulvsunds forpagter sr. Jens Olufsen Møller.(68). Tre år efter døde Christian de Linde og sønnen overtog de vestjyske ejendomme, men beholdt kun Bækmark, Krogsgård og Holmgård i et års tid før han solgte dem videre. Nu var det nemlig svigerfaderens ejendomme der havde førstehorisitet, og samme år - 1754 - blev Christen de Linde ejer af de tre gårde i Vejles østlige opland, med i alt ca. 1.150 tdr. htk. Ulvsund valgte han at beholde indtil 1761 hvor gården for 16.500 rdl. blev købt af en bondesøn fra Nees, Peder Christensen Harpøth.(69).

Det var et fuldført anlæg svigerfaderen havde overladt ham på Engelsholm. Det gamle rennæssancehus var i årene omkring 1730 blevet ombygget, og de Lichtenberg tog fat på arbejdet med ladegården og haven som blev afsluttet i hans tid.

Christen de Linde til Engelholm, Haraldskær og Kjeldkær 1726-1790. – Maleri tilskrevet Andreas Brünniche (privateje).

Gedske de Lichtenberg 1733-1766. – Maleri tilskrevet Andreas Brünniche (privateje).

Om han også stod bag de fire løgkupler på tårnene er usikkert, men han tog i hvert fald symbolikken til sig, og de tilsvarende af ham opførte kupler på Nørup og Bredsten kirker symboliserer ganske godt samhørigheden mellem gods og kirke i kirkeejerskabets storhedstid. Christen de Linde fik tilmed mulighed for at beskæftige sig med noget af landets tidligste industri. Allerede da svigerfaderen købte Haraldskær hørte der en bl.a. gevær- og krudtmølle til gården. Linde flyttede selve fa-

brikkerne længere mod vest for at kunne udnytte vandmængden. Efter Lichtenbergs død delte man produktionen, således at Hans Henrik de Lichtenberg fortsatte jernværket, mens Linde beholdt krudt- og kobberværket. Ved præsteindberetningen i 1766 var de forskellige virksomheder bortforpagtede til fabrikanter.

Familiens tragedie indfandt sig i sommeren 1766 hvor den kun 12-årige junker Christian de Linde døde af ukendte årsager.(70). Få måneder

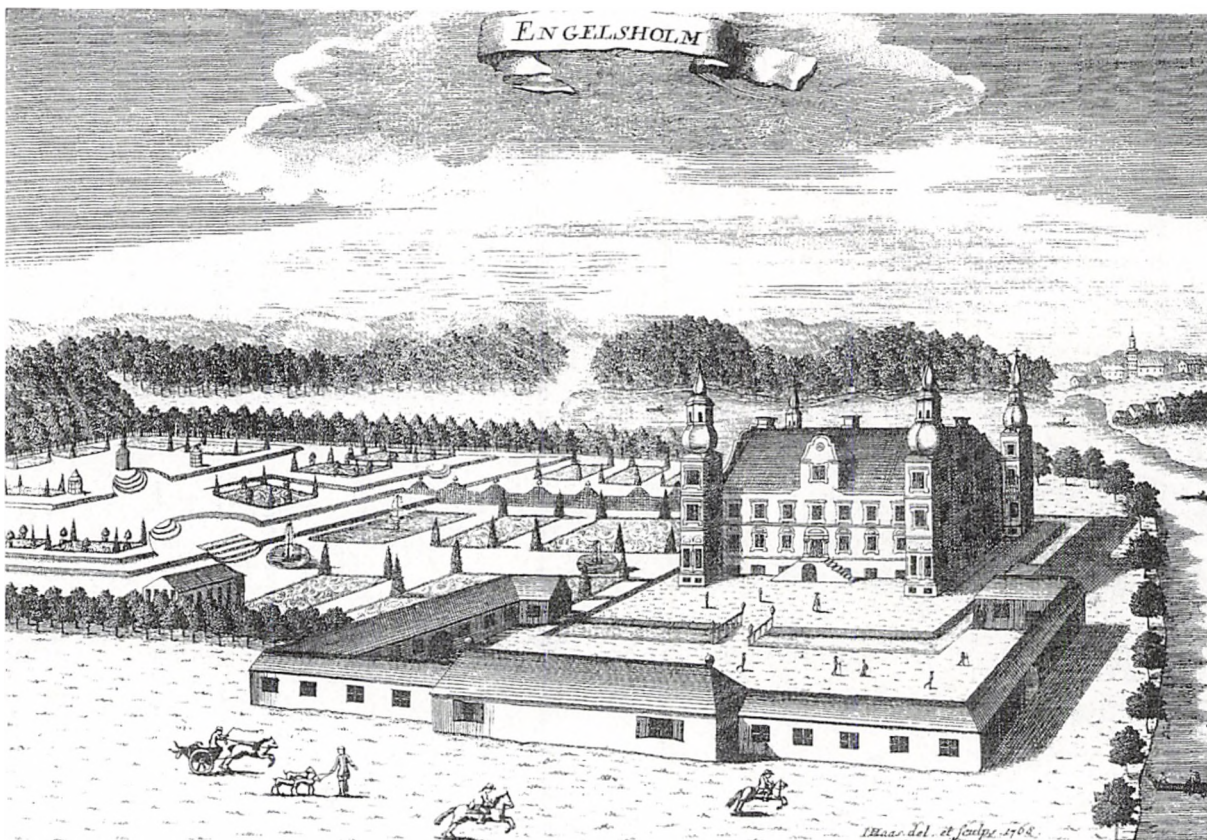

Haraldskær – var sammen med Engelsholm og Kjeldkær hovedstenene i først Lichtenbergs og senere Christen de Lindes over 1.100 tdr. htk. store godssamling omkring Vejle. Haraldskærs adgang til vandkraft blev af såvel svigerfar og svigersøn anvendt i, hvad der kan betegnes som endog meget tidlig industrivirksomhed i det østjyske. - Foto: Mogens Kragsig Jensen.

senere, den 12. december døde hans mor Gedske de Lichtenberg, 33 år gammel. Straks efter sin families død må Christen de Linde have resigneret i forhold til fremtiden, for indenfor kort tid besluttede han sig for at afhænde sine ejendomme og gøre testamente.(71).

Ved købekontrakt af 19. marts 1767 aftalte Christen de Linde og svigermoderen Bodil Hofgaard at hun skulle overtage Engelsholm, Haraldskær og Kjeldkær. Men inden skødet blev skrevet

i april samme år, havde hun overdraget ejendommene til sin søn Hans Henrik de Lichtenberg, og det var således ham der stod som køber af de tre hovedgårde med bøndergods og kirkerne i Nørup, Randbøl, Lindeballe, Bresten, Skibet, Grindsted, Heinsvig og Green. De to sidstnævnte dog uden kaldsretten til præst og degn. Christen de Linde lod 30.000 rdl. stå i ejendommene, også efter at svogeren solgte ejendommene videre få år efter.(72).

Engelsholm 1768. Gerdt de Lichtenbergs anlæg omfattede foruden hovedbygningen også gårdens haveanlæg som han forsynede med springvand, terasser og de endnu delvist bevarede stentrapper op mod skoven. Hans datter og svigerson Gedske og Christen de Linde anlagde i 1766 et grundmuret orangeri som ses på dette stik. – Stik fra Danske Atlas. Tomus V. Andet Bind (1769).

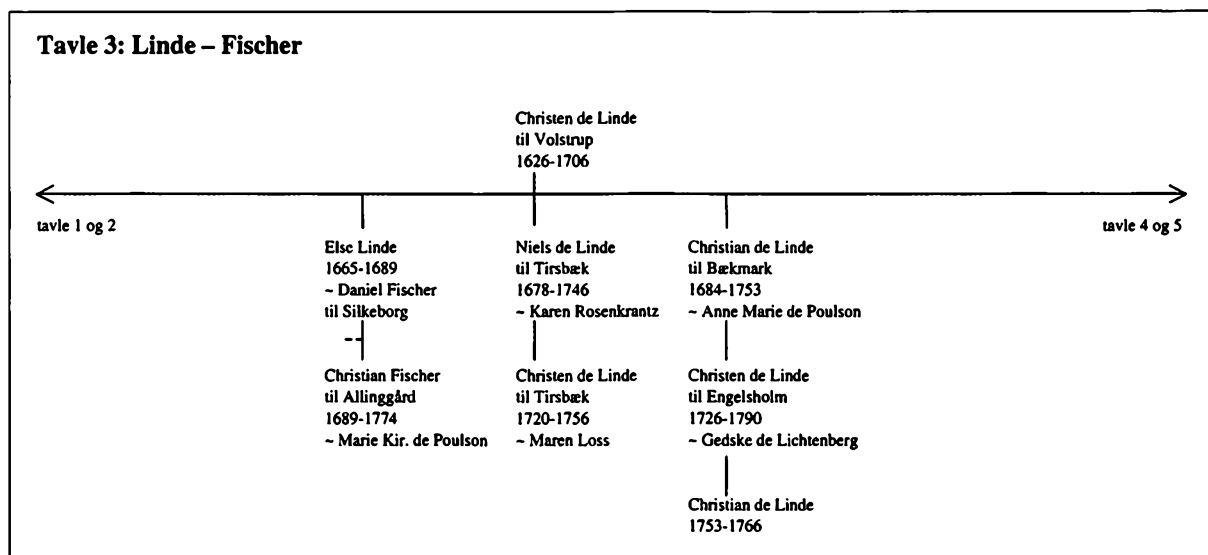
I forbindelse med salget af Engelsholm, Haraldskær og Kjeldkær gjorde Christen de Linde egentlig ikke op med Lichtenberg-familien. Ved sit ægteskab med Gedske de Lichtenberg havde han på hendes vegne modtaget store midler fra hendes familie. Nu gav han Bodil Hofgaard afkald på yderligere arv.(73). Herefter trak den kun

41-årige mand sig tilbage til et liv som rentier og logerende i en sidefløj på svogerens gård Bidstrup. Det var disse mennesker han havde den største tilknytning til - og svogerens hustru Karen Rosenkrantz Irminger var jo tilmed en datter af hans kusine Mette Dorothea de Friedenreich. Endnu ved folketællingen 1787 ses "Christen Christiansen

Linde” som bosat på Bidstrup. I sin egen lille hus-holdning havde han en hofmester, nemlig Henrik Busch 29 år, en håndskriveren Gerhardt Bruun 31 år, stuepigen Karen Jensdatter 26 år, og endelig kusken Jens Christensen, 60 år.(74). Sine midler lod han stå som prioritet i gårdene i det østjyske.

Han døde først mange år senere i 1790, og blev bisat hos sin kone og søn i Nørup kirke. En del af hans midler gik til velgørenhed, bl.a. på hans vestjyske hjemegn, hvor de fattige i Møborg, Flynder og Nees nød renterne af en kapital på 4.000 rdl.(75).

Tavle 3: Linde – Fischer

4.4. Fischer - legater og midtjysk gavmildhed

Slægten Fischer stammer fra Königsberg, og kom til Danmark med kirurgen Thomas Clemensen Fischer, der nedsatte sig i Skanderborg, hvor han levede endnu i 1644. Han efterlod sig en lang række børn, der på nær én ikke gjorde sig videre bemærket i samtiden. Undtagelsen er sønnen Christian Fischer († 1677), der var mundskænk for kongerne Christian den Fjerde og Frederik

den Tredje. Han skabte sig en formue som vinhandler i Glückstadt og København, utvivlsomt hjulpet godt på vej af sin første kone som vist var af den rige hamburgske slægt Erfuhr. t.

Krigsårenes store stigning i den offentlige gæld havde tvunget kronen i armene på private pengeudlånere, og Christian Fischer var en af disse. Hans fordringer var i 1661 vokset til ca. 50.000 rdl. og i 1664 yderligere ca. 32.000 rdl., og det var beløb af en størrelsesorden som kronen ikke

Ved indgangen til Fischer-kapellet ses et af de få eksisterende gengivelser af de borgerlige våbener for familierne Fischer og Linde. Fischers heldige fisker med sin fangst i højre hånd, og det enkle lindetræ som familien Linde forte både i skjoldet og på hjelmen. – Foto: Mogens Kragsig Jensen.

kunne udrede på anden måde end ved at tilbyde at udlægge noget af krongodset som betaling. For Fischers vedkommende endte det med at han i 1661 overtog Silkeborg Slot og Allinggård, og i 1664 yderligere en del strøgods i sognene omkring slottet, således at han med et var blevet den største ejendomsbesidder i Silkeborg amt. Men skønt Silkeborg var stort, var det et udmarvet gods han overtog. Bøndernes ejendomme var mindst lige så forfaldne som hovedgården. Vinhandlerens tre ægteskaber havde ikke skænket ham livsarvinger, og ved hans død i 1677 delte hans søskende de store besiddelser.(1).

Daniel Fischer

Vinhandlerens yngre broder Daniel Fischer overtog Silkeborg Slot som sin lod. Han må have haft forretningssans, for i de kommende år erhvervede han en del af sine søskendes gårde omkring Silkeborg Slot, bl.a. Vester Kejlstrup og Lavengård,

og Daniel Fischer var dermed i en position der gjorde ham attraktiv på ægteskabsmarkedet. Få år efter i 1686 ægtede han den unge Else Linde, og Christen Linde havde dermed fået den første af en række velhavende svigersønner. Parret bosatte sig på det gamle Silkeborg Slot, og fik hurtigt efter vielsen datteren Christiane. Et par år senere i 1689 fødtes sønnen Christian, og ved dåben i Linå kirke var fadderne: “Seig. Christen Linde, Maren Linde, Karen Soelgaard, alle af Holstbro”. Men fødselen havde været en hård omgang for den 24-årige Else, og sønnen kostede hende livet kun fire dage efter dåben.

1707 blev et skelsættende år for familien på Silkeborg Slot. Den 10. marts ægtede Daniel Fischer Thyge Jespersens enke på Matstrup, Ane Mikkelsdatter. Men kun kort tid efter brylluppet

Else Lindes kiste i Linå kirkes kapel. Den rigt udsmykkede kiste vidner om familierne Linde og Fischers velstand allerede mange år før de blev optaget i adelsstanden. – Foto: Mogens Kragsig Jensen.

- den 8. august samme år - døde Daniel Fischer. Allerede før forårets bryllup havde Daniel Fischer skiftet med sine børn. De nu halvvoxne børn blev repræsenteret af deres fødte værger, morbrødrene på Volstrup og Kærgårdsholm og onklen på Palstrup. Sagen kompliceredes ved at skiftet efter Christen Linde endnu ikke var afsluttet, og heller ikke skiftet efter Else Linde blev afsluttet inden Daniels død. Skiftet efter Daniel Fischer giver et godt indblik i hvad familien omgav sig med på Silkeborg Slot. Af specielle effekter kan nævnes en guldring med en rød sten "*derudi et Ansigt indgraveret*", en anden guldring, og et par små guldknapper med en rød sten i hver. Alt vurderet til 12 rdl. 4 mk. Sølvtøjet omfattede 381 lod (ca. 5,7 kg.) med en sølvkande på 74 lod som den største genstand. Den bar tilmed initialerne "*C.C.L.*" og "*D.N.D.L.*" og refererer naturligvis til svigerforældrene i Holstebro.

Det havde hele tiden været meningen at Christian Fischer skulle overtage Silkeborg Slot med 555 tdr. 4 skp. 3 fdk. 1/4 alb. samt yderligere 6.000 rdl. kontant. Datteren Christiane blev tillagt 16.000 rdl., og da det må antages at Christianes lod i takt med almindelig skiftepraksis udgjorde halvdelen af hendes brors, kan Daniel Fischers formue, inklusive Else Lindes arv efter sin far i 1707 ansættes til den ikke ubetydelige sum af ca. 96.000 rdl.(2).

I de følgende år beboede søskendeparret det forfaldne Silkeborg Slot sammen med deres faster Mette Fischer. I perioden juni 1709 til april 1710

var Christian Fischer indskrevet i det forholdsvis nyoprettede ridderakademi, der havde til huse på Nytorv i København. Akademiet var trods sit navn ikke forbeholdt adelen, men beregnet på enhver der ville uddanne sig til at kvalificere sig til civile og militære statsemployer. Undervisningen omfattede såvel humanistiske som naturvidenskabelige discipliner, og mere fysiske fag som gymnastik, boldspil, ridning, fægtning, dans og krigsvidenskab savnede eleverne ikke. Christian Fischer kunne for 50 rdl. i indskrivning, samt 350 rdl. årligt få undervisning, kost og logi for sig selv og en tjener. Her kom det manglende adelskab til sin ret, for adelssønner måtte betale større beløb. At forløbet ikke blev af længere varighed, skyldtes at akademiet ret pludseligt blev ophævet i 1710, og skolen står dermed som en parentes i forhold til de velstående familiers foretrukne skoler, Sorø og Herlufsholm.(3).

En bisættelse efter lovens bogstav

Af ukendte årsager døde Christiane Fischer i september 1711. På egnen havde hun skaffet sig et ry som en smuk pige der satte pris på pynt, og Daniel Fischer havde planer om at hun med tiden skulle have Mattrup som sit hjemsted. Hendes kiste står stadig den dag i dag i kapellet i Linå kirke, og da Fischerslægten af en eller anden grund havde åbnet kisten i 1822, fandt man Christianes velbevarede, og efter tidens skik balsamerede, lig, hvidklædt "*med et fyldigt men hårdt ansigt*", smykket med en mørkerød fløjlsblomst i den ene hånd.(4).

Et kig ind i Fischer-slægtens kapel i Linå kirke. Centralt på gulvet står Christiane Fischers kiste, udført i stil med den enevældige begravelsesforordning. I det midterste lag ses – med markante håndtag – til venstre Else Lindes kiste og til højre Daniel Fischers. Imellem den ses sønnen Christian Fischers mere enkle kiste. De øvrige indeholder medlemmer af den yngre Fischerslægt, adlet i 1811. – Foto: Mogens Kragsig Jensen.

Ved Christianes bisættelse viste hendes kun 22-årige bror, der var hendes enearving, at hans og Fischer-slægtens selvbevidsthed var i tiltagende. Formelt var han og faderen kun almindelige borgere på lige fod med andre, selv om de økonomisk hørte til landets elite. Men han fandt det

nødvendigt at ansøge om at lade søsteren begrave med de ceremonier og privilegier som det er tilladt for personer i rangforordningens 9. klasse.(5). 1600-tallet havde tidligere budt på lovgivning der regulerede befolkningens anvendelse af s.k. luksus-effekter i forbindelse med livets højtider, specielt bryllupper. Det gjalt specielt klædedragtens udseende, men selv i døden var den enevældige stat opmærksom på at de forskellige rangklasser kun udtrykte sig på bestemte niveauer. Forordningen om begravelser fra 1682 regulerede området, idet “... stor Overdaadighed og unyttige omkostninger af de fleste over deres Stand og Vilkaar med deres afdøde Forældres, Børns og Venners Liigs Begiængelser og Jordefærd gøres, hvorved Gud fortørnes [...] og af en vrang Indbildning, at de Afdøde derved skeer nogen Ære og Tieneste ...”.(6). Forordningen satte snævre rammer omkring de forskellige faser af død og begravelse. Det drejede sig bl.a. om hvordan ligstuen måtte draperes, antallet af vågekoner og prædikensens længde o.s.v. Forordningen forbød generelt at man anvendte andet end katun (bomuld) og hjemmegjort lærred til at klæde liget, og kisten, med. Gehejmeråder, grever, friherrer (baroner), riddere og andre “Ober=Charger” måtte til dette formål dog anvende fløjl og messing. Andre rangspersoner, adelen og de med adelen privilegerede, Københavns borgmestre og råd, og hovedstadens gejstlige måtte anvende bay (uldent stof), klæde eller læder samt jernbeslag. Endnu den dag i dag står Christiane Fischers kiste i det kapel som Daniel Fischer omkring 1680 opførte i tilknytning til

Linå kirke, og hvor hun hviler sammen med sine forældre, bror og svigerinder samt andre af den yngre Fischerske slægt. Og det kan konstateres at forordningens ordlyd er opfyldt: en egetræskiste betrukket med rødt skind, og med barokudsmykninger og profileringer.(7).

Christian Fischer til Allinggård

I 1719 ansøgte Christian Fischer om et adelsbrev, begrundet med at hele den øvrige familie nu var blevet adlet, og at han havde samlet sig en del gods.(8). Året efter i 1720 måtte han imidlertid sælge Silkeborg Slot, da kronen ønskede at benytte sig af den tilbagekøbsret som var betinget ved det oprindelige frasalg. De ialt knapt 600 tdr. htk. blev betalt med 31.867 rdl., men året efter købte han 117 tdr. htk. tilbage igen af det selvsamme gods. Op gennem 1720-erne udvidede Fischer

Allinggård i Svostrup sogn var sammen med Grauballegård i samme sogn Christian Fischers foretrukne bopæl. Det nuværende Allinggård er opført i 1919-20, og det tæt ved beliggende Grauballegård i 1866. Begge gårde var i Fischer-slægtens besiddelse ind til 1805. – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

flere gange sine ejendomme med bøndergårde, tiender ved salg og mageskifte med kronen.(9).

1719-20 kom han i besiddelse af Allinggård og Grauballegård i Svostrup sogn mellem Århus og Viborg. Overskuddet fra salget af Silkeborg blev anvendt til at købe Thomas Fischers enke ud af Allinggaard og testamentarisk overtog han Grauballegård efter sin kusines søn Niels Vendelbo, hvem Fischer i øvrigt flittigt anvendte som forvalter. Ved brylluppet 1721 med Marie Kirstine de Poulson, landsdommer Mathias de Poulsons datter fra Søbygård ved Hammel, fik Christian Fischer en kolossal medgift på 50.000 rdl. som gav afsæt for yderligere godskøb. På samme tid - og sikkert af samme grund - kom han i besiddelse af Vinderslevgård med i alt 308 tdr. htk., og indtil han igen i 1751 solgte denne gård, var han sammen med familien på Palstrup ejer af størsteparten af jorden fra Viborg ned til søerne omkring Silkeborg. Hans første hustru døde dog meget tidligt: *“saa smertelig savnede, deiligste dyreste, dydrigste Frue”* som der står på hendes kiste i Linå kirke. Den anden hustru Charlotte Amalie Reenberg, datter af landsdommer og digter Tøger Reenberg på Ristrup, skulle efter traditionen i sine helt unge år have været søhelten Peter Tordenskiolds forlovede.

I 1732 måtte han overtage den fjerntbeliggende Hvidstedgård i Tårs sogn i Vendsyssel, da justitsråd Jespersen ikke kunne svare enhver sit. Den komplette hovedgård med Tårs kirke beholdt han indtil 1742.(10).

Christian Fischers formue blev spredt i hele

Charlotte Amalie Reenberg 1701-1770, var Christian Fischers 2. hustru, og efter traditionen kæreste med sobelten Peder Tordenskiold. Hun mistede sin ene arm som seksårig ved et vådeskud, som hendes far berettede det i sine optegnelser: "1707 den 4. Nov. Min Charlotte mistede den høyre Arm ved et Skud, da hun leegte med Friedrich, som tog en ladt Flindt udi Gieste-Kammeret, som blev aabned for Jægermeister la Roches Folk, som der skulde spise. Flinten vidste ingen ladet, siden Christian [Reenberg] var her i Landet, og havde været der en Maanedes Tiid. Gud efter sin behagelige Villie forlindre denne store Hierte-Sorg". - Maleri i privateje.

Daniel Fischers vidtforgreneede familie, og har overlevet til vore dage gennem de forskellige velgørende stiftelser og legater han oprettede. Det gælder ikke mindst "Christian Fischers store Stiftel-

se" på 33.000 rdl. til gavn for Grønbæk, Svostrup, Serup, Lemming, Selling, Gødvad og Balle sogne. "Det Fischer'ske Legatum" på 1.000 rdl. til fordel for familien Teilman, og endelig hospitalerne i Linå og Grønbæk og "Det mindre Fischer'ske Legat" for de fattige i hans godsområde.(11). Allerede i årene før sin død begyndte han gradvist og tilsyneladende uden nogen fast plan at sælge små parter af godserne. Således i 1770 Funder kirke til amtsforvalter Just Michael Lund, i 1771 tre bondegårde i Linå by til Andreas Fischer som da opholdt sig hos ham på Grauballegård.(12). Som Friedenreichsbrødrene var der tale om et meget vidtløftigt bo. Forskellen var blot at det på Allinggård drejede sig om at få indkrævet de mange tilgodehavender som Fischer havde udlånt. Boet havde 129.000 rdl. tilgode rundt omkring, og boet bekræfter at familiens mindre heldigt stillede ikke gik forgæves til Fischer, hvis det kneb. Boets korrespondance vidner dog også om at familiens opmærksomhed nidkært hvilede på andre som - måske ufortjent - nød godt af onklens venlighed. Henrik de Linde i Viborg søgte i 1774 om hjælp fra den sum der var henlagt til de trængende i familien, og fik året efter udbetalt 48 rdl. Hans søn Jens de Linde på Handbjerg Hovgård gjorde samme år indsigelse mod sin 1.000 rdl. store gæld som han optog i 1765. Rasmus Peder de Leth, pensioneret løjtnant i Rye søgte flere gange om 10 rdl. i årlig hjælp, da den samme sum han plejede at modtage fra "min Hr. Oncle Linde paa Bidstrup" åbenbart var ophørt. Boet var i stil med junker Christens me-

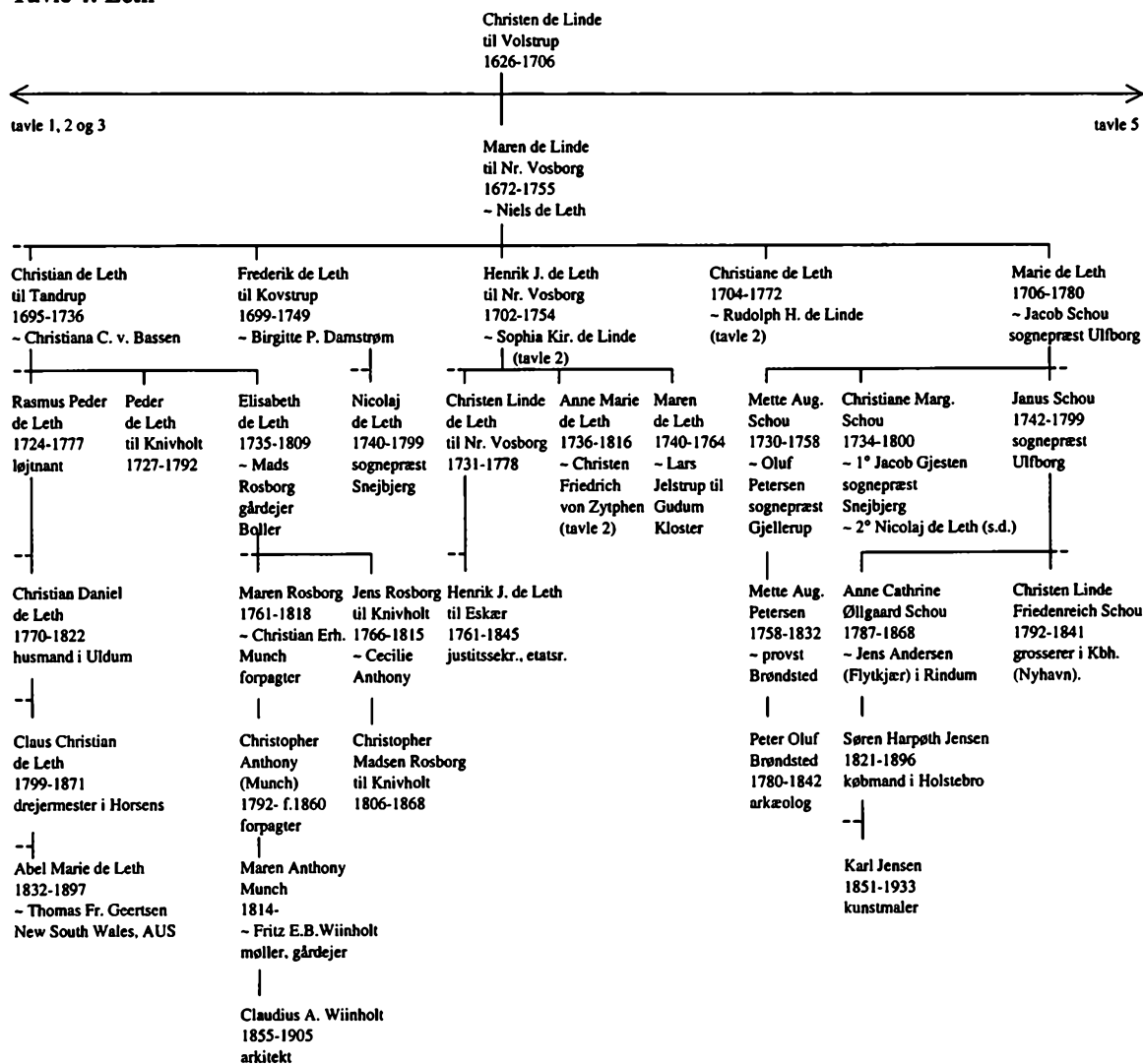
Et af resultaterne af Christian Fischers testamente, var opførelsen af hospitalet i Grønbæk, der gav bolig og forsørgelse for op til seks fattige fra Allinggård og Grauballegård godser. Hospitalets oprindelige funktion ophørte i 1965, og huset der endnu ejes af Den Store Fischerske Stiftelse, drives nu som rekreationshjem. – Foto: Mogens Kragssig Jensen.

get vidtløftigt, og eksekutorerne Teilman på Nørholm, og siden Christian Rosenørn-Teilman fik det først afsluttet sidst i 1790-erne.(13).

Som godssamler hørte Christian Fischer til de mere succesfulde indenfor Linde-kredsen. Men det hele spredtes efter hans død, da han ligesom Friedenreich på Palstrup ønskede at tilgodese en lang række personer både inden- og udenfor familien. Specielt familien Teilmann og hans egen fars Fischer-familie nød godt af testamentet, og

Allinggård og Grauballegård blev holdt sammen i endnu en generation af hans fætters sønnesøn Jean Arnold Fischer (1749-1805). Sidstnævnte levede et særpræget liv på gårdene, og hans samtidige Steen Steensen Blicher anvendte ham som model for junkeren i romanen "Fruentimmerhaderen". Kort før sin død solgte han begge gårde for 500.000 rdl. og døde efter sigende af græmmelse over at han kunne have fået endnu mere ud af det ved at vente!(14).

Tavle 4: Leth

4.5. Leth - mere gæld end gods

Indbyggerne i 1600-tallets Vestjylland havde større kontakt til omverden end man måske umiddelbart skulle tro. Specielt forbindelserne til det store handelscentrum i Amsterdam var markante, med betydelige islæt fra de vestjyske købstæder, hvor det udover de erhvervsmæssige bånd, også kan konstateres at mange vestjyder fandt deres livs udkårne i Holland.(1). Også til tvillingeriget Norge var der lignende forbindelser, bl.a. i den vidtforegnede Solgaard-slægt der i perioden sad med markant indflydelse i Holstebro, bl.a. indenfor skole- og kirkeliv. Slægten har højst sandsynlig bondegården Solgård i Aulum sogn som sit udgangspunkt, men træffes fra tidligt i 1600-årene i Holstebro, hvor familien både i byens forvaltning og blandt købmændene hørte til de mest fremtrædende. Købmanden Niels Sørensen Solgaard, Christen de Lindes svigerfar hørte til blandt disse velstående købmænd, mens den anden del af Solgaard-slægten bl.a. talte rektoren for byens latinskole og sognepræst Christen Lassen Solgaard. To af hans sønner Christen og Ib Solgaard markerede sig i fødebyen som henholdsvis provst og rektor, mens en tredje søn Niels Christensen Solgaard (†1661) valgte at slå sig ned i Norge.

Niels Christensen Solgaard etablerede sig som handelsmand og savværksejer i Kristiania, og af hans mange børn blev sønnen Jens Solgaard mangeårig borgmester i Frederiksstad, mens datteren Maren Nielsdatter Solgaard (1649-1697) giftede sig med Peder Hansen Leth (o.1630-1679).

Han var vist nok af dansk afstamning, men født i Trondheim, hvor han drev købmandsskab inden han omkring 1670 slog sig ned i Kristiania. Det var dette ægtepar der blev forældre til Christen Lindes senere svigersøn Niels Pedersen Leth (o.1668-1711).(2).

Og selv om den digteriske præst Jens Jermiin ved Leths bisættelse skrev: "... *Du var udspiiret af Den Edle Norske Rood / Din Grøne Ungdom laa op til Minerve food ...*"(3), var Niels Leth ubetinget den af svigersønnerne der havde den største familiemæssige tilknytning til Vestjylland. Det konkrete slægtsskab til svigermoderen Dorothea Solgaard kan i skrivende stund ikke konstateres, men faderens tidlige død kan være medvirkende til at Niels sammen med broderen Hans allerede som unge(4) kom til Danmark, hvor brødrenes familie bl.a. omfattede flere håndværksmestre i Holstebro, samt moderens kusiner: Anne Solgaard (gift med pastor Laurids Grøn i Nr. Felding-Tvis), Anne Høst (gift med forpagteren af Krogsdal, Willem Nyboe), samt ikke at forglemme Holstebros kendte dame Karen Solgaard, der mest er husket for sine ambitiøse ægteskaber. Nævnes kan også moderens fætter Niels Ibsen Solgaard, der på dette tidspunkt endnu var en succesfuld købmand, og i øvrigt svoger til Christen Linde. Niels' yngre bror Hans Leth (1675-† før 1725) blev officer - kaptajn-løjtnant - og træffes senere som forpagter af bl.a. Voldbjerg i Hee.(5). Niels Leth har tilsyneladende levet en mere ubemærket tilværelse indtil han i 1693 ægtede Christen Lindes ældste datter

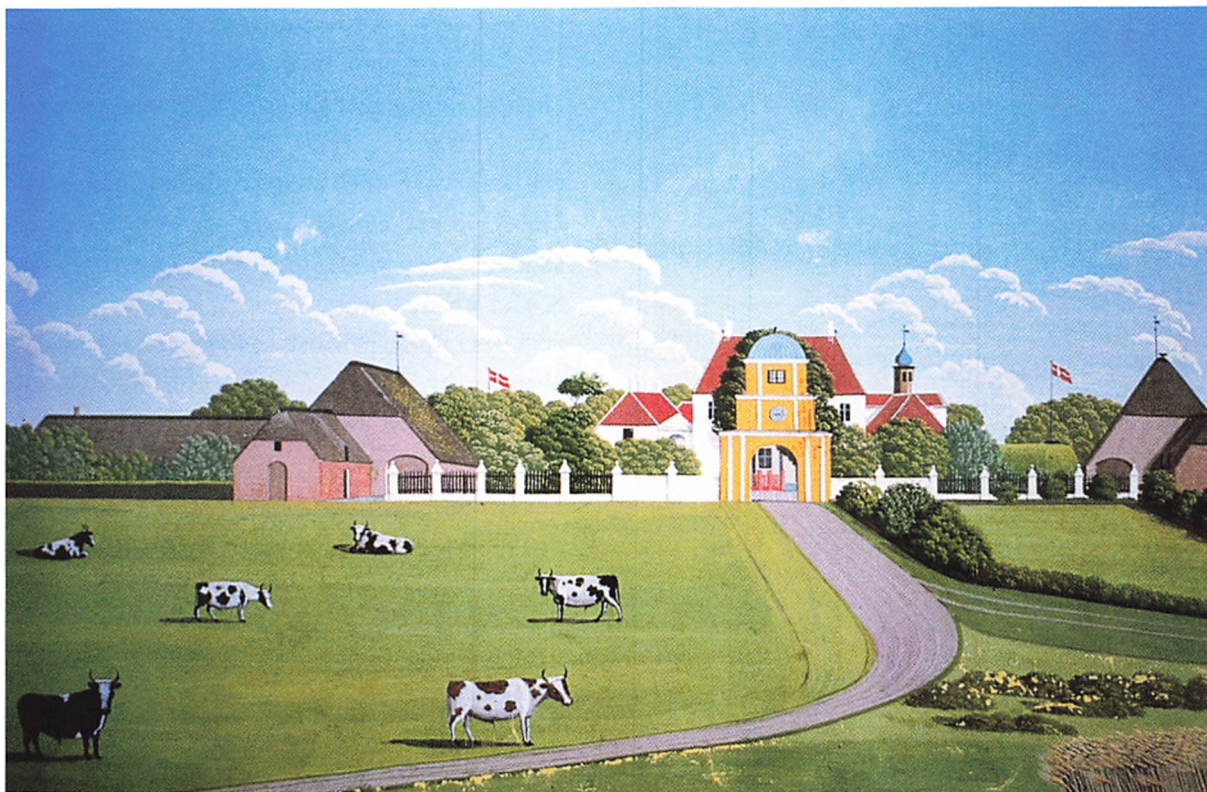
Maren. Frølund oplyser i sin Holstebro-historie at han var huslærer for familien, og Richardt og Becker at der skulle have været tale om ægte følelser huslærer og elev imellem, - men der er intet der tyder på at han som de øvrige svigerbørn har været et godt økonomisk parti.(6). I 1702 og 1704 holdt den unge familie til på Møltrup, og i 1705 på Tanderup, og Niels Leth ses ikke at have ageret økonomisk selvstændigt, bortset fra at han i en periode forpagtede Lundenæs-Bøvling amters familie- og folkeskat.(7). Han har således haft en funktion som svigerfaderens betroede mand på de ejendomme der lå længst væk fra Christen Lindes kerneområde. Lidt fast ejendom havde han dog samlet sig, for i foråret 1704 lånte han 600 rdl. af Holstebro-borgeren sr. Jens Christensen Møller, og havde ved den lejlighed mulighed for at stille nogle ejendomme - i alt 26 tdr. htk. i Mejrup sogn - i pant. Disse ejendomme tilhørte egentlig hustruen Maren, udlagt hende som arv efter hendes mor. Lånet forfaldt allerede på snapstinget året efter, men blev straks fornyet med 450 rdl.(8).

Nørre Vosborg

Ved svigerfaderens død var Maren de Linde og Niels Leth kommet både til penge, og den lille hovedgård Lindtorp i Asp sogn, samt patronatsrettighederne til Asp kirke og den noget afsides beliggende Gjellerup kirke. Umiddelbart efter - i 1708 - købte de på auktion den igennem mange år misrøgtede hovedgård Nørre Vosborg i Ulfborg. Den tidligere ejer, fru Christence Dyré, der

var enke efter den brutale general Herman von Schwanewede, havde gennem mange år ikke vedligeholdt hverken borg- eller ladegård, og ved et syn i 1700 afsløredes det ubamhjertige billede af et nedslidt og vanrøgtet bygningskompleks. Borggården bestod på dette tidspunkt af tre huse, hvoraf kun det østre hus var grundmuret, mens resten var af bindingsværk. Fælles for alle længerne var de manglende ruder, hullede gulve, rådnende lofter, og flere steder kunne synsmændene konstatere, at husene end ikke kunne holde vand og uvejrlig ude. Og situationen på ladegården var ikke stort bedre.(9).

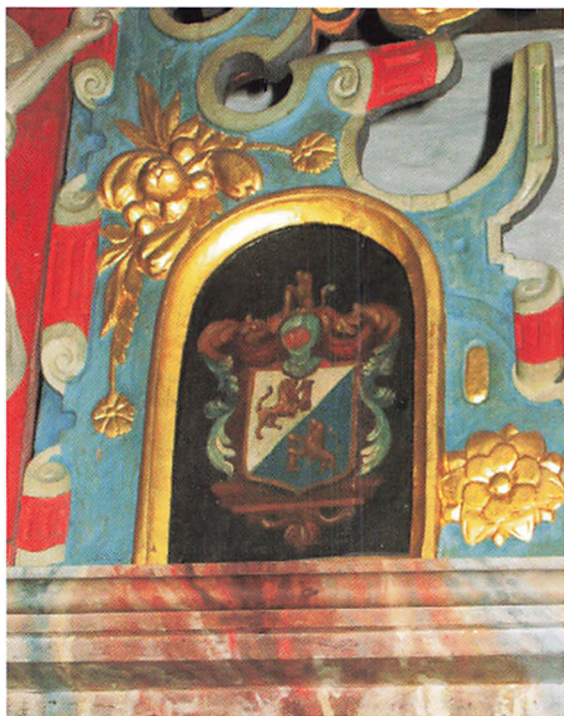
Handelen er ikke dokumenteret, men selv om bygningernes tilstand umiddelbart kunne give indtryk af et håndværkertilbud, var Nørre Vosborg dog en stor hovedgård med i alt 170 tdr. land dyrket agerjord (1682), store engstrækninger, og endelig med sit bøndergods komplet (1714: 269 tdr. htk. incl. Lindtorps bøndergods). Købet har sikkert været første skridt på vejen til yderligere godssamling i med ambitioner om et niveau som svogrene, ligesom adlingen samme år skal ses i sammenhæng med udnyttelsen af skatteprivilegierne af de to hovedgårde. Udover Lindtorp må den resterende arv efter Christen de Linde være blevet sat i Nørre Vosborg-købet, men herefter synes mulighederne for yderligere investeringer at være ganske få, midlerne var simpelthen ikke til stede. I 1706 købte Niels Leth noget uspecificeret bøndergods på auktion, uden at kunne betale.(10). Ved kronens store udsalg af kirker i 1710-11 hav-

Nr. Vosborg 1846. Gården var kronen på værket i junker Christens liv, da den bogstaveligt talt indrammede hans godssamling. Samtidig udgjorde den en vigtig brik i hans studeproduktion i 1780'erne. De tre generationer af familien Leth havde ikke på samme måde formået at konsolidere sig på gården. Leth'erne har imidlertid sat deres præg på gårdens meget uensartede bygningsmasse. Nr. Vosborgs vestre hus antages opført af landsdommer Christen Linde de Leth i 1760'erne, og er dermed det eneste byggearbejde denne slægt har efterladt sig. – Gouache af Rasmus Henrik Kruse 1846.

de Niels Leth fået hammerslag på Gørding, Bur og Vemb kirker, praktisk beliggende i Nørre Vosborgs nordlige godsområde, men Maren de Linde måtte som enke gå fra buddet, og Nørre Vosborg nåede ikke i Leth'ernes tid at blive ejer af nogen af de lokale kirker. Eneste - ret beskedne - udvidelse

foretog Maren de Linde i 1719 hvor hun af kronen købte nogle agre fra Vester Refsgård i Ulfborg, som var hjemfaldet for skatterestance. Derudover var de eneste handler hun foretog sig i sin ejertid, at sælge enkelte ejendomme ved Ulfborg kirke og præstegård.(11).

Et sjældent syn - Leth-våbenet på altertaflen i Snebjerg kirke. Leth'erne på Nr. Vosborg satte sig kun ganske få materielle spor, og deres våben træffes af samme årsag kun yderst sjældent. Våbengengivelsen i Snebjerg er desuden en forenklet udgave af Leth-våbenet. Det her skrådelte våben er i virkeligheden firdelt med de to løver og de to piller placeret i hvert sit felt. – Foto: Mogens Krag sig Jensen.

**“... Pengene straxen udi
Ringkiøbing Amtsstue at betale ...”
enken Maren de Linde**

Niels de Leth døde kun 42 år gammel på Nr. Vosborg i marts 1711, og enken sad ene med ansvaret for de otte børn, støttet af sin lavvæрге, Lucas Nors på Kappel. De ældste var i skolealderen, så på

gården boede i 1710 naturligvis en *præceptor* (huslærer) med ansvar for at undervise disse børn. Den i forvejen anstrengte økonomi blev mere tyngende efter Niels de Leths død, åbenbart så tyngende at det konsekvent kneb med likviditeten, bl.a. havde Holstebro-købmanden Peter von Ahlen i Østergade i denne periode store vanskeligheder med at få sin betaling for leverede varer til gården.(12).

Det er tidligere nævnt at Maren de Linde måtte gå fra sin mands hammerslag på Gørding, Bur og Vemb kirker. For allerede kort tid efter Niels de Leths død ansøgte hun i juli om at måtte få udsættelse med betalingen på 1.200 rdl. Allerede den følgende ugedag havde hun Rentekammerets svar, nemlig at pengene var ventet med længsel til Hans Majestæts udgifter, og at hun derfor “... *angelegen Pengene straxen udi Ringkiøbing Amtsstue at betale og dend derfor erholdene Quitting herudi Rente Cammeret indsende ...*”.(13). Dette var hende ikke muligt, så broderen Franz overtog de tre kirker, som lå lige så belejligt for hans godser som for hendes. Men det mislykkede kirkekøb var det mindste af enkens problemer. I 1707 havde Niels Leth lånt 2.000 rdl. af enken Magdalene Sybille Erdmann på Tanderup, og i 1710 endnu 1.000 rdl. af Ringkiøbing-købmanden Peder Pedersen. Det er utvivlsomt set i lyset af disse fordringer at hun i 1715 valgte at afhænde Lindtorp til amtmand Jørgen Lund for 2.717 rdl., 4 mk., 3 sk. - eller for 35 rdl. pr. tdr. htk. Foruden hovedgården og Asp kirke omfattede det lille gods 22 ejendomme i Asp, Fousing, Naur og Sir sogne, og

handelen betød at hendes samlede godsmængde var reduceret med ca. 20%.⁽¹⁴⁾.

Efter de første turbulente år sad Maren de Linde som ejer af gården helt indtil 1746, hvor sønnen Henrik Johan de Leth efter mange år som bestyrer, i en moden alder endelig fik skøde på gården, inden moderen døde i efteråret 1755, 83 år gammel. På dette tidspunkt var flere af hendes børn forlængst døde, og hendes arvinger havde vanskeligheder med at hævde sig økonomisk, som hun selv havde haft. Ved ansættelsen til ekstraskat i 1743 havde situationen ikke ændret sig synderligt i forhold til Niels Leths tid; hun selv angav en formue på 756 rdl., idet Nr. Vosborg var fuldstændigt pantsat med 8.500 rdl. til broderen Christian de Linde på Bækmark og 2.000 rdl. til nevøen Christian Fischer på Allinggård, som begge altså har udgjort hele fundamentet for familiens eksistens på gården.⁽¹⁵⁾ Ved hendes skifte havde hun dog en formue på 1.584 rdl. 2 mk. 9 skl., og et relativt beskedent indbo på gården. For hendes svagelige sønnesøn Niels de Leth fastsatte hun en rentenydelse af 600 rdl. i hans livstid.⁽¹⁶⁾ Bedst gik det økonomisk for datteren Christiane Dorothea der giftede sig med sin driftige fætter Rudolph Henrik de Linde til Møltrup. Til gengæld måtte Rudolphs søster Sophia Kirstine gifte sig med *sin* fætter Henrik Johan de Leth, så der var altså tale om et dobbelt fætter-kusine ægteskab (se nedenfor). Maren de Lindes ældste søn Christian Peter var forlængst død ugift som norsk infanteriofficer; datteren Marie blev gift med præsten Ja-

cob Schou som meget belejligt var blevet kaldet til sin svigermors pastorat i Gjellerup. Og endelig var det lykkedes at få sønnerne Christian og Frederik forsørget med de små hovedgårde Tandrup og Kovstrup i Thy. Disse to sønner kom dog til at sidde om endnu hårdere i det end forældrene på Nr. Vosborg, for gårdene skulle i realiteten finansieres ved låneoptagning.

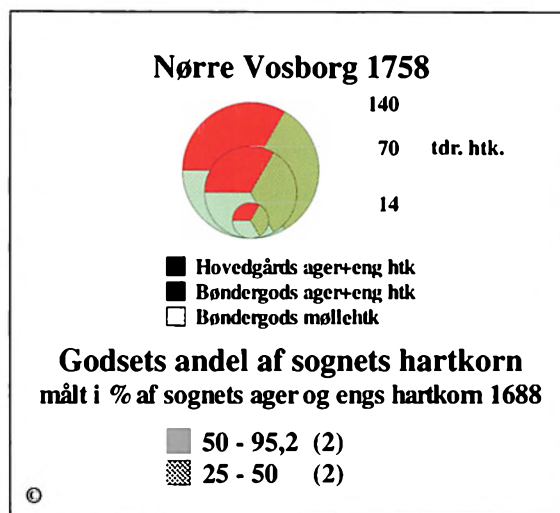
Ganske vist var Christian de Leth ved sit ægteskab med Christiana Charlotte von Bassen blevet ejer af halvdelen af Tandrup, men hans svoger - og morbror - Franz de Linde, der var gift med ejeren af gårdens anden halvpart, skulle købes ud. Leth ses at have gjort et enkelt forsøg på at øge sin hovedgårds tilliggender, nemlig da han i 1730 købte Vittrupgård i Bedsted af hartkorn 13 tdr. 6 skp. 3 fdk. 2 alb. med tre beboere. Men da udvidelsen fuldt ud blev finansieret ved lån hos amtsforvalter Claus Caspergaard i Thisted, var den en engangsforsteelse. Amtsforvalteren havde i forvejen store prioriteter i selve Tandrup, det samme havde Franz de Linde, og først efter sin mands tidlige død fik enken samlet prioritetsgælden på 6.400 rdl. hos Christian de Linde på Bækmark.⁽¹⁷⁾ Christian de Leth kom allerede i 40-års alderen i vinteren 1736 galt af sted på Ovesø neden for gården, hvor han druknede efter at være gået gennem isen. Året efter solgte enken ejendommen for 13.000 rdl., og boede derefter forskellige steder, og ved sin død i 1761 i Holstebro.⁽¹⁸⁾ Parrets fire børn måtte gå over i andre erhverv, og kun sønnen Peder de Leth (1727-1792) der af profession var kavallerioffi-

cer og fra 1773 til sin død var kommandant over skanserne i Fladstrand og Hals, nåede på sine ældre dage at blive ejer af hovedgården Knivholt i Vendsyssel, da han ægtede Ellen Marie Olufsdatter, enke efter Christen Jensen Møenbo. Familien beholdt Knivholt indtil 1853 da den blev solgt af majorens grandnevø Christopher Madsen Rosborg (1806-1868).

På ganske samme vis gik det på Kovstrup på den anden side af Ovesø, som Frederik de Leth i 1746 måtte sælge til Frederik von Klingenberg på Ørum. Af samme mand købte han samtidig Hindsels på Thyholm, hvor han døde tre år senere.(19). Også Frederik de Leth klarede sig igennem sine handler ved hjælp af lån fra morbroderen på Bækmark, bl.a. da han i 1737 købte sin lokale kirke i Sønderhå.(20). Han blev gift med Birgitte Damstrøm, en datter af sognepræsten i Nykøbing på Mors. Ægteskabet må have været omdiskuteret i en af familierne, sandsynligvis hans, for han måtte bortføre hende, og det siges at parret "*blev viet i gallop*"!(21).

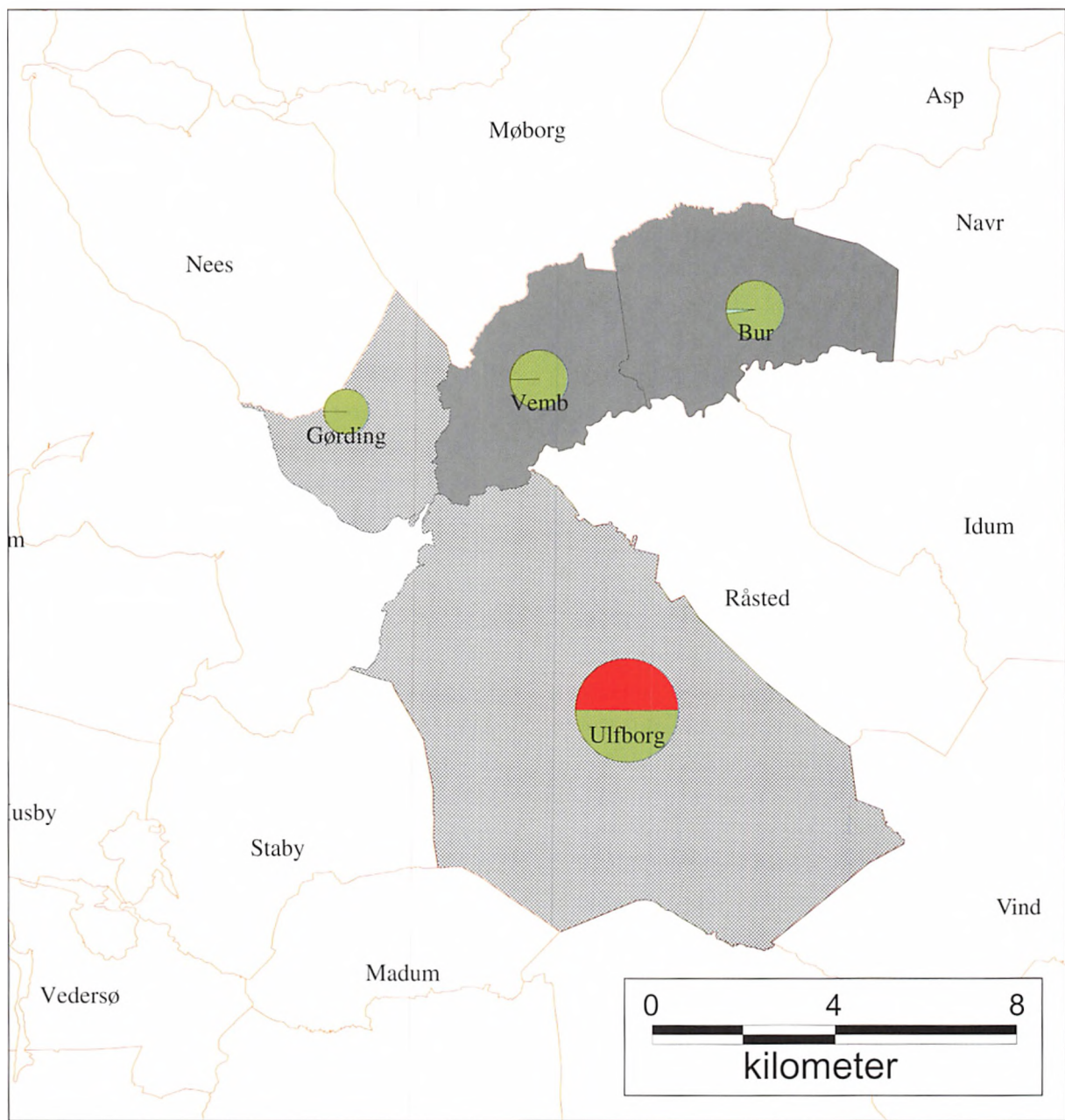
Henrik Johan de Leth - den brutale herremand

Det vil være en overdrivelse at påstå, at beboerne på Nørre Vosborg i Leth'ernes tid har efterladt sig gode minder hos egnens befolkning. Mens Maren de Linde og svigerdatteren Sophie Kirstine de Linde huskes for deres godhed, blev Niels de Leth mest husket for sine processer, og sønnen og sønnesønnen desuden for deres hid-

Nørre Vosborg 1758

Henrik Johan de Leths Nørre Vosborg som han købte det af moderen i 1758. Gårdens tilliggende var uændret i hele Leth'ernes ejerperiode, og beholdt sin godsstruktur langt op i 1800-tallet som en af de sidste hovedgårde i amtet. - Omfang 268 tdr. htk. ager og eng, og totalt 270 tdr. htk. (afrundet).

sighed og drikfældighed. Alt for det meste kendt gennem overleveringerne, som måske for en dels vedkommende kan bestå af efterrationaliseringer, men som utvivlsomt har en sand kerne. Leth'erne modsvarer til fulde den utiltalende karrikatur som eftertiden har af en rigtig herremand.

Ifølge et sagn skal der i gårdens have findes en plet hvor en tjenestedreng skal være blevet pisket ihjel af Henrik Johan de Leth. Årsagen var et par forsvundne sølvskeer som senere blev fundet i et svinetrug, men da var det jo unægteligt for sent, set fra drengens side. Liget skulle være blevet gemt på Ulfborg kirkeloft på den anden hvælving set fra vest. Og da der i forbindelse med restaureringsarbejder oven over Gyldenstiernes kapel i starten af 1900-tallet vitterligt blev fundet knoglerester, tillagde man det makabre fund manden på Nr. Vosborg.(22). Med til billedet hører utvivlsomt familiens dårlige økonomi, som vel må antages at være blevet forbedret ved Henrik Johan de Leths ægteskab med sin kusine fra Volstrup, Sophia Kirstine de Linde, men hvis arv på ingen måde kan antages at have befriet hendes mand for økonomiske bekymringer. Prioriteten til Christian Fischer ses i 1752 at være blevet erstattet af 2.000 rdl. til Støvringgård Kloster, men heller ikke i Henriks tid som ejer af Nr. Vosborg ses gårdens besiddelser at være blevet udvidet.(23).

Mest kendt blev han for sine stridigheder med naboer, præsten og sin egen familie. Bl.a. holdt morbroderen Franz de Linde på Pallisbjergs hævdevundne ret til at bjerge lyng i Ulfborg hede, men

ved en lejlighed sendte Henrik de Leth sine folk op og bortførte vognene med det afskårne lyng hjem til sin egen ladegård. Da Leth efter en tid havde tabt retssagen var såvel vogne som lyng gået til som følge af vind og vejr, og ingen fik således noget ud af anstrengelserne. På samme måde gik det lyngbjergningen til Sdr. Vosborg, samt bropengene ved Skærum bro for trafikken over Storåen.(24).

Der eksisterede et dårligt forhold mellem Ulfborg-præsten Hans Lassen og familien på Nr. Vosborg. Hverken kirkerne i Ulfborg eller Råsted hørte under hovedgården, men præsten Hans Lassen i Ulfborg var kaldet af kirkejeren som var Mathias Lassen på Sdr. Vosborg, præstens egen fætter. Men det til trods kunne præst og godsejer ikke helt undgå hinandens selskab. Stridighederne skal være udløst af Hans Lassens forpligtelse til at prædike i Nr. Vosborgs kapel. Et forår havde Henrik Leths kone lagt sine kalkuner til at ruge inde i kuppet, hvor der for så vidt var roligt nok. En søndag da pastor Lassen holdt sin prædiken begyndte kalkunerne at pludre med, med det resultat at den vrede præst erklærede at han ikke ville prædike i "Vosborgs hønsehus". Efter en klage til kancelliet fik gudstjenesterne på gården således en ende.(25). Forløbet fik et efterspil da præsten stadig mente at have ret til d.sk. *kapelrug* - de tre tønder rug som præsterne i Ulfborg-Råsted årligt havde krav på for at afholde gudstjeneste på hovedgården. I november 1744 var begge parter til stede på Sdr. Vosborg "*udi adskillige honette folckes overværelse*",

nemlig en Rosenkrantz, ejeren af gården Mathias Lassen og frue, hr. løjtnant Bülow og Leths svoger - og fætter - Rudolph Linde. Ifølge præstens forklaring mødte han Henrik de Leth i Sdr. Vosborgs stue, hvor herremanden overrakte ham et dokument som "*ieg formedelst hands hidsige ords andfald icke fick tiid at Læse*". Begge parterne havde temperament og besøget skulle have kulmineret med at præsten smed kjolen og i realiteten udfordrede Leth. Sagen kerne var - foruden kapelrugen - de tos ære og værdighed. Præsten hævdede at kapelrugen i virkeligheden var en gammel tiendeydelse af jord i Skærum som var blevet lagt under hovedgården, og om der i praksis blev prædikeret på Nr. Vosborg eller ej, i og for sig var sagen uvedkommende. Ulfborg-præsterne mistede dog ikke kapelrugen ved denne lejlighed.(26).

Linde'ernes præsterokade

Henrik Johan de Leth døde i 1754, og efter sigende gik han så meget igen at det blev for meget selv for hans efterladte hustru, og han måtte ifølge overleveringen manes i jorden. Ovenpå stridighederne var det sikkert ikke ukært for familien at Hans Lassen døde i 1757 et par år efter sin modstander. Hans Lassen må antages at have haft et vist spillerum i kraft af at det var hans egen fætter som ejede kirken. Men i 1747 havde Franz de Linde overtaget Sdr. Vosborg samt Ulfborg og Råsted kirker, og med Hans Lassens død var der mulighed for at familien på Nr. Vosborg selv kunne få lidt indflydelse på hvem der kom til at bo i præ-

stegården. Dødsfaldet gav således anledning til en decideret præsterokade i det midt- og vestjyske, og er et eksempel på at Linde-kredsens familieband kombineret med besiddelsen af kaldsretten kunne skabe forsørgelse for de familiemedlemmer der ikke var en hovedgård beskåret. Kaldsretten gav privatperoner en meget direkte indflydelse ved udnævnelsen af statens embedsmænd. Svenskekrigenes økonomiske ufore havde fremtvunget bortsalget, og privilegerede ejere som kunne udøve kaldsretten i sammenhæng med godsbesiddelse i det pågældende område, kunne have en betydelig lokal indflydelse.(27). Kaldsretten var endnu en herlighed i forbindelse med godsbesiddelse, som i det foreliggende tilfælde kunne komme kirkeejernes familie til gode.

Marie de Leth (1706-1780) gift med Jacob Schou i Gjellerup tilhørte den "fattigste" del af Linde-kredsen. Hendes ægteskab med den østjyske præstesøn Jacob Schou havde ikke sat hende i en position der tillod parret en livsførelse som resten af familien. Jacob Schou blev i 1728 kaldet til Gjellerup efter en henvendelse til Maren de Linde fra lensgreve Scheel på Gammel Estrup, der var Jacob Schous faders velgører. Straks efter blev han gift med kirkeejers datter og blev i det midtjyske kald i de næste 30 år indtil det belejlige dødsfald i Ulfborg ændrede billedet. Bevæggrunden for Marie de Leth til at søge tilbage til sin hjemegn kunne være et udslag af hjemve, men mere sandsynlig er dog den helt konkrete økonomiske gevinst der lå i at få det godt aflagte embede i Ulfborg-Råsted.

Forflyttelsen betød en indtægtsfremgang på 50%, da Ulfborg-Råsted hørte til den bedre aflagte halvdel af amtets kald.

Sognepræsternes indtægter 1749	rdl.
Ulfborg-Råsted	225
Snebjerg-Tjørring	155
Gjellerup	150
Sunds	110
<hr/>	
amternes gennemsnit	165

Kilde: RA. Lundenæs-Bovling amter. Amtsregnsk. 1664-1752, Prinsessestyr ifl. frd. 4.11.1749.

Det var Marie de Leths fætter Christian Daniel de Friedenreich til Sdr. Vosborg der overfor kancelliet ønskede kaldsbrevet på Ulfborg-Råsted udstedt til Jacob Schou. Den nye præst blev herefter formelt udnævnt af kongen 18. nov. 1757, og derefter havde Ribe-bispen blot at sørge for udstedelse af kollats og den faktiske indsættelse.

Dermed var Gjellerup kald blevet ledigt, og Friedenreich kaldte Schou-parrets ældste datter Mette Augusta Schou og hendes mand Oluf Petersen til nyt præstepar i hendes fars tidligere embede, efter at de i kun fire år havde haft deres hjem i Snebjerg-Tjørring. Kaldsbrevet blev udstedt 13. jan. 1758.

Atter engang gentog seancen sig, nu i det ledige Snebjerg-Tjørring kald. Sognepræsten i Sunds, Jacob Gjesten, trolovet med Schou-parrets yngste datter Christiane Margrethe Schou, blev efter øn-

Provst Oluf Petersen 1726-1800 var præsteson fra Ørum ved Viborg. Faderens embede gik til en svigersøn, og selv ægtede han Mette Augusta Schou og overtog efter få års tjeneste i Snebjerg i 1758 svigerfaderens embede i Gjellerup som han betjente i en menneskealder. Han var desuden mangeårig provst i Hammerum herred. Efter sin første kones død ægtede han Johanne Krag, datter af Varde-borgmesteren Johan Krag. – Tegning: Gjellerup Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

ske fra sin kommende svigermors fætter Rudolph de Linde til Møltrup kaldet 1. apr. 1758.

Dermed var der rokeret i de tre kald, med aktører fra Linde-kredsen på alle poster, og med statsmagten udelukkende i rollen som tilskuer.

For fuldstændighedens skyld skal det bemærkes at det nu tiloversblevne kald i Sunds blev overtaget af en ung teolog Hans Adolph Høeg, der såmænd blev kaldet af sin slægtning på Herningsholm. Schou-parrets eneste søn Janus Schou var der sørget for, da han samtidig med faderens udnævelse blev dennes substitut og umiddelbart overtog Ulfborg-Råsted kald efter Jacob Schous død i 1770. Jacob Gjesten døde efter et par år i embedet, og Rudolph de Linde måtte i 1769 atter kalde en ny præst til Snebjerg-Tjørring, og vanen tro blev der skabt forsørgelsesgrundlag for endnu et ungt familiemedlem - nemlig hans fætters søn Nicolaj Peter de Leth (1740-1807) fra Koustrup på Thyholm. Ikke overraskende ægtede Nicolaj sin forgængers enke i præstegården ved Gødstrup Sø - og dermed sin egen kusine - Christiane Margrethe Schou!(28)

Men selv om Nicolaj Peter de Leth havde fået embedet i Snebjerg-Tjørring, var det ikke ensbetydende med at han sad økonomisk godt i det. Fra studietiden var han forgældet og Rudolph de Lindes havde så bestemt lovet ham, at hvad han skyldte bort udover 1.600 rdl. skulle han nok betale for ham; det blev aftalt på den tid han tiltrådte kaldet og ægtede kusinen. *“Hand, Deres Afdøde [Rudolph de L., forf. anm.] var da vist min Velgiører, men i nogen deel det modsatte; thi da hand argumenterede til Partiet, forestilt hand mig, at min Kiereste og jeg bleve de forenemmeste Arvinger efter vor salig Faster [på Møltrup, forf. anm.], og det hele for mig, en broderslod, min Kone - en systerdatter*

Snebjerg kirkes præstetavle anskueliggør fordelene ved at være kirkeeejer i 1700-tallet. Linde-kredsens glanstid er næsten i praksis identisk med de forsørgede 'svigersønners' embedstid i Snebjerg fra 1754-1799. – Foto: Mogens Kragsig Jensen.

bleve 80 Rdl. men jeg husker ret, uden at faae til Eftersyn et offentligt Documente.”(29). Rudolph de Lindes enke Augusta Elisabeth de Linde, født Lund hjalp også senere pastor Leth flere gange, men måtte efter at hun var flyttet til Viborg sige stop, da økonomien ikke kunne bære det.(30). I 1795 var det kommet så vidt at pastor Leth var

insolvent og valgte at sætte præstegårdens indbo på auktion for at betale af på sin gæld. Han havde lån hos sin svoger Obel, og flere af Linde-kredsen, og Augusta de Linde måtte nu opsige sine penge da hendes sønner skulle sættes i vej. Det kunne præsten ikke helt forstå, og kaptajn Christen de Linde på Møltrup havde forgæves forsøgt at forklare fruens omstændigheder overfor Leth, men da denne ifølge kaptajnen opført sig "*rætt taabelig og desperat*" regnede man ikke med at han var til at komme overens med.(31). Da Leths kone døde i 1800 havde han dog en formue på 82 rdl., men hun døde ikke i præstegården, men i Snebjerg by, så parret har muligvis en tid måttet bo andetsteds.(32).

Landsdommeren der faldt af hesten

Næste generations Christen Linde de Leth - opkaldt efter morfaderen på Volstrup - overtog i 1754 som 22-årig Nr. Vosborg efter faderens død. I løbet af de næste år fik han sine yngre søskende forsørget. Broderen Niels de Leth ægtede 1757 datteren af sognepræsten i Karlby-Voldum, Jeremias Müller og overtog hans embede. Søsteren Anne Marie ægtede samme år sin fætter Christen Friederich von Zytphen fra Volstrup og den yngste datter Maren giftede sig med sognepræsten i Gudum-Fabjerg, Lars Johan Jelstrup (1720-1792). Sidstnævnte lagde senere præstekjolen og erhvervede en række hovedgårde. Den første var Gudum Kloster, hvor han i vide kredse vakte opmærksom-

hed ved, som en af de første, allerede i 1760-erne at påbegynde bortsalg af gårdens bøndergods.

Selv ægtede Christen Linde de Leth Mette Marie Borreby, præstedatter fra Gudum, men også et godt økonomisk parti gennem sin mor Gertrud Marie Madsdatter med rod i Lemvigs købmandsmiljø og Kongensgård.

Faderen havde givet sine børn en streng opdragelse, som sikkert ikke afveg meget fra tidens norm. En tid boede han hos familien på Bækmark, men selve skolegangen foregik hjemme, hvor den senere sognepræst i Gørding-Vemb-Bur, Søren Pedersen Stauning i sine yngre år var huslærer på Nr. Vosborg, dog med den ene indskrænkning i sin myndighed, at afstraffelsen af eleverne ville Henrik de Leth selv foretage. Sønnerne Christen, Niels og nevøen Janus Schou måtte derfor lægge ryg til regelmæssig gennembankning. En af mulighederne ved arbejdet som huslærer var håbet om at herskabet ville hjælpe til med fremtidsplanerne, og således havde bl.a. pastor Jens Windfeld i Naur-Sir undervist Vosborg-børnene i hele otte år før han fik embede.(33).

Christen Linde de Leth satte sig som den eneste af familien et blivende spor på Nr. Vosborg, idet han tilskrives opførelsen af den nuværende vestfløj. Derudover har overleveringen ikke noget videre positivt at fortælle om ham. Han beskrives som en dårlig økonom, og var vist en noget udsvævende karakter.(34). Hans eftermæle er måske blevet *for dårligt*, for en så forsigtig mand som hans gamle onkel Franz de Linde viste ham stor

tillid i sine sidste dage omkring sit testamente (se ovenfor).

Men der sad et godt hovede på ham, og allerede i 1760 blev han dommer ved landsoverretten i Viborg, og fik i sine senere år titel af justitsråd. I mange år havde han som kollega den ubehagelige Friderich Schinkel til Hald (1719-1794) som kollega. Ubehagelig fordi han i sin personlige optræden som oftest ved sit væsen stødte folk fra sig, og også røgtede sit embede på en måde så han fra tid til anden blev suspenderet fra statsmagtens side. Christen Linde de Leth havde også flere sammenstød med sin kollega. Efter en landstingssamling i Viborg i september 1765 kom det enddog til korpelig vold de to dommere imellem i deres fælles logis i vinhandler Peder Linds hus. Leth anså overfaldet for så groft at overkancellisekretæren Otto Thott måtte tage affære. Efter Leths egen forklaring var Friderich Schinkel og hans prokurator Rasmus Bondo stærkt utilfredse med Leths stemmeafgivning i en bestemt sag. Og efter at Leth undvigende svarede at enhver vel måtte stemme efter samvittighed, og at han regnede sig lige så meget landsdommer som Schinkel, udbrød sidstnævnte: *“... ‘I er en Sk[ide] Landsdommer’, slaaer mig saa med det samme under mit Øre, og giver mig mange vældige Øreflgen og Slag i Ansigtet, saa Peruquen fløj af Hovedet, den han sparkede ud af Døren med sin Fod, springer saa atter til og kratte mig med sine Nagler i Ansigtet, [saa] at Blodet flød”*. Leth besluttede sig for at holde hovedet koldt. Hans tjener kom ind med parykken som

han fandt ved fødderne af de mange tilskuere som havde forsamlet sig under optrinnet. Men da tjeneren af Bondo og Schinkel blev slået og smidt ud, og da parykken igen måtte en tur på gulvet - gik det op for Leth at hændelsen nok ikke var helt så tilfældig som først antaget. *“Blæs op”* befalede Schinkel de forsamlede musikanter, og derefter gentog forløbet sig med slag, spytten og skældsord som med musikledsagelse vel ikke kan have undgået at give hele affæren et komisk anstrøg i tilskuernes øjne. Da Leth senere blev forbundet af kirurgen i sit kammer var han tilfreds med at sårene kun var kommet fra Schinkel - hans ligemand, for hvis en inferior person som Rasmus Bondo også havde lagt hånd på ham måtte det anses som det totale ærestab. Dommerkollegiet slap dog ikke af med Schinkel. Ved at anke sagen til Højesteret reddede han lige akkurat sit embede, mod at betale store bøder.(35). Landsdommerembedet var ulønnet og måske derfor fik Leth kun et par år før sin død embedet som by- og herredsfoged i Holstebro og Ulfborg-Hind herreder. Det var således også i Holstebro at han i 1778 fik en tår over tørsten ved et gilde at man rådede ham til at blive at overnatte. Men Leth ville hjem *“om også Satan var i Heden”*. Det var ikke let at finde til Vosborg ad den mørke vej og folkene så hestene kom ene hjem. Man ledte efter rytteren og fandt ham liggende død på heden. Han havde hængt i stigmøjlerne et stykke og var blevet slæbt ihjel efter sin hest.(36).

Kort før sin død måtte han ved auktion sælge

alle kørerne i hollænderiet, samt nogle redskaber og heste.(37). Og salget var et varsel om den triste stilling hans bo var i. Enken fik pastor Hielmcronne i Borbjerg som lavværge og børnenes farbror pastor Leth i Karlby tog sig af deres værgemål. Da han købte gården havde moderen meget beskedent kun forbeholdt sig renten af 2.500 rdl. til sit kontante underhold. Men derudover var boet knapt nok solvent. Ganske vist var der aktiver for 45.231 rdl., men op gennem 1770-erne var gælden vokset kraftigt, sidst med 1.490 rdl. til herredsfoged Gildberg, i forbindelse med købet af Holstebro Bisgaard. Største kreditor var enkefru Bras i Viborg med 10.000 rdl.(38).

Selv om han havde ønsket det, umuliggjorde boets stilling, at den 17-årige søn Henrik Johan de Leth overhovedet kunne tænke på at føre stedet videre. Landsdommerens svoger Borreby søgte forgæves at købe gården, men som i stedet gik til den afdødes nabo - og næstsøskendebarn - Christen Linde de Friedenreich. Enken flyttede med sine to ugifte døtre Pauline og Gertrud først til sin gård i Vestergade, Holstebro, og siden til sønnen i Viborg.(39). Landsdommerens mor, den 64-årige Sophia Kirstine de Leth, født de Linde, fik lov at beholde sine værelser i hovedhuset, men det var også et led i auktionskonditionerne at den dag hun ønskede at flytte, måtte den nye ejer stille 26 forspændte vogne til rådighed. Den gamle enke overlevede imidlertid også den nye ejer og døde først i 1787 efter at Ringkøbingkøbmanden Peder Tang - en driftig søn af en af godsets bønder - skulle til

at sætte skik på den forsømte gård. I Tang-slægten fortaltes det, at enken tog venligt imod de nye ejere, hvilket man ellers ikke havde kunne tage som nogen selvfølge. Med til overleveringen hører dog at hun bad den nye ejer om at reparere taget over hendes lejlighed, da det kunne regne ind. Det blev også gjort som en af Peder Tangs første byggearbejder på gården - vistnok til forvalteren Christen Stenums store ærgelse: "... *Lad os få avlsgården i stand først, så dør kallingen vel imens...*" Men Peder Tang nåede det hele og mere til - og gav startskuddet til Nørre Vosborgs glanstid i 1800-tallet, efter tre generationer af økonomisk dårligt stillede Leth'er og Linde'r.(40).

Henrik Johan de Leth (1761-1845) gik delvist i sin fars spor som jurist, vicelandsdommer og fra 1805 justitssekretær i Viborg. Han havde sin tid efter at Linde-kredsen var forsvundet som social gruppe, og havde et helt andet perspektiv som offentlig embedsmand i Viborg, hvor han havde sin faste bopæl fra han i 1782 blev student fra byens latinskole. Han blev en integreret del af Viborgs borgerskab og blev i sin alderdom hædret med udmærkelser som etatsråd og dannebrogssridder. Han tilhørte kredsen af godsslagtere omkring Peter Severin Fønss og Ulrich von Schmidten, og den førstnævnte var tilmed hans svoger. Økonomisk havde han ikke mulighed for at føre an i dén kreds, men ejede og drev Eskjær i Salling i en menneskealder fra 1797, men måtte under landbrugskrisen i 1828 sælge gården, da han ikke nænnede at "... *lægge Øxen til Trærne i den skønne Skov, som han*

Etatsråd Henrik Johan de Leth (1761-45) til Esker var født på Norre Vosborg som søn af landsdommer, by- og herredsfoged Christen Linde de Leth. De Leth blev vicelandsdommer og justitssekretær i Landsoverretten i Viborg. Maleren Hans Hansen beskrev de Leth som følger: "Landsdommer Leth er en meget munter mand og besidder mangfoldig af det, man kalder ånds nærværelse, er godheden selv, som hans dejlige øjne er forbilledet på". I modsætning til hvad man hidtil har troet, var Henrik Johan de Leth ikke denne slægts sidste medlem, det var derimod drejermester Claus de Leth, som døde i Horsens i 1871. Oliemaleri af Hans Hansen, Viborg Stiftsmuseum.

saa længe havde Fredet". Ifølge sine samtidige slægtede han ikke sit fædrene ophav på, men beskrives af flere som en godgørende, venlig, levende og vittig mand.(41). I stifttidendes nekrolog over ham

Ingeborg Adriette Ring (1772-1851) viedes i 1791 til Henrik Johan de Leth. Hun var født på Lyngholm i Thy som datter af major Jørgen Ring og Anna Margrethe Sommer. Af maleren Hans Hansen karakteriseret således: "føyelig og eftergivende og god og tækkelig", efter datidens normer udelukkende positive værdier. Ingeborg fødte kun et barn, sønnen Christen Martinus de Leth, som døde kun 39 år gammel uden at efterlade sig efterslægt. Oliemaleri af Hans Hansen, Viborg Stiftsmuseum.

omtales den allerede i 1830 afdøde søn Christen Martinus de Leth, og at slægten med den gamle etatsråd nu var uddød i mandslinjen. Han og de to ugifte søstre Pauline og Gertud betragtede sig da

også som de sidste af familien. Nyere undersøgelser har dog vist at en oldesøn af Christian de Leth til Tandrup, Claus Christian de Leth (1799-1871) levede sit liv som drejermester i Horsens, og hans søstre i husmandsmiljøet i byens omegn. Den sidste af slægten var utvivlsomt drejermesterens ældste datter Abel Marie de Leth som udvandrede og døde i 1897 i New South Wales i Australien.(42).

4.6. Jermiin - kirkens mænd på Ausumgård

*“Tach for det meget got
du mig her Efterlader”*

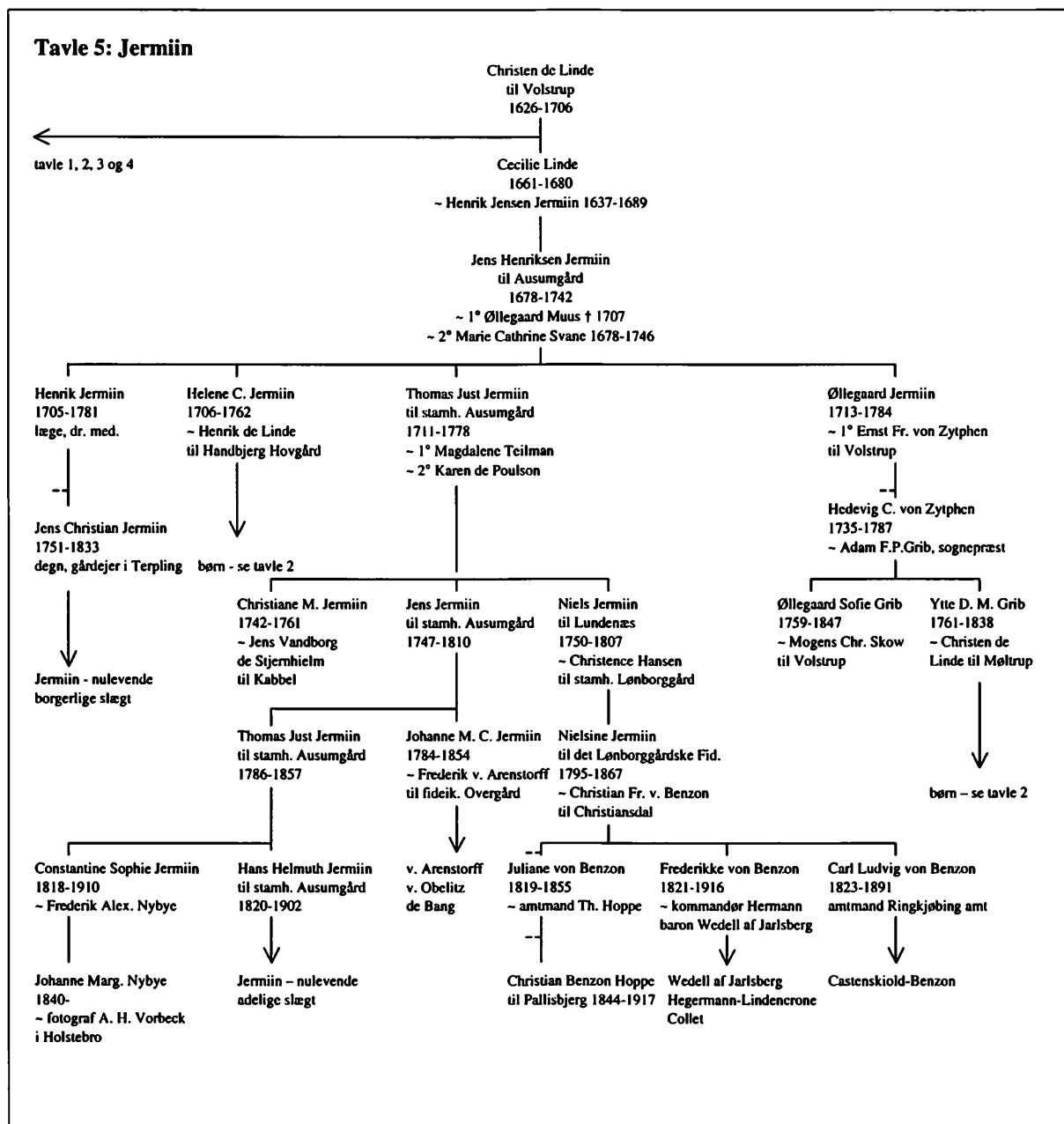
Christen Lindes ældste datter Cecilie (1661-1680) ægtede som ganske ung familiens lokale præst - Henrik Jensen (1637-1689) - der, skønt han var født i Viborg, efterhånden valgte at kalde sig Hiermiin - eller Jermiin, da han i 1665 blev præst i Hjerm, først som kapellan, og siden 1669 som sognepræst. Han var 24 år ældre end sin unge brud, og allerede enkemand efter Magdalene Andersdatter (†1676) der som datter af den tidligere Hjerm-præst, Anders Pedersen (1589-1659) havde knyttet Henrik Jensen til embedet. Sikkert for at lette overgangen til sit nye liv i præstegården, flyttede Cecilies jævnaldrende søster Johanne med til Hjerm. Hun døde dog kort tid efter ankomsten, 16 år gammel, i vinteren 1679. Også ægteskabet med Cecilie varede kun kort tid, idet hun kun et par år efter fødselen af parrets eneste barn døde, sandsynligvis i barselsseng, 19 år gammel.

Der findes tilsyneladende ingen bevarede portrætter af Christen de Lindes børn, og af svigersønnerne eksisterer kun dette portræt af sognepræst Henrik Jensen i Hjerm. Henrik Jensen (1637-89) var kun elleve år yngre end sin rige svigerfar og hele 24 år ældre end Cecilie Linde, som døde kun 18-19 år gammel i 1680. Kun 16 år gammel havde hun to år tidligere født sønnen Jens Henriksen Jermiin (1678-1742), der som faderen blev præst i Hjerm, men også som den første af slægten Jermiin kunne skrive sig til Ausumgård. Fra hans sønner læge Henrik Jermiin (1705-81) og Thomas Just Jermiin (1711-78) nedstammer henholdsvis den borgerlige og den adelige Jermiin-slægt. (Oliemaleri i privateje).

Henrik Jermiin var som sognepræst den af Lindes svigersønner, der havde den mindst pretensiose baggrund at byde på, ja faktisk vides det ikke engang hvem hans forældre var. Da Henrik i 1661 blev student fra Viborg, må man gå ud fra

Tavle 5: Jermiin

at hans ophav skal findes i kredsen af byens eller omegnens købmænd eller gejstelighed. Ifølge byens grundtakst fra 1682 ejede Henrik Jermiin et beskedent "boe" på nørresiden af Lille Sct. Mikkelsgade, takseret til 14 rdl. Gennem sit ægteskab med Cecilie lagde han grunden til sin slægts senere velstand, og til en vis kontinuitet i præsterækken i Hjerm, hvor han selv, stedfaderen, sønnen og sønnesønnen var præster i perioden 1669-1777. Der kendes kun et skriftligt arbejde fra Henrik Jermiins hånd, nemlig den ligtale han i marts 1672 holdt i domkirken i Viborg over Volstrups ejer, Axel Juul.(1).

Hjerm med annekskirkerne Gimsing og Venø hørte ikke til de ringeste kald i Ribe stift, men der har ikke på dette tidspunkt været nogen særlig velstand i præstegården, og svigerfader og svigersøn kunne da også enes om at sønnen Jens kun burde tillægges en mødredearv på 600 rdl.(2). Få år senere - i 1689 - døde Henrik Jermiin selv, og mens hans enke af tredje ægteskab, Margrethe Clausdatter Reenberg først ægtede den nye præst Mads Knudsen Hessel, og senere slog sig ned i Viborg, tyder alt på at sønnen Jens Jermiin fik sit hjem hos morfaderen på Volstrup. Det kom senere til udtryk gennem det sørgedigt han fremførte ved Christen Lindes bisættelse. Digtet vidner om et specielt forhold mellem den gamle købmand og hans ældste barnebarn der året forinden havde gjort ham til oldefar for første gang. Og det var bestemt ingen underdrivelse når Jens Jermiin udtrykte sin tak for "lykken, livet, velstanden og brødet", for den afdøde

havde haft den afgørende andel i den unge præsts forsørgelse. Siden 1687 havde Christen Linde været ejer af Hjerm og Gimsing kirker, med ret til at kalde præst og degn i de to sogne. Selv om Linde endnu ikke var adlet, havde han siden 1681 nydt adelige privilegier(3), og kunne dermed i 1700 som kirkeejer sørge for at barnebarnet overtog sin fars embeder.(4). Jens Jermiin var i 1697 blevet student fra latinskolen i Odense, men træffes ikke i nogen stilling før han tre år senere, endnu som umyndig, blev præst i fødesognet.

*Du i min spede aar og Ungdom var min Hyrde
Jeg din Igien nu paa din sidste alders Byrde
Udi dit huus din Søn, din Præst i Tempelen,
Jeg var din Tienere og paa din Siuge seng*

*Tach Tusind gange Tach, du gode gamle Fader
Tach for det meget got du mig her Efterlader
Tach for min Lyche, lif, min velstand og mit brød
Alt det Jeg med Respect erkiende til min død.(5)*

I 1703 ægtede han Øllegaard Muus, datter af den nytiltrådte biskop i Ribe, Christian Muus; og efter dette kortvarige ægteskab giftede han sig i 1711 med præsteenken Mette Cathrine Svane fra Viborg, der var datter af byens borgmester Thomas Svane. Af begge ægteskaber blev det til syv børn, hvoraf de fire nåede voksenalder. Datteren Helene blev gift med sin fars fætter, Henrik de Linde til Handbjerg Hovgård, og den yngste datter Øllegaard flyttede heller ikke langt væk, idet hun giftede

sig med kaptajn Ernst Friedrich von Zytphen til Volstrup, der var enkemand efter Jytte de Linde; hendes fars kusine. Den ældste søn Henrik Jermiin (1705-1781) kom til at stå i skyggen af sin yngre bror Thomas, der måske via sin mors økonomiske baggrund var forudbestemt til at overtage Ausumgård når den tid kom. I de yngre år fulgtes brødrene delvist rundt på de europæiske universiteter, men for Henrik Jermiin lå fremtiden som læge i udlandet, senere i Ålborg, for at ende tæt på barndomsejeren, på Venø. Hans mange efterkommere - blandt hvilke er den stadig eksisterende borgerlige gren af Jermiin-slægten - forlod Nordvestjylland. To sønner blev præster, og to blev degne, men efterkommerne gled hurtigt over i de mindre landbrugernes rækker.(6).

Jens Jermiin overtog blot en lille part af morfaderens gods. Ikke nogen af hovedgårdene, men en del strøgods i Hjerm herred. I Vejrum sogn var det gården Ausumdal, og i Hjerm sogn drejede det sig om en del af Hjermgårde, Kærgård, Tusgård, Hummelose, Jegbjerg, Klem, Øster Ausum, Vester Ausum, Bak, Hjortborg samt Snuffelborg (nuværende Brøndgård). Han var således ejer af en del gods i den sydlige del af Hjerm sogn, meget velbeliggende for Ausumgård i nabosognet Vejrum, allerede flere år før han fik mulighed for at erhverve denne gård. Ausumgård har åbenbart allerede ved udlodningen efter Christen Linde indgået i Hjerm-præstens fremtidsplaner.

Det var først i 1709 at han købte Ausumgård af Niels Overgaard til Kvistrup. Gården havde på

dette tidspunkt i et århundrede fungeret som ladegård under Kvistrup og lå under dennes takst efter at den i 1690 havde mistet sine hovedgårdsrettigheder. Det tilhørende bøndergods var beskedent, men allerede året efter købet havde Jens Jermiin samlet de 200 tdr. hartkorn, der var betingelsen for sædegårdsfriheden, selv om han kunne være glad for at Rentekammeret ikke havde kortmateriale til sin rådighed, da den indsendte jordebog skulle godkendes. En del af godset lå nemlig ikke indenfor den tomile-grænse der var afgørende for den attraktive skattefrihed, men var beliggende så langt væk som i Salling. Men det skulle tiden råde bod på, idet Hjerm-præsten resten af sit liv fortsatte med at tilkøbe gårde, huse og tiender for at arrondere godset bedst muligt. Dette foregik til dels på bekostning af nabogården Kvistrup, hvor ejernes manglende likviditet gjorde det muligt for Jens Jermiin at overtage et antal ejendomme. Desuden var han - ligesom sine morbrødre - med blandt køberne, da regeringen i 1718 lod dele af det jyske ryttergods bortsælge ved auktion, og købte 47 tdr. htk. i Vejrum, Sir og Måbjerg sogne. Han udvidede også selve bedriften Ausumgård. Ved overtagelsen var gården med sine 11 tdr. htk. og 88 tdr. land dyrket ager ikke meget større end et par bøndergårde, men inden det ved forordning i 1725 igen blev strengt forbudt at nedlægge bøndergårde, var der inddraget så mange ejendomme at hovedgårdens areal i realiteten var blevet fordoblet. Det blev dog først hans yngste søn Thomas der reelt skulle konsolidere Ausumgård som

Ausumgård som den så du i første halvdel af 1800'erne med udlænger i bindingsværk. Gården ses fra sydvest med Limfjorden og Holstebrokmændenes ladeplads ved Struer i baggrunden. Bygningskomplekset var opført o.1766 af Thomas Just Jermiin, som i 1777 gjorde gården til hovedsæde for stamhuset Ausumgård. Først i 1800'erne fremstilledes tre sådanne billeder til tre børn fra Ausumgård.(Oliemaleri i privateje).

familiebesiddelse. Jens Jermiin døde 1742 og blev sammen med sine hustruer som de eneste af Jermiinerne bisat i Hjerm kirke. Måske har han følt sig mere som præst end som godsejer, og måske har barndomshjemmet i præstegården mere været hans ståsted end sønnen, der koncentrerede sig om Ausumgård og indrettede sin egen - nu

nedlagte - familiegravelse i Naur kirke, hvor et pragtstykke af et smedejernsgitter adskilte de afdøde fra menigheden. Det havde været naturligt at Ausumgårds lokale kirke i Vejrum havde dannet rammen om familiegravelsen. Men denne kirke var i forvejen fyldt med begravelser fra Kvistrup, og da det var først lykkedes Jermiinerne at købe

denne kirke så sent som i 1775, var det først den følgende generation, Thomas' søn Jens Jermiin der kunne benytte den lokale kirke som gravsted.

Jens Jermiins bo

I forbindelse med Jens Jermiins død giver et af tidens sjældent bevarede samfrændeskifter et indblik i provstens økonomi. Bøndergodset på 263 rdr. htk. bestod på dette tidspunkt af 63 fæstejendomme, langt overvejede bøndergårde, men også enkelte huse med jord, samt kirkernes jordtilliggende. Selve Ausumgård havde en besætning på ni køer, 13 par stude, fire svin, tre plage, tre unge hopper samt de gamle hopper "Lørup", "Stump", "Hvid" foruden Christen Ladefogeds hoppe. På omtrent samme tid - i januar 1743 - var der to røgere og en dreng til at klare staldtjenesten. I loen tærskede tre af bøndernes karle kornet, og det øvrige arbejde på hovedgården blev klarer ved bøndernes hoveri. I hovedbygningen havde provsteenken Jermiin et seks personer stort personale til sin opvartning. Fuldmægtigen tog sig af gårdens drift; tjeneren serverede kokkepigen mad; stuepigen og bryggerispigen tog sig af det huslige; og endelig havde kusken mulighed for at transportere fru en i en af gårdens køretøjer: en grøn postvogn, to kareter samt en slæde.

Som det tidligere er konstateret på Silkeborg Slot og Palstrup, havde man også på Ausumgård i 1742 håndgribelige minder om stamfaderen, nemlig "En Glat Sølfkande med Naune Christen Linde og Dorthe Niels Daatter, Item Jens Hiermiin

1742 samfrændeskifte Jens Jermiin

	Aktiver (rdl.)	Passiver (rdl.)
1. Indbo, besætning	4787,08	
2. Ausumgård gods	15067,79	
3. Markjorder i Viborg	300	
4. Tilgodehavender:		
- Niels Linde	1000	
- Jens Worre i Viborg	130	
- Jens Lauridsen i Viborg	200	
5. Bortskyldig gæld:		
- kancelliråd Lassens arvinger		
- Henrik Jermiin		1600
- mad. Danathon		2000
- mad. Anne Poulsdatters børnpenge		1500
- mme. Lyngby		176
- Holstebro skole		500
- mons. Garbo		250
- mons. Brasch		30
- Handbjerg præstegårds restance		30
- Degneboligen i Hjern, Jakob Holst		20
		50
Total	21484,87	6156
Formue	15328,87	

Kilde: G 418-58. Ausumgård Godsarkiv, samfrændeskifte efter Jens Jermiin 1742.

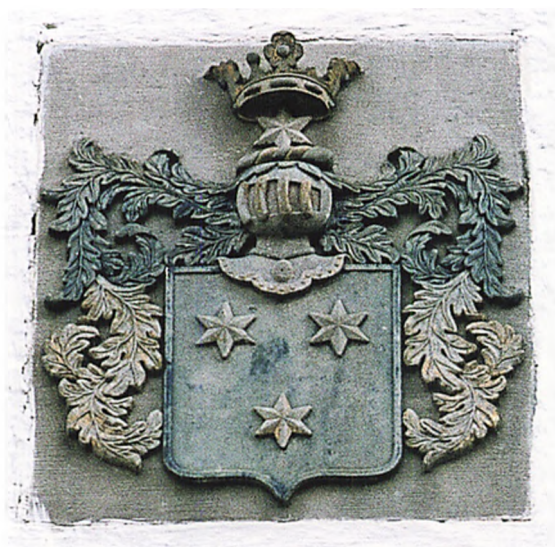
og Mette Cathrine Svane - wog 79 Lod (ca. 1,2 kg.)". Sølvtøjet, der fremstår uspecificeret, vejede ialt 730 lod (ca. 10,95 kg.), og omfattede alt hvad man kunne ønske sig til en bedre husholdning af: kaffekande, tepotter, fade, salt- peber- og sukkerkar, samt de obligatoriske skeer. Størstedelen har

sikkert været fabrikeret af omegnens guldsmede, men som noget specielt fremhæves 171 lod "Kjøbenhavns Sølv" - nemlig seks forgyldte bægre, et par lysestager og to tallerkener, der vurderes ca. en femtedel højere end det øvrige.(7). Men det daglige materiale på Jermiinernes bord har været af uædelt metal, tin og kobber. Tallerkener og fade var af krontin, ligesom andet fast bordtøj. Og også beholdningen af kobbertøj antyder at familien ikke altid har måttet nøjes med bøndernes mere drøje kost. Naturligvis måtte man råde over såvel brygger- og distilationskedel, som en brændevinskedel "med Loog, hat og piber", alt af kobber. Derudover fandtes en pande specielt beregnet til stegning af laks, en tærtepande, suppegryder, stegegryder, kasseroller, chokoladepotte, og endelig 12 forme til postejer.

Skiftet afslører at selv om Jens Jermiin ikke kunne måle sig med den øvrige familie hvad det økonomiske niveau angik, har hans situation distanceret ham fra langt størstedelen af hans embedsbrødre.(8).

Den uheldige sølvtuv fra Borbjerg

Men knapt nok var blækket tørt på skiftebrevet, før en stor del af Jermiin-sølvet forsvandt. En dag i september eller oktober 1743 kunne provsteenken Mette Cathrine konstatere at alle de bedste ting, bl.a. den omtalte kande var stjålet, ialt godt 6 kilo sølv. Det skyldes et rent tilfælde, og en årvågen betjent i Kolding, at tyveriet blev opklaret.

Jermiin-slægtens tre gyldne stjerner på blå bund, som det stadig ses på Ausumgård, der gik ud af slægtens eje i 1942. Thomas Just Jermiin adledes i 1750 med dette våben, der blev opfundet til lejligheden. Inden Thomas Just Jermiin antog dette våben, havde så vel han som broderen, læge Henrik Jermiin, brugt vidt forskellige borgerlige våbenskjolde. Da Jens Wandborg de Stiernhielm til Kappel i 1759 blev gift med Christiane Jermiin, antog han i forbindelse med sit adelskab et næsten identisk våbenskjold blot udvidet med en guld-sparre.

Den 9. januar 1744 om eftermiddagen mellem klokken et og to standsede portbetjenten Niels Nielsen en vogn på vej ud af Koldings søndre byport. Vognen blev ført af Koldingborgeren Jens Steffensen. Både ham og hans medpassager på agestolen, Gotlieb Henrik Streven, angav begge at de ikke havde noget at deklarere. Portbetjenten opdagede da efter sin egen beretning, at der under

agestolen lå en sæk med en del sølvtøj. Derefter spurgte han Streven om der var mere, og "*følge saa paa hans Lomme*", hvor der også var noget sølv. Dermed var der grundlag for konfiskation og Gotlieb Streven måtte følge med til borgmesterens hus, hvor den lokale tolder befandt sig.

Under forhøret viste Gotlieb sig først uvillig til at fortælle om sølvets oprindelse, men påstod at han af ejeren provst Jermiin var blevet bedt om at sælge sølvet på Kieler Omslag, det store finanscenter i hertugdømmerne, hvor alt kunne omsættes til gode priser, og i dette tilfælde sikkert også uden for mange nysgerrige spørgsmål. Dette viste sig ikke overraskende at være langt fra sandheden, og snart efter var sagen opklaret. Gerningsmanden selv var vist ikke indfødt vestjyde, da han efter eget udsagn ikke var det danske sprog så mægrig som det tyske. Han var på dette tidspunkt gartner på Gudum Kloster, men havde bopæl i Haislund i Borbjerg sogn, og dermed også fæster under Handbjerg Hovgård. Det blev derfor Jermiins svoger Henrik de Linde der som Strevens husbond måtte rejse til Kolding for at redde trådene ud, og med fuldmagt fra Jermiin, bringe sølvet tilbage til Ausumgård.(9). Slægtens ældre sølvtøj blev under stamhusets administration i 1800-tallet bortsolgt med det øvrige indbo, for at dække gælden.(10).

Mere godsejer end sognepræst

Thomas Just Jermiin fik en grundig uddannelse, og efter sin teologiske embedseksamen studerede og rejste han tre år i Tyskland, Holland, Frankrig,

for i 1736 at afsluttede med et ophold i Oxford i England.(11).

Som en verdensmand, og efter behørigt at være blevet kaldet og ordineret, blev han i 1740 indsat som faderens efterfølger i pastoratets tre kirker. Indsættelsen i Hjerm og Gimsing blev naturligt foretaget af faderen selv, mens det var provst Rosenberg fra Lemvig der i juli måtte tage turen over til Venø for at indsætte ham i øens beskedne stråtækte kirke.(12). Fra starten var den unge præst ubetinget den økonomisk bedst aflagte præst i Lundenæs-Bøvling amter. Ved ansættelsen til prinsessestyre i 1749 lå præsternes årlige gennemsnitsindtægt på 165 rdl., med en spredning fra de 60 rdl. som pastor Christen Bech ude i det lille kystsogn Ferring havde at holde hus med, til Hjerm-præstens 365 rdl.(13). Hertil skulle så lægges overskuddet fra godsdriften, der i disse år må antages at have været noget mindre end indtægten fra præstegerningen. Med sin første hustru Magdalene Teilmann, datter af amtmand Teilmann til Skrumsager arvede han kun 200 rdl.(14). Derimod må han med sin anden hustru Karen de Poulson, havde modtaget anderledes store midler. Hendes far var den rige Niels de Poulson til Lynderupgård og Gunderupgård der døde 1745, hendes mor fem år senere, og arven herfra har udgjort grundlaget for at ekspandere godset, og igangsætte det forestående nybyggeri.

Trods sin forholdsvis unge alder overtog Thomas Jermiin straks embedet som provst i Hjerm herred efter faderen. Men selv om han havde næ-

Proust Thomas Just Jermiin 1711-1778. En god administrator af såvel sine egne midler som kirkens forhold. Han nød såvel sine kollegers som biskop Brorsons tillid, og overtog også faderens hverv som provst som nytiltrådt præst. Privat fortsatte han faderens kurs med at udbygge Ausumgård, og skabte i sine sidste år stamhuset, og formåede dermed som den eneste i Linde-kredsen at holde sammen på velstanden langt ud i fremtiden. - Maleri i privateje.

sten enstemmig støtte fra sine embedsbrødre, forsøgte han at undslå sig med sin uerfarenhed og provsteembedets vigtighed. Biskop Brorson måtte da belære ham om, at det ikke "saa meget Aarene som *Habilitété der gior Manden*", og valgte at stadfæste sin konstituering indtil han kunne indsætte

Karen de Poulson (1715-77) tilhorte også en af 1700årenes nyadlede slægter. Hun var datter af Niels de Poulson til Lynderupgård og Gunderupgård og Gertrud Hofmann, og viedes i 1746 til Thomas Just Jermiin til Ausumgård. Hans første kone, Magdalene Teilmann, var død 25 år gammel i 1742 kun seks dage efter at have født datteren Christiane Jermiin. Yderligere to medlemmer af de Poulson-slægten blev gift med efterkommere af Christen de Linde. Der tegner sig således et billede af uformelle netværk i dette lag af nyadlede gods-ejerslægter på de jyske hovedgårde. Portrættet er malet 1758. (Oliemaleri i privateje).

den unge præst ved næste landemode i Ribe. Thomas var provst i Hjerm herred til sin død.(15). Pligterne som sognepræst havde Thomas Jermiin til overs. Fra 1745 og til sin død havde han i regelen en kapellan til hjælp, idet Søren Paludan (1745), Jeppe Høy (1749), N. Lange (1755), Sø-

ren Schandorff (1763) og Christen Nislef (1768) efter tur afløste hinanden. Først kort før sin død, trak han sig formelt tilbage fra embedet mod at få en pension på 300 rdl. af sin efterfølger, der havde sørget for det praktiske arbejde siden 1774.(16). Det var specielt den besværlige overfart til Venø der ikke var tiltrækkende for Hjermpresterne. Overfarten i åben båd havde tidligere kostet en præst livet, og Jermiin forsøgte flere gange at overtale biskoppen til at udskille Venø som eget pastorat. Beboernes antal var imidlertid ikke stort nok til at underholde deres egen præst, men i en periode lykkes det at holde Adam Grib på øen. I 1751 var hans forhold så dårlige, at indkomsterne ikke oversteg 30 rdl. årligt, og biskop Brorson appellerede til Jermiin om at bidrage økonomisk til at fastholde Adam Grib på øen, "... af den store Velsignelse Gud i det timelige har Betroet Dem ...", med den slet skjulte formodning at øen igen ville blive lagt under Hjern-Gimsing hvis der ikke skete noget snarest. Det lykkedes dog at holde præsterne på Venø en tid endnu.(17).

Tre gyldne stjerner mod kontant betaling!

Det var først ved moderens død i 1746 at Thomas Just Jermiin overtog Ausumgård. Samme år var han blevet udnævnt til konsistorialassessor, en usædvanlig titel for en præst, men det hævdes at det var en af forudsætningerne for at han i august kunne ægte den nyadelige Karen de Poulson fra Gunderupgård.(18). Noget formelt havde der nu

ikke været i vejen for forbindelsen mellem de to, men titlen har kunnet stive den nybagte godsejer af overfor den rige svigerfamilie. Det lå i luften at også Jermiin-grenen af den store Lindekreds med tiden måtte træde ind i adelsstanden. Efter at være kommet godt i vej, begunstiget af en rigelig medgift med Karen de Poulson, har Thomas sikkert kun ventet på en anledning til at forsøge at krone faderens og sit eget arbejde med det eftertragtede adelsbrev. Og få år senere gav den oldenborgske slægts 300-års jubilæum på tronen netop en sådan anledning for Thomas til i september 1749 at søge majestæten om et adelskab for sig selv og sine efterkommere. Han indledte sin ansøgning på svulstig vis: "*Ved dend tilstundende saa mærkværdige Jubel-Hoytiid, som alle Deres Kongelige Mayestets Undersaatter med saa stor Glæde oplever, fordrister ieg mig i allerdybeste Sou(b)mission at fremkomme med denne min Allerunderdanigste Ansøgning...*".(19). Og ansøgningen giver et indblik i de planer Thomas havde for slægtens fremtid. Til fordel for sønnen ville han senere oprette et stamhus "*hannem til opmuntring, til dyd og duelighed, samt Lykkes forfremmelse*", og ambitionen var vel også at kunne føle sig jævnbyrdige med familien. Men heller ikke i kong Frederik den Femtes tid var et adelskab gratis, og dr. Albert Fabritius har i sin disputats påvist at salget af adelspatenter netop i denne konges regeringstid nåede et højdepunkt, uden at samtiden hævdede øjenbrynene nævneværdigt af den grund. Det blev gjort Thomas klart, at han måtte lægge et beløb *ad pios usus*, og man

kunne fra centralt hold i løbet af efteråret konstatere at Hjern-præsten var villig til at betale 1.000 rdl. for at blive adlet, og i forhold til andre var det billigt sluppet. Men dermed var adelsbrevet også i hus, dateret 25. april 1750 og med et våben der i skjoldet bestod af tre guldstjerner på blå bund, og som hjelmtegn en guldstjerne under en adelig krone.

Slægtens våben var opfundet til lejligheden, og ses ikke tidligere anvendt af Hjernpræsterne. Thomas' ældre bror Henrik Jermiin på Venø anvendte i sit segl et skjold hvori der var en træstamme, samt to vesselhorn som hjelmtegn. Og Thomas selv brugte bl.a. ved faderens skifte i 1742 et våben der bestod af et tværdelt skjold, hvori der i nederste felt var en træstamme, og i øverste felt en liggende halv måne. Som hjelmtegn var de to vesselhorn samt en træstamme i midten. De to brødres våben varierer således, og da der blandt sølvet i 1742 fandtes "1 Rund Sucker Bøse med Vaaben af Een Half Maane og 3de Stierner, Wog 19 1/2 Lod", er familiens våbenføring indenfor få år meget variende, hvilket ikke tyder på nogen gammel slægtstradition.(20).

Men selv om Thomas Just Jermiin selv kunne fremstå som en opkomling, var hans forhold til adelskab og formel status ikke vigtigere, at han - med en økonomisk god mulighed indenfor rækkevidde - kunne vælge den pragmatiske vej i forbindelse med sine børns giftermål. I september 1758 indfandt den rige Lemvig-købmand Niels Jacobsen sig på Ausumgård for på sin ene-

På døren til Lindørnes kapel i Handbjerg ses de lettere beskadigede våbener for Jermiin (t.v.) og Muus (t.h.). Det borgerlige Jermiin-våben blev også anvendt af Thomas Just Jermiin indtil han blev adlet i 1750. - Foto: Esben Graugaard.

ste søn Jens Vandborgs vegne at bejle til husets 15-årige datter Christiane. Niels Jacobsen af et forgrenet købmandsdynasti i Lemvig og omegn, kunne økonomisk sagtens måle sig med provsten på Ausumgård, og henvendte sig vel ikke uden at have fundet at størrelsen på hans formue fuldt ud

Syd for Nørlem Kirke ved Lemvig ligger Stiernhielms Hospital opført i 1780 af Anne Marie Wandborg til minde om hendes samme år afdøde søn, Jens Wandborg de Stiernhielm. Her var fribolig for fire fattiglemmer under Kabbel gods, samt skolestue og bolig til en lærer. Købmanden Jens Wandborg blev i 1759 gift med Christiane Marie Jermiin (1706-62), en datter af Thomas Just Jermiin til Ausumgård, og for at gøre ægteskabet socialt acceptabelt erhvervede Wandborg sig samme år et adelskab under navnet de Stiernhielm. Slægtens historie blev dog usædvanlig kort, for et par år senere døde Christiane i barselseng – deres eneste barn fulgte moderen få dage senere. Det usædvanlige barokinterior i Nørlem Kirke minder dog stadig om denne købmandsslægt. (Foto: Esben Graugaard).

kunne opveje hans totale mangel på indplacering i den formelle enevældige samfundspyramide. Henvendelsen var også usædvanlig, for sønnen skulle have hovedgården Kabbel i Nørlem som medgift, ubehæftet, og til en værdi af 30.000 rdl. Tilbuddet var så enestående, at provst Jermiin ikke godt kunne afslå, og erkendte at datteren ville ikke kunne regne med at et så økonomisk godt parti

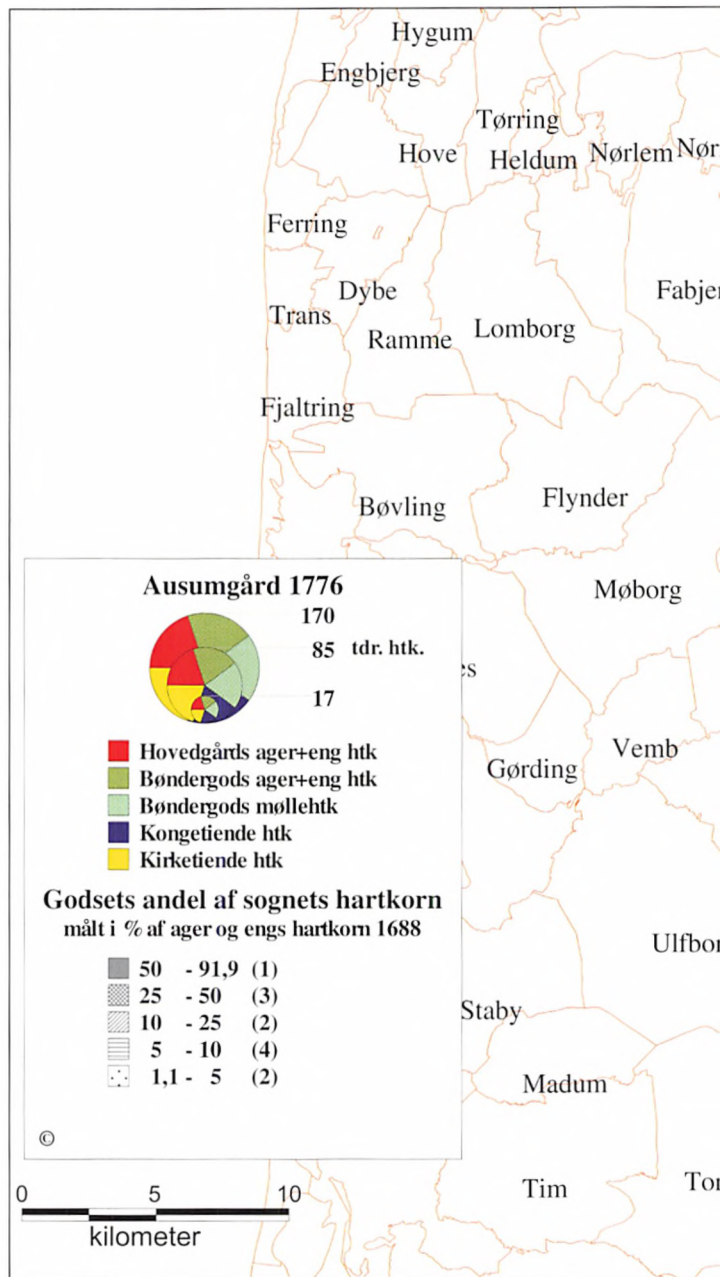
ville vise sig igen senere. I en redegørelse om ægteskabsmulighederne måtte pigens formyndere orienteres, og inden længe har der åbenbart indløbet bekræftende tilsagn fra mosteren fru Wormskiold, morbrødrene som var de tre Teilman-brødre på Endrupholm, Nørholm og Ristrup, samt mormoderens søster Charlotte Reenberg gift med Christian Fischer på Allinggård. Det var således

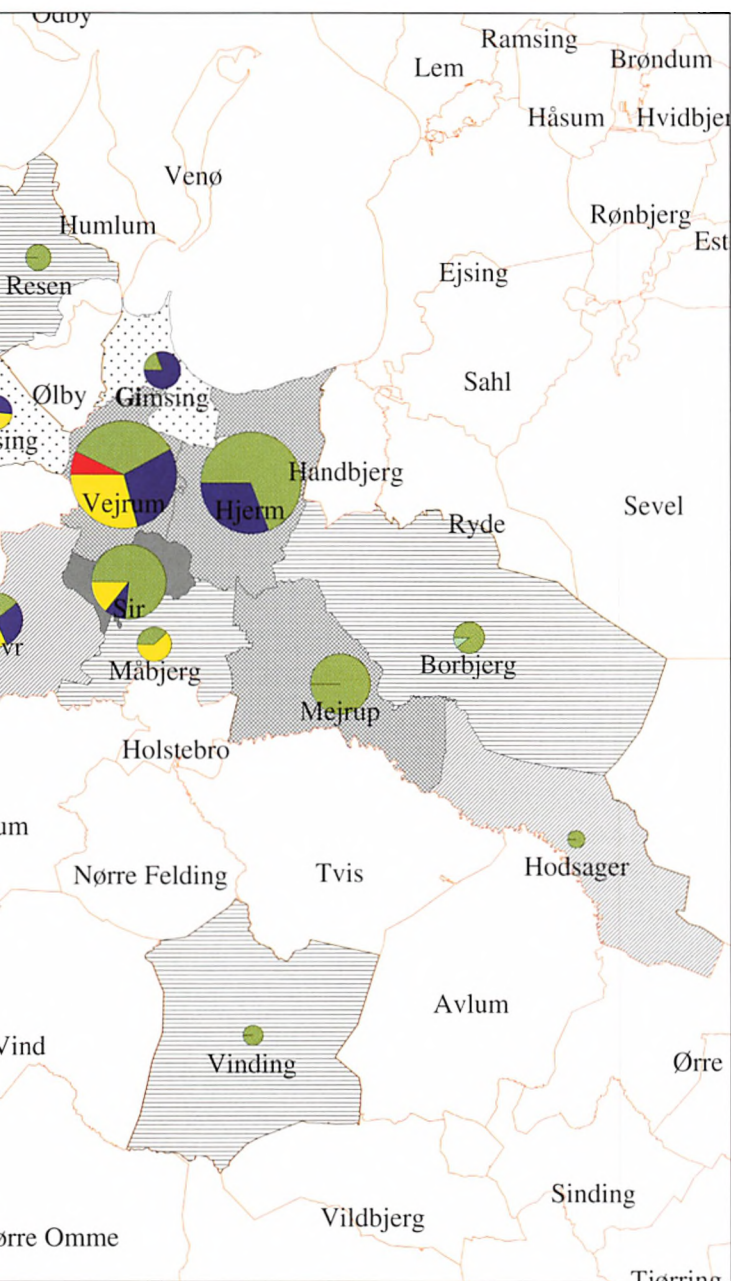
af underordnet betydning, at den vordende brudgom forgæves havde været på vej til at blive gift med en frøken Moldrup af slægten fra Vestervig Kloster, at hans fader var god og from mens moderens rygte i folkemunde var: ond, eller at provst Jermiin konkluderede: "... *derimod paa den anden Siide kunde Familien være bedre*". Men allerede i oktober var svigerfædre og formyndere enige, og når blot: "... *Hr. Vandborg self behager at afhandle den ting med min Daatter, skall Jeg uførtoved vide et offentligt Jaord giøre ...*".(21).

Ægteskabet banede vejen for endnu en adling - den sidste i Linde-kredsen. En måneds tid før brylluppet i 1759 blev Ausumgårds nye svigersøn adlet med et våben der næsten var lig med svigerfaderens våben. Jermiin-skjoldets stjerner var udvidet med en guld-sparre, og hjemtegnet var ændret til en række farvede strudsfer. Christiane Jermiin døde i barselsseng et par år senere, fulgt af sin spæde søn et par dage efter. Denne ikke levedygtige slægt uddøde således med Jens Vandborg de Stiernhielm selv i 1780, og blev Stiernhielms historie i sig selv kort, har familien efterladt sig velbevarede barokinteriører i Nørlem kirke, og det udenfor kirkemuren liggende Stiernholms Hospital, som Anne Marie Vandborg opførte til minde om sin søn.(22).

Stamhuset Ausumgård

Thomas Just Jermiin viede resten af sit liv til at sikre slægten med et stamhus. Faderen havde erhvervet kirkerne i Måbjerg, Fousing og Naur. Og

sønnen blev efterhånden ejer af Sir kirke, og i 1774 Vejrum kirke, alle med ret til at kalde præst og degn. I 1772 købte han ved auktion over stor-godset Lundenæs nogle gårde i Naur, Sir, Borbjerg og Hodsager sogne, samt konge-korntienden af Vejrum. Naur, Sir, Hjern, Gimsing og Fousing sogne. Desuden blev sognenes kvægtiender efterhånden opkøbt, og som årene gik nåede han op på et godt stykke over de 400 tdr. htk. der krævedes til at oprette et stamhus. Stamhusbrevet var egentligt allerede dateret 30. dec. 1767, men først et årti senere var godset samlet, og først den 2. jan. 1778 kunne kongen konfirmere stamhusbrevet. Ved oprettelsen bestod stamhuset foruden hovedgården af 101 bøndergårde og huse med ialt 398,6 tdr. htk. plus tiender, og ejeren kunne foruden indtægten fra selve hovedgårdsdriften budgettere med en samlet bruttoindtægt af bøndergods og tiender på 2.148,5 rdl. samt i naturalier 42 tdr. tdr. rug, 19 tdr. havre, 103 tdr. byg og 82 tdr. smør i landgilde.(23).

Asumgård 1776

Asumgårds tilliggende omkring tidspunktet for oprettelse til stamhus, og samtidig kronen på Hjern-præsternes ambitioner. En uforholdsmæssig stor del af besiddelsen – hele 40% - bestod ikke af jord, men af konge- og kirketiender, hvoraf størstedelen lå i Vejrum og Hjern sogne, hvor nabogårdene Volstrup og Kvistrup sad tungt på bøndergodset. Asumgårds største godskoncentration var dermed ikke i hovedgårds sognet, men i det lille Sir sogn. - Omfang: 378 tdr. htk. ager og eng, og totalt 624 tdr. (afrundet).

Ausumgårds tilliggende (år)	1709	1742	1776
Hovedgård (tdr. htk.)	11,5	21,5	21,6
Tiender (tdr. htk.)	66	95	244
Bøndergods (tdr. htk.)	201	263	377
Total	278,5	379,5	642,6

Kilde: G 418-58. Ausumgård Godsarkiv, samfrændeskifte efter Jens Jermiin 1742; LAV. B 24 Viborg Landstings Skode- og Panteptr., lyst 11.3.1778.

Formålet med at omdanne godset til et stamhus var at holde hele ejendommen samlet, så det ikke skulle splittes ved arvedelinger. Dette princip var netop stamhusenes hovedformål: at bevare godset hos en enkelt arving, og om muligt forøge det, men aldrig den splittelse og spredning, som var konsekvensen af de almindelige skifteprincipper. Ejendomsretten lå da også egentligt hos slægten, mens den enkelte besidder kun havde en midlertidig nydelsesret. Systemet havde sin storhedstid netop i 1700-tallet, men var et østdansk fænomen og blev kun i ganske få tilfælde anvendt i Vestjylland. I modsætning til de virkelig store majorater, grevskaber og baronier, var der ikke knyttet skattefriheder til stamhusene, hvilket understreger deres privatretslige hovedformål. Men naturligvis blev også stamhusene udsat for tidernes ugunst, og i disse tilfælde gik man ikke fallit, men blev sat under administration af staten indtil økonomien igen kunne bære. Således på visse punkter et meget fordelagtigt system for de heldige familier, men sikkert ikke en faktor der har vundet sympati

hos andre der skulle klare sig på markedsvilkår. Administrationskommissioner skulle senere blive dagligdag også for Ausumgård, men som hovedregel var systemet konserverende for besiddelsesforholdene på landet, og blev først endeligt afskaffet i årene 1920-30, hvor d.sk. lensafløsningslov blev ført ud i praksis.

På Ausumgård ønskede Thomas Just Jermiin og Karen de Poulson at gården fremover "...til Ævig tiid skal være Samlet, i en Massa og aldrig maae adskilles eller noget deraf afhendes, enten ved Skifte-lodder, Salg eller Kiøb, eller paa nogen anden maade Demembreres, under hvad navn nævnes kand, men stedse og altid i en uopløselig Connexion forbliver ...".(24). Det gjalt selvfølgelig selve Ausumgård, men også de otte ejendomme der lå under hovedgårdens takst, omegnens kirke- og kongetiender, samt hele bøndergodset. Derudover var der ikke overladt noget til tilfældighederne m.h.t. arvefølgen der var s.k. *lineal agnatisk-cognatisk*. D.v.s. at stamhuset så vidt muligt skulle overtages af den ældste søn i al fremtid. Glippede det, da af en anden mandlig Jermiin af parrets efterslægt, ældre bror fremfor yngre, og først når der ikke var flere mænd, da kom døtrene og deres børn ind i billedet. Uddøde hele parrets efterslægt, var det overladt til regeringen at anvende stamhuset bedst muligt til unge menneskers opdragelse og undervisning. Ordningen betød nu ikke at der ikke blev tænkt på de andre børn. Hver ny besidder skulle indbetale 31.200 rdl. til forgængerens dødsbo. Et beløb så stort at der reelt ikke var tale om at forfordele den ældste søn i væsentlig

grad. Som den grundige mand Thomas var, gav han dog sine efterkommere mulighed for at ændre i arvefølgen, hvis det tegnede til at arvingen var: "1. af Naturen uduelig [stamhuset] at forestaae, 2. u-lydig imod Forældre, eller 3. liderlig, eller 4. imod Forældrenes Vidende og Villie indlader sig i et u-anstændigt Ægteskab." Måske er det præsten Thomas Jermiin der her tager over? De skrappe bestemmelser var udelukkende ment som en sikkerhed, for Thomas' børn giftede sig alle - om ikke standsmæssigt - så dog indenfor den snævre kreds af regionens godsejere. Datteren Gertrud med Jørgen von Brockdorff til Brandtbjerg i det østjyske, og Niels der ægtede Christence Hansen, der på trods af sit upretentiose navn var enearving til stamhuset Lønborggård, der var skabt af hendes farfars bror, te- og porcelænshandleren Christen Hansen i 1757; - og som allerede omtalt Christiane med Jens Vandborg de Stiernhielm til Kappel.

Kort efter, i februar 1778, overdrog han stamhuset til sønnen Jens Jermiin, og den følgende sommer døde provst Jermiin selv, den 8. juli 1778, 67 år gl. Han blev nedsat i den nye familiebegravelse i Naur kirke ved siden af sin hustru, der var død året før. Få år efter, i foråret 1781 blev sønnen Jens viet til Helle Sophia von Lüttichau, en datter fra Tjele ved Viborg. Christian Carl Brorson forfattede nogle passende vers til lejligheden, bl.a.:

*Thi jeg tør vedde paa en Prikke,
Et bedre Herskab faaer vi ikke,
Saalænge Ausumgaard skal staae (25)*

Det nye Ausumgård

Da Thomas Just Jermiin i 1740 blev faderens medhjælper, flyttede han ind i den nybyggede præstegård, der havde afløst de bygninger der var brændt få år forinden. Den 17. dec. 1731 slog lynet ned "mellem Midnat og Dag" og skånedes kun et gammelt ladehus og en lille ende af stalden. Stiftets præster måtte - meget kollegialt - hver yde 1 rdl. i brandhjælp til genopbyggelsen.(26). Men selv den nye præstegård må hurtigt være blevet ham for lille, idet han lod opføre et nyt stuehus af brændte sten, større og bredere end det forrige. Materialerne fra de nedrevne huse blev anvendt til to sidefløje, og resultatet var en for egnen meget herskabelig præstegård, og samtidig har byggeriet med dets grundplan været inspiration for præstens senere ombygning af Ausumgård.

Som bygningsværk er det nuværende Ausumgård enestående set i vestjysk bygningshistorie. Den strengt symetriske grundplan der regulerer hoved- og ladegård omfatter et bygningskompleks der - skønt ombygget - i hovedtrækkene står som Thomas Just Jermiin lod det opføre, antagelig i begyndelsen af 1750erne, senest i starten af 1760erne. Og det blev en rigtig herregård der afløste de gamle lerklinede bygninger! En hovedfløj med to markante sidefløje, der tilmed hver ender i to tværfløje, alt med tegltag, og alt opført i brændte røde sten. Omkring gården blev anlagt en voldgrav der må betegnes som landets yngste, og den har på dette tidspunkt naturligvis ikke haft andet formål end at forlene det smukke nye anlæg med

Ausumgård i Vejrum sogn hører fremdeles til blandt Vestjyllands smukkeste herregårdsanlæg på grund af hovedbygningens stramme symmetri, stilrene enkelhed og ikke mindst bygningens oprindelige karakter, der er forholdsvis uspolet af senere ændringer. De Linde-slægtens tilknytning til gården går helt tilbage til 1661, hvor købmanden Christen de Linde havde forpagtet Ausumgård, der da var ladegård under Quistrup. Familien må have opholdt sig her, for Christens og Dortheas førstefødte, Cecilie, blev født på Ausumgård i 1661. I ægteskabet med sognepræst Henrik Jensen blev hun stammoder til Jermiin-slægten, Deres sønnesøn, provst Thomas Just Jermiin, lod i 1760'erne den stadig eksisterende hovedbygning opføre som hovedsæde for det stamhus, han oprettede i 1778. Det oprindelige bindingsværk er dog senere omsat i teglstensmur.

en vis æstetik og prestige. Udenfor voldgraven blev der mod nord samtidig anlagt en barokhave, med symmetriske beplantninger af lind, kastanie, ask og eg, alt gennemskåret af diagonale havegange, som det fremgår af Pontoppidans stik fra 1769.(27).

Det havde taget et par generationer at forvandle Ausumgård fra en perifer ladegård til en større selvstændig godsenhed. På dette tidspunkt var der nu også mange om budet i Holstebros nordlige opland, men i 1778 kunne Jermiin'erne efter to generationers arbejde på alle måder se sig jævn-

byrdige med naboerne og familien på Volstrup og Handbjerg Hovgård. Og både på det sociale og økonomiske plan gav Thomas Just Jermiin sine efterkommere bedre livsbetingelser end nogen anden i Linde-kredsen. Det skyldes uden tvivl at han samlede sin indsats i et stamhus, for efter at godsslagtingerne og landboreformer efterhånden tog livet af de vestjyske godser, bestod Ausumgård som et gods i ordets egentlige betydning, indtil et senere slægtleds Thomas Just Jermiin bortsolgte fæstegodset i årene efter 1862.

Nielsine Jermiin 1795-1867. Som eneste barn af Niels Jermiin og Christence Hansen til stamhuset Lonborggård overtog hun denne gård og senere dets substitution. Hun var gift med Christian Frederik Otto von Benzon, der ejede Christiandsdal sydvest for Odense, og desuden medlem af den rådgivende stænderforsamling. Parrets efterkommere bevarede dog en tilknytning til Vestjylland. Sønnen Carl Ludvig Adolph von Benzon var i perioden 1868-73 amtmand i Ringkøbing. Barnebarnet Christian Benzon Hoppe var i en menneskealder ejer af Pallisbjerg; og Nielsine Jermiins oldebarn Thora Caroline Hoppe sluttede ringen, idet hun vendte tilbage til Lonborggård som Ernst Chr. Tranbergs kone. - Maleri i privateje.

Men alt har en tid, og da majoraterne reelt skulle tvangsopløses efter 1919-loven, blev det i 1926 også Ausumgårds tur. Lovens krav om afståelse af jord til husmandsbrug blev klaret ved at

købe 130 tdr. land jord i Mejrup, således at man undgik at skære i hovedgårdsjorden. Men den 220.000 kr. store afgift til staten i samme anledning betød også forringede vilkår for ejeren, nemlig 7. generation, Hans Helmuth Jermiin (1905-1985). Sammenholdt med de økonomisk ustabile år i 30'ernes landbrugsøkonomi, måtte han i 1942 give op, og inden længe blev gården købt af de kendte kreaturhandlere Ivar og Knud Lundgaard.

4.7. Efterslægtens mobilitet

*Din Lind, din Vaaben-pracht hos dine tørre Beene
Skal fæste Rodder dybt, og udslaae mange greene,
De Adelige Born, i hvilke Stammen vil
Staae grøn og Spirefuld saa lenge Lind er til.*

*De Born i Fierde leed, de Dotre og de Sonner,
I hvilke Gud den dyd og salighed belønner,
Som adlede din Siæl, dit hierte og dit Sind,
For Kongen Cronet med adelskab din Lind*

Som "homo novus" foretog Christen de Linde et kæmpespring i opadgående retning, både socialt og økonomisk. Den sociale og økonomiske mobilitet blandt efterkommerne må derfor forventes at være af omvendt - faldende - art, da udgangspunktet var højt. Den økonomiske mobilitet ser ud til at være omvendt proportional med størrelsen af de enkelte søskendeflokke, da behovet for at optage lån ved generationsskifte var mindre jo færre

Arkeologen Peter Oluf Brøndsted 1780-1842. Oldebarn af Jacob Schou og Marie de Leth i Ulfborg-Råsted. Mangeårig professor i filologi, og foregangsmand indenfor den nyere tids arkæologiske forskning, hvor undersøgelser i marken blev sat i højsædet i stedet for funderinger i studererkammeret! Eftertiden bedømmer hans rejser i Grækenland i de yngre år som hans væsentligste bidrag til arkæologien. – Maleri (Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg).

søskende der var om at dele. Blandt stamfaderens børn var det ikke noget problem med de mange søskende, men allerede i anden generation havde børnene af Maren og Niels de Leth og af den ældste søn på Volstrup en anstrengt økonomi, som kun akkurat tillod at føre hovedgårdene videre.

Redaktør Lars Chr. Hans Hannibal Wissing 1814-1896. Dattersøn af Rudolph de Linde. Mens det socialt gik stærkt nedad for Wissings mor og hendes brodre, etablerede han sig i Viborg hvor han 1839-1875 var redaktør og udgiver af Viborg Stiftstidende, og tilmed i en periode formand for byens borgerrepræsentationen. Han var gift med en datter af byens apoteker Peter Valeur, men ægteskabet forblev barnløst. – Foto: Viborg Stiftsmuseum.

Specielt da Linde-kredsen ikke tog majoratsinstitutionen til sig for at sikre ejendommene, klingede velstanden af fra 1750-erne og frem. Familiens mest fremstående medlemmer døde enten barnløse eller som ugifte, således Christen de Linde på Tirsbæk i 1756, Christian Fischer på Allinggård i

Handskemager Jacob Thomsens kone i Randers ses her som en typisk repræsentant for tidens solide borgerstand. Men Wilhelmine Thomsen (1816-82) var mere end det. Hun var født på Handbjerg Hovgård som datter af Henrik de Linde og Sofie Erlandsen, og hendes sociale placering var typisk for den udvikling de Linde-slægten gennemlevede i 1800'årene. (Foto: Kjeld Hansen, Herning Museum).

"Fru Sand i Lemvig" – fotograferet som enke. 1800-tallets adelige Linde'r havde typisk deres gang i byernes lag af mindre næringsdrivende og ikke på hovedgårdene. Sophie Magdalene de Linde var født i Vildbjerg præstegård i 1820 som datter af pastor Adam Frederik de Linde. Hun ægtede Johan Leonhard Broager Sand en degneson fra Holmsland, der som ung forsøgte sig med kobmandskab i kompagni med Christen Skonning i Storegade i Ringkøbing. Forst i 1840'erne etablerede han sig som gæstgiver i Vestergade i Lemvig. Som enke ernærede Sophie Sand sig som garnhandler i Østergade i Lemvig, bistået af sine to ugifte dotre Karen og Frederikke Sand. Senere flyttede de alle tre til Horsens, hvor den tidligere adelsfrokken døde i 1913 i en høj alder. – Foto: Lemvig Museum.

1774 og Friedenreich-brødrene i 1780 og 1786, og ingen af dem søgte at tilgodese slægten i større omgang.

I de første fem generationer kan der således konstateres en glidning fra besiddelse af hovedgårdene til en spredning over samtlige mindre stør-

relser af landbrug. Handel og håndværk i købstæderne blev aktuelt fra og med fjerde generation i slutningen af 1700-tallet. Fra dette tidspunkt ses efterslægten også at have gået ind i liberale erhverv på alle niveauer. Et nærliggende alternativ til landbruget var i hele perioden præsteembederne og skolevæsenet. Fra og med midten af 1800-tallet kan der konstateres en begyndende udvandring til bl.a. U.S.A., således ses der mindst otte emigranter i sytjette generation.

Med mængden af potentielle efterkommere taget i betragtning, må der uvægerligt kunne konstateres et antal "kendte" forbindelser indenfor politik, kunst og erhvervsliv. Således er Lin-

de-efterkommere ægtefæller til premierminister C.C.Hall, finansminister Regnar Westenholtz til Matstrup, justitsminister Svenning Rytter, og erhvervsmanden Jørgen Philip-Sørensen (Group 4 Falck).

Direkte Lindeefterkommere er arkitekten Claudius Wiinholt, Asger Aamund (Neurosearch), københavnerforfatteren Carl Muusmann, pioneren indenfor den klassiske arkæologi Peter Oluf Brøndsted, Holstebromaleren Karl Jensen, og den danske repræsentant i Galatheaekspeditionen, zoologen Torben Wolff - for blot at nævne nogle.

Efterslægten (antal) (a)	1. gen.	2. gen.	3. gen.	4. gen.	5. gen.	6. gen. (b)
Fødselsår (gns.)	1672	1703	1735	1769	1805	-
1. Jermiin	1	1	4	12	33	49
2. Christen de Linde	1	7	8	11	24	54
3. Fischer	1	2	0	0	0	0
4. Leth	1	7	15	40	96	242
Friedenreich	1	2	6	1	6	17
6. Niels de Linde	1	1	0	0	0	0
7. Franz de Linde	1	1	0	0	0	0
8. Christian de Linde	1	1	0	0	0	0
Total	8	22	33	64	159	362
vækst pr. generation		2,8	1,5	1,9	2,5	2,3

Kilde: Efterslægtstavlen.²

(a) Tabellen omfatter kendte efterkommere, undtagen børn døde før konfirmationalder. Indgifte medregnes kun én gang.

(b) Tallene i 6. generation er et konstateret minimum af efterkommere.

Om påstået "uægte" afkom, jfr. f.eks. "von Lindenhof", s. 184-185 i *Personalthistorisk Tidsskrift* 1918.

Af børnene (1. generation) tilhørte de seks eller 75% adelen, da døtrene Else og Cecilie var døde før 1704. For de næste generationer er forholdet det, at 91% af børnebørnene, 64% af oldebørnene, 39% af tipoldebørnene og 20% af tiptipoldebørnene kunne regne sig som dansk adel. I 6. generation vil andelen skønsmæssigt udgøre

mellem 10 og 13%, og de adelige efterkommere udgør kun en mikroskopisk del af den samlede nulevende efterslægt. Men udover de allerede omtalte kan nulevende efterkommere findes i en lang række nulevende adelsslægter, såvel betitlede som ubetitlede.

Efterslægten fordelt på erhverv:

Efterslægten (antal) (a)	1. gen.	2. gen.	3. gen.	4. gen.	5. gen.
Fødselsår (gns.)	1672	1703	1735	1769	1805
a. landbrug:	7	15	13	25	46
1. Godsejer (+ 2.500 tdr. htk.)		1			
2. Godsejer (+ 1.000 tdr. htk.)	1	2	2		
3. Godsejer (+ 400 tdr. htk.)	5	1	2	3	4
4. Godsejer (+ 200 tdr. htk.)	1	10	7	3	1
5. Godsejer (+ 20 tdr. htk.)		1	1	1	5
6. Proprietær (+ 12 tdr. htk.)				1	3
7. Hovedgårdsforpagter, - forvalter				4	3
8. Gårdejer, - fæster, - forpagter			1	7	11
9. Husmand, -fæster, indsidder, landmand				3	15
10. Gartner				2	3
11. Møller				1	1
b. håndværk, handel og næring:	0	0	0	9	41
1. Håndværkere - mestre og svende: nålemager, handskemager, spækhøker, gæstgiver, ølbrygger, musiker, væver, smed, sadelmager, drejer, bager, urmager, skomager, guldsmed, murer, vognmand				3	18
2. Fabrikant, teglværksejer				1	1
3. Handel: købmand, handelsrejsende, kommissionær, grosserer, detailhandler				5	22

Efterslægten (antal) (a)	1. gen.	2. gen.	3. gen.	4. gen.	5. gen.
Fødselsår (gns.)	1672	1703	1735	1769	1805
c. kirke og skole	1	1	6	9	12
1. Provst og sognepræst			1	1	
2. Sognepræst	1	1	5	5	6
3. Kapellan					1
4. Sogndegn, degn, skolelærer				3	4
5. Adjunkt					1
d. hæren	0	5	7	1	5
1. Generalløjtnant, -major		1	1		
2. Major, kaprajn, -løjtnant		3	2		1
3. Løjtnant, sekondløjtnant, fænrik, kadet, sergent		1	4	1	4
e. øvrige:	0	1	7	6	55
1. Læge, tandlæge			1	1	3
2. Kancellist, assessor, tæller, bogholder, kontorist, auditor, kopist				1	7
3. Told- og handelsbetjent, postkusk			2	1	4
4. Redaktør, arkæolog, oldfrue, bogtrykker				2	2
5. Ugifte (b)		1	1	7	23
6. Ukendt status			3	2	16
Total	8	22	33	64	159

Kilde: Efterslægtstavlen

(a) Der er lagt følgende principper til grund for tabellen: 1. For kvindelige efterkommere er ægtefællens erhverv anført, herunder tilfælde af ægteskab efterkommerne imellem. 2. For hver person er kun anført ét erhverv, og det er ved skøn afgjort hvad der kan anses som det primære i det enkelte tilfælde, besiddelse af større landejendom har således fået fortrin frem for embedsstilling o.l. 3. For samtlige kategorier gælder det at der er tale om personens "slutstilling" eller mest fremtrædende stilling, eller et skøn derover hvor der har været tale om flere stillingskift.

(b) Herunder mænd død i ung alder, f.eks. elever, studenter.

4.8. Efterslægtstavle - fem generationer

Efterslægtstavlen præsenterer i kortfattet form de første fem generationer af Christen de Linde og Dorthea Nielsdatter Solgaards efterslægt. Der er i

denne forbindelse udelukkende søgt at konstatere de personlige data samt erhverv og evt. socialt tilhørsforhold. - Børn død før konfirmationsalder er med en enkelt undtagelse ikke medtaget.

Christen de Linde til Volstrup etc. - f. 26.12.1626 i Holstebro, † 9.8.1706 på Pallisbjerg, bis. i Holstebro k. - Gift o. 1660 m. *Dorthea Nielsdatter Solgaard*, f. 4.3.1639 i Holstebro, † 12.8.1685 i København, bis. i Holstebro k.

(1.) **Cecilie Linde** - f. 1661, † 1680 i Hjerm, bis. i Hjerm k. - Gift med *Henrik Jensen Jermiin*, f. 1637, † 1689 i Hjerm, bis. i Hjerm k. - 1669-† sognepræst i Hjerm-Gimsing-Venø. (Han gift 1° m. *Magdalene Andersdatter*, † 1676; 2° m. *Margrethe Clausdatter Reenberg*, † 1724).

A. **Jens Henriksen Jermiin** til Ausumgård - f. i juni 1678 i Hjerm, † 17.2.1742 på Ausumgård, bis. i Hjerm k. - 1700-† sognepræst i Hjerm-Gimsing-Venø, provst, konsistorialråd. - Gift 1° 19.7.1703 i Ribe m. *Øllegaard Muus* (F.: Biskop Christian Sørensen M. og Helle Christensdatter), † 1707. - Gift 2° i aug. 1711 i Viborg m. *Mette Cathrine Svane* til Ausumgård (F.: Borgmester i Viborg, *Thomas S.* og *Kirstine Svichtenberg*), f. 1678, † 1746. (Hun gift 1° 6.7.1701 m. sognepræst i Viborg, *Just Kjeldsen Bøg*, f. 1660, † 8.6.1707).

1). **Henrik Jermiin** - f. 1705 i Hjerm, † 1781 på Venø, begr. 21.6. - 1748 dr. med., 1756-63 læge i Ålborg, 1763-† læge på Venø. - Gift senest 1751 m. *Anne Sophie Barbara Eckhardt*, f. o. 1730, † 12.8.1822 i Ålborg.

a. **Jens Christian Jermiin** - f. 26.5.1751, † 3.8.1833 i Tranekærgård, Terpling, Åstrup s. - 1780-1800 degn i Åstrup og Starup, fra 1785 gårdejer i Tranekærgård i Terpling som opbyggede. - Gift 6.3.1812 i V.Starup k. m. *Marie Kirstine Frederiksdatter* (F.: Gårdmand *Frederik Christensen* og *Cathrine Jensdatter*), f. 1791 i Lintrup, Holsted s., døbt 15.5., † 17.6.1855 i Terpling, Åstrup s.(5).

1. **Henrik Cyrus Jermiin** - f. 25.2.1813 i Tranekærgård, Åstrup s., † 26.5.1862 i Tjustrup. - Plejesøn af *Immanuel Jermiin*, 1839-53 adjunkt i Ålborg, 1853-61 sognepræst i Åsted-Skærum, 1861-† sognepræst i Tjustrup-Haldagerlille. - Gift 6.9.1842 m. sin kusine *Anne Dorthea Jermiin* (se 250).

2. **Anne Sofie Barbara Jermiin** - f. 10.6.1815 i Tranekærgård, Terpling, Åstrup s., † 21.4.1844 i Jordrup. - Gift 10.8.1833 i Åsted k. m. sin fætter *Octavius Jermiin* (se side 249).
 3. **Øllegaard Marie Helene Jermiin** - f. 1.12.1817 i Tranekærgård. - ?
 4. **Mette Cathrine Svane Jermiin** - f. 20.8.1820 i Tranekærgård, † 1900. - Gift 24.9.1842 m. *Johan Vilhelm Freudenthal* (F.: Johan Jørgen Johansen og Margrethe Cæcilie F.), f. 27.4.1818 i Rejsby, † 21.9.1857 i Københoved, Skrave s. - 1842-† lærer i Københoved, Skrave s.
 5. **Johan Frederik Jermiin** - f. 11.11.1822 i Tranekærgård, † 7.12.1888 i Rolandsgården, Terpling Mark, Åstrup s. - Invalid fra Treårskrigen, husmand på Terpling Mark. - Gift 13. apr. 1852 i Åstrup k. m. *Kirsten Jensdatter* (F.: Jens Chr. Jessen og Else Cathrine Nielsdatter), f. 15.12.1828 i Ølgod, † 23.3.1908.
- b. **Thomas Just Jermiin** - f. o. 1754, † 26.1.1833 i Ålborg (V.F). - Var 1780 skytte på Sohngårdsholm, var 1787 værtshusholder i Ålborg, 1795-1800 skoleholder i Nr. Tranders, 1800-04 degn og skoleholder i Albæk-Vår, senere borgerskab i Ålborg, dels med husnæring og i 1810 som spækhøker. - Gift 30.9.1782 i Ålborg (V.F) m. *Dorthe Kirstine Christensdatter Thisted*, f. o. 1756, boede 1840 i Ålborg Hospital.(6).
1. **Henrik Jermiin** - f. 1785 i Ålborg (V.F.), døbt 21.3., † 13.9.1863 i Nr. Sundby. - Var 1811 gårdejer i Doldrupgård, Blenstrup s., fallit 1823, senere gårdejer i Bundgård, Jetsmark s. - Gift 25.7.1811 i Årestrup m. *Jacobea Christiane Theil* (F.: Knud T. og Anne Lorensen Aagaard), f. 15.2.1789 på Torstedlund, Årestrup s., † 19.7.1862 i Nr. Sundby.
 2. **Anna Marie Jermiin** - f. 1791 i Ålborg, døbt 1.7., † 3.3.1823 i Ålborg (Bud.). - Gift m. *Adolph Siegfried Sylvester*, f. o. 1792 i Ålborg, † 12.5.1856 i Hjørring. - Nålemagermester i Ålborg og Hjørring. (Han gift 2° m. Maren Kirstine Christensdatter (Høst), f. o. 1800).
 - ? 3. **Helene Jermiin** - f. o. 1792 i Mosbjerg.
 4. **Frederikke Ferdinandine Jermiin** - f. 1796 i Nr. Tranders, døbt 17.5., † 18.2.1818 i Ålborg (V.F.), ugift.
- c. **Mette Cathrine Svane Jermiin** - f. 1759, † 12.12.1831 i Ålborg (Bud.). - Gift 27.8.1786 i Venø k. m. *Christen Pedersen Seerup*, f. o. 1753, † 1796. - Gårdmand på Venø.(7).
1. **Karen Seerup** - f. 1787 på Venø, døbt 8.7. s.st.
 2. **Henrik Christian Seerup** - f. 21.6.1788 på Venø, † 17.11.1843. - 1820-38 sognepræst i Gjerding-Blenstrup, 1838-† sognepræst i Borre-Elmelunde på Møn. - Gift 1° 19.7.1820 i Ålborg m. *Cathrine Elisabeth Rotenburg Andrup* (F.: Melchior A. og Anna Maria Johansdatter Gjurup), f. 1788 i Fladstrand, døbt 18.5., † 9.6.1821. - Gift 2° 25.1.1822 i Blære k. m.

Villadine Kirstine Colding (F.: Sognepræst Vesterbølle-Østerbølle, Jens C. og Ellen Cathrine Hansdatter), f. 2.4.1798 i Blære, † 25.6.1854 i Kbh.

3. **Peder Seerup** - f. o. 1792, † 25.1.1810 i Ålborg (Bud.). - Student.

d. **Andreas Jermiin** - f. o. 1762, † 13.11.1781 - Student.

e. **Engel Johan David Jermiin** - f. 20.11.1764 på Venø, † 30.5.1830 i Hassing, begr. 7.6. - 1797-1820 sognepræst i Tæbring-Outrup-Rakkeby, 1820-30 sognepræst i Øster og Vester Hassing. - Gift 24.8.1798 på Glomstrup (Hvidbjerg k.) m. *Helene Kirstine Sand* (F.: Jens Kjærulf S. til Glomstrup på Mors og Margrete Dorthea Kjærulf), f. o. 1781, † 3.5.1849 i Ålborg.

1. **Jens Kjærulf Jermiin** - f. 1799 i Tæbring, hjd. 12.7. - var 1849 ved moderens skifte gårdejer i Sverige.

2. **Henrik Jermiin** - f. 1802 i Tæbring, hjd. 13.1. - må være død før 1830.

3. **Margrethe Dorothea Jermiin** - f. 1803 i Tæbring, hjd. 17.7., † 24.1.1881 i Aldersvile, Jetsmark s. - Var 1834 husjomfru på Refsnæs. - Gift m. gartner *Nicolaj Petersen*, f. o. 1811 i Kbh.

4. **Octavius Jermiin** - f. 1809 i Tæbring, hjd. 13.3., † 15.10.1867 i Viborg. - Cand. theol., var 1836-42 degn i Starup. - Gift m. sin kusine *Anne Sofie Barbara Jermiin* (se side 248).

5. **Jens Novius Jermiin** - f. 1810 i Tæbring, hjd. 20.5., † 31.12.1874 i Kbh. (Kommunehosp.). - Var 1849 silke- og klædehandler i Kbh., konkurs 1852, derefter tæller i Finanshovedkassen, ugift.

6. **Immanuel Jermiin** - f. 19.5.1814 i Tæbring, † 1845/49. - Var 1845 handelskommis hos købmand A.Nissen på Gammeltovej i Ålborg.

7. **Ida Marie Jermiin** - f. 5.12.1818 i Tæbring, var 1834 i Vester Hassing præstegård. - Gift 11.5.1847 m. sergent *Peder Poulsen* (F.: Indsiddet i Årslev, skomagter Poul Laursen og Ane Cathrine Jensdatter), f. 28.3.1821 i Årslev, Årslev s.

f. **Immanuel Jermiin** - f. 8.12.1769 på Venø, † 16.7.1851 i Als. - 1793-1805 manuduktør, 1805-31 sognepræst i Ø.Brønderslev-Hallund, 1831-† sognepræst i Als-Hurup. - Gift 11.11.1808 i Ø.Brønderslev k. m. *Ingeborg Winde* (F.: Henrik W. til Buurholt og Anna Dorthea Mathiesen), f. 17.11.1792, † 20.6.1870 i Ålborg.

1. **Anne Sophie Barbara Jermiin** - f. 16.9.1809 i Ø.Brønderslev, † 28.7.1890 i Harlevgårds Mølle, ugift.

2. **Henrik Jermiin** - f. 11.10.1810 i Ø.Brønderslev, † 20.4.1887 i Harlevgårds Mølle. - Cand. theol., ugift.

3. **Else Johanne Seidelin Jermiin** - f. 12.2.1812 i Ø.Brønderslev, † 10.10.1885 i Harlevgårds

Mølle, ugift.

4. **Anne Dorothea Jermiin** - f. 29.5.1813 i Ø.Brønderslev, † 7.8.1887 i Als. - Gift 6.9.1842 m. sin fætter *Henrik Cyrus Jermiin* (se side 247).

5. **Hedvig Sabine Broderia Jermiin** - f. 9.7.1814 i Ø.Brønderslev, † 1.5.1856 på Dåræanstalten i Århus. - Var 1834 husjomfru i Brorholt, Vadum s., 1840 husjomfru på Buderupholm. - Gift 23.8.1841 i Buderup k. m. *Peter Engelberth Kellinghusen Wegener* (F.: Sognepræst i Gudbjerg, Hans Christian W. og Mathie Kirstine Kellinghusen), f. 13.4.1804 i Gudbjerg, † 20.4.1856 i Skibsted. - Godsforvalter, 1834 på Willestrup, senere på Buderupholm, 1842 landvæsenskommissær og s.å. rang med kammerråder, ejer af Svanholmsminde, bror til gehejmearkivar C. F. Wegener 1802-93 og til den nationalliberale Johan Wegener 1811-83, den første forstander for Rødding Højskole.

6. **Øllegaard Marie Helene Jermiin** - f. 2.9.1815 i Ø.Brønderslev., † 6.1.1854 på Svanholmsminde, Skibsted s., ugift.

7. **Septimus Severin Jermiin** - f. 1.10.1816 i Ø.Brønderslev, † 1899 i Hadsund. - Ejede 1842-97 s.m. Peter Aabye Haslevgårds mølle for 20.000 rbd., var eneejer fra 1875 og drev indtil 1897 en omfattende handelsvirksomhed der muliggjorde investeringer i Dokkedal teglværk, købmandsgård i Hadsund, vandmølle i Korup, samt en del ejendomme i Als, ugift.

2]. **Helene Christine Jermiin** - f. 1706, † 1762. - Gift m. sin faders fætter *Henrik de Linde* til Handbjerg Hovgård (F.: Christen de L. og Ellen Marie von Obelitz) - Børn, se side 253.

3]. **Thomas Just Jermiin** til stamhuset Ausumgård - f. 24.6.1711 i Hjerm, † 8.7.1778 på Ausumgård, bis. 24.7. i Naur k. - 1740-77 sognepræst i Hjerm, adlet 25.4.1750 provst, konsistorialråd. - Gift 1° 12.1.1742 m. *Magdalene Teilmann* (F.: Amtmand Christen T. til Skrumsager og Christine Marie Reenberg), f. 1717, † 17.11.1742 i Hjerm. - Gift 2° 19.8.1746 i Strandby k. m. *Karen de Poulson* (F.: Niels de P. til Gunderupgård og Lynderupgård og Gertrud Tøgersdatter Hofmann), f. 20.6.1715, † 7.5.1777 på Ausumgård, bis. 23.5. i Naur k.

a. **Christiane Marie Jermiin** - f. 11.11.1742, † 1761 på Kappel, ved midnat mellem 5. og 6.1. - Gift 5.10.1759 m. *Jens Vandborg de Stjernhielm* til Kappel og Gudumkloster (F.: Købmand Niels Jacobsen i Lemvig og Anne Marie Vandborg), f. 1729, † 25.3.1780 på Kappel. - Adlet 14.9.1759.

b. **Jens Jermiin** til stamhuset Ausumgård - f. 6.9.1747 i Hjerm, † 25.4.1810 på Ausumgård. - Gift 4.5.1781 på Tjele m. *Helle Sophie von Lüttichau* (F.: Hans Helmuth v. L. til Tjele, St. Grundet og Johanne Marie Charlotte Julie Brockdorff), f. 10.11.1764, † 16.7.1820 på Krogsdal.

1. **Johanne Marie Charlotte Jermiin** - f. 30.11.1784 på Ausumgård, † 5.3.1854 i Udbyne-

- der. - Gift 1.10.1802 i Vejrum m. *Frederik von Arenstorff* til fideikommissgodset Overgård og Charlottendal (F.: Frederik Christian v. A. til Overgård og Albertine Cathrine von Benzon), f. 20.8.1777 i Udbyneder, † 19.3.1844 s.st.
2. **Thomas Just Jermiin** til stamhuset Ausumgård - f. 12.9.1786, † 25.4.1857. - Gift 3.8.1814 m. *Sophie Elisabeth Wolff* (F.: Overlærer Peder Rudolf W. og Ragnhild Caroline Mariane Boch), f. 14.1.1795, † 15.4.1834.
3. **Hans Helmuth Jermiin** - f. 9.10.1788, † 21.5.1809 (faldet) ved Stralsund. - Sekondløjtnant, ugift.
4. **Karen Jermiin** - f. 28.10.1789, † 12.7.1810 på Sofiesminde ved Vejle, ugift.
- c. **Gertrud Marie Jermiin** - f. 19.2.1749 på Ausumgård, † 1.8.1812 på Brandtbjerg. - Gift 26.7.1776 på Ausumgård m. *Jørgen Brockdorff* til Brandtbjerg (1786-1805) (F.: Oberst Schack B. til Grundet og Højgård og Sophie Hedevig Grabow til Grundet) - f. 26.4.1745 på Grundet, † 13.4.1805 på Brandtbjerg, begr. 7.5. fra Kollerup k., i.b.
- d. **Niels Jermiin** til Engelsholm og Lundenæs - f. 2.7.1750 i Hjerm, † 23.10.1807 i Lønborg. - Gift 20.4.1787 i Lønborg m. *Christence Hansen* til stamhuset Lønborggård (F.: Niels H. til stamhuset Lønborggård og Cathrine Elisabeth Rothmann), f. 22.2.1768 på Lønborggård, † 13.12.1810 s.st.
1. **Nielsine Jermiin** (fig.) til det Lønborggårdske Fideikommis - f. 8.12.1795 på Engelsholm, † 4.2.1867 på Christiansdal. - Gift 23.11.1811 på Engelsholm m. kammerherre *Christian Frederik von Benzon* til Christiansdal (F.: Kammerherre Peter Ulrik v. B. til stamhuset Tirsbæk og Wilhelmine Juliane komtesse Wedell-Jarlsberg), f. 23.3.1786 på Tirsbæk, † 4.6.1875 på Christiansdal. - M.a. den rådgivende stænderforsamling.
- 4]. **Øllegaard Jermiin** til Volstrup - f. 1713, † 1784 på Volstrup, bis. 12.7. i Hjerm k. - Gift 1° 1733 m. *Ernst Friedrich von Zytphen* til Volstrup (F.: Polsk-sachisk kaptajn, Johan Friedrich v. Z.) - f. 1682 i Mecklenburg, † 18.9.1756 på Volstrup, bis. i Hjerm K. - 1717 kaptajn v. Fyenske Gev. Inf.reg., afsked 1729. (Han gift 1° m. Jytte Dorothea de Linde, se s. 252). - Gift 2° 18.11.1757 på Volstrup m. *Poul von Klingenberg* til Tandrup, Koustrup og Volstrup (F.: Justitsråd Henrik v. K. til Tandrup og Marie Charlotte Amalie Giedde), f. o. 1714, † 23.2.1771, bis. 15.3. i Hjerm k. - Major.
- a. **Jytte Dorthea von Zytphen** - f. 1733 på Volstrup, † 26.3.1755 s.st., ugift
- b. **Hedevig Cathrine von Zytphen** - f. 1735 på Volstrup, † 1787 s.st., begr. 24.1. - Gift 1° 27.9.1758 i Kbh. m. konsistorialråd *Adam Frederik Pedersen Grib* (F.: Søkaptajn Peder G. og Anna Sophie Bjørn) - f. 22.4.1720 i Kbh., † 1761 i Rudkøbing, begr. 25.9. - 1756-† sognepræst i Rud-

købing-Skrøbelev. - Gift 2° 13.6.1766 i Hjerm K. m. major *Ludvig Vilhelm Hoeg* - f. 15.12.1727, † 20.5.1784 i Ribe, begr. i Hjerm K.

1. **Øllegaard Sofie Grib** - f. 10.10.1759 i Rudkøbing, † 5.1.1847 på Volstrup. - Gift m. etatsråd *Mogens Christian Skow* til Volstrup (1780-†) og *Bustrup* (1776-1787) (F.: Kammerråd *Peder S.* til *Bustrup* og *Dorothea Brøndum*), f. o. 1745, † 26.10.1818 på Volstrup, i.b.

2. **Ytte Dorothea Marie Grib** - f. 14.9.1761 i Rudkøbing, † 24.6.1838 på Handbjerg Hovgård, begr. i Hjerm k. - Gift 22.9.1780 på Volstrup m. sin mors fætter, oberst *Christen de Linde* til *Møltrup* (F.: *Henrik de L.* til *Handbjerg Hovgård* og *Helene Christine Jermiin*), f. 4.4.1734 på *Handbjerg Hovgård*, † 12.6.1812 s.t., begr. i *Handbjerg k.* (Han gift 1° m. *Sophia Hedevig von Lüttichau*, f. 2.2.1740, 13.11.1779). - Børn, se side 253.

(2.) **Christen de Linde** til *Volstrup*, *Handbjerg Hovgård* og part af *Åbjerg* og *Stubbergård*. - f. 29.9.1664 i *Holstebro*, † 25.2.1723 på *Volstrup*, begr. i *Hjerm k.* - Gift 28.7.1696 på *Åbjerg* m. *Ellen Marie von Obelitz* (fig.) (F.: *Balthazar Gebh. v. O.* til *Rammegård* og *Jytte Gyldenstjerne*), f. 15. aug. 1680 på *Rammegård*, † 1727 på *Volstrup*, begr. i *Hjerm k.*

A. **Christen de Linde** til *Åbjerg* - f. 29.9.1697 på *Handbjerg Hovgård*, † 6.3.1743, begr. i *Vedersø k.* - Gift 23.9.1724 m. *Birgitte Jørgensdatter Kaas* (F.: Amtmand *Jørgen Grubbe K.* til *Rybjerg* og *Birgitte S. Maltesdatter Sehested*), f. 13.3.1679 på *Hastrup*, † 28.11.1754 på *Åbjerg*, begr. i *Vedersø k.*

B. **Casper Obelitz de Linde** til *Staby Kjærgd.* - f. 2.7.1699 på *Handbjerg Hovgård*, † 23.10.1758 i *Neder Telling*, *Hjerm s.* - Kaptajn i hæren. - Gift m. *Elisabeth Agnete von Repsdorff*, f. 1680, † 1732.

C. **Balthazar Gebhard de Linde** til *Skovgård* - f. 17.2.1704 på *Handbjerg Hovgård*, † 27.4.1747 på *Bryskesborg*, begr. i *Skibet k.* - Kaptajn i hæren. - Gift 1742 på *Haraldskær* m. *Wilhelmine Friderica von Heinson* (F.: Kaptajn *Friderich J. v. H.* og *Marie Elisabeth Danchwardt*), f. o. 1709, † 6.11.1770, begr. i *Skibet k.*

D. **Jytte Dorothea de Linde** til *Volstrup* - f. 18.1.1705 på *Handbjerg Hovgd.*, † 30.5.1732 på *Volstrup*. - Gift 22.10.1722 m. kaptajn af inf. *Ernst Friedrich von Zytphen* til *Volstrup* (F.: *Polsk-sachisk kaptajn, Johan Friedrich v. Z.*) - f. 1682 i *Mecklenburg*, † 18.9.1756 på *Volstrup*, begr. i *Hjerm K.* - 1717 kaptajn v. *Fyenske Gev. Inf.reg.*, afsked 1729. (Han gift 2° m. *Øllegaard Jermiin*, se s. 251).

1). **Carl von Zytphen** - f. o. 1723, † 1739 i *Kbh.* - Kadet, ugift.

2). **Christen Friederich von Zytphen** (fig.) - f. 1729 i *Helsingør*, døbt 10.8. (St.M.), † 20.3.1804 i *Lemvig*. - 1.7.1757 naturaliseret som dansk adelsmand, rentier i *Lemvig*. - Gift 1757 m. sin kusine *Anne Marie de Leth* (se side 265) (F.: *Henrik Johan d. L.* til *Nr. Vosborg* og *Sophia Kirstine de Linde*)

- f. 2.2.1736 på Nr. Vosborg, † 29.8.1816 i Lemvig, i.b.

E. **Henrik de Linde** til Handbjerg Hovgård - f. 11.1.1709 på Volstrup, † 16.11.1783 i Viborg. - Gift 1° 25.2.1729 i Vejrum k. m. sin fætters datter *Helene Christine Jermiin* (se side 250) (F.: Provst Jens Henriksen Jermiin og Øllegaard Muus) - Gift 2° 8.12.1769 i Haderup k. m. *Maria Elisabeth Petersen* (F.: Justitsråd Chr. P. og Anna Dorothea de Roepsdorff), f. 1744, † 1770, begr. 25.4. - Gift 3° 11.11.1775 i Østerbølle k. m. *Birgitte Maria Muderspach* (F.: Major Frederik Christian M. til Trinderup og Anna Helvig Marsvin), f. 19.12.1733 på Trinderup.

1]. **Jens de Linde** til Handbjerg Hovgård - f. 1732 på Handbjerg Hovgård, hjd. 26. apr., † 29.3.1799 s.st., begr. i Handbjerg k. - Gift 16.11.1764 i Bislev k. m. *Margrethe Sophie Krabbe* (F.: Ole Rudolph K. til Mindstrup og Frederikke Lovise Bille), f. 23.8.1733, frst. 18.10. i Hvejsel k., † 26.9.1811 på Handbjerg Hovgård, begr. i Handbjerg k., i.b.

2]. **Christen de Linde** til Møltrup og Handbjerg Hovgård - f. 4.4.1734 på Handbjerg Hovgård, † 12.6.1812 s.t., begr. i Handbjerg k. - Oberst. - Gift 1° 2.7.1773 på Lerkenfeld m. *Sophia Hedevid von Lüttichau* (F.: Generalmajor Wolff v. L. og Lucia Magdalene Ocksen), f. 2. febr. 1740 i Århus (Domk.), † 13. nov. 1779 på Møltrup, bis. i Snebjerg k. - Gift 2° 22.9.1780 på Volstrup m. sin kusines datter *Ytte Dorothea Marie Grib* (se side 252) (F.: Sognepræst, konsistorialråd Adam Frederik Pedersen G. og Hedvig Cathrine von Zytphen) - f. 14.9.1761 i Rudkøbing, † 24.6.1838 på Handbjerg Hovgård, begr. i Handbjerg k.

a. **Henrik de Linde** til Handbjerg Hovgård - f. 20.2.1782 på Møltrup, † 22.1.1858 på Frandsbjerg, begr. i Mariager. - Gift 1° 20.2.1812 i Timring k. m. *Bolette Weirsoe* (F.: Ole W. og Gjørre Marie Borch), f. 1777 på Højris, frst. 30.11. i Ikast k., † 31.1.1813 på Handbjerg Hovgård. - Gift 2° 22.11.1814 i Gimsing k. m. *Clara Margrethe Sophie Erlandsen* (F.: Kaptajn Svend Westerberg E. og Charlotte Wilhelmine von Buchwald), f. 23.7.1785 i Rendsborg, † 18.4.1864 i Randers, begr. i Mariager.

1. **Christen de Linde** - f. 8.8.1815 på Handbjerg Hovgård, † 16.12.1899 i Ålborg (Bud.), begr. i Blenstrup. - Forpagter af Ernstpris under Grevskabet Lindenborg. - Gift 26.5.1842 i Handbjerg k. m. *Vilhelmine Cathrine Sophie Gramkow* (F.: Forpagter Daniel Friedrich G., Bygholm og Kirstine Dorthea Hindrichs), f. 11.4.1820 på Blichendorf, Mecklenburg-Schwerin, † 29.11.1888 i Mølholm, Brøndum s., begr. i Blenstrup.

2. **Vilhelmine Charlotte de Linde** - f. 22.10.1816 på Handbjerg Hovgård, † 29.6.1882 i Kbh., begr. s.st. - Gift 12.5.1852 i Mariager k. m. *Jacob Thomsen* (F.: Handskemager Erich T. i Randers og Helene Pedersdatter), f. 4.11.1810 i Randers (Skt. Mortens), † 8.1.1875 s.st.

- Handskemager i Randers.
3. **Mogens Christian de Linde** - f. 15.11.1817 på Handbjerg Hovgård, † 14.10.1883 på Julianedal, begr. i Skanderborg. - 1850-74 proprietær Frandsbjerg, 1874-† gårdejer Julianedal, Skanderborg. - Gift 2.12.1873 i Randers (Skt. Mortens) m. *Hilda Urania Lønholt* (F.: Havnefoged Johan Wilhelm L. og Nicoline Emilie Fischer), f. 15.6.1842 i Kbh., † 23.6.1898 i Uldum.
4. **Jutta Dorteia M. de Linde** - f. 30.12.1818 på Handbjerg Hovgård, † 5.7.1879 i Randers, ug.
5. **Carl Frederik J. de Linde** - f. 19.3.1820 på Handbjerg Hovgård, † 17.10.1841 s.st.
6. **Bolette Helene C. A. de Linde** - f. 19.3.1823 på Handbjerg Hovgård, † 21.4.1867 i Loftebro, Nørresundby. - Gift 27.5.1859 i Mariager k. m. *Hans Pedersen* (F.: Andres P. og Anna Maria Carlsen), f. 28.5.1822 i Skodsbøl, Broager s., † 21.12.1893 i Loftebro. - Teglværksejer i Loftebro.
7. **Henrich Vilhelm de Linde** - f. 5.6.1825 på Handbjerg Hovgård, † efter 1847.
- b. **Adam Frederik de Linde** - f. 18.2.1785 på Møltrup, † 24.4.1833 i Vildbjerg. - 1811-† sognepræst i Vildbjerg-Timring. - Gift 1° 2.1.1811 i Kbh. (CS) m. *Charlotte Amalie Valert* (F.: H.M.kongens mundskænk Friedrich Adolph V. og Sophie Magdalene Avemann), f. 13.3.1776 i Kbh., † 18.9.1826 i Vildbjerg. - Gift 2° 15.5.1827 i Borris k. m. *Anne Sophie Kaysen* (F.: Christian August K. og Margrethe Christina Cordsen), f. 4.10.1782 i Runtoft, † 23.12.1869 i Ringkøbing.
1. **Christen Frederik Adolph de Linde** - f. 19.11.1815 i Vildbjerg, † 2.9.1836 på Tanderup, Snebjerg s. - Landvæsenselev på Tanderup.
2. **Sophie Magdalene de Linde** - f. 10.2.1820 i Vildbjerg, † 15.3.1913 i Horsens. - Gift 18.3.1841 i Ringkøbing k. m. *Johan Leonhard Broager Sand* (F.: Degn Christen Nielsen S. og Ane Katrine Taftbjerg), f. 1808 i Kloster, døbt 14.2. i Holmsland k., † 11.1.1875 i Lemvig. - Købmand i Ringkøbing, senere gæstgiver i Lemvig. (Han gift 1° m. Karen Hvistendal Vandborg, f. 1810, døbt 25.3., † 25.4.1840).
- c. **Øllegaard Sophia de Linde** - f. 8.9.1788 på Møltrup, † 10.3.1833 på Handbjerg Hovgård. - Gift 10.7.1812 i Handbjerg m. proprietær *Christian Frederik Schougaard*, Gunderstedgård (17 tdh.) (F.: Forpagter af Pandum, Rasmus S. og Else Cathrine Østergaard), f. 1788 på Pandum, dbt. 24.3., † 28.3.1824 i Gundersted.
1. **Christen Linde Schougaard** - f. 1813 på Gunderstedgård, døbt 18.5. i Gundersted K., †

- 4.2.1880 i Horsens, begr. 12.2. - Købmand i Horsens, konkurs 1860. - Gift 7.5.1839 i Løsning k. m. *Else Marie Andersen*, f. o. 1818.
2. **Marie Elisabeth Schougaard** - f. 22.5.1815 i Ejdrup, † 6.1.1879 i Løgstør (Gundersted k.). - Gift m. proprietær *Niels Laugesen*, Gunderstedgård (F.: Lauge Olesen og Kirsten Pedersdatter) - f. 12.11.1795 i Ullits, † 15.11.1851.
3. **Niels Schougaard** - f. 26.12.1817 på Gunderstedgård, † 11.6.1873 i Svendborg. - Overlærer ved Svendborg Realskole. - Gift 28.11.1850 i Svendborg m. *Lovise Marie Kirstine Jensen* (F.: Peter Hansen J. og Elisabeth Marie Thomsen), f. 30.4.1832 i Augustenborg, † efter 1893, i.b.
- d. **Sophia Hedvig de Linde** - f. 18.11.1790 på Møltrup, † 28.2.1826. - Gift 15.4.1819 i Ålborg m. gårdejer i Vanggård (Sct. Hans s., Vennebjerg h.) *Nicolaj Bartholin Schierup* (F.: Stiftsprovst Peder Mathias Gesmell S. og Anna Fedder Munch) - f. 1783 i Ålborg, † 22.11.1825 i Vanggård, Sct. Hans S., i.b.
- e. **Magnus Christian de Linde** - f. 7.11.1792 på Møltrup, † 2.3.1866 i Kbh. - bogholder v. Øresunds Toldkammer, justitsråd. - Gift 4.9.1832 i Hellebæk m. *Caroline Frederikke Schultz* (F.: Inspektør v. Hellebæk Geværfabrik Ditlev Christian Frederik S. og Sophie Frederikke Ransy) - f. 3.3.1811 på Hellebækgård, † 1.4.1866 i Kbh.
1. **Marie Sophie Frederikke de Linde** - f. 17.2.1838 i Helsingør, † 15.10.1928 i Kbh. - Gift 9.8.1856 i Helsingør (Skt. Olai) m. *Morten Quistgaard Muusmann*, R.* (F.: Premierløjtnant Lorentz M. og Bolette Christine Kuhlmann), f. 7.9.1822 i Århus, † 30.3.1917 i Kbh. - Adjunkt v. Slesvig Domscole, senere v. Roskilde Katedralscole.
2. **Christian Frederik de Linde** - f. 7.1.1840 i Helsingør, † 8.10.1905 i De Pere, Wisconsin, U.S.A. - Kancellist v. Finanshovedkassen, Kbh., udvandrede til U.S.A., journalist i Wisconsin. - Gift 29.11.1870 i Kbh. (H) m. *Ottilie Elisabeth Cathrine de Saint-Aubain* (F.: Major Anton Philip de S.-A. og Karen Larsen), f. 2.4.1840, † 12.1.1923 i De Pere, Wisconsin.
- f. **Jens de Linde** - f. 25.4.1799 på Møltrup, † 28.6.1848 i Ålborg. - Kontorist i Ålborg. - Gift 10.5.1827 i Elling K. m. m. *Ane Elsebeth Sørensdatter* (F.: Gårdmand Søren Nielsen og Sidsel Jørgensdatter), f. 1808, døbt 14.2. i Sortkjær, Elling s., † 30.6.1865 i Nr. Sundby.
1. **Jutta Dorothea Marie Cecilie de Linde** - f. 27.8.1828 i Frederikshavn, † 21.1.1908 på Frederiksberg. - Gift 1° 22.9.1848/49 m. tandlæge *Holger Vilhelm Ebbesen* (F.: Claus Vilhelm E. og Johanne Sophie Jacobæus), f. 13.6.1825, † 1852. - Gift 2° 18.3.1855 i Bløvsstrød m. tandlæge *Carl Henrik Krull* (F.: Johan Henrik K. og Caroline Kralberg), f. 1823 i Helsingør (Sct. Olai), † 8.12.1870 i Ålborg.

2. **Christen Adam Frederik de Linde** - f. 19.4.1835 i Ålborg, † 15.2.1873 i Nørresundby. - Købmand i Nørresundby. - Gift 23.5.1865 i Løgstør m. *Anna Sørensen* (F.: Mølleforpagter Søren S. og Kirstine Christensdatter), f. 4.4.1839 i Løgstør Vandmølle, † 20.9.1921 i Kbh.

g. **Helene Christiane de Linde** - f. 18.2.1802 på Møltrup, † 8.1.1819 på Kjærsgård, Tornby s., ugift.

3]. **Caspar de Linde** - f. 1736 på Handbjerg Hovgård, hjd. 26.12., † 1761 på Engelsholm, begr. 26.1. i Nørup k. - 1759 fænrík.

F. **Sophia Kirstine de Linde** til Nr. Vosborg - f. 27. 9.1715 på Volstrup, † 14.12.1787 på Nr. Vosborg, begr. i Ulfborg k. - Gift 1730 m. sin fætter *Henrik Johan de Leth* til Nr. Vosborg (F.: Niels de L. til Nr. Vosborg og Lindtorp og Maren Christensdatter de Linde til Nr. Vosborg og Lindtorp), f. 23.8.1702, † 23.3.1754 på Nr. Vosborg, begr. i Ulfborg k. - Børn, se side 264-265.

G. **Rudolph Henrik de Linde** til Møltrup, Tanderup, Marsvinslund og Rosborggård - f. 28.10.1722 på Volstrup, † 18.6.1788 på Rosborggård, begr. i Mønsted k. - Gift 1° 21.4.1747 i Serup k. m. sin kusine *Christiane Dorothea de Leth* (se side 267) (F.: Niels de L. til Nr. Vosborg og Lindtorp og Maren Christensdatter de Linde til Nr. Vosborg og Lindtorp). - Gift 2° 22.10.1776 i Vium k. m. *Augusta Elisabeth Lund* (F.: Farver i Mariager, Ole Hansen L. og Bolette Arnoldusdatter Kruuse), f. 1748 i Mariager, døbt 26.4., † 19.1.1803 i Viborg.

1]. **Christen Friedenreich de Linde** - f. 5.4.1778 på Marsvinslund, Vium s., † 10.11.1853 i Nübbel, Rendsburg. - Sekondløjtnant. - Gift 16.12.1803 i Rendsburg (St. Marienk.) m. *Louise Christiane Gyldenfeldt* (F.: Kaptajn Christian G. og ugift Johanna Margaretha Katharina Ferbber), f. 8.12.1783 i Blankenburg, Moldened s., † 27.10.1862 på Drammelstrupgård, Tirstrup s., skilt 1810. (Hun gift 2° 5.3.1811 i Århus (V.F.) m. bataillonskirurg Johan Henrik Kassel, f. 1756, † 15.3.1837).

a. **Rudolph Christoph de Linde** - f. 8.12.1804 i Rendsburg, døbt 21.12. (Neuwerk), † 22.10.1888 i Nübbel, begr. 26.10. - Musiker. - Gift 21.8.1856 i Rendsburg (Neuwerk) m. *Catharina Sievers* (F.: Inderste Hans S. og Catharina Ratjen), f. 12.10.1830 i Hamweddell, † 22.11.1887 i Nübbel, begr. 25.11.

1. **Louise Christiane de Linde** - f. 28.9.1856 i Nübbel, † 7.10.1908 s.st., begr. 10.10. (Neuwerk). - Gift 22.7.1877 i Búdelsdorff m. væver *Karl Jochim Früchting* (F.: Margaretha Dorothea Sophia Eggers), f. 27.3.1853 i Wakendorf, † 15.5.1944 i Rendsburg (Neuwerk), begr. 19.5.

2. **Anna-Catharina de Linde** - f. 20.7.1859 i Nübbel. - Gift 14.5.1884 i Rendsburg m. smed *Wilhelm Carl Hans Marx Angelow* (F.: Arbejder Claus Heinrich Christian Julius A. og Wiebke Dorothea Henriette Grave), f. 3.10.1857 i Rendsburg, † 23.3.1890 i Rendsburg, begr. 25.3.

2]. **Jens Rudolph Bay de Linde** - f. 14.5.1779 på Marsvinslund, † 23.5.1850 i Ålborg. - Toldbetjent, fra 1819 i Ålborg. - Gift 1° m. *Caroline Graver*. - Gift 2° 7.1.1820 på Ålborghus Slot (V.F.) m. *Beathe Skur Appelberg*, f. o. 1781, † 23.4.1832 i Ålborg (V.F.).

a. **Augusta Elisabeth de Linde** - f. 1810 i Kbh., døbt 28.7., † 26.8.1885 i Hjørring, begr. på Kastbjerg kgd. - Gift 2.6.1832 i Ålborg (V.F.) m. *Christen Jensen Schmidt* (F.: Sognedegn i Ørum, Jens S. og Sophie Johnsdatter), f. 31.3.1798 i Ørum (Djurs Nr. H.), † 24.2.1860 i Kastbjerg. - Degn i Kastbjerg.

1. **Jens Rudolph Schmidt** - f. 12.3.1834 i Meilby, Harridslev, † 23.4.1884 i Mastrup, Ginnerup s. - Smed, 1868 i Horstved, Nødager s., flyttede s.å. til Fuglslev. - Gift 27.9.1863 i Fjellerup m. *Johanne Mikkelsen* - f. o. 1830. † 8.6.1878 i Mastrup, Ginnerup s.

2. **Caroline Sophie Beate Schmidt** - f. 8.4.1835 i Meilby, Harridslev s. - 1857 meldt afgang fra Kastbjerg til Karlby præstegård som husjomfru, 1858 retur til Kastbjerg, 1863 meldt afgang til Hemmed ...

3. **Sophus Linde Schmidt** - f. 5.6.1837 i Mejlby, Harridslev s. - 1848 afgang fra Kastbjerg til Randers som købmandslærling, 1864 fadder til nevøen Christen Schmidt ...

4. **Laurids Henrik Friedenreich Schmidt** - f. 5.4.1839 i Kastbjerg, † 1902/10. - Handelsmand, var 1880 hotelvært i Nørregade, Hjørring, flyttede 1886 til Kbh. - Gift 1° m. *Kirstine Dorthea Fischer* - f. o. 1847 i Kolding, † 1880/84. - Gift 2° m. *Sigrunn Nanna Oluffa Hammer* - f. 29.5.1861. (Hun gift 2° m. Elias Valdemar Klauman Krøyer, f. 22.12.1863, † 24.12.1911).

5. **Jutta Adamine Louise Schmidt** - f. 18.3.1844 i Kastbjerg, † 27.1.1915 i Kbh. - Gift 29.9.1865 i Koed (Randers a.) m. *Ludvig Brock Werenschiold* (F.: Toldbetjent Carl W. og Caroline Dorthea Klein) - f. 29.9.1829 i Randers, † 1870 i Kbh. - Var 1865 købmand i Kolindbro Pakhus, senere spækhøker i Kbh., skilt, i.b.

6. **Marius Frederik Adolph Schleppegrell Schmidt** - f. 29.10.1851 i Kastbjerg, afgik 1865 fra Kastbjerg til Grenå ...

3]. **Else Cathrine de Linde** - f. 29.9.1781 på Marsvinslund, † 30.3.1820 i Viborg. - Gift 7.11.1809 i Viborg Domk. m. *Hans Kruse Wissing* (F.: Rådmand i Kolding, Christian Gundorph W. og Kirsten Kruse), f. 1781 i Skanderborg, frst. 14.9., † efter 1829. - Toldbetjent, var 1817 ejer af Viborg Vejr-mølle, hans fallitbo blev 1829 afsluttet i Viborg.

a. **Rudolphine Wissing** - f. 1810. Tjente v. fkt. 1834 i Nørremølle, Viborg, ? børn.

b. **Lars Chr. Hans Hannibal Wissing** (fig.) - f. 24.11.1814 i Ålborg (Bud.), † 25.5.1896 i Viborg.

- 1839-75 redaktør og udgiver af Viborg Stiftstidende, 1856-60 formand for borgerrepræsentationen i Viborg. - Gift 6.11.1839 i Viborg m. *Hansine Valeur* (F.: Apoteker i Viborg, Peter V. og Anna Roedsted) - f. 21.1.1813 i Viborg, † 4.9.1885 s.st., i.b.

(3.) **Else Linde** - f. 1665, † 16.3.1689 på Silkeborg, bis. i Linå K. - Gift m. *Daniel Fischer* til Silkeborg (F.: Thomas Christensen F.), f. o. 1644, † 8.8.1707 på Silkeborg. (Han gift 2° 10.3.1707 m. Ane Michelsdatter til Matstrup, f. o. 1674 i Vastrup, Onsbjerg s., Samsø, † 1721 på Skæring Munksgård, bis. 14.6. i Egå k. - Hun gift 1° o. 1690 m. Thyge Jespersen til Matstrup, f. 1.4.1655 i Hornslet, † 20.3.1706 på Matstrup).

A. **Christiane Fischer** - f. o. 1687, † 21.9.1711 på Silkeborg, bis. i Linå K., ugift

B. **Christian Fischer** til Allinggård, Grauballegård, Vinderslevgård etc. - f. 6.3.1689 på Silkeborg, † 1.6.1774 på Allinggård, bis. 23.6. s.å. i Linå K. - Gift m. 1° 6. mar. 1721 i Mårslet K. m. *Marie Kirstine de Poulson* (F.: Etatsråd Mathias de P. til Søbygård og Bidstrup og Gertrud Maria Nielsdatter Hofmann) - f. 19.4.1701, † 9.5.1736, bis. i Linå k. - Gift 2° 4.9.1744 m. *Charlotte Amalie Reenberg* (fig.) (F.: Landsdommer, digteren Tøger R. til Ristrup og Magdalene Broberg) - f. 9.2.1701 på Ristrup, † 20.5.1770 på Allinggaard, bis. i Linå k., i.b.

(4.) **Maren de Linde** til Nr. Vosborg - f. 1672, † 27.10.1755 på Nr. Vosborg, begr. 17.11. i Ulfborg k. - Gift 12.3.1693 m. *Niels Pedersen de Leth* til Nr. Vosborg og Lindtorp (F.: Købmand i Kristiania, Peder Hansen L. og Maren Nielsdatter Solgaard) - f. o. 1668 i Kristiania, Norge, † 18.3.1711 på Nr. Vosborg, begr. 8.4. i Ulfborg k. - Adlet 30.1.1708.

A. **Christian Peter de Leth** - f. 1693, † 1741, senest 29.4. - 1718 kaptajnløjtnant v. l. Akershuske Nat. Inf. Reg., 1725 kaptajn, ugift

B. **Christian de Leth** til Tandrup (1726-†) - f. 1695, † 22.2.1736 på Tandrup "drukne paa Iis som brast under Ham". - Sekondløjtnant, 1724 afsked. - Gift 25.5.1723 i Bedsted K. m. *Christiana Charlotte von Bassen* til Tandrup (F.: Oberst Erasmus Casimir v. B. og Elisabeth Sophie Rantzau til Tandrup) - f. 1697, † 1.11.1761 i Holstebro, bis. 21.11. s.å. i Holstebro K. (Lindes begr.).

1]. **Rasmus Peder de Leth** - f. 5.10.1724, † 18.5.1777 i Rye. - Løjtnant ved artilleriet. - Gift m. *Anne Sophie Lund* - f. o. 1733, † 1789 i Rye, begr. 14.6. (Hun gift 2° 2.8.1783 i Rye m. sognedegn i Rye, Jens Hansen Ravn, f. o. 1719, † 27.5.1793).

a. **Johanne Marie de Leth** - f. 1755, † 1793 i Randers, begr. 6.5. - Gift 1777 på Palstrup m. *Peder Kastrup* til Kærsholm (1795-96) (F.: Jørgen K.) - f. 1751 i Gislev, Fyn, døbt 14.6., † 24.1.1815 i Århus. - Forvalter på Palstrup, var 1793 prokurator i Randers, senere på Vrejlev Kloster.

1. **Elisabeth Dorthe Kastrup** - f. 1779 i Levring, † 28.11.1829 i Viborg (Domk.) - Gift 12.1.1797 i Viborg (Gråb.) m. kommissionær i Viborg, *Mathias Philip Jæger* - f. o. 1763, † 28.9.1807 i Nibe.
 2. **Mette Elisabeth Kastrup** - f. 1780 i Levring, † 16.5.1856 i Højslev. - Gift 1804 i Århus (Dom.) m. *Iver Jensen* (F.: Lærer Severin J.) - f. 26.12.1766 i Odense, † 23.9.1833 i Højslev. - 1803-† sognepræst i Højslev-Dommerby-Lundø.
 3. **Kirstine Marie Kastrup** - f. o. 1790 i Randers, † 26.3.1849 i Holstebro som almisselem. - Ved fkt. 1801 bopæl hos søsteren i Viborg. - Gift 26.7.1833 i Holstebro k. m. *Ove Svenningsen* (F.: Snedker Niels S. og Ane Andreasdatter), f. 17.10.1778 i Randers, † 30.11.1837 i Holstebro. - Sadelmagermester i Holstebro.¹⁰
- b. **Anne Margrethe de Leth** - f. 1756, † - Gift 19.6.1778 i Kolding m. købmand *Claus Jensen Wrang*, f. o. 1740, † 7.8.1815 i Kolding. (Han gift 1° m. Ane Marie Fielberg, f. o. 1749, † 1776 i Kolding, begr. 15.5.).
1. **Gedske Christine Wrang** - f. 1781 i Horsens, døbt 24.8., † 5.1.1853 i Varde, begr. 11.1. - Gift 3.2.1816 i Varde k. m. købmand i Varde *Jorgen Monrad* (F.: Købmand i Haderslev, Lago M. og Hedevig Christine Holst), f. o. 1775 i Haderslev, † 17.2.1836 i Varde.
 2. **Bodil Wrang** - f. 1783 i Horsens, døbt 1.8., † 1843. - Gift m. grovsmed *Johannes F. Valens* i Flensborg, i.b.
 3. **Anne Sofie Wrang** - f. 1793, † 20.6.1854 i Varde, begr. 28.6., ugift, opholdt sig i hvert fald siden 1824 i Varde.
- c. **Fredericia Sophie de Leth** - f. o. 1760, † 19.7.1805 i Kolding, begr. 25.7. - Gift m. *Jens Jacobsen* - f. o. 1758, † 6.7.1832 i Kolding. - Købmand i Kolding.
1. **Anne Jacobsen** - f. 25.5.1794 i Kolding, † 22.3.1833 s.st. - Gift 10.12.1829 i Kolding (bev. til huskopulation) m. *Micheli Leisio Caprani* (katolik) - f. o. 1795 i Como, Italien, † 16.3.1843 i Kolding. - Købmand i Kolding, i.b.
- d. **Elisabeth Dorothea de Leth** - f. 1766, † 1795/1801. - Gift m. *Jens Andersen (Hoeg)* - f. 1758, † 1798 i Spangsbjerg Mølle, begr. 14.3. - Møller i Spangsbjerg Mølle, Brøndum s.
1. **Peder Leth Jensen (Høeg)** - f. 11.7.1793 i Spangsbjerg Mølle, Brøndum s., † 22.12.1863 som almisselem på fattiggården i Faurfeld, Guldager s. - Var v. fkt. 1801 i pleje hos Niels Nielsen og Ane Margrethe Hansdatter i Strandby, Jerne s., senere indsider i Hjerting, tjente 1845 ved Søren Christensen i Sædding, Guldager s. - Gift m. *Kirsten Olesdatter*, f. o. 1795, † 3.10.1835 i Hjerting, Guldager s.

2. **Anna Sophia Lund Jensdatter** - f. 5.8.1796 i Spangsbjerg Mølle, Brøndum s., † 1.3.1855 i Them. - Gift 15.1.1826 i Rye m. *Mads Pedersen* (F.: Peder Pedersen og Mette Kirstine Madsdatter) - f. 9.5.1806 i Gjessøe, Them, † 19.12.1859 s.st. - Husmand, kirkesanger og graver i Them.
- e. **Gedske de Leth** - f. 1767 i Ungstrup, døbt 12.4. i Thorning k., † 24.4.1811 i Rye, begr. 4.5. - Gift 12.7.1788 i Rye m. *Peder Pedersen (Stougaard)* (F.: Snedker i Rye, Peder Pedersen og Anne Cathrine Andersdatter Herholdt) - f. 1763 i Rye, døbt 21.9., † 31.5.1837 s.st. - Gårdejer Råhøjgård i Rye. (Han gift 2° m. Maren Hansdatter).
1. **Karen Pedersdatter** - f. 1789 i Ry, † 21.1.1827 s.st. - Gift 18.5.1816 i Rye m. *Laurs Jørgensen* - f. o. 1793 i Linå, † 23.1.1864 i Rye. - Husmand i Rye by, træskomand.
 2. **Rasmus Pedersen** - f. 1790 i Rye, døbt 12.12., † 24.12.1865 i Birknæs, Østbirk s. - Gårdmand i Birknæs. - Gift 7.5.1819 i Østbirk m. *Karen Andersdatter* (F.: Gårdmand i Birknæs, Anders Hansen og Kirsten Andersdatter), f. o. 1791 i Østbirk, † 18.3.1878 i Birknæs.
 3. **Peder Pedersen** - f. 3.10.1792 i Rye, † 14.8.1865 i Slotsgården, Rye s. - Gårdmand og sognefoged i Rye. - Gift 6.12.1817 i Rye m. enken *Anne Marie Nielsdatter* (F.: Niels Hastrup) - f. 1777 i Hejnæs, Rye s., døbt 14.9., † 13.12.1864 i Slotsgården, Rye s.
 4. **Jens Pedersen** - f. 16.7.1795 i Rye, † 19.7.1865 i Emborg, Rye s. - Husmand og væver i Emborg, Rye s. - Gift 23.9.1826 i Rye k. m. *Johanne Pedersdatter* (F.: Gårdejer i Emborg, Peder Andersen og Sophie Jespersdatter), f. 18.9.1799 i Emborg, Rye s.
 5. **Christian Pedersen** - f. 20.1.1798 i Rye, † 24.11.1857 i Gedved, Tolstrup s. - Træskomand og spillemand, var ved sin død almisselem i Gedved. - Gift m. *Karen Jensdatter*, f. o. 1807 i Østbirk s., † 30.12.1852 i Gedved, Tolstrup s.
 6. **Ane Cathrine Pedersdatter** - f. 23.6.1802 i Rye, † 6.6.1826 i Glarbohedegård, Rye s., ugift.
 7. **Marcus Secher Pedersen** - f. 13.3.1806 i Rye, † 20.5.1865 i Horsens. - Husmand i Enner, Tamdrup s., senere klodsmager i Horsens. - Gift m. *Ane Andersdatter*, f. o. 1803 i Hornborg.
- f. **Christian Daniel de Leth** - f. 1770 i Snabe, Almind s., hjd. 11.1., † 15.12.1822 i Uldum, begr. 22.12. - Gårdejer i Nr. Snede by, kromand og sognefoged i Nr. Snede, senere husmand i Uldum. - Gift 1° 10.10.1794 i Vingsted Mølle, Bredsten s. m. *Abel Marie Wrang* (F.: Købmand Claus Jensen W. og Ane Marie Fielberg) - f. 1772 i Horsens, hjd. 5.6., † 23.10.1807 på Nr. Snede Mark. - Gift 2° 14.4.1808 i Uldum m. *Kirsten Pedersdatter*, f. o. 1779 i Nebsager s., † 28.11.1845 på Korning Mark. (Hun gift 2° 19.7.1823 m. husmand Ole Pedersen af Hvolgårds Ødemark, Langeskov s.).

1. **Anne Sophie Marie de Leth** - f. 1795 i Vesterby, Ødsted s., hjd. 16.8., † 21.2.1837 i Honum Skov, Hvirring s. - Gift 9.11.1822 i Uldum k. m. *Bertel Madsen* (?F: Avlskarl i Viborg, Mads Sørensen og Marie Johansdatter), f. o. 1795 i Viborg, † 8.8.1868 i Honum Skov, Hvirring s. (Han gift 2° m. Ane Jensdatter, f. o. 1799 i Tyrsting). - Husmand og indsidder i Honum, Hvirring s.
 2. **Claus Christian de Leth** - f. 25.3.1799 i Nr. Snede kro, † 6.1.1871 i Horsens. - Drejermester i Horsens. - Gift 23.11.1824 i Horsens m. *Karen Rasmusdatter*, f. o. 1795 i Kolding, † 28.4.1860 i Horsens.
 3. **Anne Marie de Leth** - f. 30.4.1801 i Nr. Snede kro, † 6.6.1864 i Korning, ugift
 4. **Anne Kirstine Christiansdatter (de Leth)** - f. 1810 i Uldum, hjd. 14.4., † 22.11.1867 i Korning. - Gift 23.4.1831 i Korning k. m. *Poul Poulsen*, f. o. 1803 i Ølholm, † 27.9.1870 i Korning. - Husmand i Korning.
 5. **Frederikke Christiansdatter (de Leth)** - f. 1813 i Uldum, hjd. 3.4., † 1.7.1860 i Korning. - Gift 7.7.1833 i Korning m. *Peder Olufsen*, f. o. 1802 i Harting, † 31.5.1868 i Horsens. - Husmand på Korning Mark.
- 2]. **Niels de Leth** - f. 1725 på Nr. Vosborg, døbt 3.10., † 4.7.1765 s.st., betegnes ved farmoderens død som "sygelig", ugift
- 3]. **Peder de Leth** til Knivholt (1774-†) - f. 1727 på Tandrup, hjd. 25.12., † 1792 på Knivholt, bis. 22.3. i Flade k. - 1772 kaptajn v. Kronprins Frederiks Reg., 1773-† kommandant på Fladstrand og Hals skandse, 1774 major af kavalleriet. - Gift i marts 1774 på Knivholt (Flade s.) m. *Ellen Marie Olufsdatter (Sommerfeldt)*, f.o. 1719 † 1788 på Knivholt (Hun gift 1° m. kommerceråd Christen Jensen Møenbo til Knivholt, f. 20.3.1698, † 11.1.1770), i.b.
- 4]. **Elisabeth Sophie Rantzau de Leth** - f. 1735 på Tandrup, hjd. 11.5., † 15.1.1809 i Østergård, Vellev s. - Gift 24.11.1758 i Vindum m. *Mads Jensen Rosborg* (F: Forpagter af Løvenholm, Jens Hansen R. og Maren Madsdatter) - f. 1721 på Løvenborg, døbt 9.12. i Vivild, † 1785 på Sdr. Teglgård, begr. 22.2. (Romlund k.). - 1751-78 gårdejer Boller, Romlund s., 1782 borger i Viborg.
- a. **Elisabeth Dorothea Rosborg** - f. 1759 i Boller, døbt 2.9. i Romlund k., † 13.8.1806 på Kalbygård, Låsby s., begr. i Svenstrup. - Gift 6.11.1789 i Låsby k. m. *Jens Peter Anthony* (F: Forpagter af Østergård, Christoffer A. og 1. hustru NN) - f. o. 1760, † 25.1.1805 på (?) Kalbygård. - Forpagter af Lyngballegård og Søbygård.
1. **Mads Rosborg Anthony** til Kalbygård - f. 1790 på Lyngballegård, dbt. 27.12. i Lading k., † 1810 på Skårupgård, Tolne s., ugift.

2. **Birgitte Marie Anthony** - f. 1792 på Lyngballegård, dbt. 29.3. i Lading k., † 3.5.1830 i Tversted. - Gift 6.10.1809 i Ugilt (Hjørring a.) m. proprietær *Peder Hansen Milling*, Skårupgård (1798-1824) (18 tdh.) og ejer af gården Deget i Tversted (F.: Iver M. og Marie Sofie Pedersdatter Høyer), f. 1768 i Kalundborg, døbt 5.6., † 24.6.1838 på Deget. (Han gift 1° m. Karen Bolette Lottrup).

3. **Elisabeth Sophie Magdalene Anthony** - f. 1793 på Lyngballegård, dbt. 15.9., † 3.8.1812, ugift.

4. **Henrik Christopher Anthony** - f. 22.8.1798 på Kalbygård, Lading s., † 18... - Møller i Kalstrup Mølle (Veggerby s.), gårdejer i Donslund (Hellevad s.), boede v. fkt. 1860 i et hus i Helligum sogn. - Gift 29.11.1822 i Veggerby m. *Charlotte Augusta Zimmer* (F.: Sognepræst i Veggerby-Bislev, Conrad Z. og Marie Elisabeth Nielsdatter) - f. 1803 i Veggerby, † efter 1860.

b. **Maren Madsdatter Rosborg** - f. 1761 i Boller, dbt. 20.12. Romlund, † 16.5.1818 på Østergård, Vellev. - Gift 25.6.1790 på Kalbygård m. *Christian Erhard Munch* (F.: Forpagter af Østergård, Hans Pallesen M. og Anna Marie Bagge), f. 1762 på Østergård, dbt. 4.7. i Vellev, † 13.8.1807. - 1788-† forpagter af Østergård i Vellev.

1. **Christopher Anthony (Munch)** - f. 1792, † før 1860. - 1813-† forpagter af Østergård i Vellev. - Gift m. *Edel Christine Thomsen* (F.: Skovrider v. Grevskabet Frijsenborg, Ulrich T. og Birgitte Cathrine Cadovius), f. 1794 i Skjoldlev, Lading s., † 5.3.1877.

2. **Jacob Rosborg (Munch)** - f. 1793 Østergård, frst. 8.11. Vellev k., † 3.3.1846 i Asferg. - 1820-22 forpagter af Skjern, 1823-† gårdejer i Asferg. - Gift 2.6.1820 i Skjern m. *Frederikke Juliane Sass* (F.: Fæstemøller i Clausholm Mølle, Bendix S. og Kirstine Nielsdatter Lange) - f. 6.8.1794 i Clausholm Mølle, † 5.1.1842 i Asferg. (Hun g.1° 27.2.1817 i Voldum m. Hans Borch Thomsen, f. 18.6.1795, † 20.7.1819).

c. **Jens Madsen Rosborg** til Knivholt (1792-1815) - f. 1766, dbt. 30.11., † 25.6.1815 på Knivholt, begr. 4.6.- Gift m. *Cecilie Johanne Kristine Anthony* til Knivholt (F.: Forpagter af Østergård, Christoffer A. og Anne Marie Bagge), f. 1770 på Østergård, døbt 15.7. i Vellev k., † 24.7.1818 på Knivholt, begr. 31.7.

1. **Christopher Madsen Rosborg** til Knivholt (44 tdh.) (1818-1853) - f. 1806, hjd. 23.11., † 21.10.1868 i Kbh. - Stænderdeputeret. - Gift 1832 m. *Mette Cathrine Casper* (F.: Lodsoldemand i Frederikshavn, Jens Sørensen C.) - f. 1814, † 17.2.1903 i Kbh. (Vestergade 77).

C. **Peder de Leth** - f. 1698, † 1716, ugift.

D. **Frederik de Leth** til Kovstrup (1735-46) og Hindsels (1746-†) - f. 1699, † 1749. - Gift 24.10.1732

i Bedsted k. m. *Birgitte Cathrine Pedersdatter Damstrøm* til Hindsels (1749-51) (F.: Sognepræst i Nykøbing-Lodderup-Elso, magister Peder Lauridsen D. og Johanne Marie Pedersdatter), f. 1715, † 24.5.1758 på Ørum. (Hun gift 2° før 2.8.1750 m. Jokum Henrik Marsvin, f. 1706, døbt 19.3., † 12.10.1768 på Voergård som sidste mand af sin slægt).

1]. **Johanne Marie de Leth** - f. 27.2.1734 på Kovstrup, † 1812 i Kovstrup Mølle, Sønderhå s., begr. 4.5. - 1779 i Koustrup Mølle, boede 1801 i Jerstrup by, Sønderhå s. - Gift 24.9.1754 i Junget m. *Fedder Christensen Høyer* (F.: Sognepræst i Junget-Torum, Christen Feddersen H. og Kirstine Jensdatter Holst) - f. 1716, † 1765 i Junget-Torum, begr. 23.6. - Sognepræst i Junget-Torup som den sidste af familien i dette embede, siden hans 3x-tipoldefar Peder Savstrup var præst samme sted i årene efter reformationen.

a. **Kirstine Birgitte Høyer** - f. 1755 i Junget, døbt 20.7., † 15.4.1837 i Lemvig. - Gift 1° m. *Mathias Pedersen Smidt* (F.: Købmand i Lemvig Peder S.), f. 1754 i Lemvig, døbt 1.s.adv., † 1787 s.st., begr. 19.2. - Købmand i Lemvig. - Gift 2° 26.9.1788 i Lemvig k. m. *Hans Lillelund* (F.: Sognepræst i Jordløse-Haastrup, Laurids Pedersen L. og Barbara Marie Hansdatter Lund), f. 21.1.1756 i Jordløse, † 13.1.1836 i Lemvig. - Købmand i Lemvig.

1. **Mathias Lillelund** - f. 18.7.1789 i Lemvig, † 16.8.1825 s.st., ugift.

2. **Barbara Marie Lillelund** - f. 1791, † 25.4.1871 i Lemvig. - Gift 7.6.1816 i Lemvig m. *Johannes Weibel* (F.: Martin W. og Kirsten Andersdatter) - f. 1790 i Kbh., døbt 3.1. (B), † 20.2.1846 i Lemvig. - Bagermester i Lemvig (Ø.Strandgade).

3. **Fedder Høyer Lillelund** - f. 24.10.1793 i Lemvig, † 26.12.1865 i Lemvig. - Urmager i Lemvig. - Gift 30.8.1823 i Lemvig m. *Ane Justine Rudolfsen* (F.: Skrædder i Lemvig, Anders R. og Anne Christensdatter Østerboel), f. 2.1.1802 i Lemvig, † 20.2.1870 s.st.

4. **Johanne Marie Leth Lillelund** - f. 8.2.1795 i Lemvig, † 23.6.1831 i Glumsø. - Gift 11.10.1822 i Hellested (Præstø a.) m. *Peter Hansen Lillelund* (F.: Peder L. til Ørndrup og Karen Wellejus), f. o. 1794 i Skive, † 29.3.1855 i Glumsø. - Skolelærer i Glumsø. (Han g.2° m. Kirstine Stamph).

5. **Laurids Lillelund** - f. 23.11.1798 i Lemvig, † 4.5.1843. - Handelsbetjent i Nakskov.

b. **Maren Linde Høyer** - f. 1757 i Junget, døbt 26.6., † 27.3.1844 i Lemvig, ugift

c. **Henrikke Johanne Høyer** - f. o. 1758, † 1777, ugift

d. **Mette Cathrine Hedvig Høyer** - f. o. 1763, † 1809 i Koustrup Mølle, Sønderhå, begr. 5.6., ugift, v.fkt. 1801 med moderen i Jerstrup.

2]. **Kirsten de Leth** - f. 1737 på Kovstrup, døbt 10.11. † 1779 i Skive, begr. 23.12. - Gift m. *Peder*

Olufsen Obel til Kærgårdsholm (1766-77, 1779-80) - f. 26.8.1715 i Gudum, † 27.6.1794 i Skive. - Købmand i Skive. (Han gift 1° m. *Anna Ramløse*, † 1760).

a. **Oluf Frederik Obel** til Grinderslevkloster (1791-1796) - f. 24.10.1764 på Lyngholm, † 19.7.1807 i Viborg. - Exam. jur., gårdejer Kirkegård i Levring, gæstgiver i Viborg. - Gift 18.3.1790 i Skive m. *Sidsel Marie Milling* (F.: Iver M. og Marie Sofie Pedersdatter Høyer), f. 25.4.1767 i Kalundborg, skilt 1807, hun levede 1815 i Vammen s.

1. **Peder Christian Obel** - f. o. 1791 i Grinderslev, † 27.1.1869 i Sæby. - Købmand i Vestergade, Sæby. - Gift 2.9.1832 i Sæby m. *Margrethe Sofie Pedersen* - f. o. 1800, † 1843 i Sæby, i.b.

2. **Hans Jørgen Obel** - f. o. 1792, † 29.1.1818 i Tolne. - Skomager i Mosbjerg, senere i Tolne. - Gift 9.8.1814 i Tversted m. *Anna Nielsdatter Bech* - f. 9.4.1792 i Tversted, †

3. **Sophie Marie Obel** - f. 14.8.1795 i Asmild, † 3.4.1831 i Hjørring. - Gift 25.10.1822 i Ugilt m. *Rasmus Christian Blichfeld* (F.: Sognepræst i Vrejlev-Hæstrup, Hans Jacob B. og Ellen Marie Finderup), f. 1.7.1797 i Vrejlev, † 8.4.1867 på Aldershøj ved Hjørring. - Gårdejer Aldershøj og restauratør "Skandinavien" i Hjørring. (Han gift 2° m. *Bolette Bille*, f. 1799, † 1867).

3]. **Nicolaj Peter de Leth** - f. 1740 på Kovstrup, døbt 4.11., † 10.3.1807 i Lemvig, hos købmand Lillelunds. - 1769-99 sognepræst i Snebjerg-Tjørring. - Gift 1770 m. sin kusine *Christiane Margrethe Schou* - f. o. 1734, † 1800. (se side 270). (Hun gift 1° 28.7.1758 m. sognepræst i Snebjerg-Tjørring, Jacob Scharschou Hansen Gjesten, f. 28.5.1733, † 1769).

E. **Henrik Johan de Leth** til Nr. Vosborg (1746-†) - f. 23.8.1702 på Nr. Vosborg, † 23.3.1754 s.st., begr. i Ulfborg k. - Gift 1730 m. sin kusine *Sophia Kirstine de Linde* (se side 256).

1]. **Christen Linde de Leth** til Nr. Vosborg - f. 28.6.1731 på Nr. Vosborg, † 30.8.1778 ved et styrt med hesten, begr. 16.9. - By- og herredsfoged i Holstebro og Ulfborg herreder, 1761 landsdommer, justitsråd. - Gift 11.7.1760 m. *Mette Marie Borreby* (F.: Res. kapellan i Varde, sidst sognepræst i Gudum-Fabjerg, Poul Mortensen B. og Gertrud Marie Madsdatter) - f. 24.11.1739 i Varde (Sct. Jacobi), † 3.7.1798 i Viborg (Domk.).

a. **Henrik Johan de Leth** (fig.) til Eskær (1797-1828) og Lyngholm (1791-1794) - f. 1761 på Nr. Vosborg, døbt 17.7. i Ulfborg k., † 11.10.1845 i Viborg. - 1790 vicelandsdommer i Nørrejylland, 1805 justitssekretær i Viborg, s.å. justitsråd, 1837 R.*, 1840 etatsråd. - Gift 9.4.1791 i Gjesing m. *Ingeborg Andreaette Ring* (fig.) (F.: Major Jørgen Martinus R. til Lyngholm og stamhuset Todtøl og Anna Margrethe Sommer), f. 1772 på Lyngholm, Hvidbjerg s., † 5.12.1851 i Viborg.

1. **Christen Martinus de Leth** - f. 6.7.1791 på Lyngholm, døbt 19.8. i Hvidbjerg, † 4.3.1830

- på Eskær, Grinderslev s. - Løjtnant. - Gift 1809 m. *Susanne Kjer Müller*, i.b.
- b. **Gertrud de Leth** - f. 1764 på Nr. Vosborg, † 13.4.1846 i Viborg, ugift
- c. **Pouline de Leth** - f. 1772 på Nr. Vosborg, døbt 5.8. (Ulfborg k.), † 27.7.1851 i Viborg, ugift
- 2]. **Niels de Leth** - f. 28.8.1732 på Nr. Vosborg, † 28.3.1799. - Sognepræst i Karlby-Voldum. - Gift 12.5.1757 i Karlby m. *Aurelia Müller* (F.: Sognepræst i Karlby-Voldum, Jeremias M. og Dorothea Marie Pedersdatter Anchersen), f. 1739 i Hinge, døbt 29.4., † 3.11.1785.
- a. **Sophie Christine de Leth** - f. 1763 i Karlby, † 18.6.1824 i Brorholthus, St. Ajstrup s. - Gift 22.8.1799 i Karlby m. *Lucas Cortz* - f. o. 1748, † 23.12.1816 i Brorholthus, St. Ajstrup. - Gartner, i.b.
- b. **Dorthe Marie de Leth** - f. 1765 i Karlby, døbt 7.7., † 20.2.1801. - Gift 15.12.1788 i Karlby m. *Søren Broberg* (F.: Niels Madsen og Anne Sørensdatte), f. 2.5.1746 på Marselisborg, † 1.4.1829 i Beder. - Forpagter af Fannerupgård.
1. **Aurelia Broberg** - f. 7.12.1790 på Fannerupgård, † 1.7.1867 i Århus. - Gift 20.5.1817 i Beder m. *Peder Munch* (F.: Anders Pedersen Munch og Anne Lavridsdatter Levring) - f. 1782 på Røjgård, døbt 12.5. i Hvilsted K., † 27.4.1834 i Beder. - 1816-† sognepræst i Beder-Malling.
2. **Jørgen Broberg** - f. 8.12.1792 på Fannerupgård, † 4.10.1855 i Roskilde. - Læge, cand. med., 1820-21 i Ringkøbing, 1823- i Roskilde, 1836- † hospitalslæge s.st., 1831-32 udgiver af Roskilde Avis. - Gift 29.5.1821 i Beder m. *Oline Marie Hansen* (F.: Urtekræmmer Peter H. og Karen Loumann i Kbh.), f. 1.7.1801, † 24.6.1860.
3. **Sethine Nicoline Broberg** - f. 4.8.1797 i Ørum, † x.7.1869 i Slagelse. - Gift 29.5.1821 i Beder m. *Christian Peter Benjamin Nerger* (F.: Konsumptionsforpagter, kammerråd Christian N. og Kirstine Marie Raae), f. 1791 i Nykøbing Falster, døbt 13.8., † 16.3.1859 i Slagelse. - 1819 borgerskab som købmand i Århus, 1835 undertold- og konsumptionsbetjent i Århus, 1845 do. i Ringsted.
- 3]. **Anne Marie de Leth** - f. 2.2.1736 på Nr. Vosborg, † 29.8.1816 i Lemvig. - Gift 1757 m. sin fætter *Christen Friederich von Zytphen* (se side 252), i.b.
- 4]. **Maren de Leth** - f. 30.1.1740 på Nr. Vosborg, † 27.1.1764. - Gift m. *Lars Johan Jelstrup* til Gudum Kloster, Voergård, Dragsgård og Kokkedal (F.: Sognepræst i Rerslev-Vindinge, Jacob Hansen J. og Ingeborg Lauridsdatter Wandet). - f. 11.2.1720, † 14.8.1792. - 1748-65 sognepræst i Gudum-Fabjerg, 1757 konsistorialråd, justitsråd. (Han gift 1° m. Gertrud Marie Madsdatter, † 1756; 3° m. Christiane Birgitte von Obelitz, f. 1745 i Kbh., døbt 10.5., † 7.9.1803).
- a. **Sofie Jelstrup** - f. 20.5.1758, † 27.11.1845. - Gift 29.8.1781 m. *Christian Thygesen* - f.

20.12.1755, † 20.5.1824. - Købmand i Ålborg.

1. **Maren Leth Thygesen** - f. 20.7.1783 i Ålborg, † 23.9.1839 på Haven. - Gift 20.7.1803 m. *Peder Thogersen Mollerup* til Bjorum og Sdr. Elkjær (F: Niels M. til Ellinggaard og Karen Wraae Lassen) - f. 19.4.1777, † 3.9.1839.

2. **Niels Thygesen** - f. 1784, døbt 31.10., † 13.9.1812. - Handelsbetjent i Ålborg, ugift.

3. **Jens J. I. Thygesen** - f. 1791, døbt 27.2., † 14.8.1853. - Gift 28.2.1812 m. *Peter Nicolai Schytte*, f. 8.5.1785, † 8.10.1837 i Ålborg. - Købmand i Ålborg, kaptajn og chef for det borgerlige jægerkorps.

4. **Christiane Birgitte Thygesen** - f. 14.12.1794, † 28.6.1879 i Kbh. - Gift 12.10.1827 m. *Christian C. Brorson*, f. 19.11.1798, † 6.3.1876 i Kbh. - Forligelseskommissær, kancelliråd.

5. **Johanne Thygesen** - f. 23.9.1796, † 25.4.1868. - Gift 26.12.1826 m. *Duy Duysen*, f. 1787, † 31.7.1845 i Ålborg. - Ølbrygger i Ålborg.

b. **Henrik Johan Jelstrup** - f. 1759, † 7.8.1808. - Løjtnant, ejer af Ridemands Mølle v. Svenstrup. - Gift 11.5.1790 m. *Ane Marie Holm*, f. 17.5.1768, † 17.12.1805.

1. **Maren Jelstrup** - f. 27.6.1791, † 20.6.1863 i Løgstør. - Gift 15.11.1811 m. *Palle Moller Lunøe*, f. 3.5.1783, † 15.6.1869 i Løgstør. - Købmand i Løgstør, kancelliråd.

2. **Christiane Birgitte Jelstrup** - f. 20.8.1793, † 11.3.1878 i Ålborg. - Gift 22.10.1830 m. *Christen Helmin Pedersen Quistgaard* (F: Peder Nielsen Q. og Maren Nielsdatter Asferg), f. 10.12.1786, † 14.3.1857, i.b. - Ejer af V. og Ø. Lunde, Vendsyssel.

3. **Lars Johan Jelstrup** - f. 1795, døbt 12.7., † 30.8.1815, ugift - Handelselev på Scheelsminde.

4. **Henrikke Marie Jelstrup** - f. 20.5.1797, † 27.4.1821, ugift

5. **Christoffer Jelstrup** - f. 14.2.1799, † 1.4.1868. - Gårdejer Vissegård (Nøvling), amtsrådsmedlem, ugift.

6. **Jacob Jelstrup** - f. 17.4.1800, † 9.2.1835. - Kapellan Gaverslund. - Gift 1834 m. *Ingeborg Blicher*, f. 14.3.1812, † 24.10.1862.

7. **Morten Kirketerp Jelstrup** - f. 1804, døbt 16.10., † 23.7.1834 i Løgstør. - Læge i Hals. - Gift 6.2.1833 i Ulsted m. *Dorothea Sofie Rostrup*, f. 11.11.1813, † 7.2.1870, i.b.

c. **Ingeborg Jelstrup** - f. 13.8.1760, † 10.7.1825. - Gift 1° m. *Jens Jacob Overvad*, f. 1761, † 1790. - Købmand i Ålborg. - Gift 2° 8.12.1790 i Ålborg m. *Christoffer Quist til Scheelsminde* og *Vesløsgård*, R. *, f. 29.3.1756, † 20.5.1815. - Købmand i Ålborg.

1. **Carl Magnus Qvist** til Scheelsminde - f. 18.2.1798 i Ålborg, † 22.7.1867 s.st. - Gift m.

Onze Marie Pontoppidan (F.: Sognepræst i Rær-Hansted-Vigsø, Børge P. og Mette Magdalene Glahn), f. 3.6.1810 i Rær, † 21.10.1883 i Ålborg (Bud.).

2. **Johannes Marius Qvist** - f. 1.7.1804 i Ålborg, døbt 30.7. (Bud.), † 17.9.1875 i Ålborg (V.F.). - 1851-69 overauditor, 1852-57 ML, etatsråd, stænderdeputeret, R.* - Gift 14.9.1827 m. *Lucie Marie Birgitte de Neergaard* (F.: Johan Michael d. N. til Høstemark, Egense Kloster, St. Restrup og Vivebrogård og Margrethe Grotum Møller), f. 14.2.1807 på Høstemark, † 25.8.1846 i Ålborg (Bud.).

d. **Anne Marie Jelstrup** - f. 27.9.1761, † 12.8.1802. - Gift 21.11.1783 i Torslev m. kammerråd *Johan Frederik Oldenburg* - f. 12.12.1732, † 30.12.1804 i Ålborg. - Premierløjtnant, 1778 tolder i Ålborg.

1. **Birgitte Sofie Obelitz Oldenburg** - f. 1787 i Ålborg, døbt 15.11. s.st. (Bud.), † 17.7.1853. - Gift 11.12.1812 i Ålborg (Bud.) m. toldkasserer, krigsråd *Frederik Carl Fischer* (F.: General-krigskommissær Christian F. og Frederikke Louise Monrad), f. 7.2.1789, † 6.7.1853.

e. **Jacob Jelstrup** - f. 1763 i Gudum, døbt 9.6., † 1810 i Eidsberg, Norge, begr. 10.11. - 1785 exam. jur., 1789 underretsprokurator i Akershus amt, 1802 overretsprokurator i Norge, ugift.¹²

F. **Christiane Dorothea de Leth** - f. 1704, † 1772 på Møltrup, begr. 27.4. i Snebjerg k. - Gift 1° m. kaptajn Jens Jespersen. - Gift 2° m. *Rudolph Henrik de Linde* (se side 256), i.b.

G. **Marie de Leth** - f. 1706, † 1780 i Ulfborg, begr. 5.10. - Gift 1728 m. *Jacob Rasmussen Schou* (F.: Sognepræst i Fausing-Auning, Rasmus Jacobsen S. og Augusta Dorothea Pedersdatter), f. 1706, † 8.7.1770 i Ulfborg. - 1728-57 sognepræst i Gjellerup, 1757-70 sognepræst i Ulfborg-Råsted.

1]. **Mette Augusta Schou** - f. o. 1730, † 1758 i Gjellerup, begr. 17.11. - Gift m. *Oluf Petersen* (fig.) (F.: Sognepræst i Ørum-Viskum-Vejrum, Peder Olufsen og Sophie Amalie Eriksdatter Sletting), f. 21.8.1726, † 1800 i Gjellerup, begr. 9.4. - 1754-58 sognepræst Snebjerg-Tjørring, 1758-96 sognepræst Gjellerup, provst. (Han g.2° m. Johanne Johansdatter Krag).

a. **Mette Augusta Petersen** - f. 3.11.1758 i Gjellerup, dbt. 17.11., † 15.4.1832 i Horsens. - Gift 26.1.1780 i Århus (V.F.) m. *Christian Brøndsted* (fig.) (F.: Fæstemøller i Skægs mølle, Gert Madsen B. og Anne Sophie Sørens datter Worsøe), f. 22.3.1742 på Rathlousdal, † 10.2.1823 i Horsens. - 1785-1822 sognepræst Horsens (Vor Frelsers), amtsprovst.

1. **Peter Oluf Brøndsted** (fig.) - f. 17.11.1780 i Fruering, † 26.6.1842 i Kbh. - Arkæolog, K.*. - Gift 23.10.1813 i Horsens m. *Frederikke Köes* (F.: Finansråd Georg K. og Anna Mathea Falch) - f. 18.9.1790 i Antvorskov, † 10.5.1818 i Kbh.

2]. **Marie Margrethe Schou** - f. 1731, † 1.2.1803 i Næstved (S.P), begr. 8.2. - Gift m. *Andreas Krag*

- f. o. 1725, † 22.10.1786 i Næstved (S.P), begr. 27.10. - Guldsmed i Næstved.
- a. **Else Marie Krag** - f. 1758 i Næstved, døbt 2.4., † 13. eller 14.3.1832 i Toreby s. - Gift m. *Jacob Jensen Rørbye* - f. o. 1740 i Rørby v. Kalundborg, † 19.2.1823 i Toreby s. - Var 1786 gartner på Søllestedgård, og senere på Fuglsang.
1. **Christian Andreas Rørbye** - f. o. 1783 i Kbh., † 7.7.1856 s.st. - Var 1822 gartner på Fuglsang. - Gift 23.11.1807 i Kbh. (Helligånd) m. *Chrisillis Cornelia Flores Asmussen*.
 2. **Carl Emilius Rørbye** - f. 1787 i Kbh. (Trin.), † 26.9.1854 i Toreby, Maribo a. - Var 1821 snedkersvend på Fuglsang, 1850 husmand og snedker i Toreby. - Gift 8.6.1821 i Toreby k. m. *Maren Christensdatter*, f. o. 1792 i Sundby, i.b.
 3. **Christopher Georg Rørbye** - f. o. 1790 i Toreby, † 19.5.1853 på Orebygård, Saksøbing landsogn. - Var 1822 avlsforvalter på Berritzgård, 1827 på Kærstrup, 1840 avlsforvalter på Orebygård Avlsgård. - Gift m. *Maren Margrethe Pedersdatter*, f. o. 1791 i Dalby, † 1.2.1859 på Berritzgård, i.b.
- b. **Christiane Dorothea Krag** - f. 1761 i Næstved, døbt 28.6., † 17.2.1840 i Århus. - Flyttede 1828 fra Samsø til datteren i Århus. - Gift 8.8.1782 i Nordby, Samsø m. *Johan Georg Kjeldsen* (F.: Kjeld Madsen og Anne Jensdatter Clevin) - f. o. 1746 i Helsingør, † 25.3.1825 i Nordby. - 1776-1812 skolelærer og sognedegn i Nordby på Samsø.
1. **Conradine Marianne Kjeldsen** - f. 12.7.1783 i Nordby, Samsø. - Gift 1° 1813 i Holme k. m. *Jacob Beck* - Stadsbedemand i Århus. - Gift 2° 12.4.1820 i Århus (Domk.) m. *Jens Schioldan* - f. o. 1789 i Sæby (Ålborg a.). - Skomagermester i Kannikegade 3, Århus.
 2. **Mette Elisabeth Kjeldsen** - f. 4.2.1785 i Nordby, † 3.2.1855 s.st. - Gift 1811 i Nordby m. *Peder Jensen Skrædder* - f. o. 1774, † 1852.
 3. **Andrea Christine Krag Kjeldsen** - f. 2.3.1787 i Nordby, † 7.2.1853 s.st. - Gift m. *Michel Holm* - f. o. 1796. - Husmand og skipper i Nordby (matr. 131b).
 4. **Anders Krag Kjeldsen** - f. 1790 i Nordby, † 13.8.1850 i Randers. - Købmand og boghandler i Randers. - Gift 26.5.1816 i Randers m. *Maren Dahl* (F.: Købmand i Randers, Jesper D. og Louise Sørens datter), f. 1.7.1794 i Randers, † 18.7.1850 s.st.
 5. **Anne Sofia Kjeldsen** - f. 2.6.1792 i Nordby, † 7.9.1844 s.st. - Sindssyg efter mandens død. - Gift 1825 m. *Michel Flojstrup* - f. 1800, † (drukne) 1839 mellem Samsø og Tinø. - Husmand og daglejer i Nordby.
 6. **Christian Kjeldsen** - f. 28.1.1795 i Nordby, † før 1880. - Gårdejer i Trustrup, Nørager s., boede ved fkt. 1850 i Østenfeld Skovhus, Gjesing s. - Gift 14.5.1829 i Fovsing, Randers

- a. m. *Eleonore Pind* (F.: Forpagter af Gl. Estrup, Jens Christensen P. og Ane Andersdatter) - f. 2.2.1808 i Auning, † 1880 i Kbh. - Hun var søster til lensgrevinden på Gl. Estrup, Christiane Scheel født Pind.
7. **Jens Henrik Kjeldsen** - f. 7.5.1803 i Nordby, † 1876/80. - Var v. fkt 1845 skræddermester i Kbh. - Gift 1.8.1829 i Kbh. (Helligånds) m. *Christiane Frederikke Klink*, f. o. 1792 i Århus.
- c. **Mette Catharine Krag** - f. 1763 i Næstved, døbt 4.4., † 1.8.1835 på Vemmetofte Kloster. - Tjente 1786 på Vemmetofte, var 1803 kammerjomfru og ved sin død oldfrue s.st., ugift
- d. **Anne Sophie Augusta Krag** - f. 1766 i Næstved, døbt 28.4., † 13.12.1848 i Egense, begr. 20.12. - Boede 1845 i Kbh. (Skvaldergaden 187). - Gift 10.11.1785 i Gentofte m. *Jens Groth Krag* (F.: Sognepræst i Hjortshøj-Elev-Egå, Jens Sørensen K. og Hedvig Sophie Tamdrup), f. 9.12.1747 i Horne på Fyn, † 13.4.1817. - 1792-† sognepræst i Junget-Thorup.
1. **Janus Ludvig Krag** - f. o. 1789 i Skive, † 14.6.1829 på en rejse fra Kbh. til Ålborg m. skipper Søren Willumsen. - Købmand i Ålborg, ugift.
 2. **Andreas Krag** - f. o. 1790 i Skive, † 23.5.1851 i Kbh. - Var 1829 kopist i Rentekammeret, ugift.
 3. **Helvig Sophie Krag** - f. 3.2.1791 i Skive, † efter 1850 i Randers. - Gift 26.8.1813 i Junget m. løjtnant *Daniel Henrik Suckow* (F.: Major Jens Richardt S. og Anna Dorothea Bielefeldt), f. 1779 i Randers, døbt 1.7. (Michaelsk.), † 12.11.1826 i Randers. - 1821-† undertold- og konsumptionsbetjent i Randers.
 4. **Nicolai Edinger Krag** - f. 1792 i Skive, † 7.7.1828 i Ålborg. - Købmand i Ålborg. - Gift 16.5.1821 i Ålborg (Bud.) m. *Maren Iversen*.
 5. **Christiane Henriette Lovise Krag** - f. 7.1.1800 i Junget, † 27.6.1862 i Hvidkilde Mølle, Egense s. - Var 1822 kammerjomfru hos baronesse Rantzau-Lehn på Hvidkilde. - Gift 5.12.1822 i Hvidkilde Mølle (bev. t. huskop.) m. *Henning Corfixen*, f. o. 1792, † 27.7.1843 i Hvidkilde Mølle, Egense s. - Møller i Hvidkilde mølle ved Svendborg.
 6. **Peder Tetens Krag** - f. 11.12.1802 i Junget-Torum. - Var 1829 bogtrykkersvend i Bayern.
- e. **Jacobine Severine Krag** - f. 1769 i Næstved, døbt 3.1.1770, var 1786 hos Jacob Rørbye i Kbh., tjente v. fkt. 1801 og 1803 grosserer Daniel Walker i Kbh.
- ? børn
- f. **Helvig Sophie Krag** - f. o. 1773 i Næstved, † 1.11.1832 i Pasop, Sørup s. - Tjente 1803 på Hvidkilde. - Gift m. bomuldsfabrikant *Jens West* - f. o. 1766, † 23.1.1851 i Pasop, Sørup s.
1. **Sophie Hansine Pauline West** - f. 17.5.1809 i Pasop, Sørup s., † 21.1.1886 i Svendborg

- (V.F.). - Gift 26.1.1834 i Svendborg (Sct. Jørgens K.) m. *Christian Schytte* i Kbh. - Skibsfører, i.b.
2. **Frederikke Marie Amalie West** - f. 26.7.1811 i Pasop, Sørup s., † 19.4.1896 i Svendborg, ugift.
3. **Carl Ludvig Søren West** - f. 8.6.1815 i Pasop, Sørup s., † 28.1.1892 i Svendborg. - Murermester i Vestergade i Svendborg, stiftede v. test. 16.12.1891 af sin formue legatet "Hedevig Sofie West, født Krags Legat", til minde om moderen, ugift.
4. **Andreasine Catrine West** - f. 29.11.1816 i Pasop, Sørup s., † 6.12.1891 i Svendborg (V.F.). - Var v. fkt. 1845 husjomfru hos tobaksspinder Bønlykke i Svendborg, fik 27.5.1867 næringsbevilling som detailhandler i Svendborg, ugift.
- 3]. **Christiane Margrethe Schou** - f. o. 1734, † 1800 i Snebjerg by, begr. 13.1. - Gift 1° 28.7.1758 i Gjellerup m. *Jacob Scharschou Hansen Gjesten* (F.: Provst, sognepræst i Sevel, Hans Andresen G. og Marie Elisabeth Jacobsdatter Scharschou), f. 28.5.1733 i Sevel, † 1769 i Gødstrup, Snebjerg s., begr. 8.5. - Sognepræst i Snebjerg-Tjørring. - Gift 2° 1770 m. sin fætter, sognepræst *Nicolaj Peter de Leth* (se side 264).
- a. **Hans Jacob Gjesten** - f. 1763 i Gødstrup, døbt 6.2. i Snebjerg, † 1809 på Holsegård, begr. 5.6. i Brenderup. - Var før 1800-† forpagter af Holsegård i Brenderup. - Gift 19.1.1799 i Vigerslev k. m. *Anne Sophie Wendell*, f. o. 1768, † 1800 på Holsegård, begr. 3.8. i Brenderup, i.b.
- b. **Marie Elisabeth Gjesten** - f. 1765 i Gødstrup, døbt 12.5. i Snebjerg, † 11.3.1831 i Tønder. - Gift 1° 4.6.1803 i Hunderup k. m. *Hans Peter Thaysen*, f. o. 1745, † 19.3.1818 i Døstrup. - Gårdmand og gæstgiver i Døstrup. - Gift 2° 17.6.1821 i Tønder m. *Martin Phillip Blank*, † efter 1831. - Snedkersvend. - i.b. i begge ægteskaber.
- 4]. **Janus Carl Schou** - f. 4.11.1742, † 20.3.1799 ved en ulykke på vej til Råsted kirke (Ulfborg kb.), begr. 20.11. - 1770-99 sognepræst i Ulfborg-Råsted. - Gift 1° 19.11.1776 i Ulfborg præstegård m. *Anne Cathrine Øllgaard* (F.: Købmand i Varde, Rasmus Nielsen Ø. til Sneumgård og Bramminge og Ingeborg Marie Termansen), f. 1.8.1749, † i dec. 1778 i Ulfborg, begr. 21.12. - Gift 2° 11.8.1786 i Lemvig m. *Ingeborg Margrethe Andrup* (F.: Købmand i Lemvig, Simon A. til Vadskærgård og Karen Rasmusdatter Øllgaard), f. 1767 i Lemvig, døbt 25.10., † 10.4.1831. (Hun gift 2° 8.5.1802 m. landinspektør Christen Kolby på Rindum Nygård, † 20.10.1813). - Med sin første hustru fik pastor Schou en arv på 8758 rdl.
- a. **Anne Cathrine Øllgaard Schou** - f. 10.6.1787 i Ulfborg, † 18.12.1868 i Nørby, Rindum. - Gift m. *Jens Andersen (Flytkjer)* (F.: Anders Jensen Høj og Maren) - f. 1784 i Mejlby, Stadil s., døbt

- 17.10., † 5.4.1862 i Nørby. - Gårdejer i Flytkjær, Nørby, Rindum s.
1. **Andersine Caroline Jensdatter** - f. 18.7.1816 i Nørby, Rindum, † 27.1.1891 i Ringkøbing. - Gift m. *Jens Chr. Nielsen* (F.: Husmand Niels Jensen og Mette Christensdatter), f. 15.6.1821 i Oksbøl, Ål s., † 29.8.1875 i Ringkøbing. - Vognmand i Ringkøbing.
 2. **Christian Kolby Jensen (Nygaard)** - f. 23.6.1818 i Nørby, † 3.5.1895 i Kbh. - Gartneriejer i København, Rådmandsmarken. - Gift m. *Dorthea Christensen*, † senest 1885.
 3. **Søren Harpøth Jensen** - f. 16.3.1821 i Nørby, † 1896 i Holstebro. - Købmand på Holstebro Sønderland. - Gift m. *Christine Mogensine Møller* (F.: Købmand i Holstebro, Hans Christensen M. og Ane Marie Stilling), f. 1826, † 1912.
 4. **Johan Henrik Jensen (Flytkjær)** - f. 24.12.1823 i Nørby, † 28.12.1910 s.st. - Gårdejer i Flytkjær, Nørby, Rindum. - Gift 31.10.1862 i Rindum m. *Christine Madsen* (F.: Indsieder, Mads Christensen og Johanne Christensdatter Korsholm), f. 19.7.1834 i Stadil.
- b. **Karen Marie Schou** - f. 1788 i Ulfborg, døbt 28.10., † 28.5.1867 i Nyborg, 1825-28 husholder hos toldforvalteren i Åbenrå, 1842 kgl. bev. til at være sin egen værge, ugift.
- c. **Jacobine Simine Schou** - f. 1791 i Ulfborg, døbt 20.9., † 21.2.1871 i Nyborg. - Gift m. *Hans Peter Fryd* (F.: Degn Mads F. og Maren Kirstine Hansdatter), f. 1780 i Egislevmagle, døbt 1.1., † 24.11.1841 i Nyborg. - 1819-† garnisonskirurg i Nyborg.
1. **Caroline Kirstine Fryd** - f. 12.2.1813 Ringkøbing, † 19.11.1878 i Rudkøbing. - Gift 26.9.1834 i Nyborg m. *Carl Ludvig Steen* (F.: Købmand Lars S. og Karen Fearnley) - f. 20.8.1799 i Frederikshald, Norge, † 7.8.1877 i Rudkøbing. - Sognepræst i Svendborg, 1846-77 sognepræst i Rudkøbing.
 2. **Ingeborg Christiane Margrethe Fryd** - f. 21.1.1816 i Ringkøbing, † 25.2.1892 i Kbh. (B). - Gift 21.6.1842 i Kbh. (B) m. *Rasmus Norregaard* (F.: Snedkerfmd. v. Holmen, Johan P.N. og Ane Kirstine Krogsdal), f. 17.10.1801 i Kbh. (B), † 15.4.1863 s.st. - Exam. jur., 1837 fuldm., 1839 virk. krigsassessor, 1855 arkivar i Marinemin., 1860 overkrigskommissær.¹⁴
 3. **Mathilde Anette Fryd** - f. 16.1.1818 i Ringkøbing, levede 1871 i Nyborg men ses ikke død i byen.
 4. **Emilie Vilhelmine Gregorine Fryd** - f. 18.5.1820 i Nyborg, † 27.5.1891 i Odense (S.H.). - Gift 2.6.1849 i Nyborg m. *Hans Frederik Nielsen* (F.: Skipper, Hans Nielsen og Karen Winther), f. 21.10.1821 i Odense (S.H.), † 4.1.1890 i Odense (S.H.). - Skibsfører, bosat i Skibhusene, i.b.
 5. **Hans Øllgaard Teodor Fryd** - f. 20.10.1824 i Nyborg, † 3.3.1876 i Kbh. - 1849 sek.ljt.,

1864 pr.ljt., 1868 kaptajn i Fodfolkets Forstærkning. - Gift 30.5.1868 i Kbh. (Garn.) m. *Anna Magdalene Friede*, f. o. 1823.

6. **Carl August Fryd** - f. 15.11.1826 i Nyborg, † 12.6.1876 s.st. - Købmand og mægler i Nyborg, konkurs 1863. - Gift 9.12.1852 i Nyborg m. *Karen Henrikke Hansen* (F.: Købmand i Nyborg, Rasmus H. og Edel Norberg), f. o. 1826, † 10.4.1908 i Kbh.

7. **Emma Christiane Fryd** - f. 4.12.1830 i Nyborg. - Gift 4.11.1854 i Nyborg m. *Carl Christopher Heitmann* (F.: Carl Christopher H. og Isabelle Clausen), f. 9.10.1826 i Nyborg, † 24.12.1866 i Nyborg. - Købmand i Nyborg.

d. **Christen Linde Friedenreich Schou** - f. 1792 i Ulfborg, døbt 27.11., † 10.6.1841 i Kbh. - Grosserer i Kbh., boede ved sin død i Nyhavn 277, ugift.

e. **Georgine Elsiné Schou** - f. 1794 i Ulfborg, døbt 29.10., † 12.1.1875 i Viborg (Domk.). - Gift 4.5.1836 i Viborg (Domk.) m. *Laurits Rosenberg Wandborg* (F.: Proprietær Niels Aars W., Fastruplund og Marie Sophie Utzon) - f. 26.5.1804, † 1.4.1837 i Viborg. - Guldsmed i Viborg, i.b.

f. **Therminé Øllgaard Schou** - f. 1796 i Ulfborg, døbt 6.7., † 1.2.1884. - Gift 30.12.1817 i Lemvig m. *Frederik Hennebjerg Sand* - f. 26.7.1788, † 18.9.1853 i Løgstør, hvor han var skipper og senere restauratør.

1. **Sophie Rasmine Sand** - f. 20.1.1819 i Løgstør, † 10.6.1895. - Gift 29.9.1846 i Løgstør m. *Laurids Christian Melby Busch* - (købmand i Fladstrand, Otto B. og Karen Marie Hansdatter), f. 11.6.1817 i Fladstrand. † - Købmand i Løgsted ved Løgstør.

2. **Berteline Johanne Sand** - f. 7.2.1821 i Løgstør, † 9.2.1883 i Holstebro. - Boede i distriktslæge Gleerups hus i Holstebro, ugift.

3. **Sophie Frederikke Sand** - f. 7.6.1822 i Løgstør, † 1900. - Gift 4.6.1841 i Løgstør m. *Mathias Martinus Bjørn* - f. 7.10.1806 i Skive, † 10.4.1872 i Løgstør. - Købmand i Løgstør.

4. **Ingeborg Margrethe Sand** - f. 27.4.1825 i Løgstør, † 31.5.1903. - Gift 5.2.1852 i Brovst m. *Niels Peter Asp* (F.: Købmand i Ribe, Christen A. og Petra Karmark), f. 13.10.1797 i Ribe, † 1882. - 1848-66 sognepræst i Lerup-Tranum, i.b. (adopteret datter).

5. **Christen Linde Friedenreich Schou Sand** - f. 10.10.1828 i Løgstør, † 6.7.1868. - Var 1860 købmand i Præstø, men må være fraflyttet byen igen. - Gift 5.4.1857 i Heininge, Sorø a. m. lærerinde *Elsé Vilhelmine Marentine Georgia Lund* (F.: Købmand i Slagelse, Jeppe Georg L. og Ellen Jensdatter), f. 24.7.1837 i Slagelse, † 22.4.1878.

6. **Janus Carl Sand** - f. 9.7.1830 i Løgstør, † 25.9.1895. - Købmand i Århus, senere fuldmægtig i Århus Oliemølle, ugift.

7. **Mathias Carl Sand** - f. 4.11.1835 i Løgstør, † 1909. - 1859 købmand i Bjerringbro, senere i Valby. - Gift 3.11.1859 m. *Mathilde Secher* (F.: Gårdejer Sandgården i Ørsted, Matias Poulsen S. og Elise Erasmie K. Bie) f. 6.6.1840 i Ørsted v. Randers, † 18.10.1912.

g. **Hansine Frederikke Schou** - f. 1797 i Ulfborg, døbt 2.8., † 26.7.1831 i Rindum, begr. 31.7. - Gift 11.2.1824 i Rindum k. m. *Christen Mathiesen* (F.: Mathias Iversen og Else Marie Olufsdatter), f. 1797 i Rindum s., † 4.8.1826 i Meilby, Rindum s., begr. 10.8. - Husmand og indsidder på Nygård mark, Mejlby, Rindum.

1. **Mathias Carl (Christian) Christensen** - f. 4.4.1825 i Meilby, Rindum s., † 5.10.1892 i Ringkøbing (Ø.Strandgade). - Postkusk i Ringkøbing, ugift,

2. **Christine Mathilde Christensen** - f. 15.12.1826 i Meilby, Rindum s., † 15.8.1888 i Ringkøbing. - Gift 28.11.1847 i Rindum m. *Peder Gjødese*n (F.: Gjøde Pedersen og Kirstine Pedersdatter), f. 28.6.1820 i Vesterby, Rindum s., † 14.11.1892 i Ringkøbing, i.b.

(5). **Anna Margrethe de Linde** - f. 11.4.1677, † 14.11.1759 på Palstrup, bis. i Højbjerg k. - Gift 2.11.1702 på Volstrup m. *Janus de Friedenreich til Palstrup*, Vindum Overgård, Kjærsholm, Skavngård og Krogsdal (F.: Apoteker Daniel F. og Mette Jensdatter Warre) - f. o. 1676 i Viborg, † 9.9.1755 på Palstrup, bis. i Højbjerg k. - Adlet 16.10.1716.

A. **Mette Dorothea de Friedenreich** til Vindum Overgård og Skavngård - f. 29.11.1703 på Palstrup, † 17.4.1780, bis. i Højbjerg k. - Gift 1723 (?) m. generalløjtnant, hvid ridder *Carl Gotthilf Irminger* (F.: Guldsmed i Dresden, Johan Jacob I. og Maria Hedvig Kress) - f. 1684 i Dresden, † 7.5.1764 på Vindum Overgård. - Trådte under Den spanske Arvefølgekrig i dansk tjeneste, 1734 sekondmajor i Livgarden til Hest, 1737 oberst, 1752 generalmajor og chef for Sjællandske Kyrasserreg., 1758 generalløjtnant, 1759 hvid ridder, 1763 afsked.

1). **Janus Friedenreich Irminger** - f. 1733 på Vindum Overgård, døbt Ter. II. Nat. i Vindum k., † 17.4.1811 i Slesvig, bis. 25.4. fra Slesvig Domk. - Generalmajor af kavalleriet. - Gift 1784 m. *Christine Auguste Friederike Schreiber von Cronstern* (F.: Landkansler i Slesvig, etatsråd Gabriel S. v. C. og Marie Elisabeth Jägert), f. 19.2.1747, † 6.11.1824 i Slesvig, begr. 14.11. fra Slesvig Domk. (Hun g.1° m. overpostmester, kammerherre Adolph F. von Warnstedt, f. 1723, † 1783).

2). **Jørgen Nicolaj Carl Irminger** - f. 31.10.1735 på Vindum Overgård, † 1750.

3). **Karen Rosenkrantz Irminger** - f. 5.10.1739 på Vindum Overgård, † 12.8.1807 på Bidstrup. - Gift 15.10.1765 m. etatsråd *Hans Henrik de Lichtenberg* til stamhuset Bidstrup og Lynderup (F.: Gerdt Hansen de L. til Bidstrup etc. og Bodil Steffensdatter Hofgaard), f. 1737, † 18.4.1777.

a. **Gerdt de Lichtenberg** til stamhuset Bidstrup - f. 5.11.1771 på Bidstrup, † 29.8.1842 på Bidstrup. - Gift 8.9.1802 m. *Marie Sophie von Arenstorff* (F.: Kaptajnløjtnant, kammerherre Frederik v. A. til Visborggård og Hedevig Lassen), f. 15.12.1772, † 5.3.1861 i Århus.

1. **Hans Henrik de Lichtenberg** til stamhuset Bidstrup - f. 27.5.1803 på Bidstrup, † 25.3.1867. - Gift 8.9.1831 m. *Andrea von Arenstorff* (F.: Oberst Thøger v. A. til Trudsholm og Dronningborg og Sophie Dorothea baronesse Holck), f. 29.7.1807, † 7.7.1890 på Bidstrup.

2. **Frederik de Lichtenberg** til Løjstrup - f. 14.11.1805 på Bidstrup, † 24.10.1886 på Løjstrup. - Gift 28.7.1843 m. *Dorothea Eleonora Lillienskiold* (F.: Oberst, kammerherre Anton Christian L. og Christiane Louise P. Stemann), f. 13.5.1813 i Horsens, † 25.11.1865 på Løjstrup, i.b.

3. **Carl Gerhard de Lichtenberg** til Hessel - f. 8.1.1807 på Bidstrup, † 21.8.1868 på Hessel. - Gift 23.4.1844 på Hessel m. *Maren Birgitte Casperine Snell*, f. 8.7.1818 i Århus, † 22.3.1894 i Kbh.

4. **Karen Hedvig de Lichtenberg** - f. 18.5.1810 på Bidstrup, † 27.6.1902 i Skanderborg. - Gift 8.9.1841 i Granslev m. *Iver H.C. baron Rosenkrantz* til Balskov (F.: Holger baron R. til Tustrup og Sophie Benedicte von Bülow) - f. 13.9.1808 på Clausholm, † 22.6.1887 i Skanderborg, i.b.

5. **Abel Elisabeth de Lichtenberg** - f. 30.6.1811 på Bidstrup, † 5.2.1877 i Gedved, Tolstrup s. - Gift 1° m. *Zacharias Lorentzen*. - Gift 2° 8.8.1834 i Granslev m. kammerråd *Julius Crone* (F.: Amtsforvalter, justitsråd Rasmus C. og Vilhelmine Hendrine Brasch) - f. 16.8.1804 i Næstved, † 3.1.1892 i Gedved, Tolstrup s. - Var 1836-42 ejer af Møltrup.

6. **Sophia Dorothea de Lichtenberg** - f. 10.8.1814 på Bidstrup, † 22.6.1893 i Vangede, ugift

4]. **Carl Christian Irminger** til Palstrup (1783-86), Lundagergård og Øllufgård (1796-†) - f. 1745, † 1797, begr. 20.4. i V. Nebel. - Ritmester. - Gift 3.8.1781 på Palstrup m. *Catharina Welleja Hygom* (F.: Hospitalsforstander, justitsråd Jacob Pedersen H. og Ulrikka Antoinette Sundt), f. 8.12.1751 på Hanstedgård, Hansted s., † 1820. (Hun gift 2° 7.6.1799 i V.Nebel k. m. forvalter Christen Fabricius til Øllufgård, f. o. 1750, var 1801 gårdbeboer på Skringstrup Mark, Skals s.), i.b.

B. **Christian Daniel de Friedenreich** til Palstrup, Kærsholm, Pallisbjerg, Staby Kjærgård, Brunbjerg, Stenumgård (m. Øgelstrup), Sdr. Vosborg, Krogsdal og Timgård - f. 29.7.1711 på Palstrup, † 16.3.1780 på Kjærsholm, bis. i Højbjerg k. - Gift 1734 m. sin kusine *Elisabeth de Linde* (se side 275).

1]. **Franz de Friedenreich** til Palstrup, Kærholm, Timgård og Herningsholm. - f. 31.10.1736 på Kjærsholm, † 7.2.1780 i Viborg, bis. i Højbjerg k. - 1758 kornet v. 2. Fynske Rytterreg., 1762 afsked som karakt. ritmester, 1764 karakt. major af kavalleriet, ugift

2]. **Christen Linde de Friedenreich** til Pallisbjerg, Staby Kjærgård, Brunbjerg, Stenumgård (m. Øgelstrup), Nr. og Sdr. Vosborg og Krogsdal. - f. 1742 på Kjærsholm, døbt 4.2. i Thorning k., † 2.2.1786 på Sdr. Vosborg, bis. i Højbjerg k., ugift.

(6). **Niels de Linde** til Kærgårdsholm, Møltrup, Tanderup og Tirsbæk - f. 1678, † 12.8.1746 på Tirsbæk "klokken 11", bis. 26.8. i Engum k. - Gift 28.8.1711 eller 1718 på Tirsbæk m. *Karen Rosenkrantz* (F.: Anders R. til Landting og Sophie Stensdatter Bille), f. 1694 på Tirsbæk, hjd. 19.1., † 6.5.1736 s.st., bis. 18.5. i Engum k.

A. **Christen de Linde** til Tirsbæk, Kærgårdsholm, Landting og en part af Stubbergård. - f. 1720 på Kærgårdsholm, frst. 16.11. i Håsum k., † 19.4.1756 på Tirsbæk "lidt før prædiken", begr. i Engum k. - Gift 5.1.1752 i Kbh. (Vor Frue) m. *Maren Jørgensdatter Loss* (F.: Skomager Jørgen L. og Margrethe Christensdatter Weiner), f. 1721 i Horsens, døbt 14.4., † 11.11.1778 på Williamsborg, Daugård s., begr. i Engum k. (Hun gift 2° 26.4.1757 på Kærgårdsholm m. Jørgen Hvass, f. 1729, † 1782 begr. 10.6., senere adlet de Lindenpalm), i.b.

(7). **Franz Rantzau de Linde** til Pallisbjerg, Staby Kjærgård, Brunbjerg, Stenumgård (m. Øgelstrup), Sdr. Vosborg og Timgård - f. 24. maj 1681, † 28. juli 1765 på Pallisbjerg, begr. i Staby k. - Gift 17. nov. 1713 i Bedsted k. m. *Helene Gertrud von Bassen* (F.: Oberst Erasmus Casimir v. B. og Elisabeth Sophie Rantzau til Tandrup), f. 8. dec. 1692 på Nygård, Ø.Starup s., † 29. juni 1715 på Pallisbjerg, begr. i Staby K.

A. **Elisabeth Dorothea de Linde** - f. 17. nov. 1714 på Pallisbjerg, † 8. sept. 1770 på Kærsholm, bis. i Højbjerg k. - Gift 1734 m. sin fætter *Christian Daniel de Friedenreich* til Palstrup etc. (F.: Janus de F. til Palstrup etc. og Anne Margrethe Christensdatter de Linde), f. 29. juli 1711 på Palstrup, † 16. mar. 1780 på Kærsholm, bis. i Højbjerg k. - Børn, se side 274-275.

(8). **Christian de Linde** til Bækmark, Ulsund, Krogsård og Nr. Holmgård - f. 19. okt. 1684 på Volstrup, † 12. febr. 1753 på Bækmark, begr. i Nees k. - Gift 10.11.1724 på Bækmark m. *Anne Marie de Poulson* (F.: Mathias de P. til Søbygård og Gertrud Maria Nielsdatter Hofman), f. 24. sept. 1707, † 1761 i Ebeltoft, begr. s.st.

A. **Christen de Linde** til Engelsholm, Haraldskær og Kjeldkær (fig.) - f. 16. juli 1726 på Bækmark, † 15. maj 1790 på Bidstrup, begr. i Nørup k. - Gift 1° m. *Cecilie Harboe* f. 1734, † 1750. - Gift 2° 20. okt. 1751 i Horsens k. m. *Gedske de Lichtenberg* (fig.) (F.: Gerdt Hansen de L. til Bidstrup etc. og Bodil Stefensdatter Hofgaard), f. 14. juli 1733 i Horsens, † 12. dec. 1766 på Engelsholm.

1. **Christen de Linde** - f. 13. dec. 1753 på Engelsholm, † 1766 s.st., begr. 11. juli i Nørup k.

Esben Graugaard og Rigmor Lillelund

De Linde-Friedenreich
Misteltenen på de Linde-slægtens stamtræ

I adelsgenealogien optræder slægten de Linde-Friedenreich som en gren af de Linde-slægtens mandslinie direkte nedstammende fra stamfaderen Christen de Lindes yngste søn, Christian de Linde (1684-1753) til Bækmark og Ulvsund. Samtlige nulevende de Linde'erne nedstammer imidlertid fra hans ældste søn Christen de Linde den Yngre (1664-1723) til Volstrup og Handbjerg Hovgård. I Danmarks Adels Aarbog betragtes de Linde-Friedenreich da også fremdeles som en gren af de Linde-slægten.(1). Af den seneste præsensliste fremgår, at eneste mandlige medlem af de Linde-Friedenreich-slægten i 1946 var læge Frederik Georg de Linde-Friedenreich (f.1890) i USA, men da han ingen sønner havde, må de Linde-Friedenreich'erne under alle omstændigheder anses for uddød i mandslinien.

Hvorfor er denne slægtsgren så i det hele taget interessant? Fordi flere forhold og oplysninger gennem tiden har antydnet, at denne gren slet ikke nedstammede fra Christen de Linde den Ældre, men tvært imod havde sine rødder i en borgerlig slægt ved navn Linnet. I bekræftende fald er der tale om en i dansk adelsgenealogi enestående historie om falskneri ikke blot med dokumenter men også med identiteten på de to mænd, som arrangerede denne historie. Formålet er her derfor at undersøge kilderne med henblik på at kunne drage en endelig konklusion, der naturligvis primært har principiel interesse.

Her kan man ikke blot stille sig tilfreds med, at en seriøs personhistoriker som H.Hjorth-

Nielsen i 1935 om Jørgen Christian Linnet, som i 1810 fik fornyet de Linde-slægtens adelspatent med baggrund i en påstand om at nedstamme fra Christen de Linde den Ældre, i forbindelse hermed skrev, at "*Det er umuligt at tro andet, end at dette skyldtes en bevidst falsk Underretning fra hans Side*".(2). På samme vis skrev E.Juel Hansen i 1947 i en artikel om slægterne Mylius i Danmark om Jørgen Christian Linnet/de Linde og hans afstamning fra de Linde-slægten, at "*han havde lige saa lidt Forbindelse med denne, som Sonnen med den adelige Slægt Friedenreich*".(3).

Hvilke historiske kilder kan begrunde Hjorth-Nielsens ganske alvorlige antydning og Juel Hansens mere bastante konstatering?

5.1. Christen de Linde til Haraldskjær

Skulle Jørgen Christian Linnet/de Linde (fra 1810) være ud af de Linde-slægtens yngre gren, var der kun én mand, som kunne være far til ham: Christen de Linde (1726-90) til Haraldskjær. Som så mange i sin slægt, heriblandt et par fætre, blev han ved sin fødsel tyve år efter sin berømte farfars død opkaldt efter denne. Moderen Anne Marie de Poulson (1707-61) var datter af Mathias de Poulson til Søbygaard og tilhørte således en anden af datidens nyadlede godsejerslægter. Christian de Linde og Anne Marie de Poulson fik kun denne ene søn, som nåede voksenalder.

Ved faderens død i 1753 var denne Christen

de Linde 27 år gammel, og overtog dennes gods ved Nissum Fjord. Da var det allerede tre år siden, han blev enkemand første gang, idet hans formodede første hustru (ifølge adelsgenealogierne) Cecilie Harboe skal være død i 1750 kun 16 år gammel. Hun døde utvivlsomt i barselsseng ved fødslen af sønnen, som blev døbt den 2. december 1750 i Garnisons Kirke i København med navnene Jørgen Christian. Man bemærker navnet - det er vigtigt: Jørgen Christian de Linde.(4).

Allerede her er der imidlertid flere uklare punkter. Vi har således ingen kilder, der dokumenterer ægteskabet mellem Cecilie Harboe og Christen de Linde.

I Garnisons sogns ministerialbog anføres ved Jørgen Christians dåb: "*Fad: Hr. Christen de Linde - Bechmarchs udi Jylland, mod: Cicilia Harboe, barnet Jørgen Christian*". Da samme sogns sognepræst i 1816 skulle udstede en fødselsattest på samme Jørgen Christian til brug for Hans Peter Linnets, ændredes teksten til: "*Anno 1750 den 2den December lod Hr. Christian de Linde til Beckmarck i Jylland og ægte Frue Cicilia Harboe døbe en ægte fød Søn i den Herre Zebaoths Kirke ved den Danske Menighed og kalded med Navne Jørgen Christian født de Linde*".(5). Hvorfor er det pludselig i 1816 så meget om at understrege, at Cecilie Harboe var "ægte Frue" og at sønnen var "ægte fød"? Det er ikke det, der står i ministerialbogen.

Cecilie Harboes identitet er i det hele taget ikke muligt at fastslå - hun findes således ikke i stamtavlerne over de lavadelige Harboe-slægter

fra Vestjylland.(6). Imidlertid var der fra senmiddelalderen en del personer i Husby og Sønder Nissum sogne med Harboe-navnet, heriblandt fogeder i Fjand med relation til Gyldenstjerne'erne på Timgård. Herfra var der ikke langt til hovedgården Bækmark i Flynder sogn på Nissum Fjords modsatte side, hvor Christian de Linde boede med sin familie. Man kan forestille sig, at Cecilie Harboe har været en lokal pige, som har tjent hos familien på Bækmark, hvor hun har indledt et forhold til sønnen Christen. Forholdet fik følger, og den kun 16årige pige blev måske derfor sendt til København for at føde sit barn. Herefter optræder Cecilie Harboe ikke i nogen kendte skriftlige kilder - hun forsvinder sporløst ude af historien kun 16 år gammel.

Andre forhold omkring Cecilie Harboe og hendes søn Jørgen Christian vækker undren. Således at faderen Christen de Linde et halvt år før sønnens dåb indgår ægtepagt med Gedske de Lichtenberg, som han senere viedes til den 20. oktober 1751. Ægtepagten er underskrevet på Bækmark den 4. juni 1750 af bl.a. Christian de Linde til Bækmark og Gedskes far Gerdt de Lichtenberg. For at denne handling skulle være legal, måtte Cecilie Harboe således være død i første halvår af 1750, men hvorfor er det så ikke anført ved sønnens dåb i december samme år? Eller måske har Cecilie Harboe slet ikke været gift med faderen til sit barn? Hvorfor døbes sønnen først i december 1750? Og hvorfor optræder han ikke senere i historiske kilder, f.eks. i forbindelse med at den an-

Man kan ikke fortænke Christen de Linde (1726-90) i, at han efter at have indgået ægteskab med Gedske de Lichtenberg i 1751 foretrak at flytte domicilet fra de små vestjyske hovedgårde til det langt mere imponerende Engelsholm i Nørup sogn. I 1732 havde svigerfaderen Gerdt Hansen de Lichtenberg erhvervet Engelsholm som det første gods, senere fulgte Haraldskær, Kjeldkær og ikke mindst Bidstrup, der stadig ejes af hans efterkommere. De Lichtenberg lod hovedbygningen ombygge ved arkitekten Nicolai Riemann, der satte de karakteristiske logkupper på de fire hjørnetårne. En lignende logkuppel fik Nørup Kirke, hvor datteren Gedske, svigersønnen Christen de Linde og barnebarnet Christian de Linde er bisat i krypten. Efter hustruens og sønnens tidlige død i 1767 solgte Christen de Linde Engelsholm til svogeren Hans Henrik de Lichtenberg til Bidstrup. (Foto: Esben Graugaard).

givne fader tog sig af sønnen efter moderens død? Eneste bevis for forholdet Christen de Linde og Cecilie Harboe er således indførelsen i kirkebogen med Jørgen Christians fødsel, den fødsel som har gjort, at man ikke senere ganske har kunnet afvise Jørgen Christian Linnets påståede afstamning fra de Linde-slægten.

Heller ikke Hans de Hofmann, som i 1759 udgav sine bekendte "Fundatser", og som må betragtes som en kender af samtidens adel, anfører Cecilie Harboe og sønnen Jørgen Christian i sin stamtavle over de Linde-slægten. Christen de Lindes ægteskab med Gedske de Lichtenberg og deres søn Christian er derimod medtaget.(7). Det er

særdeles bemærkelsesværdigt – kun ni år efter Jørgen Christians fødsel, at han er ikke-eksisterende i denne sammenhæng. Allerede fra udgangspunktet er der således adskillige uklare punkter vedrørende navnet Jørgen Christian de Linde.

Ifølge ægteskabspagten fik Christen de Linde 10.000 rigsdaler i medgift af sin kommende svigerfader. Christian de Linde, som erklærede at være ved dårligt helbred, kunne til gengæld love, at alle hans besiddelser ved hans død ville gå til sønnen Christen. Dog skulle moderen Anne Marie de Poulson til sin eventuelle enkestand have lov af indboet på Bækmark at medtage det hun ønskede, heriblandt *“Jweler, Guld, Sølv, og alle Slags Huusgeraad af det som sammesteds forefindes”*. Dertil skulle moderen årligt have udbetalt 1600 rigsdaler til sit underhold.(8).

Ægteskabet med den rige østjyske arving var vel grunden til, at Christen de Linde året efter faderens død afhændede de vestjyske godser Ulvsund, Krogsgård og Holmgård. Svigerfaderen tilskødede ham i stedet de mere imponerende godser Engelsholm, Haraldskjær og Kjeldkær. På Engelsholm fødte Gedske de Lichtenberg den 13.december 1753 deres eneste fælles barn, som blev døbt Christian de Linde efter farfaderen. 30 år gammel sad Christen de Linde nu som ejer af en betydelig østjysk godsmasse med mere end et tusinde tønder hartkorn i tilliggende, og på Haraldskjær var der tilmed ved at blive skabt en tidlig industriel produktion. Svigerfaderen hørte til Jyllands rigeste mænd, og oveni havde junker Chri-

Klassisistisk minde over Christen, Gedske og sønnen Christian i Nørup kirke. I den stærkt Lichtenberg-dominerede Nørup kirke er epigrafiet det yngste inventar, der relaterer til familierne Linde og Lichtenberg. De jordiske rester af den lille familie hviler stadig i kirkens krypt. – Foto: Mogens Krag sig Jensen.

sten nu en arving til det alt sammen. Et godt liv var lagt tilrette.

Sønnen Christian døde imidlertid kun 13 år gammel i 1766 og blev bisat den 11.juli i Nø-

rup Kirke, hvor der stadig findes et epitafium over ham. Kun et halvt år senere fulgte Gedske de Lichtenberg sin søn i graven. Hun blev bisat den 30. december i Nørup Kirke. Den nu 40årige Christen de Linde stod pludselig midt i livet uden de to mennesker, der har betydet mest for ham. Søkende havde han som nævnt ovenfor heller ingen af. Om han "gik i sort" ved vi ikke, kun at han året efter overlod sine godser til svogeren Hans Henrik de Lichtenberg, ligesom han samme år stiftede et legat på 4.000 rigsdaler, hvoraf renterne fremover skulle tildeles fattige i sognene Nørup, Bredsten, Randbøl, Skibet, Nees, Møborg og Flynder. Derefter forlod Christen de Linde egen og flyttede til de Lichtenberg-slægtens gods Bidstrup ved Langå. I 1787 nævnes således under Bidstrup, at her boede "*Velbaarne Chresten Christiansen Linde. Adelsmand og lever af sine Midler*".(9). Hvad den forhenværende godsejer fik tiden til at gå med, ved vi af gode grunde intet om.

Den 15. maj 1790 døde Christen de Linde på Bidstrup, 74 år gammel, hvorefter han blev bisat i Nørup Kirke ved siden af sin hustru og søn. Det har ikke været muligt at finde noget skifte efter ham med henblik på at identificere hans arvinger; forklaringen må være den, at han ikke efterlod sig direkte arvinger - altså heller ikke ovennævnte søn ved navn Jørgen Christian de Linde. Hans ejendele er overtaget af slægtningene på Bidstrup - de havde dog taget sig af ham i hans alderdom.(10). Det eneste kendte portrætmaleri af en de Linde ud over epitafiemalerierne i Holstebro Kirke er da

netop også et portræt af Christen de Linde til Haraldskjær, der fremdeles befinder sig på Bidstrup, hvis nuværende ejer, godsejer Geert Honnens de Lichtenberg, selv via Irminger- og de Friedenreich-slægterne nedstammer fra Christen de Linde den Ældre.

Således må denne yngre og yderst fåtallige gren af de Linde-slægten anses for uddød med Christen de Linde til Haraldskjærs død i 1790. Eneste uafklarede problem er af få stadfæstet hans første søn Jørgen Christian de Lindes død. Det er stadig ikke lykkedes at finde ham, men i og med han aldrig optræder i nogen kendt historisk kilde efter sin dåb i København i 1750, må han være død spædet eller andet sted. Ikke desto mindre fik hans navn ikke lov at hvile i fred, tvært imod blev det i 1810, da han - hvis han levede - ville være fyldt 60 år, centrum i konstruktionen af en identitet, der resulterede i slægten de Linde-Friedenreich.

5.2. Prokurator Jørgen Christian Linnets forvandles til en de Linde

Hovedpersonen og dermed stamfaderen til slægten de Linde-Friedenreich hed ganske rigtigt Jørgen Christian til fornavn - hans slægtsnavn var imidlertid Linnet og ikke de Linde. Hvordan kan vi vide det? Indtil 1810, hvor han var halvtreds år gammel, underskrev exam.jur. Jørgen Christian Linnet sig konsekvent med dette navn, som han var blevet døbt med. Og alderen han selv opgav ved folketællingerne i 1787 og 1801 samt alde-

ren ved hans død gjorde ham præcis ti år yngre end den forsvundne Jørgen Christian de Linde, som han angiveligt skulle være identisk med. Jørgen Christian Linnet var født den 30. august 1760 i Kolding som søn af Hans Ditlevsen Linnet og Anne Margrethe Fogh. Ved Jørgen Christians fødsel var faderen fuldmægtig hos tolderen i Kolding. Han blev senere herredsfoged i Hammerum herred og ejer af gården Nørre Karstoft i Skarrild sogn.

Jørgen Christian Linnets børn blev da også alle døbt med Linnet-navnet, og ved datteren Zidcelias dåb i Levring Kirke i 1796 nævnes blandt fadderne " - *Mandens Broder Rudolph Linnet til Hojris*". Rudolph Linnet blev senere ridefoged på godset Pallisbjerg, hvor han blev gift med en datter af gårdens ejer, Christen Strandbygaard. Deres børn spredtes i Vestjylland under navnet Linnet. Man kan således ikke betvivle, at Jørgen Christian Linnet indtil 1810 i sin egen selvforståelse var og blev en borgerlig født mand af slægten Linnet.

I 1784 havde han bestået dansk juridisk embedseksamen, der gav ham ret til titlen prokurator. Fire år senere giftede han sig til gården Klauholm i Levring sogn, og han opnåede endda titel af forligskommissær, så egentlig skulle man syns eventuelle sociale ambitioner var blevet honorerede, og alt derfor var ganske godt. Åbenbart har det også været hans indstilling - indtil 1810. Da gik den nu halvtredsårige prokurator i gang med sit livs store sociale projekt, der må betegnes som en blanding af et eksemplarisk vovestykke og udtryk

for en utrolig frækhed, alt sammen i samarbejde med sønnen Hans Peter Linnet, der må tilskrives rollen som dette forvandlingsprojekts egentlige ophav. Far og søn satsede stort, hvorfor hele afæren da også meget passende blev søsat med intet mindre end et brev fra Jørgen Christian Linnet til kongen selv dateret den 17. oktober 1810. Om datoen var tilfældig ved vi ikke, men den 17. oktober er netop datoen for adlingen af Christen de Linde den Ældre. Og ganske mærkeligt var dette adelskab emnet for prokuratorens brev til kongen.

Påstanden om Christen de Lindes forsvundne adelspatent

I andragendet til kongen ønskede Jørgen Christian Linnet slægtens adelskab bekræftet og dets adelspatent fornyet. Begrundelsen herfor var, at: "*- ved Ildebrands Tilfælde, er det Adelspatent bortkommet fra mig, som høysalige kong Frederik den Fjerde, under 17de October 1704, allernaadigst meddelte min Stammefader Christen Linde til Wolstrup*".(11). Kancelliet har ikke anvendt mange ressourcer på at undersøge sagen, for allerede den 23. november samme år modtog Jørgen Christian Linnet meddelelse om, at slægtens adelskab var fornyet og bekræftet, endog uden det sædvanlige gebyr, fordi ansøgeren havde haft den frimodighed i sin ansøgning at henvise til, at adelskabet "*- giver mig ej flere Privilegier end jeg tilforn har havt*".(12).

Dermed var prokuratoren på Klauholm med

I 1810 fik prokurator Jørgen Christian Linnet i Levring sogn fornyet de Linde-slægtens adelspatent med henvisning til at "stamfaderens" originale dokument var brændt. Denne falske påstand accepteredes i Danske Kancelli, hvorefter prokuratoren fik ret til at kalde sig for de Linde og fore det her viste våben, hvor de Linde'ernes smukke, enkle våben er suppleret med søjlebærende lover og gyldne stjerner. En ny adelslægt var født. Prokurator Linnets sønnesønner emigrerede til USA, hvor slægten angiveligt er uddød. Original i Rigsarkivet. (Foto: Rigsarkivet).

et blevet til Jørgen Christian de Linde. Som om det ikke var tilstrækkeligt, fik han tilmed det oprindelige våben med lindormen og lindetræt forbedret til noget langt mere pompøst. De Linde'ernes oprindelige våben bibeholdtes som midterskjold i et nyt skjold i fire felter med en forgyldt

syvoddet stjerne i blåt og en blå stående løve bærende en søjle i gulfarvet felt.

Samtiden accepterede historien om det brændte adelspatent. Så tidligt som i 1824 nævnes i "Magazin til den Danske Adels Historie" i forbindelse med omtale af Jørgen Christian de Linde, at stamfaderen Christen de Lindes adelspatent var brændt.(13). Dette udvikledes til en accepteret sandhed, der også blev fremført af Christian Castenskiold i "Lexicon over Adelige Familier" i 1872.(14).

Et oplagt spørgsmål i denne sag er: hvorfor reagerede Christen de Lindes efterkommere i mandslinien ikke på påstanden om det forsvundne adelspatent, hvis de i deres besiddelse stadig havde originalen, der må have befundet sig på Handbjerg Hovgård? En plausibel forklaring kan være, at slægtens ældre linie i denne periode socialt var begyndt sin nedtur mod jævne borgerlige kår og derfor næppe har færdedes i kredse med relation til landadelen i Østjylland. Og slægtskabsforholdene i den yngre gren fra Bækmark har de næppe haft så tæt inde på livet, at de på kvalificeret vis kunne benægte Jørgen Christian Linnets påstande om sin herkomst. Nogle kunne måske endda svagt erindre, at fætter Christen på Bækmark da vist engang havde fået en søn ved navn Jørgen Christian?

Men nogle tvivlede dog. Kun to år efter Castenskiolds accept af påstanden, skrev F.Krogh i "Dansk Adelskalender", at påstanden om det brændte adelspatent "- synes at maatte bero paa en

Feiltagelse, da Patent af 17.10.1704 endnu er i den ældre Linies Besiddelse".(15). Krogh synes at vide klar besked, ellers ville han næppe have anvendt det lille ord "er". På forunderlig vis skulle det 123 år senere vise sig, at Krogh havde ret.

I 1995 blev Holstebro Museum opsøgt af lederen af den engelske afdeling ved The British Institute i Paris, M.A. Christen Thorpe de Linde (f.1930), som kunne fortælle en fantastisk historie om det adelspatent stamfaderen Christen de Linde havde fået tildelt i 1704. Det eksisterede i bedste velgående i hans varetægt. Han havde i sin tid overtaget det efter sin far, Christen Albert de Linde (1895-1976), som havde været oberst i den engelske hær. Denne oberst de Linde havde på sin side overtaget adelspatent efter sin far, civilingeniør Albert de Linde (1857-1934), som er de Linde-slægtens mest kendte medlem i nyere tid på grund af hans internationale virke i Kina og Rusland. Albert de Linde skal på et tidspunkt have fået adelspatentet sejlet "hjem" til England fra USA, hvor en bror havde taget det med over, i så fald hestehandler Emil Adolf Albert de Linde (1845-1910), som o.1895 emigrerede til USA. Brødrene må have overtaget adelspatent efter faderen, forpagter Christen de Linde (1815-99), der som de Linde-slægtens sidste generation var født på Handbjerg Hovgård som søn af proprietær Henrik de Linde, der i 1846 solgte gården.(16).

Da Jørgen Christian Linnet i 1810 således påstod, at stamfaderens adelspatent var brændt, har det hængt på slægtens sidste herregård Handbjerg

Hovgård, hvor det urtvivlsomt da havde befundet sig igennem flere generationer i linien Henrik de Linde (1782-1858), søn af oberst Christen de Linde (1734-1812), søn af Henrik Juul de Linde (1709-83), søn af Christen de Linde den Yngre (1664-1723) hvis far Christen de Linde den Ældre er årsag til hele historien.

Adelspatentet af den 17.oktober 1704 er af Christen T.de Linde deponeret og udstillet på Holstebro Museum - et meget synligt bevis på, at Jørgen Christian Linnet i brevet til kongen havde fremført en påstand, der ikke var i overensstemmelse med sandheden.

Påstanden om Christen de Linde som "min Stammefader"

Men hvorledes argumenterede Jørgen Christian Linnet for sin afstamning fra Christen de Linde. I sin ansøgning til Danske Kancelli om at få adelspatentet fornyet var Jørgen Christian Linnet påfaldende upræcis. I fald han skulle finde en rimelig sandsynlig plads på slægtstræet, måtte det jo blive som oldebarn af Christen de Linde den Ældre via den yngre linie, og derfor er angivelsen af ham som hans "*Stammefader*" interessant. Den manglende præcision slører sammenhængen, en sammenhæng man i disse sociale kredse ellers var yderst bevidst om. Jørgen Christian Linnet har da også været klar over, at hans slægtsmæssige oplysninger kunne forekomme utilstrækkelige, for ellers ville han næppe til sidst i sin ansøgning have skrevet: "*At jeg virkelig nedstammer fra ommeldte*

Christen Linde til Wolstrup har min aldste Son, Hofjunker Hans Peter Linde-Friedenreich fremlagt Beviser for da han under 11. Juli d.a. af Deres kongelige Majestæt allernaadigst erholdt Tilladelse at forene det Friedenreichske Navn og Vaaben med sit eget".(17). Dokumentation for afstamningen fra Christen de Linde den Ældre skal således angiveligt være at finde i sønnens andragende samme år om at få patent på navnet de Linde-Friedenreich.

Hans Peter Linnet var gået i gang med sit projekt den 13.marts 1810, altså omtrent et halvt år før faderens andragende om fornyelse af adelspatentet, hvorfor der efterhånden tegner sig et billede af sønnen som den egentlige ophavsmand til affæren og dens iscenesættelse. Han henvendte sig først til by- og herredsfogeden i Randers, hvor han da var tjenstgørende som løjtnant ved 2. Jyske Infanteriregiment. I brevet underskrev han sig uretmæssigt som Hans Peter de Linde, et navn som end ikke faderen som vist ovenfor endnu havde fået tilladelse til at anvende. I brevet søgte han for første gang om tilladelse til bruge navnet de Linde-Friedenreich med den begrundelse, at faderen havde arvet 30.000 rigsdaler efter Christen de Linde Friedenreich til Palstrup, med hvem denne slægt var uddød i 1786. Derfor søgte han nu kongen om tilladelse til at føre navnet de Linde-Friedenreich for at vise den afdøde slægtning sin taknemmelighed!(18).

Åbenbart har man i Danske Kancelli ønsket påstanden om rettighederne til at føre navnet de Linde-Friedenreich godtgjort, for der blev ind-

kaldt til et møde i herredsretten for Lysgård og Hids herreder, den jurisdiktion som ansøgeren var født i, og hvor såvel faderen som familien de Friedenreich havde hørt hjemme i kraft af at Palstrup var deres hovedsæde. En række spørgsmål skulle besvares og afklares på dette herredsretsmøde af mænd med kendskab til lokalområdet. Også i denne forbindelse omtales Hans Peter Linnet som hofjunker de Linde, selv om han fremdeles ikke have fået ret til at bruge navnet, og atter fremføres den falske påstand om at " - *Citantens Fader Herr Proprietair Jorgen Christian de Linde til Clausholm, som nærmeste paarørende efter dennes* (Christen de Linde Friedenreich, for.anm.) *Død blev testamenteret 30.000 rdl*".(19).

Herredsretten søgte følgende spørgsmål afklarede:

1. Kunne vidnerne bekræfte, at slægten de Friedenreich var uddød med Christen de Linde Friedenreich i 1786?
2. Kunne vidnerne bekræfte, at Hans Peter Linnets far var "*en Paarørende af bemeldte Chresten Friedenreich*"?
3. Vidste vidnerne noget om den omtalte arv på 30.000 rigsdaler?
4. Var vidnerne bekendte med at de Linde'rne og de Friedenreich'erne var adelige?.

Ad.1: Jo, de kunne da godt huske, at Christen de Linde Friedenreich var død i 1786 og han måtte have været slægtens sidste mandlige medlem.

Ad.2: De vidste også, at afdøde og Jørgen Chri-

stian Linnet/de Linde var næstsøskendebørn og at han “ - var den nærmest beslægtede af denne”.

Ad.3: Vidnerne vidste også, at løjtnantens fader efter Christen de Linde Friedenreich havde arvet “- en deel Penge, men hvor mange kunde de ei bestemt opgive, men at det ei var en ubetydelig Sum vidste de”.

Ad 4: Vidnerne vidste da også meget vel, at de to nævnte slægter førte adelsvåben.

Således opnåede Hans Peter Linnet et tingsvidne hvori konkluderedes, at vidnerne havde bekræftet ansøgerens påstande uden så meget som et eneste dokument som bevis herfor; ikke desto mindre blev tingsvidnet utvivlsomt grundlaget for Danske Kancellis tildeling af såvel adelspatent som våbenskjold senere samme sommer.

Men man skal være varsom med kildernes ud-sagn, for også de lod sig, som efterfølgende viser, villigt manipulere. Hans Peter Linnet satte sig nemlig også for at bevise, at han nedstammede fra justitsråd Peder Lasson, for derved at kunne sikre sig ret til at råde over nogle af pladserne på Vartov Hospital. I den forbindelse skulle der fremsendes en række attester, bl.a. for faderens vielse, til Københavns magistrat. Pastor Lund i Levring udstedte derfor den 29.oktober 1816 en attest lydende på, at “Aar 1789 den 21. Marts ere i Levring Sogn paa Clausholm copulerede: velbaarne Hr.Jørgen Christian de Linde og Charlotte Amalie Hiort”.(20). Pastorens attest afspejlede langt fra ministerialbogens ordlyd, hvilket tilfældigvis pas-

sede ind i Hans Peters planer, for der står faktisk: “*Løvedagen som var d.21.Marti (1789) holdte Hr. Procurator Jørgen Christian Linet, og velædle Jomfru Carlothia Amalia Hiort, Deris Bryllup Paa Clausholm ved Palstrup, -* “. Det lille navneskift var jo hele sagens kerne.

At denne lemfældige praksis ikke var enestående, fremgår af en lignende attest, som samme pastor Lund havde udstedt den 31.maj 1815 i forbindelse med ansøgningen om at få patent på de Linde-Friedenreich-navnet. Her bekræftede Lund, at “*Udi Levring Kirkes Ministerialbog pag.207 findes antegnet at Faderen Hr.J.Christian de Linde til Clausholm og Moderen Charlotte Amalia fød Hiort haver havt til Daaben en Søn, som er fød den 15.Aug.1789, skriver Aar, Et Tusinde syv hundrede, ni og firsindstyve og blev kaldet Hans Peder*”.

Det står der imidlertid ikke i kirkebogen, hvis ordlyd er følgende: “*Tirsdagen som var d.6te Octobr. Havde Segnieur Christian Linnet og kiereste Madame Scharlotte Amalia Hiort, fra Clausholm en Søn til den Hellige Daabs Bekiendtgjørelse her i Kirken som blev fød Løvedagen d.15 Augusti om morgenen. Og strax derefter blev Hiemme Døbt og Kaldet Hans Petter*”.

Pastor Martin Hartmann Lund har således haft et for Hans Peter Linnet meget passende lemfældigt forhold til afskrifter, og med beklagelse må konstateres at denne undersøgelse således også dokumenterer, at end ikke præsternes attester ud fra kirkebøgerne, kan man stole på i en så alvorlig sag som denne. Måske der var gode grunde til, at når Lunds

navn nævnedes i Levring sogn efter hans forflyttelse i 1832, ”- sås strax smilet på bondens ansigt”.

Men hvorledes argumenterede Hans Peter Linnet/de Linde-Friedenreich for et faktisk eksisterende slægtskabsforhold til slægterne de Linde og de Friedenreich - det var jo denne argumentation og bevisførelse faderen Jørgen Christian havde anvendt som begrundelse for sin ansøgning i oktober 1810. Svaret er enkelt: det gjorde han ikke med et eneste konkret ord. Kun oplyste Hans Peter Linnet, at han ønskede at antage de Friedenreich-slægtens navn sammen med sit eget (de Linde), fordi hans far var næstsøskendebarn til godsejer Christen de Linde Friedenreich til Palstrup. Herefter blev historien om den store arv på 30.000 rigsdaler endnu engang ført til torvs.

Denne fremstilling bygger imidlertid på en konstruktion, som far og søn må have været fælles om at sætte sammen, for Jørgen Christian Linnet/de Linde havde ikke arvet en eneste rigsdaler efter Christen de Linde Friedenreich. Faktisk nævnes han overhovedet ikke i dennes ellers omfattende testamente. En række slægtninge stod derimod til at arve pæne beløb: Rudolph de Linde til Marsvinslund og sognepræst Niels de Leth til Karleby skulle således arve henholdsvis 2.000 og 4.000 rigsdaler, ligesom flere medlemmer af Irminger-slægten stod til at arve Christen de Linde Friedenreich. Og dog var der i testamentet en forbindelse til Jørgen Christian Linnet, idet hans far herredsfoged Hans Linnet nævnes, fordi Friedenreich eftergav ham sin gæld. I testamentet står: *“Herreds-*

foget Linnet, Ramstadt, dend gamle Nisleuf, Mads Rosborg, Mads Munch, Frue Irminger paa Palstrup, eftergives aldt hvad de til mig ere skyldige”.(21).

Hans Linnet og Christen de Linde Friedenreich har kendt hinanden fra Hammerum, hvor Linnet var herredsfoged samtidig med at Friedenreich var ejer af det nærliggende Herningholm. Såvel Jørgen Christian som Hans Peter Linnet har naturligvis vidst, at der ikke var faldet nogen stor arv efter den afdøde godsejer. Lige så lidt som Jørgen Christian Linnet/de Linde havde været den afdødes nærmeste slægtning, som Hans Peter Linnet/de Linde anførte i ansøgningen: det var derimod diverse medlemmer af Irminger-slægten.

Hans Ditlevsen Linnet havde også haft en anden berøringsflade med de Friedenreich-slægten. I 1780, hvor han var herredsfoged i Hammerum, havde han haft en del at gøre i forbindelse med major Frants de Friedenreichs (Herningholm) død og den efterfølgende retssag med afdødes broder Christen de Linde Friedenreich. Linnet skulle sammen med gehejmekonferensråd Ludvig von Bülow dømme i sagen mellem C.L.Friedenreich og Viborg købstads magistrat, der havde stillet krav om godset Kjærsholm.(22).

5.3. De Linde-Friedenreich

- en ny adelsslægt var født

Der skal således mere end god vilje til at godtage Jørgen Christian og Hans Peter Linnets/de Lindes påstande om at nedstamme fra Christen de

Linde. Historien er imidlertid så gennemført, at man som historiker gentagne gange uvilkårligt må komme i tvivl: der må være noget om påstandene, og så gennemført kan ingen manipulere med virkeligheden, uden at det opdages. Som bekendt lykkedes projektet, og allerede adelsgenealogen Lengnick placerede i sin stamtavle over de Linde-slægten Jørgen Christian Linnet/de Linde det eneste sted han burde kunne være, hvis altså det hele var sandt, nemlig som søn af Christen de Linde til Haraldskjær. For at få tingene til at passe, lod Lengnick da også Jørgen Christian Linnet/de Linde være født den 2. december 1750 - han er således identisk med sønnen, som Christen de Linde fik med Cecilie Harboe.(23). Som vist ovenfor var Jørgen Christian selv ikke i tvivl om, at han var født ti år senere. Eneste svaghed i argumentationen for falskneriet er som anført ovenfor, at den virkelige Jørgen Christian de Linde hidtil ikke er fundet afgået ved døden.

Slutresultatet af affæren blev, at den danske adel fra 1810 var blevet en slægt rigere. En hel ny adelslægt med rødder i den borgerlige Linnet-slægt. Og byggede de Linde-Friedenreich'ernes adelskab end på et falskneri, så var og blev slægten dog ikke mindre adelig af den grund, for Jørgen Christian og Hans Peter Linnet opnåede anerkendelse og juridisk ret til at bære de Linde-navnet og slægtens våben, endda i en udvidet pragtversion.

Hans Peter Linnet - nu de Linde-Friedenreich - gjorde det da også socialt ganske godt. Ved sin død den 9.oktober 1835 i Süder Brarup sogn i

I 1810 gik løjtnant Hans Peter Linnet et skridt videre end faderen, prokurator Jørgen Christian Linnet, som fik fornyet de Linde-slægtens adelskab med ret til at føre slægtens våben og navn. Den kreative mand fik tilladelse til at binde de Linde-slægtens navn sammen med de i 1786 uddøde Friedenreich'ers. Men ikke nok med det, han kombinerede også de to slægters våbner, og resultatet kunne næppe være blevet mere fantasifuldt med de mange drager, lover og orne.

Slesvig var han overførster og hofsjægermester. Den 9.juni 1815 var han blevet viet til Sophie Charlotte Mylius (1785-1832), en datter af landsdommer Johan Jacob Mylius til Lindved. Hendes bror var den bekendte kammerherre Johan Caspar

Mylius, besidder af stamhuset Rønningesøgård og medlem af den nørrejyske stænderforsamling.

I ægteskabet med Charlotte Mylius fik Hans Peter sønnerne Christen Lemvig Poul Løvenørn de Linde-Friedenreich (1817-87) og Carl Peter Benzon de Linde-Friedenreich (f.1820) - heller ikke her fejlede fantasien noget. De emigrerede begge til USA, hvor førstnævnte blev en anerkendt læge i Wisconsin – blandt indianerne kendt som *"Hvide Bjørn"*. De to brøders emigration kan have noget at gøre med det forhold, at der intet var at arve efter faderen, hvis økonomiske sans åbenbart har været modsat proportional med hans fantasi. Det turde fremgå af et brev, som svogeren Johan Mylius i 1835 efter Hans Peter de Linde-Friedenreichs død sendte til kongen, fordi han nu var værge for afdødes sønner. Ifølge Mylius havde Hans Peter de Linde-Friedenreich ved ægteskabet med Sophie Charlotte Mylius fået 26.000 rigsbankdaler som hendes fædrene og mødrene arv, *"- og fra sit giftermål indtil han i slutningen af 1828 udnævntes til Overforster, erholdt han desuden af sin Kones Familie Tilskud aarlig, ikke alene saa meget, at samme rigeligen udgjorde Differensen imellem en Secondlieutnants og Compagni Chefs Gage og Tillæg i Garden, men endog ofte anden Hjælp, saa at dette Tilskud beløb meget over 14.000 Rbd, hvorved han i alt erholdt over 40.000 rbd. Med min Søster, som i aaret 1832 ved Doden afgik"*.(24).

Efter hustruens død lod Hans Peter de Linde-Friedenreich intet skifte foretage, så familien vidste reelt intet om hans formueforhold, for

Blå himmel og høj sol, bedre kunne det ikke være den dag Christen Thorpe de Linde – fem gange tipoldebarn af slægtens stamfader – kom kørende fra Frankrig med det originale adelspatent udstedt og underskrevet af kong Frederik den Fjerde den 17. oktober 1704. Ifølge nogle kilder skulle dette adelspatent slet ikke eksistere længere, men det viste sig, at det formodentlig var kommet med en af sønnerne fra Handbjerg Hovgård til USA, hvorefter hans bror, civilingeniør Albert de Linde, fik det fragtet til England. Adelspatentet ejedes derefter af dennes søn, Christen Albert de Linde, som var oberst i den engelske hær. Hans søn igen, senior lecturer, MA Christen T. de Linde, deponerede i 1995 adelsbrevet på Holstebro Museum. Ganske enestående at noget så skrøbeligt har overlevet en så turbulent skæbne. (Foto: Esben Graugaard).

han døde. Ved hans død modtog Mylius den “ - næsten utrolige Efterretning - ”, at afdøde kort før sin død havde transporteret det sidste han ejede til sin anden hustru, således at der “ - levnes mine Sostersønner ikke en Skilling af det Beløb paa over 40.000 Rbd., som med deres Moder tilbragtes deres Fader, og hvis Udredelse under de for Landmanden saa uheldige Aar, i høj grad blev trykkende for deres Modrene Slægt”. Svogerens skildring af Hans Peter de Linde-Friedenreichs økonomiske liv forbedrer ikke ligefrem det noget luvslidte indtryk navneskiftet i 1810 har tilføjet hans karakter.

Sønnen, læge Christen L.P. de Linde-Friedenreich blev far til læge Frederik Holstein de Linde-Friedenreich (1847-81) og mineingeniør Christi-

an Paul de Linde-Friedenreich (1862-1903).(25). Da hans søn, som anført ovenfor, så vidt vides ikke efterlod sig sønner, må slægten de Linde - Friedenreich derfor nu anses for at være uddød i mandslinien.

Således fandt en forunderlig parentes i dansk adelshistorie sin ende. For de Linde-slægten betyder det, at alle nulevende efterkommere af Christen de Linde den Ældre i den direkte mandslinie nedstammer fra stamfaderens oldesøn, oberst Christen de Linde til Møltrup og Handbjerg Hovgård. Linien de Linde-Friedenreich kan man derfor passende karakterisere som en mistelten på de Linde-slægtens stamme.

Noter

“Vesterlandets Konge” – *biografiske bidrag...*

- 1: "Dagbog fra det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, fordem sammenskrevet af Hr. Mads Pedersen Farstrup, Sognepræst for Uldbierg og Lynderup Sogne, og Hr. Lauritz Axelson, Sognepræst for Vester- og Østerbølle Sogne og Provst i Rinds Herred i Viborg Stift", udgivet Aalborg, 1813, ved Ignatius Becher. Genoptrykt i 1987 ved Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred. S. 179-80.
- 2: Hjorth-Nielsen, H.: "Uddrag af Biskop Jens Bircherods Dagbog 1658-1708", Personalhistorisk Tidsskrift, 1931, s. 159.
- 3: Det Kongelige Bibliotek: "Ære-Minde over Christen Linde til Wolstrup etc.-" ved Tue Olufssøn. Meddelt ved Mogens Krag sig Jensen.
- 4: Landsarkivet for Fyn, Karen Brahes Bibliotek, D2 134-Jens Jermiin. Meddelt ved Mogens Krag sig Jensen.
- 5: LAN, Pr. 489, Daniel Fischer, samfrændeskifte. Meddelt ved Mogens Krag sig Jensen .
- 6: Christen de Lindes kisteplade opbevares sammen med øvrige kisteplader fra familiens begravelse på Holstebro Museum, hvortil de kom engang i 1930'erne. Kistepladerne har ikke noget museumsnummer, da overdragelsen i sin tid betragtedes som en deponeringssag.
- 7: Hofmann, Hans de: "Samlinger af Publique og Private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve", Kbh. 1759, bind 4, s. 654 f.
- 8: RA, Jyske Registre, Bevillinger, koncepter og indlæg, 18.80 nr.73.
- 9: Nyborg, Ebbe m.fl. (ed.): "Danmarks Kirker. Ringkøbing amt", hæfte 3-4, Nationalmuseet, 1999, s. 283.
- 10: Holstebro Dagblad den 24. april 1906.
- 11: Beskrivelsen bygger på "Danmarks Kirker", jvf. note 9, s. 266.
- 12: Ibid., s. 307.
- 13: Bergild, Jens: "Grønbæk Kirkes prædikestol", i "Brudstykker fra Blicheregnet", Blicheregnet Museumsforening, 2002, s. 49-57.
- 14: Matthiessen, Hugo: "Snapstinget. Jydsk Termin. Marked og Mennesker", Gyldendal, Kbh. 1946, s. 62.
- 15: Jensen, Christian: "Linde By", eget forlag, Holstebro 1944, s. 68-69.
- 16: Det har været anført, at den endnu bevarede sandstensgravplade, der ligger i plænen vest for den nuværende sognekirke, skulle være Christen Jepsen Lindes. Som den eneste af de gamle gravminder er denne bevaret og antagelsen er, at dette skyldes veneration for denne stamfar til de Lindeslægten. Men da skriftfeltet er ganske nedslidt og intet kan læses, er der tale om en hypotese, som ikke lader sig verificere. (Nyborg, note 9, op. cit., s. 276-77.
- 17: Lauridsen, John T.: "Krig, købmænd og kongemagt – og andre 1600-tals studier", Museum Tusulanums Forlag, 1999, s. 133-44.
- 18: LAN, D12-173, Holstebro rådstue, taxering af ejendomme 1682.

- 19: Her citeret efter: Nystrøm, Eiler: "Peter Munthe Bruns og Ane Munchs Slægt", Kbh. 1910, s. 147.
- 20: Frølund, L.C.T.: "Holstebro, en historisk, topografisk og statistisk købstadsbeskrivelse", eget forlag, Holstebro 1871, s. 198.
- 21: Ibid..
- 22: Kristensen, Evald Tang: "Dansk sagn, som de har lydt i folkemunde. Udelukkede efter utrykte kilder", 4. afd., Jysk Forlagsforretning, Aarhus 1896, s. 172-73.
- 23: Kristensen, Evald Tang: "Jyske folkeminder samlede af Evald Tang Kristensen", ottende samling, Kolding 1886, s. 158.
- 24: Graugaard, Esben og Lillelund, Rigmor: "Råsted sogn 1600-1900. Mennesker og hændelser i et vestjysk hedesogn", Holstebro Museum, 1998, s. 169-171.
- 25: Engelstoft, P.: "Dansk Biografisk Leksikon", 2. udg., Kbh. 1933, bind 2, s. 320-22.
- 26: Becker, Tyge A.: "En Familiehistorie. Fortidsminder fra Jylland", 1857, s. 43.
- 27: Ibid., s. 64.
- 28: Så sent som i "Meddelelser fra Møltrup Optagelsseshjem", nr. 135, 2001, omtales Christen de Linde som "Heksens søn" og historien om Maren Spliid gengives. S. 12.
- 29: Nyborg, note 9 op.cit., s. 228-29.
- 30: Albøge, Gordon: "Stednavne i Ringkøbing Amt, 2. bind 1. hæfte, Akademisk Forlag, 1981, s. 269.
- 31: Frølund, note 20 op.cit., s. 145.
- 32: LAN, C497 A-1, Holstebro købstads hovedministerialbog 1694-1775.
- 33: Epitafiet er beskrevet i: Nyborg, note 9 op. cit., s. 271-74.
- 34: Frølund, L.C.T.: "Bidrag til en Stamtavle over Peter Grøns Afkom", trykt i Ribe, u.å., og "Stamtavle over Slægten Nyboe", Holstebro, 1876.
- 35: RA, Jyske Registre, koncepter og indlæg, 18.80 nr.73.
- 36: Naur, Elias: "Ære- og Takke-Digt Til sin gamle Skole-By Holszbroe i Jydland for beviiste Velgieringer Anno 1667, 68 og 69", (genoptrykt 1928 ved Jeppe Aakjær, Thomsens Bogtrykkeri), s. 17.
- 37: RA, Danske Kancelli, Koncepter og Indlæg til Jydsk Register 1681-82, 17.70 nr. 89.
- 38: Hald, Carsten Teilman: "Oversigt over de adelsdiplomer der er tildelt borgmester Niels Jacobsens descendenter eller disses ægtefæller", Personalhistorisk Tidsskrift 1968, s. 219-25.
- 39: Müller, Bertel Budtz: "Tyren paa Veng. Thyboer 1", Westermanns Forlag, Kbh. 1942, s. 8.
- 40: Oversigten bygger på: Achen, Sven Tito: "Danske adelsvåbner. En heraldisk nøgle", Politiken, 1973.
- 41: Fabritius, Albert: "Danmarks Riges Adel", Kbh. 1946, s. 33-34.
- 42: Matthiessen, Hugo: "Snapstinget. Jydsk Termin. Marked og Mennesker", Gyldendal, Kbh. 1946, s. 34.
- 43: Ibid., s. 61-62.
- 44: RA, Christian den Femtes matrikel, markbog nr. 923, Ulfborg herred, Råsted sogn.
- 45: RA, Lundenæs og Bøvling amter, ekstraskatteregnskab 1690-92.
- 46: Fabritius, note 41, op.cit., s. 51.

- 47: Ibid.
- 48: RA, Dansk Kancelli, Koncepter og indlæg til Frederik den Fjerdes grevelige, friherrelige og adelige patenter 1700-1728.
- 49: Frølund, note 20 op. cit., s. 199.
- 50: Det var kong Frederik den Fjerde og ikke faderen, som havde et forhold til Elisabeth von Vieregg (1679-1704), der i 1703 ophævedes til grevinde og fik tillagt Antvorskov som underhold. Hun døde i barselsseng efter at have født kongen sønnen Frederik Gyldenløve, som dog døde kun et år gammel.
- 51: Heise, A.: "Uddrag af J. P. Thjørrings Skildring af viborgske Personligheder i forrige Aarhundrede", Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 4. bind 1872-73, s. 318.
- 52: RA, Hofkasseregnskaber, reviderede regnskaber 1659-1723, køkkenskriverens regnskaber 1704.

Den vestjyske enevælde

- 1: Knud J.V.Jespersen: Danmarks historie, Bind 3. Tiden 1648-1730.
- 2: Albert Fabricius: Danmarks Riges Adel (1946).
- 3: Esben Graugaard, Rigmor Lillelund: Naur sogn 1600-1900 (1992), s. 261-262.
- 4: Karl Peder Pedersen: Enevældens amtmænd (1998), s. 151.
- 5: Hans Hansen: Portrætmalerens Dagbog (1793-1797), i scrien: Memoirer og Breve (1907), s. 216.
- 6: C. Klitgaard: "En Kriminalhistorie fra Borglum Kloster", s. 22-49 i Vendsysselske Aarbøger 1919-20.
- 7: Henrik Petersen: Danske Landbrug (1928/1975); RA. Rtk. 313.6.
- 8: RA. Rtk. 313.6 og 313.25; Rtk. 432.61-64.

Godsejeren og handelsmanden Christen de Linde

- 1: Blomberg: De magre år, s. 191.
- 2: Således f.eks. Aldal: Holstebros historie, s. 183, der dog ikke dokumenterer påstanden.
- 3: Ladewig Petersen: Fra standssamfund til rangssamfund, s. 337.
- 4: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 114.
- 5: Lauridsen: Marseliskonsortiet, s. 143.
- 6: RA, Amtsregnskaber, Lundenæs og Bøvling amter, ekstraskatteregnskaber 1674-76. M37.228.
- 7: Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, bd. II, s. 603.
- 8: RA, Amtsregnskaber, Lundenæs og Bøvling amter, krigsstyrsregnskab 1676, bilag 34, M37.228.
- 9: Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse I, 2. bd., s. 721.
- 10: Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, bd. I, s. 156.
- 11: RA, Militære rgsk., Jyske krigskommissær N. Nissens regnskab 1/10 1674 – 1/1 1676, fol. 13b.
- 12: RA, Militære rgsk., Sammes pengeregnskab for Ribe og Viborg stifter, 1677-78, fol. 19.
- 13: Eksempelvis en leverance fra Kjeld Bøeg i Viborg, som blev leveret af en tjener, loc. cit., bilag 142a.
- 14: loc. cit., fol. 18 samt bilag.
- 15: loc. cit., fol. 17a.
- 16: RA, Amtsregnskaber, Lundenæs-Bøvling, kontributionsregnskab 1685. Antegnelser og bilag, M37.187.
- 17: RA, Rtk. rev. regnskaber, Holstebro købstads regnskaber, bilag 1690-93.
- 18: Ifølge Ole Degn i: Århus - byens historie, bd. 1, s. 301 svarer én dagsrejse med bondevogn til 20 kilometer.
- 19: LAN, Viborg rådstuearkiv, D33-405, kærnerregnskab 1685.
- 20: Degn: Danske købmandsregnskaber fra tiden før 1700, s. 20.
- 21: Tømmer er et gammelt srykmål, der betegner 40 styk.
- 22: LAN, Pr. 1061-1: Christen Kjærgård, hovedregnskabsbog 1667-84, fol. 247.
- 23: Becker-Christensen: Stabelstadspolitikken 1658-1689, s. 92.
- 24: Becker-Christensen: De danske købstæders økonomiske udvikling, s. 62.
- 25: ibid., s. 65-67
- 26: Becker-Christensen: Stabelstadspolitikken 1658-1689, s. 97.
- 27: Becker-Christensen: De danske købstæders økonomiske udvikling, s. 63.
- 28: Becker-Christensen: Stabelstadspolitikken 1658-1689, s. 100.
- 29: Accisebøgerne fra 1679-84 findes i LAN, D23-229 Ringkøbing rådstuearkiv; 1684-85 i RA, rtk. og gtk. rev. rgsk., Ringkøbings regnskaber for told og konsumtion m.v.
- 30: RA, Rtk. gtk. rev. rgsk.: Ringkøbings rgsk. for told og konsumtion m.v., pk. 9.
- 31: Vurderet ud fra kortet i Frandsen: Det danske landbrugs historie, bd. 2, s. 22.
- 32: RA, Ekstraskatteregnskaber, Lundenæs og Bøvling amter, 1683, fol. 155, M37.229.

- 33: loc. cit., fol. 149.
- 34: Poulsen: Aalborgs Historie, bd. 3, s. 59; Ole Feldbæk: Danmarks økonomiske historie, 1500-1840, s. 73.
- 35: Sigurd Jensen i: Danske slotte og herregårde, Ny Samling III, s. 418.
- 36: Accisebøgerne fra 1690-92 findes i RA, Rtk. og gtk. rev. rgsk.: Ringkøbings regnskaber for told og konsumtion m.v., 1671-1706, mens accisebøgerne fra 1693-1706 findes i LAN, D23-229-230 Ringkøbing rådstuearkiv.
- 37: Becker-Christensen: Dansk Toldhistorie, bd. II, s. 168.
- 38: RA, Rtk. 222.7, Dansk-norske assignationskontor, kopibog 1700, fol. 305-06.
- 39: Becker-Christensen: Dansk Toldhistorie, bd. II, s. 169.
- 40: RA, Rtk. gtk. rev. rgsk., Ringkøbings regnskaber for told og konsumtion m.v., pk. 9: Antegnelser.
- 41: Frandsen: Det danske landbrugs historie, bd. 2, s. 50.
- 42: Jf. Becker-Christensen: De danske købstæders økonomiske udvikling, s. 60.
- 43: RA, Gtk. rev. rgsk. Ringkøbings regnskaber for told og konsumtion m.v., antegnelser 1685, post 21.
- 44: loc. cit., post 22 samt bilag hertil.
- 45: loc. cit., post 23.
- 46: Dvs. de otte år, hvor der er indført salt. Vælger man i stedet et gennemsnit for hele perioden, bliver tallet 9,5 tdr. pr. år.
- 47: Jacobsen: Hjerm Sogn, II, s. 19.
- 48: RA, Rtk. 2245.27, kopibog, Århus og Ribe 23/5 1696 – 9/2 1697, fol. 202.
- 49: Antegnelser, 1697, post 9.
- 50: Antegnelser 1697.
- 51: Arne Sundbo: Af Vardes og Hjertings historie, Fra Ribe Amt, 4. bind, s. 577.
- 52: Ole Bay: Anm. af Ladewig-Petersen: Fra standsamfund til rangssamfund i: Fortid & Nutid, 29, 1981-82, s. 486.
- 53: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 104.
- 54: LAN, Ribe rådstuearkiv, D1-576, accisebog 1680.
- 55: LAN, Ålborg rådstuearkiv, D1-576, accisebog 1680.
- 56: Pontoppidan: Den Danske Atlas, tom. V, s. 794f.
- 57: Lindberg Nielsen: Ringkøbings Historie, s. 102.
- 58: Arne Sundbo: Af Varde og Hjertings Historie, i: Fra Ribe Amt, 5. bind, s. 103.
- 59: *ibid.*, s. 97f.
- 60: *ibid.*, s. 96f.
- 61: LAV, Pr. 1061-2: Privatarkiv for kbm. Christen Kjergaard, Viborg. Hovedbog, fol. 384.
- 62: Fenger & Ladewig Petersen: Adel forpligter, s. 26f.
- 63: Poulsen: Aalborgs historie, bd. 3, s. 59.
- 64: Matthiessen: Snapstinget, s. 60.
- 65: *ibid.*, s. 61f.
- 66: Eksempelvis LAN, skøde- og panteprotokol B24-642, hvor der i forbindelse med en indførsel i pantsat gods (fol. 132b) er en afskrift af et pantebrev fra B24-636, protokollerede breve, 1. oktober 1669. Denne afskrift mangler imidlertid gården Lille Ste-num, hvorved det angivne samlede hartkornstal for hele indførslen ikke stemmer overens med det angivne hartkornstal for de enkelte gårde.

- 67: Det drejer sig om B24-649, fol. 244 samt B24-654, fol. 252b, men det kan naturligvis ikke garanteres, at der ikke er flere.
- 68: Den pågældende protokol er forsvundet, men lånet kendes fra den indførsel, Linde foretog i det pantsatte gods i 1670. I forbindelse hermed er en kopi af pantebrevet indført i skøde- og panteprotokol B24-642, fol. 130.
- 69: LAN, Viborg Landsting, skøde- og panteprotokol B24-641, fol. 174.
- 70: LAN, Viborg Landsting, protokollerede breve B24-636, 1. okt. 1669, nr. 3.
- 71: Aldal: Holstebros Historie, s. 183.
- 72: RA, Rtk. 222.809: Forstrækninger til Søetatens og Militiens Udgifter 1678-79, fol. 44.
- 73: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-648, fol. 342.
- 74: Matthiessen: Snapstinget, s. 58.
- 75: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 251b samt B24-656, fol. 41.
- 76: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-662, fol. 266.
- 77: RA, Rtk. 222.813: Assignationsbog over forstragte kapitaler, fol. 258.
- 78: RA, Lundenæs og Bøvling amter, kontributionsregnskab 1700, bilag litra Q, M37.196.
- 79: RA, rtk. rev. rgsk., Holstebro købstads regnskaber, 1700.
- 80: DL 3-17-26.
- 81: Nystrøm: Biografiske Efterretninger, s. 150; Aldal: Holstebros Historie, s. 183.
- 82: Hvorvidt en person er borgerlig eller adelig er afgjort ud fra Danmarks Adels Aarvog (DAA).
- 83: Matthiessen: Snapstinget, s. 61.
- 84: Bircherod: Uddrag af Bircherods dagbøger, s. 400.
- 85: Nystrøm: Biografiske Efterretninger, s. 150.
- 86: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-641, fol. 130ff.
- 87: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-642, fol. 169b.
- 88: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-648, fol. 240.
- 89: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 75.
- 90: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-656, fol. 244.
- 91: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-664, fol. 212.
- 92: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 75b.
- 93: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-658, fol. 44.
- 94: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-668, fol. 236b.
- 95: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-668, fol. 497b.
- 96: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokoller B24-646, fol. 22b; B24-648, fol. 60, 61, 241 & 260b.
- 97: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-648, 117b.
- 98: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-648, fol. 408.
- 99: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol

- B24-649, fol. 16.
- 100: Esbern Jespersen: Vind Sogn, s. 61f.
- 101: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 52.
- 102: Trap: Danmark, bd. VI, s. 573.
- 103: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 376.
- 104: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-668, fol. 318b:
- 105: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 94b.
- 106: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 14.
- 107: LAN, Viborg Landsting, skøde- og panteprotokol B24-664, fol. 424.
- 108: DL 5-14-29.
- 109: Trap: Danmark, bd. VI, s. 410.
- 110: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-658, fol. 16.
- 111: Trap: Danmark, bd. VII, s. 236.
- 112: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-662, fol. 266.
- 113: Trap: Danmark, bd. IX, s. 510.
- 114: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-656, fol. 40.
- 115: Beløbet er fratrukket de 7.500 rd., som blev udlånt til kongen. For disse lån blev der ikke givet pant som sikkerhed, hvorfor de naturligvis må holdes uden for nærværende undersøgelse.
- 116: Matthiessen: Snapstinger, s. 63.
- 117: *ibid.*, s. 62f.
- 118: Feks. LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-664, fol. 424.
- 119: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 251b.
- 120: For fuldstændighedens skyld bør det bemærkes, at det brugelige pant ofte kaldes "frit brugeligt underpant". Begge typer pant benævnes således "underpant" – skillelinjen går ved, om det er brugeligt eller ej.
- 121: Begrundet ud fra 5. Mosebog 23,20 samt Lukas 6,35.
- 122: Svarende til 1 skilling pr. mark. Vibæk: Den danske Handels Historie. Fra de ældste Tider til vore Dage, s. 136.
- 123: Matzen: Den danske Panterets Historie, s. 246.
- 124: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 41.
- 125: Eksempelvis LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-653, fol. 14.
- 126: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-664, fol. 211.
- 127: LAN, C4-813, Ribe bispearkiv: Dokumenter vedr. lån og forstrækninger til kongen, 1694-1712.
- 128: Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, bd. II, s. 817.
- 129: *ibid.*, s. 60.
- 130: Nystrøm: Biografiske Efterretninger, s. 152.
- 131: RA, Rtk. 222.809: Forstrækninger til Søestatsen og Militiens Udgifter 1678-79, fol.44.
- 132: Becker-Christensen: Dansk Toldhistorie II, s. 253.
- 133: RA, Rtk. 2245.14 Århus og Ribe stifters kontors kopibog, litra A, 1/1 1680 – 27/9 1682, fol. 41.

- 134: RA, Rtk. 222.807: Dansk-norske assignationskontor: Obligations- og forstrækningsprotokol 1678-89, fol. 181.
- 135: RA, Rtk. 222.810: Forstrækningsbog nr. 3, fol. 98.
- 136: *ibid.*
- 137: RA, Rtk. 222.825: Dansk-norske assignationskontor: Forstrækninger og lånte kapitaler. II Svarskrivelser fra de danske stifter om forstrækninger på lånet 1689.
- 138: RA, Rtk. 222.824: Dansk-norske assignationskontor: Forstrækninger og lånte kapitaler. I. Dokumenter og breve.
- 139: RA, Rtk. 2211.24: Deliberationsprotokol 36, fol. 640.
- 140: Jesper Thomassen: Kronens afhændelse af dens fynske jus patronatus 1646-1698, s. 77f.
- 141: Jf. Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, II, s. 807.
- 142: RA, Rtk. 222.813: Assignationsbog over forstragte kapitaler, fol. 258.
- 143: Christiansen: Formuesforhold i Danmark, s. 328.
- 144: RA, Rtk. 222.812: Forstrækningsbog nr. 5, fol. 50f.
- 145: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-642, fol. 130b.
- 146: I følge 1664-matriklen var Idumlund sat til 7,33 tdr. htk. Dette ville ved en pris på 40 rd./td. kun give 293 1/3 rd. Der kan muligvis enten være tale om en simpel regnefejl eller at der til gården har ligget yderligere jord, som kunne berettige til den ekstra betaling på 101 rd. og 4 mark, svarende til 2,56 tdr. htk.
- 147: Matriklen for samtlige herreder i Lundenæs, Bøvling og Skivehus amter er gennemset i forbindelse hermed. Desuden er en række herreder i Hald og Silkeborg amter kontrolleret, idet der dog ikke er fundet ejendomme, som var ejet af Christen Linde i disse amter.
- 148: Chr. Villads Christensen: En Adelslægts sidste Dage, s. 119.
- 149: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 50.
- 150: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-652, fol. 75.
- 151: LAN, Hjerm-Ginding herreds justitsprotokol, B78A-1, fol. 175b.
- 152: RA, Lundenæs og Bøvling amter, ekstraskatte-regnskaber 1677, M37.228
- 153: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-645, fol. 41b.
- 154: O. Nielsen: Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder, s. 119.
- 155: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-646, fol. 21b.
- 156: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-648, fol. 407b.
- 157: P. Nørskov Lauritzen: Hjerm sogn, s. 336.
- 158: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-649, fol. 116b.
- 159: H.C. Hansen i: Danske slotte og herregårde, bd. 12, s. 338.
- 160: jf.: Sv. Aa. Hansen: Adelsvældens Grundlag, s. 31.

- 161: Danske slotte og herregårde, bd. 12, s. 349.
- 162: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-648, fol. 302b.
- 163: Christiansen: Formuesforhold i Danmark, s. 223.
- 164: RA, Lundenæs og Bøvling amters kontributionsregnskab 1683, M37.183.
- 165: Jf. C. Christiansen: Formuesforhold i Danmark, s. 4.
- 166: Frandsen: Det danske landbrugs historie, bd. 2, s. 171f.
- 167: P. Nørskov Lauritzen, Hjerm sogn, s. 285.
- 168: Schultz Danmarkshistorie, bd. II, s. 562.
- 169: Denne regel blev indskrevet i DL 5-3-21.
- 170: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 115.
- 171: *ibid.*, s. 197.
- 172: Chr. Bokkenheuser: To Svogre. Personer og Forhold i Viborg i det 17. Aarhundrede, s. 147.
- 173: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 50.
- 174: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 53.
- 175: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 318.
- 176: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-642, fol. 254b.
- 177: RA, Rtk. 2211.11, deliberationsprotokol nr. 14, fol. 181.
- 178: *ibid.*
- 179: Ladewig Petersen: Jordværdis og kreditmarked i Danmark 1630-1730, s. 301.
- 180: RA, Rtk. 2211.11, deliberationsprotokol nr. 14, fol. 182.
- 181: Ladewig Petersen: Jordværdis og kreditmarked i Danmark 1630-1730, s. 301.
- 182: O. Nielsen: Historisk-topografiske Efterretn. om Hjerm-Ginding, s. 92.
- 183: LAN, G423-1, Volstrup godsarkiv, fæsteprotokol 1668-1796, fol. 75.
- 184: Bokkenheuser: To Svogre, s. 156.
- 185: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-656 fol. 244.
- 186: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-656, fol. 249.
- 187: RA, Lundenæs og Bøvling amter, ekstraskatte-regnskaber, fortifikationskat 1691, M. 37.232. Baronen var i øvrigt faldet i kamp i 1690, men dette var åbenbart ikke kommet til administrationens kendskab, da skatten for 1691 skulle fastsættes.
- 188: En handel, der i følge skødet skulle være foregået i april 1692, omhandler Sophie Gjeddes salg af 3 gårde i Hem og Lem sogne. Dette skulle således være Lindes første godserhvervelse i Salling. Skødet er imidlertid placeret sammen med skøderne fra 1693, og skønt der ikke altid er nogen kronologisk logik i den rækkefølge tinglæsningerne er foregået i Viborg og dermed indført i protokollen, har jeg dog valgt at betragte 1692 som en fejlskrivning for 1693 ud fra en idé om, at disse gårde først kan have haft interesse for Linde efter erhvervelsen af Kærgårdsholm.
- 189: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-658, fol. 38.

- 190: Sigurd Jensen i: Danske slotte og herregårde, bd. 12, s. 67.
- 191: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-658, fol. 111b.
- 192: Jeppe Aakjær: Den økonomiske Tilstand i Salling omkring Aar 1700, s. 108.
- 193: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-658, fol. 114.
- 194: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-660, fol. 354b. I parentes kan det bemærkes, at Chr. Gjedde i 1689 havde måttet forlade Skivehus, som 1693 blev afhændet til major Parsberg til Eskær - se Danske slotte og herregårde, bd. 12, s. 38.
- 195: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-662, fol. 263.
- 196: Trap: Danmark, IX, s. 440, der dog fejlagtigt hævder, at Linde købte Tiphede i 1699.
- 197: O. Nielsen: Historisk-topografiske Efterretn. om Hjerm og Ginding Herreder, s. 264 .
- 198: Se f.eks. Aldal: Holstebros Historie, s. 186; Trap: Danmark, IX, s. 284.
- 199: Andr. Pedersen og Chr. Jensen: Om Linde By i Asp Sogn, s. 5.
- 200: RA, Lundenæs og Bøvling amter, skattejournal 1699, M 37.195.
- 201: Kronens skøder, bd. 3, s. 357f.
- 202: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-668, fol. 381.
- 203: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-668, fol. 497b.
- 204: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-668, fol. 542b.
- 205: Ladewig Petersen: Fra standssamfund til rangssamfund, s. 118.
- 206: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 100.
- 207: *ibid.*
- 208: Matthiessen: Snapstinget, s. 59.
- 209: Poulsen: Aalborgs historie, bd. 3, s. 61. Det fremgår desværre ikke, om dette er efter den gamle matrikel. I så fald er tallene naturligvis ikke sammenlignelige, da den nye matrikels angivelser var betragteligt lavere end den gamles.
- 210: Se f.eks. Esben Graugaard: "Vesterlandets konge", s. 46; Matthiessen: Snapstinget, s. 64; Aldal: Holstebros Historie, s. 187. Aldal inkluderer dog Lindes tiender i dette tal.
- 211: Beregnet ud fra Henrik Pedersen: De danske Landbrug, tabel III, s. 358.
- 212: RA, Lundenæs og Bøvling amters skattejournal 1699, M 37.195.
- 213: Beregnet ud fra Henrik Pedersen: De danske Landbrug, tabel III, s. 359.
- 214: Hartkornsangivelsen findes i Kronens skøder, 3, s. 214 samt s. 268f. Selve skødet til Christen Linde på to sidstnævnte tiender findes i LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-664, fol. 371.
- 215: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 102.
- 216: Beregnet ud fra Henrik Pedersen: De danske landbrug, tabel III, s. 358f.
- 217: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 264.
- 218: Ladewig Petersen: Fra standssamfund til rangssamfund, s. 326.
- 219: Poulsen: Aalborgs historie, bd. 2, s. 267.
- 220: Ladewig Petersen: Jordværdi og kreditmarked i

- Danmark 1630-1730, s.315.
- 221: Becker-Christensen: De danske købstæders økonomiske udvikling, s. 78.
- 222: Jørgensen: Rentemester Henrik Müller, s. 127ff.
- 223: Jespersen: Tiden 1648-1730, s. 265.
- 224: Ladewig Petersen: Jordværdi og kreditmarked i Danmark 1630-1730, s. 301.
- 225: *ibid.*, s. 293.
- 226: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 12.
- 227: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-650, fol. 13.
- 228: *jf. ibid.*, s. 293f.
- 229: Se f.eks. G. Olsen: Hovedgård og bondegård, s. 72.
- 230: LAN, Hjerm-Ginding herreds justitsprotokol B78A-1, fol. 145.
- 231: F.eks. Poulsen: Aalborgs historie, bd. 3, s. 62; *jf. Lauridsen: Marseliskonsortiet*, s. 158f.
- 232: LAN, Viborg landsting, justitsprotokol 1692-99, B24-101, fol. 219b.
- 233: LAN, Ribe bispearkiv, præsteindberetninger, Hjerm herred, C4-654.
- 234: G. Olsen: Hovedgård og Bondegård, s. 214.
- 235: *ibid.*, s. 55.
- 236: Kongl. Bib.: Håndskrifter vedr. dansk personalhistorie, retssager imod gejstlige, Kall. Fol. 95.
- 237: LAN, Viborg landsting, justitsprotokol, B24-99, fol. 174f.
- 238: RA, Danske Kancelli, Jyske tegnelser 1682-87, fol. 475.
- 239: LAN, Viborg landsting, skøde- og panteprotokol B24-100, fol. 56b.
- 240: Se oversigten i Fabritius: Danmarks Riges Adel, s. 142-146.
- 241: *ibid.*, s. 46.
- 242: Frølund: Holstebro 1878, s. 208. Frølund synes dog at have oplysningen fra den stærke upålidelige "En Familiehistorie", s. 59, mens den ikke bekræftes andetsteds.
- 243: Fabritius: Danmarks Riges Adel, s. 51.
- 244: Her citeret efter Danmarks Adels Aarbog (DAA), 1994-96, s. 607.
- 245: DAA 1923, s. 473.
- 246: DAA 1909, s. 365.
- 247: DAA 1937, II, s. 3.
- 248: Mathiessen: Snapstinget, s. 66f.
- 249: DAA 1919, s.472. *Jf. i øvrigt Matthiessen: Snapstinget*, s. 64f.
- 250: Ladewig Petersen: Fra standssamfund til rangsamfund, s. 386.
- 251: Her citeret efter Nystrøm: Biografiske Efterretninger, s. 211.
- 252: E. Tång Kristensen: Danske sagn, som de har lydt i Folkemunde, 4. afd., s. 172ff, *jf. Becker: En Familiehistorie*, s. 63f.
- 253: Her citeret efter Frølund: Holstebro, s. 139.
- 254: Her citeret efter DAA 1994-96, s. 607.
- 255: F.eks. Matthiessen: Snapstinget, s. 63.
- 256: Citeret efter Graugaard: Christen Linde – "Vesterlandets konge", s. 50.
- 257: Jørgensen: Rentemester Henrik Müller, s. 79.
- 258: Prange: Silkebroderet socialhistorie. En studie i social mobilitet, s. 357.

Litteraturliste

- Aakjær, Jeppe Den økonomiske Tilstand i Salling omkring Aar 1700, i: Skivebogen, 10. bind 1918
- Aldal, J. Holstebros Historie gennem Tiderne 1274-1939, Holstebro 1939
- Bay, Ole Anm. af Ladewig Petersen, 1980, i: Fortid & Nutid, 29, 1981-82
- Becker, T.A. En Familiehistorie. Fortidsminder fra Jylland, København 1857
- Becker-Christensen, Henrik Protektionisme og reformer 1660-1814. Dansk Toldhistorie II, København 1988
- Becker-Christensen, Henrik De danske købstæders økonomiske udvikling og regeringens erhvervspolitik 1660-1750, i: Erhvervshistorisk årbog 29, 1979
- Becker-Christensen, Henrik Stabelstadspolitikken 1658-1689, i: Erhvervshistorisk årbog 26, 1975
- Bircherod, Jens Uddrag af Jens Bircherods historisk-topografiske Dagbøger for Aarene 1658-1708, København 1846
- Blomberg, Aage Fasmer De magre år. Odense 1660-1700, Odense bys historie, Odense 1980
- Bokkenheuser, Chr. To Svogre. Personer og Forhold i Viborg i det 17. Aarhundrede, i: Personalhistorisk Tidsskr., 10. rk., 6. bd., 1939
- Christensen, Chr. Villads En Adelslægts sidste Dage. Familien Blik paa Møltrup og Risgaard, i: Jy. Saml., 3. rk., 1. bd.
- Christensen, Peder Idum Sogn, Idum (tr. Holstebro) 1951
- Christiansen, Carl Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger, bd. I-II, København 1908 & 1922
- Christiansen, Carl Formuesforhold i Danmark under de første enevoldskonger, København 1941
- Dahlerup, Troels Anmeldelse af Jespersen: Tiden 1648-1730, Historie, ny rk. 18, 1989-91
- Degn, Ole Kongens told. Toldarkiver og deres brug, Odense 1994
- Degn, Ole Byer, byhierakier og byudvikling i Danmark 1550-1700. i: Historie, Ny. Rk. 17, 1987-89
- Degn, Ole Danske købmandsregnskaber fra tiden før 1700, i: Erhvervshistorisk årbog 29, 1979
- Feldbæk, Ole Danmarks økonomiske historie 1500-1840, Herning 1993
- Fenger, Ole & Ladewig-Petersen, E. Adel forpligter. Studier over den danske adels gældsstiftelse i 16. og 17. århundrede, i: Historisk-filosofiske meddelelser, 51:1, 1983. Det kgl. danske videnskabernes selskab

- Frandsen, Karl-Erik: 1536-ca. 1720 i: Claus Bjørn m.fl. (red.): Det danske landbrugs historie, bind 2, Odense 1988
- Frølund, L. Ch. Th.: Holstebro 1871. Genudg. af Bent Torben Holm, Holstebro 1963
- Gejl, Ib (red.): Århus - byens historie. Bind 1, Århus 1996
- Graugaard, Esben Christen Linde - "vesterlandets konge", i: FRAM (Fra Ringkøbing Amts Museer), 1985
- Hansen, Svend Aage Adelsvældens Grundlag, København 1964
- Hassø, Arthur G. (red.): Danske slotte og herregårde. Ny Samling III, København 1946
- Hellum, Asbjørn (red.): Fra vadested til by. Vejles historie, bind 1, Vejle 1997
- Jespersen, Esben Vind Sogn, Sørvad St. (tr. Holstebro) 1938
- Jespersen, Knud J.V. Rostjenestetaksation - og adelsgoods, Odense 1977
- Jespersen, Knud J.V. Tiden 1648-1730. Gyldendals Danmarks historie, bind 3, København 1989
- Jørgensen, Johan Rentemester Henrik Müller. En studie i enevældens etablering i Danmark, København 1966
- Jørgensen, Johan Ditmer og Johan Bøfke. To københavnske kræmmere fra enevældens første tid, Historiske meddelelser om København, 1961
- Knudsen, Hans De jyske Bispearkiver, i: Fortid & Nutid, bd. 5 1924-25, s. 81-103
- Ladewig Petersen, E. Fra standssamfund til rangssamfund 1500-1700. Dansk socialhistorie, bind 3, København 1980
- Ladewig Petersen, E. Jordværdi og kreditmarked i Danmark 1630-1730, i: Historisk Tidsskrift 1990
- Lauridsen, John T. Marselis-konsortiet. En studie over forholdet mellem handelskapital og kongemagt i 1600-tallets Danmark, Århus 1987
- Lauritzen, P. Nørskov Hjerm Sogn. En historisk Beskrivelse, Odense 1945
- Lindberg Nielsen, Carl Ringkjøbing købstads historie. Ringkjøbing 1969
- Matthiessen, Hugo Snapstinget. Jydsk Termin. Marked og Mennesker, København 1946
- Matzen, Henning Den danske Panterets Historie indtil Chr. V's Lov, København 1869
- Nielsen, O. Historisk-topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld Herreder, København 1894
- Nielsen, O. Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder København 1895
- Nystrøm, Eiler Biografiske Efterretninger om Peter Munthe Bruns og Ane Munchs Slægt paa fædrende og mødrende Side, København 1910

- Olsen, Gunnar Den unge enevælde 1660-1721. Politikens Danmarkshistorie, 3. udg., bind 8, København 1977
- Olsen, Gunnar Hovedgård og Bondegård. Studier over stordriftens udvikling i Danmark 1525-1774, København 1957
- Pedersen, A. & Jensen, Chr. Om Linde By i Asp Sogn, i: Hardsyssels Årbog, 6. 1912
- Pedersen, Henrik De danske Landbrug fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Chr V's Matrikel, København, 1928
- Pontoppidan, Erik Den danske Atlas. 1769 (1970)
- Poulsen, Gert Fra 1619 til 1680. i: Lars Tvede Jensen & Gert Poulsen: Aalborg under krise og højkonjunktur fra 1534 til 1680, Aalborgs Historie, bd. 2, Aalborg 1988
- Poulsen, Gert Fra 1680 til 1750. i: Gert Poulsen og Per Bo Christiansen: Aalborg fra politisk skandale mod økonomisk katastrofe fra 1680 til 1814, Aalborgs Historie, bd. 3, Aalborg 1990
- Prange, Knud Silkebroderet socialhistorie. En studie i social mobilitet, i: Festskrift til Vagn Dybdahl, Århus 1987
- Prange, Knud Den gamle danske adel" og dens "godstab". Nogle metodiske synspunkter og en kritisk vurdering. Jy. Sl., ny rk., 6, 1962-65
- Roussel, Aage (red.) Danske Slotte og Herregårde, 2. udg., København 1966
- Sundbo, Arne Af Vardes og Hjertings historie. Fra Ribe Amt, bind 4 & 5, København 1915-18 & 1919-22
- Søndergaard Jacobsen, J. Hjerm Sogn, II. Struer 1959
- Tang Kristensen, Evald Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde. 4. afdeling, personsagn, Århus 1896
- Thomassen, Jesper Kronens afhændelse af dens fynske jus patronatus 1646-1698, i: Historie, 1994
- Trap, J.P. Danmark, 5. udg.
- Vibæk, Marius Den danske Handels Historie. Fra de ældste Tider til vore Dage. København 1932-38

Arvinger og ejendom

- 1: LAF. Karen Brahes Bibliotek, Mindevers af biskop Muus i Ribe, D II, 134.
- 2: LAF. Karen Brahes Bibliotek, Mindevers, D II, 134.
- 3: Poul Mathias Nødskov: "*Ejerne af Voldberg. Et historisk Forsøg*", her s. 37-38 i Iris og Hebe. Juli, August, September 1806 (1806).
- 4: C. Colbiørnsen: Betragtninger i Anledning af endeel jyske Jorddrotters Klage (1790), genudgivet 1980. Blandt underskriverne var Jermiin (Ausumgård), Jelstrup (Kokkedal), Irminger (Pallisbjerg), Lichtenberg (Bidstrup), Linde (Møltrup), Linde (Handbjerg Hovgård), Schou (Volstrup).
- 5: Jan Dalsten Sørensen: Christen de Linde. En vestjysk matador fra 1600-tallet (1999), s. 76.
- 6: RA. Rtk. 313.6. anm.: Tanderup og Møltrup er i 1714 regnet som en enhed, og Nr. Vosborgs htk. er beregnet fra denne kilde sammenholdt med salget af Lindtorp i 1715, hvorfor de angive tal er et absolut maksimum.
- 7: LAV. Hjerm-Ginding-Venø kb. 1689-1700, fol. 6.
- 8: LAV. PA 489 Daniel Fischer, samfrændeskifte 1707.
- 9: LAV. Håndskr. Persh. Biografier af enkeltpersoner, samlepk. L-Å. H6(40)-3

4.1. De nye junkere

- 10: RA. DK D 109 Supplikprotokol 1706, 4. kv., fol. 242; RA DK D 1 Gratialprotokol 1707, fol. 272 og 1712 fol. 64-65; RA. DK. A 121 Koncepter og

Indlæg til Frederik IV's friherrelige og adelige patentter.

- 11: Dansk Biografisk Leksikon 3, Syvende Bind (1981), s. 355; RA DK D 26 Jydske Registre 1723, fol. 398.
- 12: På nogenlunde samme periode blev Janus Friedenreichs fætter Melchior Friedenreich til Gammaltorp (1673-1751), svensk auditør og senere landshøvding, i 1719 optaget i den svenske adel, jfr.: Elgenstierna, G.: Den Introducerade Svenska Adelns Ättartavlor, II (1926), s. 838-839.

4.2. Linde og Friedenreich - Pallisbjerg og Palstrup

- 1: Ifl. skr. fra Österreichisches Staatsarchiv. Haus-Hof- und Staatsarchiv, v. dr. Michael Göbl af 10. apr. 2004 ses slægtens adelskab ikke indført i de relevante arkiver.
- 2: H. de Hofman: Samlinger af Publique og Private Stiftelser [...], Tom. III (1758), s. 5.
- 3: E. Dam, A. Schæffer: De Danske Apotekers Historie, I. Bind (1925), s. 66-69; 310-319.
- 4: E. Dam, A. Schæffer: De Danske Apotekers Historie, I. Bind (1925), s. 68-69: Janus Friedenreich ønskede efter faderens død ikke at give afkald på apotekerprivilegiet, men lovede i en ansøgning til cancelliet at holde apoteket vedlige med en dygtig provisor, Johan Christopher Weischer, der i 30 år havde forestået faderens apotek.

- 5: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pante-
protokol, lyst 4.9.1704, 24.11.1705, 14.4.1707,
7.11.1708 og 19.4.1709, 13.6.1736.
- 6: RA. Rtk. Amtsregnskaber Lundenæs-Bøvling am-
ter, kop- og karosseskatten 1743
- 7: RA. DK. D 26 Jydske Registre 1762-66, fol. 1b-4a
(nr. 3):
- 8: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pante-
protokol, lyst 17.3.1728.
- 9: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pante-
protokol, lyst 17.9.1713, 9.5.1737, 19.4.1747.
- 10: H. de Hofman: Samlinger af Publique og Private
Stiftelser [...], Tom. IV (1758), s. 660-663.
- 11: Kronens Skøder, bd. IV, s. 63.
- 12: A. Kaae: Staby sogn (1972); LAV. B 24 Vi-
borg Landstings Skøde- og Pante-protokol, lyst
5.5.1751.
- 13: RA. DK. D 26 Jydske Registre 1766-68, fol. 168b-
172a.
- 14: RA. Rtk. Amtsregnskaber Lundenæs-Bøvling
amt, Ekstraskatten ifl. forordn. 23.9.1762 og
17.1.1764.
- 15: Kongl. Bibl. Add. 103, XIV.
- 16: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pante-
protokol, overenskomsten dateret 16.4.1771, lyst
18.3.1772.
- 17: LAV. PA 532-1 Skifte efter Franz de Friedenreich,
ks. I.
- 18: LAV. PA 486-1 Skifte efter Christian Fischer, skr.
fra C. D. de Friedenreich, dat 14.6.1775, og M.
Teilman, dat. 18.6.1775.
- 19: LAV. G439 - Sdr. Vosborg. Kopibog 1780-1798,
dato 17.3.1780, 7.4.1780.
- 20: Thorning kb.
- 21: Kongl. Bibl. Add. 103, XIV.
- 22: Kongl. Bibl. Add. 103, XIV.
- 23: P. Stavnstrup: Herningsholms Historie (1917), s.
127-135; Axel Steensberg: Herningsholm og Hose-
binderne. Fra Herregård til Blichermuseum (1982).
- 24: Viborger Samler nr. 27 (1776).
- 25: Viborger Samler nr. 44 (1778).
- 26: Viborger Samler nr. 2 (1779); P. Stavnstrup: Her-
ningsholms Historie (1917), s. 135-140.
- 27: Kgl. Bibl. NKS 1347 II, brev fra F. de Friedenreich
til Chr. Martfeld, dat. 29.5.1779.
- 28: F. Richardt, C.E.Sccher: Prospector af danske Herre-
gaarde (1867), Nørre-Vosborg.
- 29: LAV. B80A-229 - Auktionsprotokol Ulfborg-Hind
hrd. 1774-1821, fol. 223a ff.
- 30: A. Sørensen: *Smaating fra Vestjylland*, s. 256-257
i Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, IV,
(1872-73).
- 31: RA. DK. D26 Jydske Registre 1762-66, fol. 625a.
- 32: LAV. G439 - Sdr. Vosborg. Kopibog 1780-1798,
datoerne: 9.2.1782, 15.12.1784
- 33: LAV. B80A-229 - Auktionsprotokol Ulfborg-Hind
hrd. 1774-1821.
- 34: LAV. G439 - Sdr. Vosborg. Kopibog 1780-1798,
datoerne: 28.2.1781, 20.12.1784, 6.1.1785.
- 35: LAV. G168-89 Beregning over værdien af Nr. og
Sdr. Vosborg ca. 1780.
- 36: Birgit Løgstrup: Bunder til jorden. Stavnsbåndet i
praksis 1733-1788 (1988), s. 218.
- 37: F. Richardt, C. E. Secher: Prospector af danske
Herregaarde (1867), Nørre-Vosborg.

- 38: LAV. B80A-229 - Auktionsprotokol Ulfborg-Hind hrd. 1774-1821, fol. 107a ff.
- 39: LAV. PA 532-1 Skifte efter Franz de Friedenreich, ks. I.
- 40: LAV. G439 - Sdr. Vosborg. Kopibog 1780-1798, dato: 18.11.1784.
- 41: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 15.6.1785; LAV. G439 - Sdr. Vosborg. Kopibog 1780-1798, dato: 1785; afståelse af dele af Krogsdal på dette tidspunkt ses ikke tinglyst i Ulfborg-Hind herreders skøde- og panteprotokol.
- 42: LAV. Ulfborg-Råsted kirkebog: "*D. 22de Februari [1786] Begravet Patronen Sl. Christen Linde Friedenreich i sin alders 44 Aar. Han gik frisk til Sængs om Aftenen men Morgenens derpaa blev funden dod i Sængen; Havde ellers i nogle Aar været plaget af Podagra og Gigt.*"
- 43: Jeppe Aakjær: "*Prokurator Peder Lund*", s. 62-106 i Skivebogen 1919.
- 44: RA. DK F 19 Jydske Tegnelser 1781-87, fol. 29b-30a, 224b-226a, 475b-476b; L.Bobé og C.Dumreicher: "*Autobiographie af Ove Malling, Gehejmestatsminister og hans karakteristiker af Samtidige*", s. 155-182 i Gemt og Glemmt. Minder fra Gamle Dage, bd. III (1916).
- 45: LAV. PA 0531, Chr. L. Friedenreichs testamente.
- 46: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Nicolaj de Leth 15.8.1789.
- 2: LAV, D 23-230/31 Ringkøbing rådstuearkiv.
- 3: RA. Rtk. 2245.38 Århus-Ribe stifters renteskriverkontor, kopibog 1708-10, fol. 356b-357b; 1710-11. fol. 42b-43a.
- 4: LAV. Håndskr. Persh. Biografier af enkeltpersoner, samlepk. L-Å. H6(40)-3
- 5: RA. Rtk. Amtsregnskaber Lundenæs-Bøvling amter, kopskattemandtal 1699/00, 1704/05.
- 6: RA. Rtk. Amtsregnskaber Lundenæs-Bøvling amter, karosse- paryk og fontangeskat, mandtal 1710.
- 7: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 17.3.1707.
- 8: Samlinger til Jysk Historie og Topografi 1906/08, s. 311 - efter skifte efter Jacob L. Holm i Ålborg Bispearkiv.
- 9: J.Søndergaard Jacobsen: "*Afen Legatskoles historie*". s. 54-98 i Hardsyssels Aarbog 1953.
- 10: Kgl. Bibl.: Mette Dorothea de Friedenreichs kalenderoptegnelser, acc. 1992/114.
- 11: RA. DK. D 26 Jydske Registre 1711-15, fol. 140a-141a: kgl. bev. 20.2.1712 bev. for Christen Linde og Ellen Marie von Obelitz for den længstlevende til at sidde i uskiftet bo, og bev. til samfrændeskifte.
- 12: K.Hirsch m.fl.: Fortegnelse over Danske og Norske Officerer m.fl. 1648-1814 (1888-1907).
- 13: P. Nørskov Lauritsen: Hjern Sogn (1945/1981); Johs.E.Tang Kristensen (udg.): Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde. Ny Række. Samlede og for størstedelen optegnede af Evald Tang Kristensen, V. Afd. (1934), nr. 348.
- 14: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 22.3.1730.

4.3. Sønnerne

- 1: LAV, D 23-230/31 Ringkøbing rådstuearkiv.

- 15: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Chr. F. de L., dat. 19.3.1800.
- 16: O. Nielsen: Historisk-topografiske efterretninger om Hjern og Ginding Herreder (1895), s. 146-147.
- 17: RA. Rtk. Ekstraskattemandtal 1789, Hjern herred.
- 18: Chr. Møller Hansen: "*Strejfflys over Handbjerg-Hovgårds Historie*", i Hardsyssels Aarbog 1943.
- 19: LAV. PA 1969 A.F.Schou, brev fra Henrik de L. 14.10.1846.
- 20: LAV. PA 1969 A.F.Schou, brev fra Bolette de L. 6.1.1847; B78A-439 Hjern-Ginding hrd. Auktionskataloger 1846.
- 21: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 5.5.1745.
- 22: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 14.6.1747.
- 23: Fr. Krarup (udg.): "*Stiftsrelationer indsendte til Klevenfeldt. Ribe Stift*", her s. 145 i Personalhistorisk Tidsskrift 1886.
- 24: E. Pontoppidan: Den danske Atlas [...], Tom. V (1769), s. 853.
- 25: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 6.5.1767; LAV PA Rudolph de Linde, specifikation over gods tilslået 21.10.1771 på Lundenæs.
- 26: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 4.5.1774.
- 27: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 5.1774.
- 28: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Chr. de Linde 9.9.1788.
- 29: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Chr. de Linde 10.1.1792.
- 30: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Chr. de Linde 22.12.1795
- 31: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Chr. de Linde 7.10.1801
- 32: E.Tang Kristensen: Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde. Ny Række, bd. IV (1932), nr. 500.
- 33: LAV. B45-260 Viborg Byfoged, skifteprotokol 1802-16.
- 34: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, attest 21.9.1795 "Hansen"; breve af: 15.10.95, 19.3.96 (Malleesch), 27.1.96, 5.7.1797 (Chr. de Linde), 27.4.98, 20.2.1800 (Chr. Fr. de Linde).
- 35: H.A.Kofoed: Conversations-Lexicon. 28. Bind (1828), genoptrykt i Anja Skaar Jacobsen og Svend Larsen (udg.): H.C.Ørstedes Selvbiografi (2002).
- 36: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, genpart af udbetalingsnota 11.9.1797.
- 37: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev e af 26.8.1797, 20.1.1798 (Obelitz), 6.4.1799, 4.5.1799, 28.11.1799, 10.5.1800, 10.6.1800 (Jens de L.), 19.11.1800 cand. jur. Finnerup.
- 38: Modsat sønnen Christen ses Niels de Linde ikke nævnt i Vello Helk: Dansk-Norske studierejser, bd. II (1661-1813) (1991).
- 39: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 16.4.1705, 18.4.1708.
- 40: RA. Rtk. Amtsregnskaber Lundenæs-Bøvling amter, karosse- paryk og fontangeskat, mandtal 1710.
- 41: E. Pontoppidan: Den danske Atlas [...], Tom. V (1769), s. 774.

- 42: E. Pontoppidan: Den danske Atlas [...], Tom. IV (1768), s. 757; Samlinger til Jysk Historie og Topografi, 4. rk. 1914/16, s. 357-359.
- 43: T. A. Becker: Orion. Historisk Qvartalskrift. Første Bind (1843), s. 327; E. Pontoppidan: Den danske Atlas [...], Tom. IV (1768), s. 735.
- 44: LAV. PA. 2492-1: J.G.Hødrich, brev fra Niels de L., dat. 12.5.1744.
- 45: Marius Hansen: Tirsbæk. Gods og Ejere 1421-1921 (1923).
- 46: T. A. Becker: Orion. Historisk Qvartalskrift. Første Bind (1843), s. 328.
- 47: F. Hvass: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas. Femte Del (1890), s. 251-52.
- 48: T. A. Becker: Orion. Historisk Qvartalskrift. Andet Bind (1844), s. 132.
- 49: F. Hvass: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas. Femte Del (1890), s. 251-52.
- 50: Marius Hansen: Tirsbæk. Gods og Ejere 1421-1921 (1923), s. 157-192. Da sagen hos Hvass og atter yderligere er uddybet af Marius Hansen, henvises der hvor andet ikke er nævnt, til disse to.
- 51: Vello Helk: Dansk-Norske studierejser, bd. II (1661-1813) (1991).
- 52: Memoirer og Breve udgivne af Julius Clausen og P. Fr. Rist: XXIX af Terkel Klevenfeldts Rejse-Journaler 1741-45 (1919).
- 53: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 14.6.1747.
- 54: RA. DK. A123 Koncepter og Indlæg til Frederik V's Adelige Patentter.
- 55: Engum kb.
- 56: RA. DK. D 26 Jydske Registre 1753, fol. 242b ff.
- 57: RA. DK. A123 Koncepter og Indlæg til Frederik V's Adelige Patentter.
- 58: O.Nielsen: Historisk-topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld Herreder (1894), s. 250 og s. 323.
- 59: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantepro- tokol, lyst 15.8.1714, 24.3.1719, 23.4.1721.
- 60: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantepro- tokol, lyst 30.4.1732.
- 61: Kronens Skøder, bd. IV, s. 519-521.
- 62: RA. Rtk. Lundenæs-Bøvling amter, Ekstraskatter 1743-44 (M 37237).
- 63: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 13.5.1744.
- 64: Töger Reenberg Teilmann (udg.): Justitsraad og Landsdommer Töger Reenbergs Poetiske Skrifter I tvende Deele (1769).
- 65: F. Elle Jensen: "*Pietismen i Møborg-Nees*", s. 119-134 i Hardsyssels Aarbog 1947.
- 66: Dansk Biografisk Leksikon
- 67: Dog skulle sønnens enke tilbagebetale de 40.000 rdl. hvis Christen de Linde døde efter faderen men før moderen - uden at efterlade sig børn.
- 68: RA. DK D 26 Jydske Registre 1750, fol. 401a-404b.
- 69: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 6.10.1762.
- 70: LAV. Nørup kirkebog: "*D. 11. Juli [1766] Sal. for- hen Velb. Junker Christian de Linde fra Engelsholm biesadt i Nørup Kirkes Capell ao. æt. 13*".

- 71: RA. DK. D 26 Jydske Registre 1766, fol. 256a+b.
 72: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 13.4.1768, fol. 697b-703b.
 73: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 7.8.1771, fol. 645a-b.
 74: LAV. Folketællingen 1787 Houlbjerg hrd., Granslev s., Bidstrup hovedgård.
 75: H. R. Hiort-Lorenzen og F. P. G. Salicath: Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark. Fjerde Bind (1898), s. 346; A. Ravnholt: "*Ranboldal og Haraldskær. Halvandet Hundredears Fabriksvirksomhed i Vejleaaalen*", s. 129-187 i Vejle Amts Aarbog 1931.

4.4. Fischer - legater og midtjysk gavmildhed

- 1: H. Friis-Petersen: "*Slægten Fischer fra Silkeborg*", s. 52-84 i Personalhistorisk Tidsskrift 1953.
 2: LAV. PA 487. Daniel Fischer, samfrændeskifte 1707.
 3: Gustav Ludvig Wad: "*Det Kongelige Ridderlige Aca-demis Matrikel*", s. 53-67 og 203-216 i Personalhistorisk Tidsskrift 1886.
 4: H. Illum Petersen: *Linaa sogns historie* (1953), s. 41-42.
 5: RA. DK D 26 Jydske Reg. 1711-15, fol. 112a-113a.
 6: Forordning 7.11.1682 Om Begravelser (I Danmark og Norge).
 7: Danmarks Kirker, Århus amt, s. 3296-3298.

- 8: RA. DK. A 121 Koncepter og Indlægt til Frederik IV's friherrelige og adelige patenter.
 9: Kronens Skøder, bd. IV, s. 119-121, 233-235, 240-42, 252, 397, 402, 518-519, 667.
 10: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantep., lyst 21.5.1742.
 11: H. R. Hiort-Lorenzen og F.P.G.Salicath: Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark. Fjerde, Femte og Sjette Bind (1898-1904): Det Fischer'ske Legatum (fundats 26. og 29.4.1759); Christian Fischers store Stiftelse (fundats 7.1.1803), Grønbæk Hospital (fundats 1759), Det mindre Fischer'ske Legat (fundats 3.7.1743) og Linå Hospital - eller Det Fischer-Poulsenske Legat (fundats 4.9.1730).
 12: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Pantep., lyst 6.5.1772, 12.8.1772.
 13: LAV. PA 486-1-2 Skifte efter Christian Fischer.
 14: Aa. Roussel (red.): Danmarks Slotte og Herregaarde, art. Allinggaard, Grauballegaard.

4.5. Leth - mere gæld end gods

- 1: Esben Graugaard: "*Den nederlandske forbindelse*", s. 17-28 i FRAM 1996.
 2: Upubliceret stamtavle over slægten Leth af Vosborg, af Mogens Kragssig Jensen.
 3: Inskription på messingplade på Niels Leths kiste i Lindes begravelse i Holstebro kirke, jfr. Danmarks Kirker, Ringkøbing amt, Kirkerne i Holstebro (1999), s. 286-287.

- 4: N. Hjorth: "*Slekten Hagemanns avstamning fra Magister Christen Nielsen Bundtz i Christiania*", s. 1-43 i Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, bd. XXVII (1979-80), omtaler at ved skiftet efter Niels Leths moster Sille Solgaard (1659-1712) havde Niels Leth boet i Jylland siden 1679.
- 5: Hans Leth træffes også som forvalter på Rysensten og Rammegård.
- 6: F.Richardt, C.E.Secher: *Prospecter af danske Herregaarde* (1867), Nørre-Vosborg.
- 7: RA. Rtk. Amtsregnskaber Lundenæs-Bøvling amter, kopskattemandtal 1699-1700, 1704/05.
- 8: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 12.6.1704 og 26.7.1706.
- 9: Alfred Kaae: *Ulfborg Sogn og Saga*, II (1956), s. 18-19.
- 10: RA. DK D 28 Jydske Tegnelser 1710-1723, fol. 164b-166a.
- 11: Kronens Skøder, bd. IV, s. 63; LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 22.4.1713 og 30.4.1715.
- 12: A. Kaae: "*Norre Vosborg - Holstebro. Breve fra den fattige Niels Leth til den rige Peiter v. Ahlen*", s. 223-229 i Hardsyssels Aarbog 1964.
- 13: RA. Rtk. 2245.38 Århus-Ribe stifters renteskriverkontor, kopibog 1710-11, fol. 152a.
- 14: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 3.12.1710, 15.4.1711, 8.4.1715.
- 15: RA. Rtk. Lundenæs-Bøvling amter, Ekstraskatter 1743-44 (M 37237).
- 16: LAV. B8-1079 Lundenæs-Bøvling amters skifteprotokol, fol. 351a-363b.
- 17: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 14.4.1728, 22.4.1729, 27.4.1730 og 14.4.1746.
- 18: RA. Bertouch Saml.
- 19: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 27.4.1746.
- 20: se f.eks. LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 6.5.1737 (1.400 rdl.), 17.7.1737, 10.6.1739 (600 rdl.), 14.6.1741 (400 rdl.), 27.4.1746 (5.100 rdl.).
- 21: A.Thiset: Stamtavle over slægten Leth (af Vosborg), her s. 240 i Danmarks Adels Aarbog 1902.
- 22: Evald Tang Kristensen: *Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde*, Fjerde Afd. (1896), s. 209.
- 23: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 4.10.1752.
- 24: A.Tang Barfod: "*Norre Vosborg og dens Ejere gennem 600 Aar*", her s. 50-51 i Hardsyssels Aarbog 1936; Alfred Kaae omtaler i *Ulfborg sogn*, bd. II (1956), s. 22 Leths stridigheder med Chr. Daniel de Friedenreich på Sdr. Vosborg, hvilket må være en fejl, da sidstnævnte først blev ejer af Sdr. Vosborg efter Leths død. Der må således også i dette tilfælde være tale om Franz de Linde.
- 25: A. Tang Barfod: "*Norre Vosborg og dens Ejere gennem 600 Aar*", her s. 50-51 i Hardsyssels Aarbog 1936
- 26: LAV. G418-35. Ausumgård Godsarkiv, kopibog 1743-47; Alfred Kaae: *Ulfborg sogn*, bd. II (1956), s. 22-23.
- 27: Danmarks Kirker, Ringkøbing amt, hæfte 8 (2001), s. 591-593.

- 28: RA. DK D 28. Jydske Tegnelser 1757-58, nr. 267; 1758-61, fol. 11b, 47b, 67a.
- 29: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Nicolaj de Leth 15.8.1789.
- 30: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Nicolaj de Leth 20.7.1789.
- 31: LAV. PA 1287 Augusta de Linde, brev fra Chr. de L. 25.11.1795; brev fra Nicolaj de Leth 18.4.1796.
- 32: LAV. C40B-1 Hammerum hrd. gejstlige skiftepr. 1754-1801, dato: 10.2.1800.
- 33: Esben Graugaard, Rigmor Lillelund: Naur sogn 1600-1900 (1992), s. 259.
- 34: A.Tang Barfod: *"Nørre Vosborg og dens Ejere gennem 600 Aar"*, her s. 52 i Hardsyssels Aarbog 1936; Alfred Kaae omtaler i Ulfborg sogn, bd. II (1956), s. 24-26.
- 35: Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie i Breve og Aktstykker, II. Bind (1904), s. 146-151.
- 36: Evald Tang Kristensen: Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde, Fjerde Afd. (1896), s. 209; LAV. PA 2429-1 Nicolaj Wissing omtaler at Leth faldt af hesten og døde på Naur hede.
- 37: LAV. B80A-229. Auktionsprotokol Ulfborg-Hind hrd. 1774-1821, aukt. 27.4.1778.
- 38: LAV. B8-1040. Kommissionsskifte efter Christen Linde de Leth 1778-80
- 39: LAV. B78-SP3. Efter justitsrådinde Leths død solgtes gården i Holstebro for 399 rdl. til Gotfried Richter, tinglyst 10.8.1798.
- 40: A.Tang Barfod: *"Nørre Vosborg og dens Ejere gennem 600 Aar"*, her s. 54-55 i Hardsyssels Aarbog 1936.
- 41: Hugo Matthiessen: Snapstinget (1946), s. 147-148; Hans Hansen: Portrætmalerens Dagbog (1793-1797), i serien: Memoirer og Breve (1907), s. 15.
- 42: Viborg Stifts-Tidende 16.10.1845; upubliceret stamtavle over slægten Leth af Vosborg, af Mogens Kragssig Jensen.

4.6. Jermiin

- *kirkens mænd på Ausumgård*

- 1: Henrik Jensen Jermiin: Helgenis Hensamling fra Verdens U-fred oc U-roe, til Himmelens Fred oc Roe [...] Kbh. 1672.
- 2: LAV. C39F-2: Hjerm hrd. gejstlige skiftepr. 1682-1750, fol. 14b-15a.
- 3: Kgl. bev. af 23. juli 1681.
- 4: RA. RA DK D 21 Jydske Registre, fol. 135, kaldsbrev 28.5.1700, kgl. konf. 19.6.1700. - Jydske Registre, fol 128, bev. til at blive præst skønt umyndig.
- 5: LAF. Karen Brahes Bibliotek, Mindevers af Jens Jermiin 1706, D II, 134.
- 6: Sønnen Jens Christian Jermiin blev 1795 degn i Åsted sogn (Gørding hrd.), men blev efter lange stridigheder med den lokale sognepræst fradømt embedet ved højesteretsdom af 16. nov. 1801. Han var derudover en driftig landmand i Terpling.
- 7: Oplysningen om sølvkanden stammer fra rapporter i.f.b.m. det senere tyveri, men anvendes her, da selve skiftet kun beskriver sølvet meget summarisk.

- 8: LAV. G418-58. Dok. v. skiftet efter medlemmer af familien Jermiin, samfrændeskifte, dat. 19.3.1742. LAV. G418-35. Ausumgård Godsarkiv, kopibog 1743-47, mandtalslister.
- 9: LAV. G418-35 Ausumgård Godsarkiv, kopibog 1743-47.
- 10: Oplyst af Jens Jermiin, Græsted.
- 11: Vello Helk: Dansk-Norske Studierejser 1661-1813 II, s. 158.
- 12: LAV. Hjerm-Ginding-Venø kb. 1740-1760.
- 13: RA. Rtk. Amtsregnsk. 1664-1752, Prinsessestyr ifl. frd. 4.11.1749.
- 14: LAV. G418-58. Dok. v. skiftet efter medlemmer af familien Jermiin, samfrændeskifte efter Christine Marie Reenberg, dat. 9.10.1742.
- 15: L. J. Koch (udg.) Hans Adolph Brorson. Visitatsbetretninger og Breve (1960), s. 177.
- 16: RA. Nygaard's Sedler.
- 17: L. J. Koch (udg.) Hans Adolph Brorson. Visitatsbetretninger og Breve (1960), s. 222-24, 235-36.
- 18: Aa. Russel (red.): Danske Slotte og Herregårde, bd. 12, s. 380 (S.Nygaard).
- 19: RA. DK. A 123 Koncepter og Indlæg til Frederik V's Adelige Patenter.
- 20: LAV. PA 486.2 Skifte efter Christian Fischer, pk. II, brev fra Henrik Jermiin til eksekutor dat. 18. okt. 1774.
- 21: LAV. G418-59. Ausumgård Godsarkiv. 1691-1848 Forskellige papirer. Lokalhistoriker Rigmor Liljelund takkes for henvisningen.
- 22: Danmarks Kirker, Ringkøbing amt, hæfte 8 (2001), s. 599-636.
- 23: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 11.3.1778, fol. 484b-486b: jordebog over stamhuset Ausumgård, dat. 4.12.1776.
- 24: LAV. B 24 Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol, lyst 11.3.1778, fol. 480a-484b.
- 25: Kgl. Bibl. G 6397 8° C. C. Broson: Thieles May-Glæde, i Anledning af den lykkelige Forening imellem Høyædle og Velbaarne Herr Jens von Jermiin [...] (Haderslev 1781).
- 26: RA DK D 26 Jydske Registre, fol. 400.
- 27: Jens E.Olesen og Benny Boysen: Herregårdslandskaber i Ringkøbing amt. Ausumgård, Quistrup og Volstrup (1985).

4.7. *Efterslægtens mobilitet:*

- 1: LAF. Karen Brahes Bibliotek, Mindevers af biskop Muus i Ribe. D II, 134.
 - 2: Spredningen i fødselsår er, fordelt på generationerne: 1. gen.: 1661-1684, 2. gen.: 1678-1726, 3. gen.: 1705-1781, 4. gen.: 1733-1814, 5. gen.: 1759-1859.
 - 3: Ernst von Zyrphens døtre fra Volstrup er ikke medregnet da de var af mecklenburgsk adel.
 - 4: Broberg, Eiler Nystrøm: Biografiske Efterretninger om Peter Munthe Bruns og Ane Munchs slægt paa Fædrene og Mødrene Side. (1910).
- Corfixen
- H. S. Olrik: Oversigt o. lærerstanden ved Sorø Akademi og dets Skoler 1822-1922.

Friis

Ejler L. Wandborg: Wandborg-Slægten fra Vandborg Sogn gennem mere end 400 år (1953), s. 130-131.

Gabe

Ludolph Gabe. Københavns Valgmenigheds første Formand. Hans selvbiografi. Kort genfortalt af N. A. Jensen (1952).

Friedenreich

Danmarks Adels Aarbog 1921.

Fryd

Det Danske Post- og Telegrafvæsen (1933)

Frydendal

L. S. Ravn: Lærere i Nordslesvig ca. 1814-1920 (1978).

Høyer

Jacobe & Mørk: 10. generationer med rod i marsken. Efterslægtstavle for herredsfoged Troels Winther på Astruggård i Brøns (1996)
- Skifte efter Maren Linde Høyer; B77-68 Lemvig Byfoged.

Irminger

Personalhistorisk Tidsskr. 1943, 242-249.

Jelstrup

Stamtavle over Slægten Jelstrup udarbejdet af J. Vahl (1916).

Jensen

Hanna Nielsen: "I skyggen af de andre. Maleren Karl Jensen" (Holstebro Museum 1995).

Jermiin

Danmarka Adels Aarbog 1979-81

Jermiin

Olga Pedersen: Aastrup sogn fra enevælde til udskiftning 1660-1790 (1985).

M. Larsen: *Haslevgårde*, s. 184-218 i *Fra Himmerland og Kjær Herreder* (1957-58), XX. bd.

Kjeldsen

Andreas Dolleris: *Danmarks Boghandlere 1837-1892*, bd. I (1912).

Leth

Danmarks Adels Aarbog 1902, 1906. Samlinger til Jydsk Historie og Topografi 1914-16, 354ff.
Ovenstad: *Militærbiografier*, bd. II, s. 110.

Lichtenberg

Danmarka Adels Aarbog 1917.

Linde

Patriciske Slægter, Anden Samling (1911), Fauch-Hausbøll/Hjorth-Lorentsen.

Linde (de)

Danmarka Adels Aarbog 1994-96

Obel

Slægten Obel. - Samlinger til Jydsk Historie og Topografi 1914-16, 354ff

Pontoppidan

Elsa Pontoppidan: Suppl. 1, *Den Yngre Slægt Pontoppidan* (udg. af Axel P. 1931) (1974).

Rosborg

Personalhistorisk Tidsskrift 1978, s. 139-149. - Erik Broch: *Rosborg-slægten. Stamtavle over familien Rosborg fra Rosborggård i Mønsted sogn med døtres børn.*

Rye

Niels Ravn: *Gamle slægter i Rye sogn* (1969) (genoptr. 1981).

Sass

Frederikke Juliane Sass, efterkommerne efter hendes mænd (1964-65)

Secher

V. A. Secher (og Knud Secher, red.) Slægten Secher (Siker) 2. udg. (1939) - (om Mathias Carl Sands børn).

Skow, Hjerm sogn - P. Nørskov Lauritsen 1945 (1981), 337-367.

Steenbach

Slægten Steenbach og Aaløkkegård-børnene, ved Erik Wolfhagen (Kbh. 1973).

Tørsleff

Familien Tørsleff. Stamtavle over Efterkommere af Hans Vincentsen Tørsleff til Estruplund. Død 1765, ved Torkil Baumgarten (1913).

Wahlstrøm

Den Gamle Bys: Wahlstrøms i Lemvig (1992).

Weibel

Jane Aamund: Vesten for måne (2002).

Wolff

Julius Wolff: Stamtavle over Slægten Wolff fra Slesvig (1929).

Øllgaard

Chr. Møller Hansen: Købmandsslægten Andrup i Lemvig (1947).

Zimmer

Stamtavle over Familien Zimmer. For Familie og Venner (1894), s. 19.

Zytphen

Hjerm sogn - P. Nørskov Lauritsen 1945 (1981), 337-367; Danmarks Adels Aarvog 1951.

Med udgangspunkt i ovennævnte værker, er efterslægtstavlen primært opstillet ved hjælp af de relevante kirkebøger og folketællinger, herunder Dansk Demografisk Database (DDA), Wiberg: Dansk Præstehistorie, bd. 1-4, og Kbh. Politis dødeblade 1893-1923. (LAS).

5: Stadtarchiv Rostock har ikke fundet Jens Chr. Jermiin født i byen, heller ikke forældrenes vielse.

6: Ses ikke død i Ålb. Hosp. kb.

7: Dødsfald ifl. Erslevs Forfatterlexikon.

8: V. Richter: Dødsfald i Danmark 1761-90 (1907)

9: Ausumgd. Godarkiv, skifteakterne har M. Teilmann som død 17.11. i Hjerm og ikke 4.11. på Ausumgd.

10: B78-169, f. 368b

11: Skifte B64-286, 23.11.1808, fol. 117a-118a + 122b-123a: indt. 1028-1-19, udg. 1168-1-8.

12: S. H. Finne-Grøn: Norges Prokuratorer, Sakførere og Advokater 1660-1905, bd. I (1932), s. 124.

13: LAF. Nyborg Byfoged, Dok. t. skifteprotokollen 1867-68.

14-15: LAS: Kbh. Skiftekommission. Kommissionsskifter. Eksekutorboer 16/11. Akt. 51.213 rdl. 70 skl. Pass. 29.898 rdl. 8 skl. Formue: 21.315 rdl. - 62 skl. - Ved test. dat. 9.5.1841 efterlod han formuen til familien, efter at en række legater var udredt, heriblandt 5.000 rdl. til søsterdatteren Kirstine Fryd, karlen Christen Frøikhus 3.000 rdl., Christen Linde Friedenreich Holgersen 200 rdl., o.fl. a. Læge Fryd og skipper Sand fik eftergivet deres gæld. Til søstre blev hver 988 rdl. 12 skl. - Som halvsøskende nævnes Bertel Kolby, købmand

i Nyborg og Ane Elisabeth Kolby, død, g.m. murer-
mester Jacob Holgersen i Ringkøbing der havde en
række børn, heriblandt den i testamentet betænkte
C.L.F.Holgersen.

16: Viet på Volstrup, jfr. Personalhistorisk Tidsskrift
1930, s. 106.

17: I Chr. Linde de Friedenreichs testamente nævnes
en løjtnant Irminger i Rendsborg som skulle være
hans søn, men en sådan er p.t. ikke konstateret.

De Linde-Friedenreich Misteltenen på de Linde-slægten

Kapitlets slægtshistoriske oplysninger er, hvor andet
ikke er anført, fra cand.mag.Mogens Kragsig Jensens
stamtavle over de Linde-slægten i Danmarks Adels År-
bog 1997, 90.årgang, s.607-72.

1: Se Danmarks Adels Årbog 1997, 90.årg. s.298,
hvor der henvises til den seneste præsensliste i
1946-udgaven af adelsårbogen.

2: Hjorth-Nielsen, H.: "Danske Prokuratorer med
kongelig Bevilling 1660-1869", Munksgaard,
Kbh.1935, s.215.

3: Hansen, E.Juel: "*Slægterne Mylius i Danmark*", i
Personalhistorisk Tidsskrift 1947, s.166.

4: LAS, Garnisons Kirke, ministerialbog.

5: Københavns Stadsarkiv: Vartov Hospital, Journaler
og breve. Meddelt ved cand.mag. Mogens Kragsig
Jensen, som har fundet sagen omkring Hans Peter
de Linde-Friedenreich og hans forsøg på at få an-

erkendt sin ret til at råde over nogle pladser ved
Vartov Hospital.

6: "Harbou", stamtavle i Danmarks Adels Aarvog
1897, 14.årgang, s.165-85.

Harbou, H.W.: "Optegnelser om Slægten Harbou
eller Hardebou navnlig i det 17. Og 18. Aarhundre-
de", Personalhistorisk Tidsskrift, 1887, s.202-249.

7: Hoffmann, Hans de: "Samlinger af Publique og
Private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve",
Kbh.1759, bind 4, s.531.

8: Ægteskabspagt mellem Christen de Linde og Ged-
ske de Lichtenberg af den 4.juni 1750. RA, Dan-
ske Kancelli, Jyske Registre, koncepter og indlæg
26.6.1750.

9: LAN, folketællingen 1787, Granslev sogn.

10: Skifte efter Christen de Linde til Haraldskjær er
forgæves søgt i:

LAN, B3-70, Hald amt, skifteprotokol 1788-98.

LAN, B4-938, Viborg amtstue, skifteforretninger
1790.

LAN, B4-939, Viborg amtstue, skifteforretninger
1791-93.

LAN, G.240-78, Bidstrup gods, skiftearkivalier og
afkald 1758-99.

LAN, G.240-31, Bidstrup gods, regnskaber 1786-
93.

11: RA, Danske Kancelli, A.4.3., Koncepter og indlæg
til adelige patenter efter 1808, I: 1808-27.

12: Ibid.

13: "Magazin til den Danske Adels Historie", udg. Det
kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Histo-
rie og Sprog, Kbh.1824, I.bind, s.189.

- 14: Castenskiold, Christian: "Lexikon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne", supplementbindet, Kbh.1872, s.55.
- 15: Krogh, F.: "Dansk Adelskalender", Kbh.1878, s.292.
- 16: Om detaljerne i historien om Christen de Lindes genfundne adelspatent se:
Graugaard, Esben: "Christen de Lindes originale adelsbrev fundet - de franske Alper", FRAM 1994 s.65-79.
- 17: Note 11 ibid..
- 18: Ibid.
- 19: Tingsvidnet af d. 9.4. 1810 ses ikke at være indført i Justitsprotokollen, LAN, B47-14, justitsprotokol 1808-18 for Lysgård - Hids Herreder. Ikke desto mindre eksisterer det i kopi blandt papirerne omkring Vartov-sagen i Københavns Stadsarkiv.
- 20: Attesternes ordlyd meddelt forfatterne af cand.mag. Mogens Krag sig Jensen, som har fundet denne sag i Københavns Stadsarkiv.
- 21: LAN, privatarkiver, nr.531, Christen de Linde Friedenreichs testamente af den 8.juni 1784.
- 22: LAN, B3B-58, Hald amt, Kommissionssagen Christen Linde Friedenreich ctr. Frants Friedenreichs stervbo.
- 23: "Lengnicks Stamtavler", u.å., "Christen Linde", s.4.
- 24: Johan Mylius' brev fundet i Rønningesøgårds godsarkiv, Landsarkivet for Fyn, af cand.mag. Mogens Krag sig Jensen.
- 25: Danmarks Adels Årbog, 1946, 63.årgang, sidste præsensliste over de Linde-Friedenreich.

Noter til kort:

Generelt kan der konstateres difference mellem sammentællingen og kilden på 1-3% i de forskellige kort.

Bækmark m.v. 1754: kilde: Viborg Landstings skøde- og pantrepr., løse dok. 1754, samt skøde på Ulsund, auktion 7.7.1761, lyst 6.10.1762 VLT; endvidere skøde på kongetiender, dat. 26.5.1755, lyst 10.5.1769 VLT.

anm.: 1. Derudover ejer Bækmark i Flynder sogn herligheden til to ejendomme tilhørende baroniet Rysensten, htk. 0.6.3.1. – 2. Holmgård forpagter Møborg sogns kongetiende af baroniet Rysensten.

Nr. Vosborg 1758: kilde: Viborg Landstings skøde- og pantrepr., lyst 13.9.1758, skøde fra Sophie Kirstine de Linde til Henrik Johan de Leth, dat. 30.5.1758.

anm.: 1. Det manglende hartkorn for Husted og Vester Tang i Ulfborg sogn er beregnet efter Henrik Pedersen: De Danske Landbrug (1928). 2. Skærum Mølle er uspecificeret underlagt hovedgårdens takst.

Handbjerg Hovgård 1763: kilde: Viborg Landstings Skøde og Pantrepr., jordebog, dat. 25.4.1763, lyst 14.8.1782.

Friedenreich 1770 – vest: kilde: RA.Rtk.432.62 Generalhoveireglementer 1770-71.

Avlsgårdene Staby Kjærgård og Brondbjerg er i kilden anført under Pallisbjergs hovedgårdstakst. anm.: Forekomsten af 101% skyldes uoverensstemmelse mellem kilden og Henrik Pedersen: De Danske Landbrug (1928).

Friedenreich 1770 – øst: kilde: RA. Rtk.432.60 Generalhoveireglementer 1770-71.

Møltrup 1773: kilde: Viborg Landstings Skøde- og Pantrepr., lyst 4.5.1776: skøde fra Rudolph Henrik de Linde til kaptajn Christen de Linde.

Ausumgård 1776: kilde: Viborg Landstings skøde- og pantrepr., stamhusbrev lyst 11.3.1778, jordebog dat. 4.12.1776.